

วารสารราย 3 เดือน กำหนดออกปีละ 4 ฉบับ
ปีที่ 7 ฉบับที่ 3 กรกฎาคม-กันยายน 2558

> ห้องเรียนสถาปัตยกรรมชุมชน

การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน กรณีศึกษา :

การบูรณาการจัดการเรียนรู้วิชาออกแบบสถาปัตยกรรมกับการพัฒนาที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย (โครงการบ้านมั่นคง ชุมชนพระราม 9 บ่อ 3)

วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่

Area Based Development Research Journal

ปีที่ 7 ฉบับที่ 3 กรกฎาคม-กันยายน 2558

E-ISSN 2408-1752

วัตถุประสงค์

วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่เป็นวารสารทางวิชาการซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวทางการเมือง มีวัตถุประสงค์เพื่อการตีพิมพ์ผลงานวิจัยที่มีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาพื้นที่ในระดับจังหวัด กลุ่มจังหวัด ตำบล หมู่บ้าน หรือชุมชน เผยแพร่แก่นักวิชาการ และบุคคลทั่วไป มุ่งส่งเสริมให้นักวิชาการในหน่วยงานราชการ หรืออาจารย์ในมหาวิทยาลัยได้เสนอผลงานทางวิชาการสู่สาธารณะ

เจ้าของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

บรรณาธิการผู้พิมพ์/ผู้โฆษณา ชมพูนุท สวนกระต่าย

คณะที่ปรึกษา

ศาสตราจารย์ นพ.สุทธิพันธ์ จิตพิมลมาศ

ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.ปิยะวัติ บุญ-หลง

ผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

รองผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ผู้อำนวยการสถาบันคลังสมองของชาติ

บรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา แก้วเทพ

สถาบันคลังสมองของชาติ

กองบรรณาธิการ

ศาสตราจารย์ ดร. ปรีชา ประเทพา

ศาสตราจารย์ ดร. ยศ สันตสมบัติ

ศาสตราจารย์ วิโชค มุกดามณี

ศาสตราจารย์ ดร. สัมชัย จตุรสิทธา

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. อาวี วิบูลย์พงศ์

รองศาสตราจารย์ ดร. ก้าน จันทน์พรหมมา

รองศาสตราจารย์ ดร. สุจินต์ สิมารักษ์

รองศาสตราจารย์ ดร. สุธีระ ประเสริฐสรรพ

รองศาสตราจารย์ ดร. เสมอ ถาน้อย

รองศาสตราจารย์ ดร. อวรณ์ โอภาสพัฒนกิจ

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

มหาวิทยาลัยศิลปากร

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

มหาวิทยาลัยนเรศวร

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ทีมงานจัดทำวารสาร

นางสาว ชมพูนุท สวนกระต่าย

นางสาว ฌราพร อีร์กัลยาณพันธ์ุ

นางสาว พัทธยา มาสมบุญ

นางสาว สุภาภรณ์ ภัทรพรชัยวัฒน์

ผู้จัดการและบรรณาธิการผู้จัดพิมพ์

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

เลขานุการ

ออกแบบ นางสาว จารุวรรณ จันทมาลา

สำนักงาน สถาบันคลังสมองของชาติ ชั้น 22B อาคารมหานครบิซซึ่ม 539/2 ถนนศรีอยุธยา กรุงเทพมหานคร 10400

โทรศัพท์ 02 640 0461 ต่อ 109 โทรสาร 02 640 0465 email : khunkor@hotmail.com

ทัศนะและข้อคิดเห็นของบทความในวารสารฉบับนี้เป็นของผู้เขียนแต่ละท่าน ไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบ
ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สถาบันคลังสมองของชาติ และกองบรรณาธิการ

บทบรรณาธิการ

ในช่วงเวลาของการจัดทำวารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่นี้ กระแสความเข้าใจเรื่องการนำบริการวิชาการไปรับใช้สังคม ชุมชน ท้องถิ่น เริ่มมีการขานรับจากแวดวงวิชาการไทยในทุกสาขาวิชา ดูเหมือนว่า ปัจจุบัน สังคมวิชาการไทยจะเดินเลยป้ายคำถามที่ว่า ทำไมและเพราะเหตุใดสถาบันการศึกษาจึงต้องผูกพันภารกิจของตนเองเข้ากับความ เป็นไปและปัญหาของสังคม (นี่ก็เป็นด้านดีของการเกิดวิกฤติเหมือนกัน) โดยเฉพาะภาคส่วนที่มีความจำเป็น ต้องใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาของชีวิต หากทว่า เท่าที่ผ่านมา โครงสร้างความปลอดภัยด้านการเข้าถึงปัญญานั้น ยังเป็นอุปสรรคขวางกั้นอยู่ การก่อกระแสวิชาการเพื่อสังคมจึงเป็นกระบวนการขยับโครงสร้างดังกล่าวเพื่อลดความ เหลือมล้าที่มีอยู่ให้น้อยลง

ป้ายหน้าของคำถามที่วงวิชาการไทยยังต้องไปแสวงหาคำตอบ น่าจะเป็นป้ายคำถามที่ว่า มีประเด็นอะไรบ้าง ที่นักวิชาการสาขาต่างๆ จะเข้าไปให้บริการได้ ในทางปฏิบัติจะดำเนินการได้อย่างไร จะเริ่มต้นตรงไหนดี ฯลฯ และ สำหรับบางสาขาวิชา เช่น Pure science Pure engineering คอมพิวเตอร์ศึกษา บริหารธุรกิจ พาณิชยและการ บัญชี สถาปัตยกรรม ฯลฯ ก็อาจจะยังมีคำถามเฉพาะตัวว่า ความรู้ในสาขาวิชาของเราจะ เป็นประโยชน์ต่อบรรดา กลุ่มผู้จำเป็นใช้แต่ขาดโอกาสเข้าถึงความรู้ได้มากนักน้อยเพียงใด หรือทำได้จริงจังกี่แค่ไหน เนื้อหาของบทความในวารสาร เล่มนี้ จะมีคำเฉลยบางแง่มุมให้เห็น

ในแง่ของประเด็น บทความทั้ง 5 บทความ จะแสดงให้เห็นการตอบรับกับประเด็นปัญหาบางประเด็นที่สังคม ไทยปัจจุบันกำลังเผชิญหน้าอยู่ เช่น ปัญหาพลังงาน ปัญหาสังคมผู้สูงอายุที่มีจำนวนมากขึ้นทุกวันและสังคมจะ บริหารจัดการอย่างไรกับประชากรกลุ่มนี้ และโดยมีได้นัดหมาย ในบทความรับเชิญ 2 ชิ้น ที่ต่างบรรเลงเพลงอันมี ท่วงทำนองเดียวกันแม้จะมีเนื้อเพลงแตกต่าง คือ การบ่มเพาะนักศึกษาผ่านการประสานบูรณาการห้องเรียนเข้ากับ โลกของจริงภายนอก

สำหรับบทความแรกเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการพลังงานทางเลือกระดับตำบลอย่างมีส่วนร่วม เทศบาล ตำบลคำขวาง อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี” โดย สุขวิทย์ โสภภาพ เป็นงานที่ตอบโจทย์เรื่องพลังงาน ทางเลือกที่จะเข้ามาทดแทนพลังงานที่เรากำลังใช้อยู่ในปัจจุบันแต่กำลังจะหมดไปในอนาคต เช่น พลังงานน้ำมัน แต่ ก็มีคำถามต่อไปว่า “ใครเล่าจะเป็นคนเลือก” ซึ่งในบทความนี้ได้ให้คำตอบว่า “ผู้ใช้จะต้องเป็นคนเลือก” ข้อเด่นของ งานวิจัยชิ้นนี้ คือ การแสดงให้เห็นการทำงานร่วมกันระหว่างผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพลังงานทางเลือกหลายๆ ระดับ และยังแสดงให้เห็น “หน่วยของการวิจัยหลายๆ ระดับ” เช่น ครุเวื่อน หมู่บ้าน เทศบาลตำบล ซึ่งน่าจะเป็นตัวแปร สำคัญที่ต้องพิจารณาในการเลือกพลังงานทางเลือกด้วย

บทความที่ 2 และ 3 เป็นประเด็นเดียวกัน คือ เรื่องผู้สูงอายุเหมือนกัน แต่ทว่าก็เป็นผู้สูงอายุที่ไม่เหมือนกัน บทความเรื่อง “รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง กรณีศึกษา : องค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี” โดย วริยา จันทรขำ หทัยชนก บัวเจริญ และชินวุฒิ อาสนวิเชียร เลือกศึกษา กลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนที่ต้องการการดูแล และผลการวิจัยได้แสดงให้เห็นว่า หากผู้ดูแลนั้นเป็นตัวชุมชนเอง การดูแล นั้นจะทำได้เป็นอย่างดี ต่อเนื่องและยั่งยืน ในขณะที่บทความเรื่อง “รูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะแก่ครูผู้สูงอายุใน การใช้ ICT เพื่อสนับสนุนงานบริหารและงานการเรียนการสอน : กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านธาตุ ตำบลแสนสุข อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี” โดยชาญชัย ศุภอรรรถกร อัปสร อินทิแสง กานต์อนงค์ นิตรักษ์ และ ศิริลักษณ์ คมเฉียบ งานวิจัยชิ้นนี้ได้เน้นการสร้างเสริมความเข้มแข็งด้านกายภาพ/ร่างกายของผู้สูงอายุ หากแต่แสดงให้เห็นถึงความ จำเป็นที่จะต้องเสริมสร้างความเข้มแข็งด้านความสามารถของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะความสามารถที่จำเป็นสำหรับสังคม

ยุคใหม่ คือความสามารถด้านคอมพิวเตอร์ อย่างไรก็ตาม ดูเหมือนว่า เรื่องคอมพิวเตอร์กับผู้สูงอายุนั้นจะเป็นเรื่องคนละยุคสมัยที่ไม่ค่อยกินเส้นกันนัก ดังนั้นจะใช้วิธีการจัดการเรียนการสอนคอมพิวเตอร์แบบนั่งโต๊ะแมชชีนเข้ามาในเวลาได้อย่างไร

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา สักคมไทยในวงกว้างเริ่มรับรู้เรื่อง “การทำบัญชีครัวเรือน” ที่ขยายทัศนะแต่ดั้งเดิมที่เรามักรับรู้เกี่ยวกับบัญชีให้กว้างขวางออกไป แต่เดิมเรามักรับรู้กันว่า การทำบัญชีเป็นเรื่องที่จำกัดอยู่ในแวดวงองค์กรธุรกิจ ห้างร้าน บริษัทเท่านั้น และเป้าหมายของการทำบัญชีก็น่าจะมีเพื่อรู้สถานะทางการเงินขององค์กรเหล่านั้น หรือรู้เรื่องต้นทุน รายได้ รายจ่าย กำไร ขาดทุน สินทรัพย์ ฯลฯ หากทว่า ผลจากการณรงค์เรื่องบัญชีครัวเรือนในช่วงหลายปีที่ผ่านมาได้ช่วยขยายทัศนะว่า บัญชีทำอะไรได้มากกว่านั้น และใช้ได้ในหลายๆ กลุ่ม หลายบริษัท บทความเรื่อง “การจัดการความรู้สู่รูปแบบการจัดทำบัญชีกองทุนเมืองบางเขนที่มีประสิทธิภาพ เขตบางเขน กรุงเทพมหานคร” โดย ดาวพระศุกร์ ทองกลิ่น และคณะ ก็เป็นงานวิจัยอีกชิ้นหนึ่งที่แสดงให้เห็นการสร้างสรรค์ในการนำเรื่องการทำบัญชีมาใช้ประโยชน์

ส่วนบทความเรื่อง “การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนโดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกรณีศึกษา : ผลิตภัณฑ์ของใช้ในครัวเรือน บ้านคลองเตื่อพัฒนา ตำบลท่ามะนาว อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี” โดย ปณณณัธ ธนัทพรธรรมรัตน์ และฉันทนา สุรัสวดี น่าจะเป็นการเปิดทัศนะใหม่เรื่อง “การออกแบบผลิตภัณฑ์แบบมีส่วนร่วม” (Participatory product design) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เรื่องของการสร้างแบรนด์/ตราสินค้านั้น นอกจากจะมีความสำคัญในแง่การสร้างการจดจำของผู้บริโภคแล้ว ก็ยังมีความสำคัญในแง่ของการแสดงตัวตน/อัตลักษณ์ของฝ่ายผู้ผลิตอีกด้วย และเมื่ออัตลักษณ์คือศักดิ์ศรีและความภาคภูมิใจ ผู้เขียนบทความนี้ก็ได้นำมาแสดงให้เห็นว่า ต้องใช้วิธีการอย่างไรจึงจะสร้างตราผลิตภัณฑ์ให้เจ้าของสินค้าเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของแบรนด์ได้อย่างแท้จริง

สำหรับสองบทความสุดท้ายเป็นบทความรับเชิญที่มีสีสันเดียวกันโดยมีได้นัดหมาย ทั้งอาจารย์ทิฆัมพร เอี่ยมเรไร และอาจารย์มณฑล จันท์แจ่มใส ได้พานักเรียนด้านนิเทศศาสตร์และด้านสถาปัตยกรรมออกไปเรียนรู้ “ของจริง” ในโลกที่กว้างกว่าห้องเรียนเพื่อเชื่อมโยงความรู้ที่ได้สอนเอาไว้ในชั้นเรียนไปสู่การบริการสังคม/ชุมชน บทความเรื่อง “ถอดบทเรียนการสร้างนักข่าวท้องถิ่นผ่านการผลิตหนังสือพิมพ์ฝึกปฏิบัติ” โดย ทิฆัมพร เอี่ยมเรไร และบทความเรื่อง “ห้องเรียนสถาปัตยกรรมชุมชน การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน กรณีศึกษา : การบูรณาการจัดการเรียนรู้วิชาออกแบบสถาปัตยกรรมกับการพัฒนาที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย (โครงการบ้านมั่นคง ชุมชนพระราม 9 บ่อ 3) โดย มณฑล จันท์แจ่มใส จะแสดงให้เห็นกระบวนการปมเพาะ “ต้นกล้าใหม่” ของงานวิชาการรับใช้สังคมที่น่าสนใจอย่างยิ่ง

ท่ามกลางความแตกต่างของบทความทั้ง 7 ชิ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องประเด็นที่ศึกษา สาขาวิชา จุดยืนทางทฤษฎีของผู้วิจัย ฯลฯ หากทว่า เส้นด้ายที่เชื่อมร้อยบทความทั้งเจ็ดให้มีจุดร่วมกันก็คือ เหลี่ยมมุมใหม่ๆ ที่แวดวงวิชาการในอดีตอาจจะเคยมองผ่านเลยไป เช่น เหลี่ยมมุมเรื่องชุดความรู้ด้านสถาปัตยกรรมการออกแบบบ้านสำหรับผู้มีรายได้น้อยที่ช่วยทำให้ความฝันของคนจนที่ว่า อยากจะอยู่บ้านแบบไหน อยู่กับใคร ฯลฯ เป็นจริงขึ้นมาได้ อาจกล่าวได้ว่าบัดนี้ แสงสว่างแห่งปัญญาได้สาดส่องเข้าไปฉายภาพของเหลี่ยมมุมที่เคยถูกซ่อนเร้นนั้นแล้ว

กาญจนา แก้วเทพ
บรรณาธิการ

สารบัญ

วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ ปีที่ 7:3 กรกฎาคม-กันยายน 2558

สุขวิทย์ โสภางา >

รูปแบบการบริหารจัดการพลังงานทางเลือกระดับ
ตำบลอย่างมีส่วนร่วม เทศบาลตำบลคำขวาง
อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

4

22

รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชนท้องถิ่นจัดการ
ตนเอง กรณีศึกษา : องค์การบริหารส่วนตำบล
ท่างาม อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี

< วริยา จันทรคำ
หทัยชนก บัวเจริญ
และ ชินวุฒิ อาสนวิเชียร

ชาญชัย ศุภอรรถกร
อัปสร อินทิแสง
กานต์อนงค์ นิตริกษ์
และ ศิริลักษณ์ คมเฉียบ >

รูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะแก่ครูผู้สูงอายุ
ในการใช้ ICT เพื่อสนับสนุนงานบริหารและ
งานการเรียนการสอน : กรณีศึกษาโรงเรียนบ้าน
ธาตุ ตำบลแสนสุข อำเภอวารินชำราบ จังหวัด
อุบลราชธานี

42

54

การจัดการความรู้สู่รูปแบบการจัดทำบัญชีกองทุน
เมืองบางเขนที่มีประสิทธิภาพ เขตบางเขน
กรุงเทพมหานคร <

ดาวพระศุภร์ ทองกลิ่น

ปัทมณัฐ สันทพรรษัตถ์
และ ฉันทนา สุรัสวดี >

การพัฒนาแบบผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนโดยใช้วิธี
การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษา :
ผลิตภัณฑ์ของใช้ในครัวเรือน บ้านคลองเตี๋ยพัฒนา
ตำบลท่ามะนาว อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

76

บทความรับเชิญ

90

ถอดบทเรียนการสร้างนักข่าวท้องถิ่นผ่าน
การผลิตหนังสือพิมพ์ฝึกปฏิบัติ <

กัญฉิมพร เลี่ยมไร่

มณฑา
จันทรแจ่มใส >

ห้องเรียนสถาปัตยกรรมชุมชน การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชน
เป็นฐาน กรณีศึกษา : การบูรณาการการจัดการเรียนรู้วิชา
ออกแบบสถาปัตยกรรมกับการพัฒนาที่อยู่อาศัยของผู้มีราย
ได้น้อย (โครงการบ้านมั่นคง ชุมชนพระราม 9 บ่อ 3)

106

รูปแบบการบริหารจัดการพลังงานทางเลือก ระดับตำบลอย่างมีส่วนร่วม เทศบาลตำบลคำขวาง อำเภอรินคำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

สุขวิทย์ ไสภาพล

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของงานวิจัยที่สำคัญคือ เพื่อค้นหารูปแบบในการบริหารจัดการการผลิตและใช้พลังงานทางเลือกของชุมชนที่สอดคล้องกับบริบทและทรัพยากรของแต่ละชุมชนอย่างมีส่วนร่วม โดยดำเนินการวิจัยช่วงปีพ.ศ. 2556-2557 ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณสำหรับกลุ่มตัวอย่าง 310 คน จาก 10 หมู่บ้านที่มีหลากหลายกลุ่มอาชีพ และวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับกลุ่มเป้าหมายที่ทำการศึกษานักกิจกรรมต่างๆ ในแต่ละขั้นตอนของการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัยมีหลากหลาย ได้แก่ แผนที่ชุมชน แบบสอบถาม แบบสำรวจ แบบบันทึกผลการปฏิบัติการ และการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม โดยแบ่งขั้นตอนการดำเนินการวิจัยออกเป็น 4 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ระยะก่อนเตรียมการ ได้แก่ เตรียมบุคลากร ทีมวิจัย และแผนการดำเนินการวิจัยเบื้องต้น ระยะที่ 2 ระยะเตรียมการ ได้แก่ ค้นหาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับโครงการวิจัย การประชุมชี้แจงและทำความเข้าใจกับพื้นที่วิจัยในชุมชนและแกนนำ การหาอาสาสมัครที่จะเข้าร่วมในการจัดการพลังงานทางเลือกของตน การปฏิบัติ การวิเคราะห์และเก็บข้อมูลเป็นต้น ระยะที่ 3 ระยะปฏิบัติการ ได้แก่ การจัดเวทีที่สรุปทบทวนความรู้ที่ได้และร่วมกันกำหนดรูปแบบที่จะทดลองปฏิบัติการ การประชุมร่วมกับผู้บริหารชุมชนและตำบล เพื่อร่วมกำหนดแนวทางการพัฒนาและการขยายผลการดำเนินงานด้านพลังงานทางเลือก และการนำรูปแบบที่ตนเองร่วมกันกำหนดไปทดลองปฏิบัติการ เป็นต้น ระยะที่ 4 ระยะสรุปและประเมินผล ได้แก่ การจัดเวทีสรุปทบทวนและนำเสนอผลการทดลองในระดับครัวเรือน/ชุมชนสู่สาธารณะ การจัดเวทีขยายผลเผยแพร่ แสวงหาความร่วมมือให้กับชุมชน เป็นต้น ผลการวิจัยพบว่า การบริหารจัดการพลังงานทางเลือกระดับตำบลอย่างมีส่วนร่วม สามารถแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ 1) การบริหารจัดการแบบองค์รวม แบ่งเป็น 7 ระยะ ได้แก่ ระยะสร้างความรู้ความเข้าใจและแรงจูงใจ ระยะสร้างความตระหนัก ระยะตัดสินใจ ระยะการเตรียมพร้อมระยะดำเนินการ ระยะบำรุงรักษาและติดตามผล และ 2) รูปแบบการบริหารจัดการในการผลิตพลังงาน ซึ่งประกอบด้วย การจัดการด้านปัจจัยนำเข้า การจัดการด้านกระบวนการผลิต การจัดการผลผลิต และการจัดการด้านผลลัพธ์ ทั้งนี้ สำหรับพลังงานทางเลือก 2 ชนิด ที่ชุมชนพบว่า เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทและทรัพยากรของชุมชนตำบลคำขวาง ได้แก่ พลังงานแสงอาทิตย์ (ผลิตโดยใช้โซลาร์เซลล์) และก๊าซชีวภาพจากมูลสัตว์

คำสำคัญ : พลังงานทางเลือก การบริหารจัดการ การมีส่วนร่วม โซลาร์เซลล์ ก๊าซชีวภาพ

สาขาวิชา การจัดการ

สุขวิทย์ ไสภาพล

หัวหน้าคณะวิจัย

คณะบริหารศาสตร์

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

อีเมล : sukhawit@gmail.com

The Model of Participatory Management of Alternative Energy at Sub-district level, Kham Khwang Municipal Sub-district, Warin Chamrap District, Ubon Ratchathani Province

Sukhawit Sopapol

Field : Management

Abstract

The objective of this research was to seek for the cooperative management model of alternative energy utilization and productivity of Kham Khwang community (Sub-district) that match to context and resources of the community. The research was conducted during the year 2556-2557 using qualitative and quantitative research methodology. The sample group of 310 in this research was randomized from 10 villages in Kham Khwang. The qualitative methodology of this research was participatory action research including several steps of the research activities. The research tools were questionnaires, survey, and practicing/experiment record and participatory observation. The processes of the research divided into 4 phases

- 1) pre-preparation: research team preparing and research conducting planning
- 2) preparation: reviewing of concepts and theory related to the research, community and community leaders meeting for research explanation, volunteers recruiting for alternative energy practices/experiment and data analyzing
- 3) implementing: meeting for knowledge conclusion and setting of the model for the alternative energy practicing/experiment, meeting with the community and community administrators to set the experiment model then conduct the experiment follow the set model
- 4) conclusion and assessment: meeting for conclusion of learning at the household level and sub-district level, knowledge extension and community cooperation.

The result of the research showed that the alternative energy participatory management model of Kham Khwang Sub-district could be explained into 2 parts

- 1) holistic management of 7 phases: understanding and motivating, problems and need realizing, decision making, preparing, operating, instrument and operation maintaining and monitoring
- 2) production management: input management, processes management, output management and outcome management.

This research found that the suitable alternative energy for Kham Khwang Sub-district was solar cell and buffalo dung biogas.

Sukhawit Sopapol

Head of research team

Faculty of Management Science

Ubon Ratchathani University

Email: sukhawit@gmail.com

Keywords : Alternative energy, Management, Participatory Action Research, Solar cell, Biogas

1. บทนำ

ปัญหาการขาดแคลนพลังงานของโลกในปัจจุบันเกิดขึ้นจากหลายสาเหตุ ประการแรกเกิดจากการพัฒนาที่มุ่งเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และมุ่งเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมประการที่สอง จำนวนประชากรที่เพิ่มสูงขึ้น ด้วยสาเหตุทั้งสองประการ การใช้พลังงานของสังคมไทยถูกใช้ไปในอัตราเร่งส่งผลโดยตรงต่อการลดลงของทรัพยากรธรรมชาติ ซากฟอสซิลซึ่งเป็นต้นกำเนิดที่สำคัญของพลังงานน้ำมันลดปริมาณลงอย่างรวดเร็วในรอบ 200 ปี ส่วนทางกับราคาของพลังงานธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นน้ำมันและก๊าซที่เพิ่มสูงขึ้นทุกวัน ส่งผลกระทบโดยตรงต่อค่าใช้จ่ายขององค์กร ครุเรือน และรายบุคคลที่เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะประชาชนในระดับรากหญ้าและในชนบทที่มีรายได้น้อย ซึ่งจำเป็นต้องใช้น้ำมันเชื้อเพลิงสำหรับเติมเครื่องจักรกลการเกษตรในการประกอบอาชีพ หรือแม้กระทั่งก๊าซสำหรับการหุงต้มที่ใช้ในการประกอบอาหารและการผลิตอื่นๆ

ประชาชนในตำบลคำขวาง อำเภอรินคำราบ จังหวัดอุบลราชธานี นับเป็นอีกชุมชนที่ได้รับผลกระทบและปัญหาของการพึ่งพาพลังงานจากเชื้อเพลิงและก๊าซธรรมชาติในระดับครัวเรือน นอกจากนี้ จากการประชุมร่วมกับผู้บริหารเทศบาลและผู้นำชุมชนทำให้ทราบว่า ระบบน้ำประปาของหมู่บ้านในตำบลคำขวางที่ต้องสูบน้ำไปเก็บไว้ในถังน้ำประปามีค่าใช้จ่ายค่าไฟฟ้าตั้งแต่ 1,500 บาท ถึง 5,000 บาทต่อเดือน ขณะเดียวกันตำบลคำขวางมีทรัพยากรที่สามารถนำมาแปรเป็นพลังงานทางเลือกให้คุ้มค่าทางเศรษฐกิจที่มีอยู่อย่างมากมาย เช่น มูลควาย เศษวัสดุพืชผลทางการเกษตร ส้วมซึม มูลไก่ พลังงานแสงอาทิตย์ ฯลฯ ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงเกิดคำถามในใจว่า จะเป็นไปได้มากน้อยเพียงใดที่จะใช้พลังงานทางเลือกในตำบลคำขวางและถ้าเป็นไปได้ จะมีรูปแบบการบริหารจัดการอย่างไร จะผลิตอย่างไร จะสร้างการมีส่วนร่วมอย่างไร จึงเป็นที่มาของวัตถุประสงค์ของงานวิจัยที่สำคัญ คือ เพื่อค้นหารูปแบบในการบริหารจัดการพลังงานทางเลือกระดับตำบลอย่างมีส่วนร่วมเพื่อให้ตำบลคำขวางมีพลังงานทางเลือกใช้ได้สอดคล้องกับทรัพยากรที่มีอยู่ โดยการหารูปแบบดังกล่าว จะต้องให้ความสำคัญกับทุกกลุ่มเป้าหมายในชุมชนตำบลคำขวาง ซึ่งทุกกลุ่มควรจะมีส่วนร่วมในการแสวงหารูปแบบดังกล่าว

2. สถานการณ์ที่เป็นอยู่เดิม

สถานการณ์ที่เป็นอยู่เดิมของประชาชน ได้แก่ บริบทชุมชน ข้อมูลเกี่ยวกับประชากร การใช้พลังงานของชุมชน ทรัพยากรของชุมชน

2.1 บริบทชุมชน

หมู่บ้านทั้ง 10 หมู่บ้านในเขตเทศบาลตำบลคำขวาง

อำเภอรินคำราบ จังหวัดอุบลราชธานี มีข้อมูล ตลอดจนทรัพยากรทั่วไปและทรัพยากรด้านพลังงานที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1) พื้นที่ เขตติดต่อ และความเป็นมาของประชากร

เทศบาลตำบลคำขวางมีเนื้อที่โดยประมาณ 35.90 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 20,924 ไร่ ประกอบด้วย 10 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านแฮ บ้านแค บ้านหนามแท่ง บ้านโนนเค็ง บ้านคำขวาง บ้านแต่ บ้านเกษตรพัฒนา บ้านเกษตรพัฒนาเหนือ บ้านเกษตรสามัคคี และบ้านรวมพลัง โดยมีอาณาเขต ทิศเหนือติดกับองค์การบริหารส่วนตำบลบึงไผ่ ทิศใต้ติดกับองค์การบริหารส่วนตำบลธาตุ ทิศตะวันออกติดกับองค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ใหญ่ ทิศตะวันตกติดกับเทศบาลตำบลแสนสุข

2) ข้อมูลเกี่ยวกับประชากร

เทศบาลตำบลคำขวางมีประชากรรวมทั้งสิ้น 7,650 คน จากจำนวนครัวเรือน 2,102 โดยมีจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด 310 คน มาจากทุกหมู่บ้าน มาจากหลายกลุ่มอาชีพ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 67.3 มีที่อยู่อาศัยมากที่สุดที่หมู่ที่ 1 คิดเป็นร้อยละ 12.5 มีอายุโดยเฉลี่ยอยู่ที่ 51.84 ปี ส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับประถมศึกษามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 72.8 มีอาชีพเกษตรกรรมมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 59.4 ส่วนใหญ่มีจำนวนสมาชิกในครอบครัวทั้งหมด 4-6 คน คิดเป็นร้อยละ 53.9 สมาชิกที่อยู่ด้วยกันเป็นประจำมากที่สุดคือ 4-6 คน คิดเป็นร้อยละ 52.0 มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 11,000 บาท

2.2 ข้อมูลการใช้พลังงานของชุมชนเทศบาลตำบลคำขวาง
ประกอบไปด้วย ข้อมูลทั่วไปของประชาชน ค่าเฉลี่ยไฟฟ้าในแต่ละเดือนย้อนหลัง 6 เดือน ประเภทและพฤติกรรมการใช้เครื่องใช้ไฟฟ้า ดังต่อไปนี้

จากการสำรวจข้อมูลชุมชนอย่างมีส่วนร่วม พบว่า การใช้พลังงานของชุมชนเกิดจากจำนวนสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีหลากหลาย แบ่งประเภทการใช้พลังงานได้ 3 กลุ่ม คือ ไฟฟ้า น้ำมันเชื้อเพลิง และแก๊สหุงต้ม การใช้ไฟฟ้าเกิดจากเครื่องใช้ไฟฟ้าที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น โทรทัศน์ หม้อหุงข้าว หลอดไฟฟ้า เตารีด ตู้เย็น พัดลม และกระติกน้ำ เป็นต้น ค่าไฟฟ้ามีแนวโน้มสูงขึ้นทุกเดือน การใช้อุปกรณ์ส่วนใหญ่เป็นประเภทประหยัดพลังงาน เช่น หลอดไฟฟ้าประเภทหลอดฟลูออโรหรือหลอดตะเกียบ และเครื่องใช้ไฟฟ้าประหยัดไฟเบอร์ 5 ประชาชนส่วนใหญ่มีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับการประหยัดไฟฟ้า เช่น ถอดปลั๊กทุกครั้งหลังใช้งานโทรทัศน์ วิทยุ และคอมพิวเตอร์ ขณะที่ใช้ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับน้ำมันเชื้อเพลิงสำหรับยานพาหนะ ได้แก่ มอเตอร์ไซด์และรถยนต์นั่งส่วนบุคคล มีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง (1,000 ถึง 3,000 บาทต่อเดือน) แต่น้อยกว่ากรณีของรถยนต์ 6 ล้อและ 10 ล้อ ซึ่งต้องเสียค่าใช้จ่ายกว่า 20,000 บาทต่อเดือน

ส่วนค่าใช้จ่ายน้ำมันเชื้อเพลิงของรถไถเดินตามที่ใช้ในการเกษตร ประมาณ 1,200 บาทต่อเดือน ในช่วงฤดูกาลเพาะปลูก สำหรับค่าใช้จ่ายกลุ่มแก๊สหุงต้มเฉลี่ยครอบครัวละ 350 ต่อเดือน อย่างไรก็ตาม ยังมีประชาชนอีกร้อยละ 91.9 ยังคงใช้เตาถ่านเพื่อการปรุงอาหาร ทำให้ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในส่วนนี้

2.3 ข้อมูลทรัพยากรของชุมชน

ทรัพยากรของครัวเรือนที่สามารถใช้เป็นแหล่งพลังงานของตำบลคำขวาง คือ มูลสัตว์ โดยพบว่ามีผู้เลี้ยงควายและวัว จำนวน 40 และ 14 ราย ตามลำดับ เลี้ยงเฉลี่ยครัวเรือนละ 6 ตัว ซึ่งเพียงพอต่อการนำไปผลิตก๊าซชีวภาพ นอกจากนี้ยังมีบ่อเกรอะ (ถังส้วม) ส่วนใหญ่ร้อยละ 93.9 มีจำนวนบ่อเกรอะ (ถังส้วม) เฉลี่ย 1 ถังต่อครัวเรือน มีจำนวนผู้ใช้ส้วมทั้งหมดเฉลี่ยต่อครัวเรือน 5 คน

3. กระบวนการที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลงและการยอมรับของชุมชนเป้าหมาย

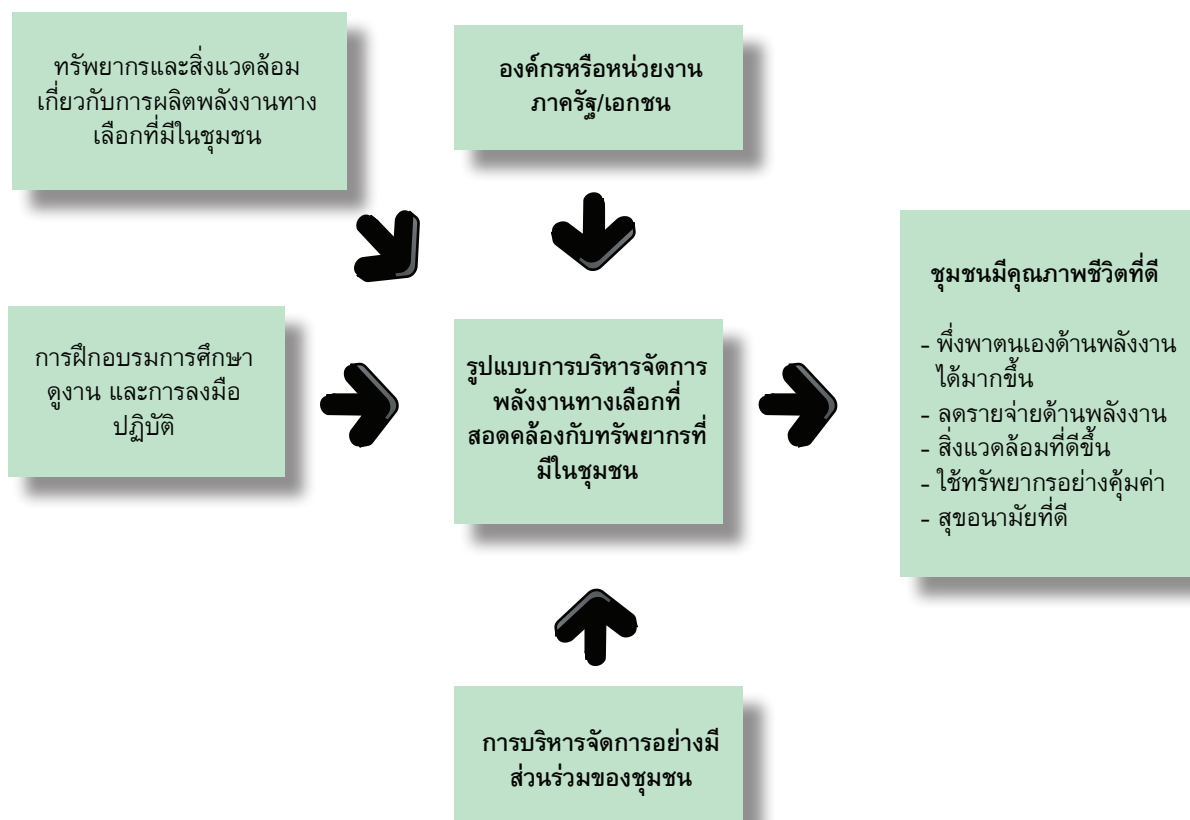
กระบวนการที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลงและการยอมรับของชุมชนเป้าหมาย คือ กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ซึ่งประกอบด้วย การร่วมตั้งโจทย์วิจัย ร่วมศึกษาดูงาน การร่วมให้ข้อมูล สืบถามข้อมูล ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับผลการวิเคราะห์ข้อมูล ปฏิบัติการทดลอง ร่วมเก็บข้อมูลและรับ

ทราบผลการทดลอง ร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบาย ทั้งนี้เพื่อหารูปแบบการบริหารจัดการพลังงานทางเลือกอย่างมีส่วนร่วมระดับตำบล งานวิจัยนี้จึงมีคำถามหลัก คือ จะมีรูปแบบในการบริหารจัดการพลังงานทางเลือกอย่างมีส่วนร่วมได้อย่างไร เพื่อให้เทศบาลตำบลคำขวาง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี มีพลังงานทางเลือกใช้อย่างสอดคล้องกับทรัพยากรที่มีในท้องถิ่น

ส่วนคำถามรอง คือ

- 1) สถานการณ์ ปัญหา และผลกระทบด้านพลังงานของชุมชนคำขวางเป็นอย่างไร
- 2) วัตถุประสงค์และทรัพยากรเพื่อการผลิตพลังงานทางเลือกของชุมชนมีอะไรบ้าง และมีปริมาณเท่าไร เพียงพอหรือไม่
- 3) พลังงานทางเลือกที่สอดคล้องกับทรัพยากรที่มีในท้องถิ่นมีรูปแบบใดบ้าง
- 4) ประชาชน ผู้บริหาร หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานเอกชน และนักวิจัย จะมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการอย่างไรในการผลิตพลังงานทางเลือกของชุมชน
- 5) แผนการบริหารจัดการเกี่ยวกับพลังงานทางเลือกของเทศบาลตำบลคำขวางเป็นอย่างไร โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อค้นหารูปแบบในการบริหารจัดการการผลิต และใช้พลังงานทางเลือกของชุมชนที่สอดคล้องกับบริบท และทรัพยากรของแต่ละชุมชนที่แตกต่างกันอย่างมีส่วนร่วม

กรอบแนวคิดการวิจัย

คำอธิบายกรอบแนวคิดการวิจัย

ประชาชนในชุมชนจะต้องมีวิธีการปรับตัวเพื่อรองรับต่อผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากพลังงานในยุคปัจจุบัน โดยมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐและเอกชน ในการบริหารจัดการเกี่ยวกับการใช้พลังงานทางเลือกที่มีทรัพยากรภายในชุมชนเอง และต้องมีรูปแบบหลากหลายที่เหมาะสมกับบริบทที่ต่างกันของกลุ่มประชาชน โดยต้องมีการเรียนรู้ร่วมกันผ่านการฝึกอบรม ศึกษาดูงาน และลงมือปฏิบัติเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานและการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับทรัพยากรที่มีในชุมชน อันจะส่งผลให้มีสภาพเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น นั่นคือ การที่ชุมชนสามารถพึ่งตนเองด้านพลังงานได้ ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ลดรายจ่ายด้านพลังงาน มีสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น

3.1 วิธีการวิจัย การศึกษารูปแบบการบริหารจัดการพลังงานทางเลือกอย่างมีส่วนร่วมระดับตำบลอย่างมีส่วนร่วม มีขอบเขตการศึกษา และกระบวนการวิจัยดังนี้

● ขอบเขตการศึกษา

1) ขอบเขตประชากรและกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลคำขวาง ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ประกอบวิสาหกิจ และประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เทศบาลตำบลคำขวาง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 10 หมู่บ้าน

2) ขอบเขตพื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ นักวิจัยได้เลือกใช้พื้นที่เป้าหมาย คือ เทศบาลตำบลคำขวาง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ประกอบด้วย 10 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านแฮ หมู่ที่ 2 บ้านแค หมู่ที่ 3 บ้านหนามแท่ง หมู่ที่ 4 บ้านโนนเค็ง หมู่ที่ 5 บ้านคำขวาง หมู่ที่ 6 บ้านแด่ หมู่ที่ 7 บ้านเกษตรพัฒนา หมู่ที่ 8 บ้านเกษตรพัฒนาเหนือ หมู่ที่ 9 บ้านเกษตรสามัคคี และ หมู่ที่ 10 บ้านรวมพลัง

3) ขอบเขตเนื้อหาการวิจัยในครั้งนี้ มีขอบเขตเนื้อหาในการศึกษา คือ การศึกษาบริบทของชุมชน การศึกษาและวิเคราะห์สถานภาพการใช้พลังงานในครัวเรือนและชุมชน การค้นหาทุนทางสังคมและทรัพยากรด้านพลังงานของชุมชน ตลอดจนทั้งการศึกษาดูงานด้านพลังงาน การอบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อหาช่องทางในการจัดการพลังงานที่มีความเหมาะสมในครัวเรือน และการประกอบอาชีพ

● กระบวนการวิจัย ผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมกับกลุ่มเป้าหมายที่ทำการศึกษาในกิจกรรมต่างๆ ในแต่ละขั้นตอนของการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัยมีหลากหลาย ได้แก่ แผนที่ชุมชน แบบสอบถาม แบบสำรวจ แบบบันทึกผลการปฏิบัติการ และการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม โดยแบ่งขั้นตอนการดำเนินการวิจัยออก เป็น 4 ระยะ มีรายละเอียดและขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

ระยะที่ 1 ระยะก่อนเตรียมการ

1) เตรียมบุคลากร ทีมวิจัย ได้แก่ ทีมวิจัยนักวิชาการ ทีมวิจัยชุมชน (นายกเทศมนตรีตำบลคำขวาง นักพัฒนาชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน และแกนนำ) อาสาสมัคร ทีมสนับสนุนทางวิชาการ (ทีมพลังงานจังหวัด ทีมนักวิชาการด้านเทคโนโลยีด้านพลังงาน ทางเลือกจากมหาวิทยาลัย) และแผนการดำเนินการวิจัยเบื้องต้นเพื่อให้พร้อมต่อการดำเนินงานวิจัย

ระยะที่ 2 ระยะเตรียมการ

2) ค้นหาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับโครงการวิจัย
3) ประชุมชี้แจงและทำความเข้าใจกับพื้นที่วิจัยในชุมชน และแกนนำใน 10 หมู่บ้าน เพื่อร่วมกันวิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม และหาอาสาสมัครปฏิบัติทดลองที่จะเข้าร่วมในการจัดการพลังงานทางเลือกของตน

4) ไปศึกษาดูงานที่ศูนย์บริการวิชาการที่ 6 อำเภอสำโรง และเทศบาลเมืองเดชอุดม จังหวัดอุบลราชธานี

5) ทีมวิจัยและแกนนำในชุมชนลงปฏิบัติการวิเคราะห์และเก็บข้อมูลเบื้องต้น โดยใช้แผนที่รอบในในการ Mapping ทัศนียภาพทรัพยากรที่แต่ละหลังคาเรือนมีอยู่

6) นำข้อมูลจากการเก็บเบื้องต้นมาจัดเวทีร่วมกันเพื่อวิเคราะห์ และรวบรวมกลุ่มอาสาสมัครที่จะปฏิบัติการร่วม (ทีมวิจัยชุมชน)

7) ประชุมทีมวิจัยนักวิชาการ และทีมวิจัยชุมชน เพื่อร่วมกันออกแบบเครื่องมือที่จะใช้ในการเก็บข้อมูลรายครัวเรือน เช่น เรื่องค่าใช้จ่ายด้านพลังงาน ปริมาณของวัตถุดิบในชุมชนที่สามารถนำมาผลิตพลังงาน มูลค่าของวัตถุดิบ การใช้ประโยชน์ของวัตถุดิบ พลังงานที่ชุมชนใช้ในปัจจุบัน (พลังงานกระแสหลัก และพลังงานทางเลือก) และดำเนินการเก็บข้อมูล

8) จัดเวทีเพื่อร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลและประมวลประเมินความน่าจะเป็นในการกำหนดแนวทางรูปแบบของการปฏิบัติการทดลองพลังงานทางเลือกที่สอดคล้องกับทรัพยากรที่มีในชุมชน

9) สำรวจจำนวนผู้ต้องการเข้าร่วมเป็นทีมวิจัย และทุนด้านทรัพยากร โดยจะแบ่งเป็นกลุ่มตามความแตกต่างของบริบทและทุนทรัพยากรแต่ละคน เช่น ระดับครัวเรือน และระดับอุตสาหกรรมครัวเรือน หรือระดับวิสาหกิจชุมชน เป็นต้น กระบวนการนี้ทำให้ได้ผู้ร่วมวิจัยหลายภาคส่วน คือ นายกเทศมนตรี กำนัน สมาชิกสภาเทศบาล ผู้ใหญ่บ้าน 10 หมู่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ผู้เลี้ยงไก่เนื้อ ชาวบ้านผู้สนใจ เจ้าหน้าที่เทศบาล

10) อบรมให้ความรู้เบื้องต้นเรื่องพลังงานทางเลือก และวิธีการดำเนินการในรูปแบบต่างๆ ที่อาสาสมัครเลือก เช่น ก๊าซชีวภาพ พลังงานชีวมวล พลังงานแสงอาทิตย์ พลังงานลม เป็นต้น เพื่อให้ทีมวิจัยและผู้สนใจได้เข้าใจและสามารถนำไปปฏิบัติได้

ระยะที่ 3 ระยะปฏิบัติการ

11) จัดเวทีสรุปบทเรียนความรู้ที่ได้ และร่วมกันกำหนดรูปแบบที่จะทดลองปฏิบัติการ โดยที่มียุทธศาสตร์หรือผู้ประกอบการ รวมทั้งแบบบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับวัสดุ ปริมาณ การใช้พลังงานในชีวิตประจำวันเพื่อคำนวณความคุ้มค่า

12) ประชุมร่วมกับผู้บริหารชุมชนและตำบล เพื่อร่วมกันกำหนดแนวทางการพัฒนาและการขยายผลการดำเนินงานด้านพลังงานทางเลือกเกี่ยวกับการพัฒนาองค์ความรู้ แหล่งเงินทุน โครงสร้างการจัดการ และบทบาทหน้าที่ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

13) ทีมวิจัยชุมชนหรือผู้ประกอบการนำรูปแบบที่ตนเองร่วมกันกำหนดไปทดลองปฏิบัติการโดยจะมีทีมพลังงานจังหวัดและทีมวิจัยหลักลงไปติดตามเก็บข้อมูล และให้ความรู้เป็นระยะๆ เช่น ค่าใช้จ่ายด้านพลังงาน และจำนวนพลังงานที่ใช้ในครัวเรือน ทดลองเปรียบเทียบกับครัวเรือนที่ไม่ได้ทดลอง

14) จัดเวทีเพื่อประเมินผลการทดลองร่วมกัน เพื่อเป็นแนวทางนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขกับทีมอาสาสมัครนักวิจัยทุกคน

15) นำแนวทางที่ร่วมกันปรับปรุงแก้ไขไปทดลองปฏิบัติครั้งที่ 2

ระยะที่ 4 ระยะสรุปและประเมินผล

16) จัดเวทีสรุปบทเรียนและนำเสนอผลการทดลองในระดับครัวเรือน/ชุมชนสู่สาธารณะ

17) การจัดเวทีขยายผล เผยแพร่ แสวงหาความร่วมมือให้กับชุมชน องค์กร หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ นักวิจัยท้องถิ่น ชาวบ้าน ผู้บริหารหมู่บ้าน เทศบาลตำบล หน่วยงานและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

18) เขียนรายงานฉบับสมบูรณ์

19) เผยแพร่ผลงาน

3.2 กิจกรรมขับเคลื่อนพลังงานทางเลือกอย่างมีส่วนร่วมเพื่อการยอมรับ การศึกษารูปแบบการบริหารจัดการพลังงานทางเลือกระดับตำบลอย่างมีส่วนร่วม เทศบาลตำบลคำขวาง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายในเขตเทศบาลตำบลคำขวาง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เกิดการตระหนักและยอมรับแนวคิดในการพัฒนาชุมชนด้วยพลังงานทางเลือก ได้มีการจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมหลายกิจกรรม และกิจกรรมที่สำคัญ ได้แก่ การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัยชุมชน

การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัยชุมชนในการขับเคลื่อนกระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งเป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมระหว่างทีมวิชาการและชุมชนท้องถิ่น จำเป็นต้องเติมเต็มความรู้/ข้อมูลทั้งในส่วนของการกระบวนการวิจัยและความรู้เรื่องของพลังงานทางเลือกให้มีความเข้าใจ โดยเชื่อมโยงกับทุนทางสังคมเดิมที่มีอยู่ของแต่ละคนแต่ละพื้นที่ ซึ่งคาดว่าจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านพลังงานทางเลือกของชุมชน

โดยมีกระบวนการดังนี้

● กระบวนการเรียนรู้ช่วงระยะก่อนเตรียมการ

การเตรียมบุคลากร ทีมวิจัย และแผนการดำเนินการวิจัยเบื้องต้น เพื่อให้พร้อมต่อการดำเนินงานวิจัยนั้น ทีมวิจัยและพี่เลี้ยงได้ลงพื้นที่และชี้แจงความเป็นมาของโครงการวิจัยกับนายกเทศมนตรี เทศบาลตำบลคำขวาง เพื่อชักชวนให้ร่วมเป็นนักวิจัยหลัก ทั้งนี้ เนื่องจากทีมวิจัยคาดหวังให้ผู้นำระดับเทศบาลได้ร่วมทำความเข้าใจและทำวิจัยไปพร้อมๆ กับนักวิจัยมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ได้รับทราบข้อมูลของพื้นที่ และเห็นความสำคัญของการมีพลังงานทางเลือกระดับตำบลในพื้นที่ของตน นอกจากนี้ ทีมวิจัยได้ชักชวนให้หัวหน้าฝ่ายส่งเสริมพลังงานจากพลังงานจังหวัดอุบลราชธานี เข้าร่วมเป็นนักวิจัยในโครงการวิจัยนี้ด้วย เนื่องจากต้องการองค์ความรู้และเป็นเครือข่ายกับพลังงานจังหวัด และคาดหวังว่าพลังงานจังหวัดอุบลราชธานีจะเข้ามาช่วยสนับสนุนด้านงบประมาณในกิจกรรมพลังงานของตำบลคำขวางต่อไป ส่วนกรณีของผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นผู้นำของหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านเมื่อได้เข้าร่วมร่วมศึกษา เก็บข้อมูลวิจัยเกี่ยวกับพื้นที่ของตนเองจะทำให้มีความมั่นใจในข้อมูล และเข้าใจในข้อมูลของตนเองมากยิ่งขึ้น ดังนั้น โครงการวิจัยนี้จึงประกอบด้วย ทีมวิจัยหลักจากคณะบริหารศาสตร์ และทีมวิจัยจากชุมชน ซึ่งประกอบด้วย นายกเทศมนตรี ผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้ช่วยนายกเทศมนตรี นักพัฒนาชุมชน กำนัน ชาวบ้านผู้สนใจ และหัวหน้าฝ่ายส่งเสริมพลังงานทางเลือกจากพลังงานจังหวัด

● กระบวนการเรียนรู้ช่วงระยะเตรียมการ

1) ค้นคว้าแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับโครงการวิจัย โดยทีมวิจัยหลักได้ค้นคว้าแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับโครงการวิจัยจากหลากหลายแหล่งข้อมูล ทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง หนังสือ และอินเทอร์เน็ต เกี่ยวกับความสำคัญของพลังงานประเภทของพลังงาน ชนิดของพลังงานทางเลือก และหลักการมีส่วนร่วม

2) ประชุมชี้แจงและทำความเข้าใจกับพื้นที่วิจัย เป็นกิจกรรมการประชุมระหว่างนักวิจัยกับชุมชนและแกนนำใน 10 หมู่บ้าน เพื่อร่วมกันวิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม และหาอาสาสมัครที่จะเข้าร่วมในการจัดการพลังงานทางเลือกของตน ซึ่งในขั้นตอนนี้ นักวิจัยหลักได้พยายามให้นักพัฒนาชุมชนของเทศบาลตำบลคำขวางเป็นผู้มีบทบาทในการประสานงานและนัดหมายกับผู้นำหมู่บ้านทั้ง 10 หมู่บ้านในตำบลคำขวาง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เนื่องจากนักพัฒนาชุมชนมีข้อมูลสำหรับการติดต่อและมีการประสานงานกับผู้ใหญ่บ้านของแต่ละหมู่บ้านในงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและกิจกรรมต่างๆ ของตำบลอย่างสม่ำเสมออยู่แล้ว และเป็นการให้โอกาสเจ้าหน้าที่ที่มีบทบาทมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ในการขับเคลื่อนงานวิจัยในท้องถิ่นของตนเอง

สำหรับวัตถุประสงค์ของการประชุมชี้แจงโครงการในครั้งนี้ เพื่อเน้นให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้เข้าใจความเป็นมาของโครงการวิจัยชุมชน รู้จักรูปแบบพลังงานทางเลือกชุมชน รู้ปัญหาของการใช้พลังงานจากปิโตรเลียม และระบุความต้องการด้านพลังงานทางเลือกของตำบลในเบื้องต้น หลังจากนั้นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยได้เชิญให้หัวหน้าโครงการวิจัย ชี้แจงวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย โดยชี้ให้เห็นถึงทั้งประโยชน์ในทางวิชาการและประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับไปพร้อมๆ กัน สุดท้ายเป็นการอธิบายขั้นตอนการวิจัยที่ละเอียดอย่างช้าๆ ด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย และชี้ให้เห็นว่าชุมชนจะมีส่วนร่วมอย่างไรบ้างในแต่ละขั้นตอนของการวิจัย

หัวหน้าฝ่ายส่งเสริมพลังงานจังหวัดอุบลราชธานีได้อธิบายให้ผู้เข้าร่วมประชุมเข้าใจบทบาทหน้าที่ของพลังงานจังหวัดอุบลราชธานีกับการส่งเสริมด้านพลังงานทางเลือกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่ประชาชนสามารถเข้าไปศึกษาเรียนรู้ได้ รูปแบบของพลังงานทางเลือกชนิดต่างๆ ทั้งพลังงานแสงอาทิตย์ พลังงานน้ำ พลังงานคลื่น พลังงานลม พลังงานจากชีวมวลและชีวภาพ

3) การศึกษาดูงาน จากการสังเกตและประเมินสถานการณ์ หลังจากที่ได้มีการชี้แจงโครงการถึง 2 ครั้ง พบว่าการพยายามอธิบายและการอภิปรายร่วมกันระหว่างนักวิจัยกับชาวชุมชนคำขวางสามารถสร้างการรับรู้ ความเข้าใจและความสนใจเรื่องสถานการณ์และความสำคัญของพลังงานทางเลือกได้ระดับหนึ่งเท่านั้น ทั้งนี้ ข้อจำกัดอาจเนื่องมาจากอายุเฉลี่ยที่สูงของชาว

ชุมชนและเป็นกลุ่มคนที่มีการศึกษาส่วนใหญ่ในระดับประถมศึกษาเท่านั้น จึงต้องอธิบายอย่างช้าๆ ไม่เป็นวิชาการมาก และต้องการไปศึกษาดูงานให้เห็นของจริง เช่น การไปดูตัวอย่างเกษตรกรที่ทำจริง ชาวชุมชนจึงได้ให้ข้อเสนอแนะแก่ทีมวิจัยว่า ควรต้องมีการพาชาวชุมชนที่สนใจพลังงานทางเลือกไปศึกษาดูงาน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจเรื่องพลังงานทางเลือกให้มากขึ้นเสียก่อน จึงจะมีความพร้อมในการร่วมมือเพื่อทำการวิจัยในขั้นตอนอื่นๆ ต่อไป

ดังนั้น ทีมวิจัยจึงได้ประเมินสถานการณ์ร่วมกับทีมพี่เลี้ยงว่า ควรดำเนินการอย่างไร เมื่อพิจารณาร่วมกันแล้วเห็นว่าการศึกษาดูงานตามที่ชาวชุมชนเสนอมาจะช่วยทำให้ชาวชุมชนและผู้นำชุมชนเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพลังงานทางเลือกชัดเจนขึ้น จึงจะนำไปสู่กระบวนการมีส่วนร่วมในขั้นตอนอื่นๆ ได้ต่อไป ทั้งนี้ เพื่อหวังกระตุ้นการรับรู้เกี่ยวกับพลังงานทางเลือกของชาวชุมชนคำขวาง จากการดูงานที่เป็นกรณีของการใช้พลังงานทางเลือกที่ประสบผลสำเร็จ และนำการเรียนรู้ที่ได้ไปสู่การพิจารณาถึงความต้องการของชุมชนคำขวางเอง โดยผู้เข้าร่วมศึกษาดูงานมีความหลากหลายจากผู้นำหมู่บ้านหรือตัวแทนสมาชิกสภาเทศบาล เจ้าหน้าที่ของเทศบาล กลุ่มวิสาหกิจต่างๆ ตลอดจนประชาชนที่สนใจ สถานที่ดูงานนั้นส่วนหนึ่งได้พิจารณาจากข้อมูลที่หัวหน้าฝ่ายส่งเสริมพลังงานได้เคยแนะนำไว้ในช่วงของการชี้แจงโครงการ สุดท้ายได้ข้อสรุปว่าจะต้องพาชาวชุมชนคำขวางไปดูงาน 3 แห่ง คือ ศูนย์บริการวิชาการที่ 6 (จังหวัดอุบลราชธานี) การผลิตก๊าซชีวภาพจากขยะชุมชนของเทศบาลเมืองเดชอุดม และฟาร์มเลี้ยงหมูของเอกชน

ภาพที่ 1 การศึกษาดูงานเกี่ยวกับพลังงานทางเลือกของชุมชนตำบลคำขวาง ศูนย์บริการวิชาการที่ 6 (จังหวัดอุบลราชธานี)

ผลการศึกษาดูงานที่ศูนย์บริการวิชาการที่ 6 ทำให้ชาวชุมชนคำขวางมีโอกาสได้เรียนรู้ในฐานเรียนรู้ที่น่าสนใจหลากหลายฐาน เช่น พลังงานแสงอาทิตย์ ฐานเตาชีวมวลประสิทธิภาพสูง ฐานเตาเผาฟืนแบบประหยัดเชื้อเพลิง ฐานเครื่องอัดถ่าน ฐานเตาอบพลังงานแสงอาทิตย์ ฐานบ้านประหยัดพลังงาน และฐานก๊าซชีวภาพจากมูลสัตว์ พบว่า ฐานเรียนรู้ที่ชาวชุมชนให้ความสนใจมากอย่างเห็นได้ชัด เมื่อเปรียบเทียบกับช่วงที่ผู้วิจัยและวิทยากรจากพลังงานจังหวัดฯ ได้พยายามอธิบายด้วยคำพูดและด้วยภาพประกอบในการประชุมก่อนหน้านี้ก็คือ **ฐานพลังงานแสงอาทิตย์** ทั้งนี้ เป็นเพราะชาวชุมชนคำขวางได้เห็นอุปกรณ์และการทำงานของโซลาร์เซลล์อย่างใกล้ชิดและสามารถสัมผัสอุปกรณ์ต่างๆ ได้ นอกจากนั้น ยังสังเกตได้จากการตั้งคำถามต่อวิทยากรประจำฐานอย่างหลากหลายด้วยความอยากรู้ เช่น อุปกรณ์แต่ละชนิดทำงานอย่างไร ราคาเท่าไร หาซื้อได้ที่ไหน ให้กำลังเท่าไร ใช้กับเครื่องใช้ไฟฟ้าอะไรได้บ้าง ใช้ในระบบปั้มน้ำเพื่อการเกษตรได้หรือไม่ อายุการใช้งานยาวนานเท่าไร ต้องบำรุงรักษาอย่างไร จำเป็นต้องใช้แบตเตอรี่เสมอไปหรือไม่ เป็นต้น จากการสังเกตการเรียนรู้ของชาวชุมชนในฐานนี้ ทำให้ทีมวิจัยคิดว่าจะต้องมีการจัดการฝึกอบรมเพิ่มเติมให้ชุมชนได้เข้าใจต่อไปในระดับหมู่บ้าน เพื่อช่วยให้เกิดความรู้ที่เพียงพอต่อการตัดสินใจที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในการปฏิบัติทดลองของชาวชุมชนทั้งในระดับของเทศบาลตำบล หมู่บ้าน และครัวเรือน

นอกจากนั้น การศึกษาดูงานการผลิตก๊าซชีวภาพของฟาร์มหมูที่เลี้ยงแม่พันธุ์ 200 ตัว ที่เคยมีปัญหาต้องจ่ายค่าไฟฟ้าต่อเดือนสูงมาก สำหรับใช้ในระบบระบายอากาศของฟาร์มที่ต้องเปิดพัดลมขนาดใหญ่หลายตัวตลอดเวลา เมื่อหันมาใช้ถังหมักก๊าซชีวภาพขนาดใหญ่เมื่อประมาณ 5 ปีก่อน ทำให้ประหยัดค่าไฟฟ้าเฉลี่ย 7,000-8,000 บาทต่อเดือน นอกจากนี้ ยังทำให้กลิ่นเหม็นที่เกิดจากมูลหมูลดลงไป เนื่องจากมูลหมูที่เกิดขึ้นทั้งหมดถูกชะล้างและนำไปใช้ในการผลิตก๊าซชีวภาพ กลิ่นมูลหมูที่เหลืออยู่เพียงเล็กน้อยจึงไม่ไปรบกวนเพื่อนบ้านบริเวณใกล้เคียง ทำให้ลดปัญหาความขัดแย้งและไม่พอใจซึ่งกันและกันของบ้านบริเวณใกล้เคียง กรณีนี้ทีมวิจัยคาดว่า ชาวชุมชนแม้ไม่มีฟาร์มเลี้ยงหมูเป็นของตนเองแต่ได้เรียนรู้เกี่ยวกับการลดผลกระทบจากของเสียต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชน ตลอดจนนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับพื้นที่ของตนต่อไป

สำหรับการดูงานที่เทศบาลเมืองเดชอุดม จังหวัดอุบลราชธานีนั้น เป็นรูปแบบการบริหารจัดการในระดับเทศบาลที่มีจุดเริ่มต้นจากความร่วมมือระหว่างกรมพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงานกับเทศบาลเมือง 10 แห่ง ในโครงการส่งเสริมการผลิตพลังงานจากขยะชุมชน การศึกษาดูงานเริ่มด้วยวิทยากร

ของเทศบาลเมืองเดชอุดมได้เล่าว่า ระบบการผลิตก๊าซชีวภาพได้ใช้ขยะของเทศบาลเป็นวัตถุดิบ โดยต้องมีการแยกระหว่างขยะชีวภาพออกจากขยะประเภทอื่น ซึ่งวัตถุดิบประเภทขยะชีวภาพได้แก่ เศษผัก เศษผลไม้ต่างๆ แล้วนำมาย่อยให้กลายเป็นชิ้นเล็กๆ จากนั้นลำเลียงด้วยสายพานเข้าสู่บ่อหมักก๊าซชีวภาพขนาดใหญ่ที่สามารถผลิตก๊าซชีวภาพและจ่ายให้กับชาวชุมชนเทศบาลเมืองเดชอุดมได้ใช้หลายสิบครัวเรือน และยังสามารถนำก๊าซชีวภาพบางส่วนมาใช้ในการขับเคลื่อนเครื่องปั่นไฟขนาด 22 กิโลวัตต์ (KW) ผลิตกระแสไฟฟ้าได้อีกส่วนหนึ่ง นอกจากนี้ เศษเหลือหรือกากตะกอนที่ล้นจากบ่อหมักผลิตก๊าซชีวภาพยังนำมาใช้เป็นปุ๋ยได้อย่างดี

4) ทีมวิจัยและแกนนำในชุมชนลงมือปฏิบัติการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น เพื่อหาศักยภาพทรัพยากรของหมู่บ้าน การเก็บข้อมูลเบื้องต้นและทรัพยากรของแต่ละหมู่บ้านได้ใช้แบบสำรวจเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลซึ่งเป็นแบบสอบถามที่ร่วมกันทำขึ้นระหว่างทีมงานของนักวิจัยหลัก นักวิจัยชุมชน และผู้นำหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้าน แบบสำรวจดังกล่าวประกอบด้วย ความเป็นมาของหมู่บ้าน พัฒนาการของหมู่บ้าน ข้อมูลประชากร การใช้ประโยชน์ที่ดิน ทรัพยากรแหล่งน้ำและที่ดินของหมู่บ้าน ทรัพยากรที่เป็นวัตถุดิบผลิตพลังงานทางเลือก และสาธารณูปโภคต่างๆ

4. ความรู้หรือความเชี่ยวชาญที่ใช้

ความรู้และความเชี่ยวชาญที่ใช้ในการดำเนินงานวิจัยคือ แนวคิดเชิงระบบ องค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วม องค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีพลังงานทางเลือก และองค์ความรู้ด้านเกษตรศาสตร์

4.1 แนวคิดเชิงระบบ (System concept) เป็นแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบ และความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบ ซึ่งประกอบด้วยส่วนสำคัญ 4 ส่วน ดังนี้

- 1) ปัจจัยนำเข้า (Input)
- 2) กระบวนการ (Process)
- 3) ผลที่ได้รับหรือผลผลิต (Output)
- 4) ผลลัพธ์ (Outcome) เป็นผลที่ได้รับจากการดำเนินงานและการใช้ประโยชน์จากผลผลิต

ในการวิจัยการบริหารจัดการพลังงานทางเลือกของเทศบาลตำบลคำขวาง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ประกอบด้วยหมู่บ้านจำนวนถึง 10 หมู่บ้านที่มีบริบทแตกต่างกัน ทีมวิจัยจึงได้นำแนวคิดเชิงระบบมาใช้ในการอธิบายและการบริหารจัดการการผลิตพลังงานทางเลือกอย่างเป็นระบบ

4.2 องค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วม คือ ความรู้เกี่ยวกับการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาโดยให้ชุมชนหลายภาค

ส่วนเข้ามามีส่วนร่วม ตั้งแต่ให้ข้อมูล แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เสนอความคิดเห็น สรรวจและเก็บข้อมูล ศึกษาดูงาน ร่วมปฏิบัติงาน ทดลอง ร่วมรับรู้และให้ข้อเสนอแนะผลการวิเคราะห์ข้อมูล การวางแผน และการตัดสินใจ สอดคล้องกับ อรทัย กิกผล (2546) ที่ได้แบ่งระดับการมีส่วนร่วมเป็น 5 ระดับ คือ การมีส่วนร่วมระดับให้อำนาจกับประชาชน ระดับสร้างความร่วมมือ ระดับเข้ามามีบทบาท ระดับหารือ และระดับผู้ให้ข้อมูลข่าวสาร

4.3 องค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีพลังงานทางเลือก งานวิจัยนี้ได้รับความร่วมมือในการถ่ายทอดความรู้ และการแสดงสาธิตเกี่ยวกับพลังงานทางเลือกจากวิทยากรหลายภาคส่วน ได้แก่ หัวหน้าฝ่ายพลังงานทดแทนจากพลังงานจังหวัดอุบลราชธานี ศูนย์บริการวิชาการที่ 6 จังหวัดอุบลราชธานี และคณาจารย์จากคณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม และคณะวิทยาศาสตร์ สาขาฟิสิกส์ที่เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีพลังงานทางเลือกจากมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

4.4 องค์ความรู้ด้านเกษตรศาสตร์ เกี่ยวกับกระบวนการย่อยสลายของจุลินทรีย์ และการจัดการปุ๋ยอินทรีย์ที่เป็นผลพลอยได้จากการผลิตก๊าซชีวภาพกับพืชผักที่ปลูกในครัวเรือน

5. สถานการณ์ใหม่ที่เปลี่ยนไปจากเดิม

สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม สังเกตได้จากกระบวนการเรียนรู้ช่วงปฏิบัติการ ที่แบ่งเป็นระดับครัวเรือน หมู่บ้าน และเทศบาลตำบลคำขวาง ดังต่อไปนี้

1) การขับเคลื่อนระดับครัวเรือน กลุ่มอาสาสมัครปฏิบัติ

ทดลองเป็นกลุ่มที่มีความสนใจพลังงานทางเลือกและร่วมศึกษาดูงาน แบ่งเป็น 4 กลุ่มหลักๆ คือ กลุ่มโซล่าเซลล์ กลุ่มก๊าซชีวภาพ กลุ่มเตาชีวมวล และกลุ่มเครื่องอัดถ่าน กลุ่มอาสาสมัครโซล่าเซลล์เป็นนักวิจัยชุมชนหมู่ 10 บ้านรวมพลัง ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ ระดับครัวเรือนที่เน้นการติดตั้งเชื่อมระบบไฟฟ้าตามปกติ เพื่อลดค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับค่าไฟฟ้าในครัวเรือนและเครื่องสูบน้ำเพื่อการเกษตร และระดับหมู่บ้าน (ระบบประปา) เพื่อลดค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับค่าไฟฟ้าที่ใช้สูบน้ำได้ดินมาเก็บในถังประปา

อาสาสมัครก๊าซชีวภาพเป็นนักวิจัยชุมชนหมู่ 4 บ้านโนนเค็ง คือ พ่อบุญมา วิชาติ ผู้ที่วิเคราะห์ค่าใช้จ่ายของตนเองว่าต้องเสียค่าก๊าซหุงต้มเดือนละประมาณ 1 ถึงเป็นเงิน 370 บาท ดังนั้น จึงต้องเสียค่าใช้จ่ายต่อปีกว่า 4,000 บาท ดังนั้น หากลงทุนซื้อถังหมักก๊าซชีวภาพพร้อมอุปกรณ์เพียง 7,000 บาท ก็จะคุ้มทุนภายในระยะเวลาไม่ถึง 2 ปี ดังที่พ่อบุญมาพูดว่า “เฮาลงทุน 7,000 บาท ปกติ 2 ปี เฮาก็คุ้มแล้ว”

กลุ่มเตาชีวมวลและกลุ่มเครื่องอัดถ่าน มีชาวบ้านสนใจรับเป็นอาสาสมัครจากหมู่ 6 บ้านแต่ หมู่ 9 บ้านเกษตรสามัคคี และหมู่ 7 บ้านเกษตรพัฒนา อย่างไรก็ตาม ไม่เกิดการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ทั้งนี้เนื่องจากความเคยชินในการใช้เตาถ่านธรรมชาติควบคู่กับการใช้ก๊าซหุงต้มของคนในตำบลคำขวาง

2) การขับเคลื่อนในระดับหมู่บ้าน การเปลี่ยนแปลงในระดับหมู่บ้านที่เห็นได้ชัดหลังจากที่ได้มีการดำเนินโครงการวิจัย คือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับประชาชนในหมู่ 10 บ้าน

ภาพที่ 2 การติดตั้งถังก๊าซชีวภาพจากมูลสัตว์ที่บ้านพ่อบุญมา วิชาติ ที่บ้านโนนเค็ง ตำบลคำขวาง อำเภวารินชำราบ ที่ได้รับความร่วมมือในการติดตั้งจากพลังงานจังหวัดอุบลราชธานี ทำให้ตัดค่าแก๊สหุงต้มได้

รวมพลัง เริ่มจากการร่วมฟังการชี้แจงโครงการวิจัยทุกครั้ง ร่วมเป็นนักวิจัยชุมชน ร่วมอบรมการสร้างเครื่องมือวิจัย ร่วมศึกษาดูงาน และร่วมเป็นอาสาสมัครปฏิบัติการของผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คือ คุณทิพย์พร บุญมา (ปัจจุบันได้รับเลือกเป็นสมาชิกสภาเทศบาลตำบลคำขวาง) ที่มีความตั้งใจและปรารถนาจะพัฒนาหมู่บ้านของตนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น คุณทิพย์พร บุญมา ได้สังเกตค่าใช้จ่ายค่าไฟฟ้าที่ใช้กับระบบสูบน้ำประปาหมู่บ้านและโรงสีชุมชน พบว่า ค่าใช้จ่ายสูงขึ้นจาก 700 บาทต่อเดือนเป็น 1,000 บาท ภายในระยะเวลาเพียง 3 เดือน ต่อมาคุณทิพย์พร บุญมา ได้ร่วมประชุมและวิเคราะห์พื้นที่เบื้องต้นของนคร่วมกับทีมวิจัย และได้้นำเรื่องแนวทางการติดตั้งโซล่าเซลล์กับระบบสูบน้ำประปาของหมู่บ้านเข้าสู่ที่ประชุมกรรมการหมู่บ้านรวมพลัง เพื่อลดค่าใช้จ่ายค่าไฟฟ้า แต่ผลปรากฏว่า คณะกรรมการหมู่บ้านส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ควรจะขยายระบบท่อประปาให้ครอบคลุมผู้ใช้ประปาให้มากขึ้นเสียก่อน เนื่องจากปัจจุบันมีเพียง 60 หลังคาเรือนที่ได้ใช้น้ำประปาของหมู่บ้าน ทีมวิจัยจึงได้ลงพื้นที่เพื่อสังเกตและวิเคราะห์ร่วมกัน ทำให้ได้ข้อสรุปว่า การที่ประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านรวมพลังมีความเห็นว่า ควรขยายระบบท่อประปาให้ครอบคลุมผู้ใช้ประปาให้มากขึ้นเสียก่อนนั้นก็มีความสำคัญเช่นเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตาม ควรจัดสรรเงินส่วนกลางของหมู่บ้านส่วนหนึ่งเพื่อติดตั้งโซล่าเซลล์ไปพร้อมกันด้วย

นอกจากการติดตั้งโซล่าเซลล์จะเป็นจุดเริ่มต้นให้ชาวชุมชนบ้านรวมพลังหันมาเห็นคุณค่าของพลังงานและหันมาใช้พลังงานทางเลือกกันมากขึ้นด้วย ทีมวิจัยวิชาการและทีมวิจัยชุมชนจึงได้วิเคราะห์และมีความเห็นร่วมกันว่า อาจเนื่องมาจากชาวชุมชนหรือกรรมการหมู่บ้านส่วนหนึ่งยังเห็นว่า โซล่าเซลล์เป็นเรื่องไกลตัว และยังไม่แน่ใจในประสิทธิภาพและการทำงานของโซล่าเซลล์ ทั้งนี้ สังเกตได้จากแบบสำรวจที่พบว่า มีประชาชนจำนวนมากที่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับโซล่าเซลล์มาก่อน ทีมวิจัยจึงคิดว่าจำเป็นต้องจัดอบรมเพื่อให้ชาวชุมชนบ้านรวมพลังได้เรียนรู้และเข้าใจเกี่ยวกับพลังงานทางเลือกรูปแบบใหม่ให้มากขึ้นเสียก่อน โดยเฉพาะเรื่องโซล่าเซลล์

ในการจัดอบรมให้ชาวชุมชนบ้านรวมพลังนั้น ทีมวิจัยหลักได้เชิญวิทยากรที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องโซล่าเซลล์และเตาชีวมวลโดยเฉพาะ และคลุกคลีกับการพัฒนาท้องถิ่นมานานพอสมควร ทั้งนี้ เพื่อให้มีความเข้าใจชุมชน สามารถให้ความรู้และสร้างความเข้าใจกับชุมชนได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพมากที่สุด ได้แก่ อาจารย์ ศักดิ์ทงศ์ วงศ์เจริญ และ อาจารย์ ดร.ลิตพิงษ์ อุ่นใจ จากคณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรมและคณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ในระหว่างการฝึกอบรม วิทยากรได้เน้นถึงความสำคัญของพลังงานทางเลือกและสถานการณ์ปัญหาของพลังงานจากฟอสซิล และได้ให้ความรู้

เกี่ยวกับโซล่าเซลล์และเตาชีวมวลอย่างละเอียดชัดเจน ทำให้ชาวชุมชนคำขวางให้ความสนใจเป็นอย่างมาก สังเกตได้จากการสอบถามความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับวิธีการทำงาน ประสิทธิภาพการทำงาน ค่าใช้จ่ายค่าไฟฟ้าที่จะลดลงเมื่อติดตั้ง วิธีการติดตั้ง งบประมาณการติดตั้ง ตลอดจนอายุการใช้งานของโซล่าเซลล์ รวมทั้งได้ร่วมทดสอบประสิทธิภาพเตาชีวมวลประสิทธิภาพสูงอย่างสนใจ ทั้งนี้ ส่วนหนึ่งน่าจะเกิดจากการที่วิทยากรได้นำอุปกรณ์ตัวอย่างมาสาธิตด้วย หลังจากการอบรมแล้ว ผู้ใหญ่บ้านมีความสนใจโซล่าเซลล์มาก และประสงค์อยากติดตั้งโซล่าเซลล์เข้ากับระบบสูบน้ำของประปาหมู่บ้าน โดยได้พูดในที่อบรมว่า ขอประชุมกับกรรมการหมู่บ้านเพื่อตัดสินใจอีกครั้ง เมื่อเวลาผ่านไปไม่ถึงสัปดาห์ ทีมวิจัยได้ทราบข่าวว่า ผู้ใหญ่บ้านและกรรมการได้พยายามคิดหาทางระดมเงินผ่านกิจกรรมของหมู่บ้าน เช่น กิจกรรมทอดผ้าป่า เพื่อให้มีเงินทุนเพียงพอสำหรับการติดตั้งโซล่าเซลล์ เนื่องจากเงินส่วนของหมู่บ้านมีจำกัดเพราะเป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก จุดนี้จึงถือว่าเป็นการขับเคลื่อนโดยผู้นำและชาวชุมชนรวมพลังที่สำคัญนำไปสู่การขับเคลื่อนระดับตำบลในระยะต่อมา

ภาพที่ 3 โซล่าเซลล์ที่ติดตั้งในระบบประปาหมู่บ้านรวมพลัง ตำบลคำขวาง อำเภอวารินชำราบ ทำให้ค่าไฟฟ้าลดลง

3) การขับเคลื่อนในระดับตำบล เทศบาลตำบลคำขวาง เป็นหน่วยงานที่ทำงานพัฒนาครอบคลุมพื้นที่ 10 หมู่บ้าน และได้มีส่วนร่วมกับการวิจัยตั้งแต่ต้น โดยเทศบาลตำบลคำขวาง ได้เป็นผู้ประสานงานกับผู้นำหมู่บ้านและประชาชนในกิจกรรมประชุมของโครงการวิจัย และเอื้อเฟื้อสถานที่ของเทศบาลในกิจกรรมของโครงการวิจัยมาโดยตลอด ตั้งแต่การชี้แจงโครงการฯ การวิเคราะห์พื้นที่อย่างมีส่วนร่วม การรับอาสาสมัคร และการอบรมพลังงานทางเลือก นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่และสมาชิกสภาเทศบาลได้ร่วมศึกษาดูงาน สมัครเป็นผู้ปฏิบัติงานทดลอง และเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ไฟฟ้าของเทศบาลตำบลคำขวาง ดังนั้น เทศบาลตำบลคำขวางจึงมีผู้แทนจากเทศบาลมาร่วมรับรู้และร่วมในกิจกรรมของโครงการวิจัยมาโดยตลอด เช่น นักพัฒนาชุมชน และเลขานุการนายกเทศมนตรี เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ทีมวิจัยคิดว่าจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการขับเคลื่อนระดับตำบล คือ การเปลี่ยนแปลงในระดับครัวเรือน ได้แก่ การเกิดอาสาสมัคร ปฏิบัติทดลองเกี่ยวกับก๊าซชีวภาพจากมูลควายที่หมู่ 4 บ้านโนนเค็ง และโซล่าเซลล์ของหมู่ที่ 10 บ้านรวมพลัง การเปลี่ยนแปลงในระดับหมู่บ้านที่เกิดขึ้นในระบบประปาหมู่บ้านของหมู่ 10 บ้านรวมพลัง ที่เกิดจากการรับรู้และเรียนรู้ร่วมกันของนักวิจัยหลัก นักวิจัยชุมชน และผู้นำหมู่บ้านผ่านกระบวนการวิจัยในขั้นตอนต่างๆ ตั้งแต่การวิเคราะห์พื้นที่เบื้องต้น ศึกษาดูงานพลังงานทางเลือก ไปกับการเก็บข้อมูลพฤติกรรมการใช้พลังงาน และข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับบริบทและทรัพยากรของแต่ละหมู่บ้าน เมื่อทีมวิจัยและผู้ใหญ่บ้านได้สะท้อนเกี่ยวกับปรากฏการณ์เปลี่ยนแปลง

ของชาวชุมชนทั้งสองแห่งต่อนายกเทศมนตรี จึงทำให้มีความเห็นสอดคล้องว่าจะต้องขับเคลื่อนในระดับเทศบาล โดยเริ่มจากการใช้โซล่าเซลล์ในระบบประปาของตำบล เนื่องจากเห็นข้อมูลรายจ่ายค่าไฟฟ้าของระบบประปาของแต่ละหมู่บ้านสูงมาก หากลดค่าใช้จ่ายส่วนนี้ได้ก็จะเหลือเงินไปพัฒนาในส่วนอื่นๆ ได้มากขึ้น

จากการร่วมวิเคราะห์สถานการณ์เกี่ยวกับค่าใช้จ่ายค่าไฟฟ้าสำหรับสูบน้ำในระบบประปาของตำบลคำขวาง ท่านนายกเทศมนตรีมีความเห็นว่า น่าจะเริ่มต้นปฏิบัติทดลองนำร่องในประปา 3 แห่ง ก่อนที่จะขยายผลต่อไปยังหมู่บ้านอื่นๆ ได้แก่ ประปาของเทศบาลตำบลคำขวาง บ้านแค และบ้านรวมพลัง ทั้งนี้ เนื่องจากเทศบาลมีค่าไฟฟ้าสูงมากเกือบ 30,000 บาทต่อเดือน ในภาพรวมทั้งตำบลมีค่าใช้จ่ายต่อเดือนประมาณ 1.5-2 ล้านบาท หรือประมาณ 18.65 ล้านบาทต่อปี ดังนั้นเทศบาลตำบลคำขวางควรปฏิบัติการเพื่อลดค่าใช้จ่ายด้านพลังงานเป็นตัวอย่างแก่ประชาชนในตำบล ส่วนกรณีของบ้านรวมพลังนั้น ชาวชุมชนรวมพลังมีการเปลี่ยนแปลงและขับเคลื่อนเป็นรูปธรรมมากที่สุด เนื่องจากนโยบายการติดตั้งโซล่าเซลล์ในประปาหมู่บ้านได้ผ่านการเห็นชอบจากกรรมการหมู่บ้าน และเริ่มมีการระดมทุนเพื่อการติดตั้งแล้ว เมื่อนักวิจัยเสร็จสิ้น พบว่า หมู่บ้านรวมพลังได้ติดตั้งโซล่าเซลล์ในระบบประปาและสามารถลดค่าใช้จ่ายได้ประมาณหนึ่งในสี่ของค่าใช้จ่ายค่าไฟฟ้าเมื่อก่อนติดตั้งโซล่าเซลล์ ส่วนในระดับตำบล เทศบาลมีนโยบายติดตั้งโซล่าเซลล์ในหมู่บ้านนำร่อง 3 หมู่บ้านในปีพ.ศ. 2559

ภาพที่ 4 นายกเทศมนตรีตำบลคำขวางร่วมกับเจ้าหน้าที่ สมาชิกสภาเทศบาลฯ และประชาชนที่สนใจลงสำรวจการทำงานระบบประปาของเทศบาลตำบลคำขวาง พิจารณาวางแผนติดตั้งโซล่าเซลล์เพื่อลดค่าใช้จ่ายค่าไฟฟ้าในระบบสูบน้ำของประปาร่วมกัน

นอกจากนี้ นายกเทศมนตรีและท่านปลัดเทศบาลยังได้แสดงความคิดเห็นว่า หากจะขับเคลื่อนโซล่าเซลล์ในระบบประปาของหมู่บ้านในตำบลให้เป็นรูปธรรม ควรต้องมีการอบรมเรื่องพลังงานทางเลือกโดยเน้นโซล่าเซลล์ให้กับสมาชิกสภาเทศบาลเจ้าหน้าที่ที่ดูแลระบบประปา ผู้ใหญ่บ้าน และผู้สนใจ และร่วมลงพื้นที่ดูประปาในแต่ละหมู่บ้านอีกครั้งเสียก่อน เนื่องจากการผลักดันโครงการใดๆ ในเทศบาลตำบลจะต้องประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ความเห็นชอบของนายกเทศมนตรีและการเห็นชอบของสภาเทศบาลตำบล ดังนั้นการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความรู้และประโยชน์ของโซล่าเซลล์และพลังงานทางเลือกอื่นๆ ให้กับสมาชิกสภาเทศบาล และผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้านก่อนจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อที่จะขยายผลให้ครบทั้งตำบลได้ต่อไป

จากข้อเสนอแนะของนายกเทศมนตรีฯ และปลัดเทศบาลข้างต้น นำไปสู่การจัดอบรมเกี่ยวกับโซล่าเซลล์และพลังงานทางเลือกอื่นๆ รวมทั้งเตาชีวมวลและพลังงานลม ผลของการประชุม คือ ทำให้สมาชิกสภาเทศบาล และผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้านมีความสนใจเป็นอย่างมาก มีการถามคำถามอย่างต่อเนื่องจากผู้สนใจ เช่น ติดตั้งอย่างไร ราคาติดตั้งเท่าไร สามารถใช้งานได้กี่ปี ขนาดของแผงโซล่าเซลล์มีหลายขนาดหรือไม่ บำรุงรักษาอย่างไร เป็นต้น

ภาพที่ 5 ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาเทศบาล และชาวชุมชน ประชุมระดมสมองเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหาแนวทางปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาด้านพลังงานของตำบลคำขวาง

จากการระดมสมองของผู้เข้าร่วมประชุม โดยใช้แผนที่ความคิดเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์พื้นที่ แนวทางแก้ปัญหา และแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับพลังงานทางเลือกของตำบลคำขวางพบว่า พื้นที่ตำบลคำขวางมีปัญหาาราคาพลังงานทั้งค่าไฟฟ้า ค่าก๊าซหุงต้ม และน้ำมันเชื้อเพลิงเพิ่มสูงขึ้น จึงต้องช่วยกันประหยัดพลังงานและนำพลังงานทางเลือกที่เหมาะสมกับพื้นที่มาใช้ และเห็นควรกำหนดเป็นแผนพัฒนาในระดับตำบลต่อไป

6. ผลกระทบและความยั่งยืนของการเปลี่ยนแปลง

การวิจัยรูปแบบการบริหารจัดการพลังงานทางเลือกของเทศบาลตำบลคำขวาง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ได้สร้างผลลัพธ์และการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนสามารถแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ การบริหารจัดการชุมชนในองค์กรรวม การบริหารจัดการในการผลิต ความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจ ส่วนผลกระทบนั้นยังไม่ปรากฏชัดเจนในงานวิจัยนี้

6.1 การบริหารจัดการชุมชนในองค์กรรวม การบริหารจัดการในองค์กรรวม คือ การผสมผสานขั้นตอนต่างๆ เกิดการขับเคลื่อนไปพร้อมกันในแต่ละระดับของการบริหารจัดการ สามารถแบ่งการจัดการองค์กรรวมออกเป็น 7 ระยะ คือ

1) ระยะสร้างความรู้ความเข้าใจและแรงจูงใจ ในระยะนี้ คือ การสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์พลังงานและทรัพยากรที่ชุมชนมีให้กับผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ของเทศบาล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อสม. กลุ่มธุรกิจท้องถิ่น และประชาชนผู้สนใจ ผ่านกระบวนการอบรมและศึกษาดูงานเกี่ยวกับพลังงานทางเลือก

2) ระยะสร้างความตระหนัก ระยะนี้ คือ การรวบรวมข้อมูลพื้นฐานโดยละเอียด เกี่ยวกับการใช้พลังงานและทรัพยากรของชุมชน และนำข้อมูลมาสะท้อนกลับสู่ชุมชนตำบลคำขวาง ทั้งในระดับครัวเรือน หมู่บ้าน (ประชาชน เกษตรกร กลุ่มอาชีพ ผู้เลี้ยงไก่เนื้อ) และเทศบาล

3) ระยะตัดสินใจ เมื่อเกิดความรู้ความเข้าใจและความตระหนักแล้ว ครัวเรือนและกลุ่มอาชีพจะพิจารณาศักยภาพของตนทั้งด้านเศรษฐกิจ ทรัพยากร ความสามารถและความต้องการของตน เพื่อตัดสินใจปฏิบัติการ ขณะที่ในระดับหมู่บ้านจะมีการตัดสินใจร่วมกันโดยคณะกรรมการหมู่บ้านและประชาชนในหมู่บ้าน หลังจากมีการพิจารณาร่วมกันถึงประเด็นต่างๆ เช่น เงินทุน ผลประโยชน์ และผลกระทบที่จะเกิดขึ้น ส่วนเทศบาลจะเฝ้าดูการขับเคลื่อนของหมู่บ้านและครัวเรือน ตัดสินใจโดยมีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล และปรึกษาหารือกันระหว่างผู้บริหารเกี่ยวกับความเป็นไปได้ ศักยภาพของชุมชน และประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับประชาชนทั้ง 10 หมู่บ้านในภาพรวม และตัดสินใจจะดำเนินการตามความเหมาะสม

4) ระยะการเตรียมพร้อม ระดับครัวเรือนจะมีการเตรียมเงินทุน พื้นที่ และทรัพยากร ขณะที่ในระดับหมู่บ้านจะผลักดันแผนและนโยบายระดับหมู่บ้าน แล้วระดมทุนและสร้างความร่วมมือกับประชาชนในหมู่บ้านพร้อมๆ กับสะท้อนความต้องการของหมู่บ้านแก่ผู้บริหารในเทศบาล เพื่อการสนับสนุน ส่วนเทศบาลนำการตัดสินใจมาพิจารณาโดยละเอียด จัดสรรงบประมาณที่เป็นไปได้ตามระเบียบของเทศบาล และนำเรื่องเข้าสู่การพิจารณาในสภาเทศบาลเพื่อตราเป็นเทศบัญญัติหรือแผนพัฒนา 3 ปี

5) ระยะดำเนินการ ระดับครัวเรือนมีการติดตั้งอุปกรณ์ที่จำเป็นต่อการผลิตพลังงานทางเลือก และจัดการวัตถุดิบที่มีความเพียงพอและเหมาะสมในการผลิต ส่วนในระดับหมู่บ้านและเทศบาล จะต้องติดตั้งอุปกรณ์และกำหนดผู้ดูแลรับผิดชอบ

6) ระยะบำรุงรักษาและติดตามผล ระดับครัวเรือนมีการจัดสรรให้สมาชิกในครัวเรือนช่วยกันบำรุงรักษาอุปกรณ์และกระบวนการผลิตให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ในระดับหมู่บ้านและเทศบาลจะมีการมอบหมายให้มีผู้ดูแลรับผิดชอบบำรุงรักษาเครื่องมือและดูแลระบบให้คงทำงานปกติและมีประสิทธิภาพ และติดตามผล

7) ระยะขยายผล ในระดับครัวเรือนนั้น พ่อบุญมา วิทชาติ ผู้ลงมือปฏิบัติทดลองงูก๊าซชีวภาพจากมูลสัตว์ สะท้อนว่า การขยายผลในระดับครัวเรือน จากการที่บ้านใกล้เคียงของพ่อบุญมา วิทชาติ ได้เห็นการลงมือปฏิบัติของตนจนกระทั่งเห็นผลหรือประโยชน์ที่เกิดขึ้น จึงมีแนวโน้มสูงที่จะปฏิบัติตาม อย่างไรก็ตาม จากการสังเกตพบว่า ปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการลงมือปฏิบัติคือ **เงินลงทุน** ดังที่ พ่อบุญมา วิทชาติ กล่าวว่า “มี 4-5 ครัวเรือนที่สนใจ แต่จะตัดสินใจอีกครั้งเมื่อเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จสิ้น เพราะช่วงนั้นจะมีเงินจากการขายข้าวเพื่อมาซื้ออุปกรณ์ต่างๆ” ขณะที่ในระดับเทศบาลตำบล นายกเทศมนตรีตำบลคำขวาง คือ คุณเพิ่มวิทย์ ปทุมพันธ์ ได้กล่าวเกี่ยวกับการขยายผลในการประชุมเพื่อเผยแพร่ข้อมูลและขยายผล ที่เทศบาลตำบลคำขวางร่วมกับเทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ว่าการขยายผลด้านพลังงานทางเลือก จะใช้วิธีสร้างผู้ปฏิบัติการนำร่องในแต่ละชนิดของพลังงานทางเลือกตามบริบทและความต้องการของแต่ละชุมชนหรือหมู่บ้านให้ครบทั้ง 10 หมู่บ้าน และจะมีการลงศึกษาดูการปฏิบัติและผลการปฏิบัติของผู้บริหารผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้สนใจทั้งในระดับเทศบาลตำบล หมู่บ้าน และสมาชิกสภาเทศบาล เพื่อได้ทราบข้อมูลต่างๆ ร่วมกันนำไปสู่การกำหนดนโยบายภาพรวมในตำบลร่วมกันต่อไป

6.2 รูปแบบการบริหารจัดการในการผลิต จากการสำรวจและสังเกตอย่างมีส่วนร่วม พบว่า เทศบาลตำบลคำขวางมีความเหมาะสมในการผลิตพลังงานทางเลือก 2 ชนิด คือ พลังงานแสงอาทิตย์ (ด้วยอุปกรณ์โซลาร์เซลล์) และก๊าซชีวภาพจากมูลควาย ซึ่งมีรูปแบบการบริหารจัดการในการผลิตพลังงานแตกต่างกันดังต่อไปนี้

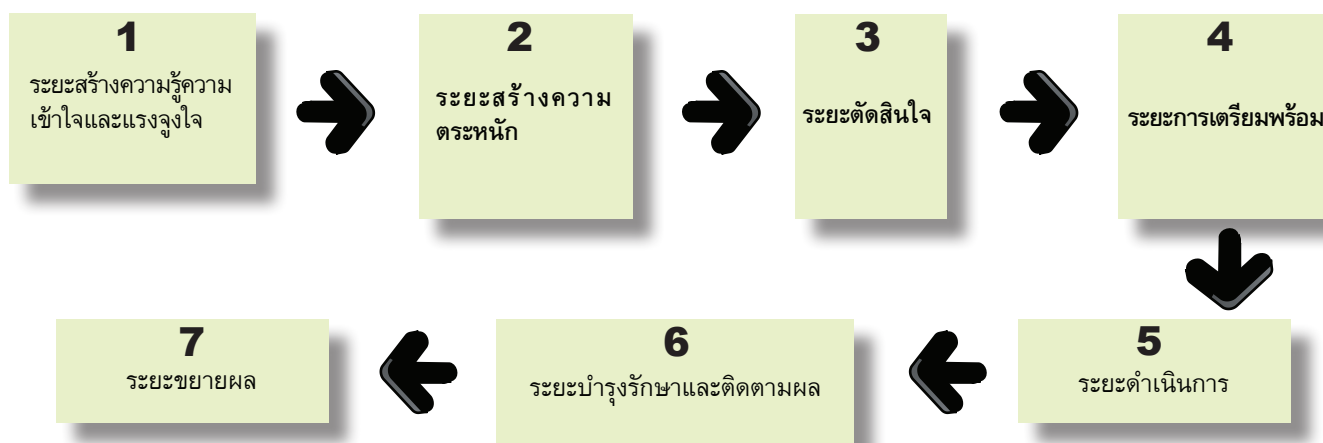
- ไฟฟ้าจากพลังงานแสงอาทิตย์ รูปแบบการบริหารจัดการโซลาร์เซลล์สามารถอธิบายด้วยแนวคิดเชิงระบบ อันประกอบด้วย การจัดการด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ ด้านผลผลิต และด้านผลลัพธ์ ดังนี้

1) การจัดการด้านปัจจัยนำเข้า (Input)

จากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม พบว่า การบริหารจัดการเกี่ยวกับปัจจัยนำเข้าในการผลิตไฟฟ้าจากพลังงานแสงอาทิตย์ ได้แก่ การสร้างความตระหนักถึงความสำคัญและประโยชน์เรื่องของพลังงาน การศึกษาความต้องการของครัวเรือน หมู่บ้าน หรือเทศบาลตำบล การอบรมความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับโซลาร์เซลล์ การศึกษาข้อมูลชนิดและประสิทธิภาพของแผงโซลาร์เซลล์และอุปกรณ์เสริม การจัดการให้มีแสงอาทิตย์ที่เพียงพอ โดยเฉพาะในกรณีของหมู่บ้านต้องจัดให้มีกระบวนการเพื่อให้เกิดการยอมรับและเห็นชอบจากกรรมการบริหารหมู่บ้านและประชาชนในหมู่บ้าน และกรณีของเทศบาลตำบลต้องจัดให้มีกระบวนการเพื่อให้เกิดการยอมรับและเห็นชอบจากกรรมการบริหารเทศบาลตำบลและสมาชิกสภาเทศบาลตำบลคำขวาง

2) การจัดการด้านกระบวนการ (Process)

จากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม พบว่า การบริหารจัดการเกี่ยวกับกระบวนการที่จำเป็นในการบริหารจัดการพลังงานทางเลือกของเทศบาลตำบลคำขวาง คือ การอบรมให้ความรู้ การศึกษาดูงานเกี่ยวกับพลังงานทางเลือก การเก็บและศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้ไฟฟ้า ค่าใช้จ่ายด้านค่าไฟฟ้า และข้อมูล

ภาพที่ 6 การบริหารจัดการพลังงานทางเลือกในชุมชนแบบองค์รวม 7 ระยะ

ทรัพยากรของหมู่บ้านที่สามารถนำมาเป็นวัตถุดิบในการผลิตพลังงานได้ การจัดการเกี่ยวกับการติดตั้งอุปกรณ์และดำเนินการผลิต การเตรียมเงินลงทุน (16,000-30,000 บาท สำหรับแผงโซลาร์เซลล์ เครื่องควบคุมการประจุ เครื่องแปลงกระแสไฟฟ้าและค่าติดตั้ง) การจัดการเกี่ยวกับการดูแลรักษาอุปกรณ์ การสังเกตและเก็บข้อมูลค่าใช้จ่ายค่าไฟฟ้า ส่วนในระดับหมู่บ้าน นอกจากจะต้องมีกระบวนการต่างๆ ดังกล่าวมาแล้ว พบว่าจะต้องมีการจัดกระบวนการปรึกษาหารือและตัดสินใจในระดับกรรมการหมู่บ้านและประชาชนในหมู่บ้านก่อนที่จะมีการระดมทุน พร้อมๆ กับการสะท้อนความต้องการของหมู่บ้านสู่ระดับเทศบาลตำบล ในขณะที่ระดับเทศบาลตำบลคำขวางที่มีความต้องการส่งเสริมและผลักดันการใช้ไฟฟ้าจากอุปกรณ์โซลาร์เซลล์กับเครื่องปั้มน้ำในระบบประปาของหมู่บ้านนาร่อง 3 หมู่บ้าน และกับเครื่องปั้มน้ำในกิจกรรมการเกษตรนั้น จะต้องมีการจัดการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาด้านค่าไฟฟ้าเบื้องต้น การประมาณการต้นทุน การติดตั้ง การวิเคราะห์ศักยภาพของหมู่บ้านในเขตเทศบาลตำบลคำขวาง ในการผลิตไฟฟ้าจากพลังงานแสงอาทิตย์ การติดตามและสังเกตความเคลื่อนไหวและตื่นตัวของแต่ละหมู่บ้านในเขตเทศบาลเกี่ยวกับพลังงานทางเลือก การปรึกษาหารือเพื่อการตัดสินใจในการดำเนินการระหว่างคณะกรรมการบริหารเทศบาลตำบลคำขวาง การนำเรื่องเข้าพิจารณาในการประชุมของเทศบาลฯ เพื่อให้ได้รับความเห็นชอบจากสมาชิกสภาเทศบาล การเปิดประชุมสมัยวิสามัญเพื่อพิจารณาและตัดสินใจการดำเนินงาน และการบรรจุในแผนพัฒนา 3 ปี ของเทศบาลฯ นอกจากนี้ เพื่อการขยายให้เกิดผลกว้างขวางมากขึ้นนั้น เทศบาลตำบลต้องมีกระบวนการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานหรือภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น พลังงานจังหวัด นักวิจัย และแหล่งทุนสนับสนุนด้านพลังงานทางเลือก

3) การจัดการด้านผลผลิต (Output)

จากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม พบว่า การจัดการผลผลิตที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการผลิตพลังงานทางเลือกในระดับครัวเรือน หมู่บ้าน และเทศบาลตำบล คือ การจัดการเพื่อให้มีการใช้ไฟฟ้าจากพลังงานแสงอาทิตย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยาวนาน ได้แก่ การจัดการให้บุคคลมีหน้าที่ดูแลและการซ่อมบำรุงเมื่ออุปกรณ์เกิดการชำรุดเสียหาย การวางแผนการเพื่อพัฒนาหรือเพิ่มเติมอุปกรณ์เพื่อให้เครื่องมือและอุปกรณ์มีประสิทธิภาพมากขึ้นในกรณีจำเป็น

4) การจัดการด้านผลลัพธ์ (Outcome)

เนื่องจากครัวเรือน หมู่บ้าน และเทศบาลตำบล มีความประสงค์จะลดค่าใช้จ่ายค่าไฟฟ้า ดังนั้น จึงมีการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับค่าไฟฟ้าที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละเดือนเพื่อเปรียบเทียบรายจ่ายที่เปลี่ยนแปลงไป และสามารถนำไปประกอบการประเมิน

ความคุ้มค่าของการดำเนินงานได้ อย่างไรก็ตามในระดับตำบลยังไม่มี การเก็บข้อมูลค่าไฟฟ้า เนื่องจากยังไม่มี การติดตั้งในหมู่บ้านนาร่อง 3 หมู่บ้าน ในช่วงการดำเนินการวิจัย ทั้งนี้ จะมีการดำเนินการติดตั้ง ในปี.ศ. 2559 ตามที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนา 3 ปี (พ.ศ. 2558-2560) ของเทศบาลตำบลคำขวาง

● ก๊าซชีวภาพจากมูลสัตว์

จากการสำรวจและสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและทำแผนที่รอบในพบว่า รูปแบบการบริหารจัดการก๊าซชีวภาพจากมูลสัตว์ สามารถอธิบายด้วยแนวคิดเชิงระบบ อันประกอบด้วยปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลผลิต และผลกระทบ ดังนี้

1) การจัดการด้านปัจจัยนำเข้า (Input)

จากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม พบว่า การบริหารจัดการเกี่ยวกับปัจจัยนำเข้าต้องเริ่มจากการตระหนักถึงความสำคัญและประโยชน์เรื่องของพลังงานทางเลือก ความประสงค์ของครัวเรือน หมู่บ้าน หรือเทศบาลตำบล การเตรียมปริมาณมูลสัตว์ให้มีปริมาณเพียงพอ และการจัดการให้เกิดความสะดวกในการนำมูลสัตว์มาใช้ การจัดเตรียมเงินลงทุนที่เพียงพอสำหรับอุปกรณ์และการติดตั้ง ซึ่งต้องลงทุนประมาณ 7,000 บาท สำหรับถังก๊าซขนาด 8 ลบ.ม. หัวเตาแก๊ส ท่อแก๊สเชื่อมระหว่างถังแก๊สกับเตาแก๊ส การหาความรู้เพื่อให้ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับก๊าซชีวภาพจากมูลสัตว์ โดยเฉพาะในกรณีของหมู่บ้าน ต้องมีการบริหารจัดการเกี่ยวกับบุคคล กล่าวคือ การจัดให้มีกระบวนการให้เกิดการยอมรับและเห็นชอบจากกรรมการบริหารหมู่บ้านและประชาชนในหมู่บ้าน เช่น การประชุม และการอบรม ส่วนในกรณีของเทศบาลฯ จะต้องจัดให้มีกระบวนการให้เกิดการยอมรับและเห็นชอบจากกรรมการบริหารเทศบาลตำบล และสมาชิกสภาเทศบาลตำบล

2) การจัดการด้านกระบวนการ (Process)

จากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม พบว่า การบริหารจัดการเกี่ยวกับกระบวนการการผลิตก๊าซชีวภาพจากมูลสัตว์ คือ การจัดอบรมให้ความรู้และการศึกษาดูงานเกี่ยวกับก๊าซชีวภาพจากมูลสัตว์ การเก็บข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้และค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับก๊าซหุงต้มในครัวเรือน และการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรของหมู่บ้านที่สามารถนำมาเป็นวัตถุดิบในการผลิตก๊าซชีวภาพได้ การจัดการเกี่ยวกับพื้นที่หรือสถานที่เพื่อการติดตั้งอุปกรณ์ การจัดการเพื่อให้เกิดการผลิตอย่างต่อเนื่อง การสังเกตปริมาณและคุณภาพผลผลิตก๊าซชีวภาพที่ได้ การควบคุมปริมาณวัตถุดิบ คือ มูลสัตว์ให้มีปริมาณและคุณภาพที่เหมาะสม การป้องกันความเสี่ยงจากความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นต่ออุปกรณ์การผลิต การควบคุมให้การผลิตเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ซึ่งในกรณีของฟอญูมา วิชชาติ ได้ใช้เวลาในการเติมมูลควายปริมาณ 20-50 กิโลกรัมผสมกับน้ำปริมาณอัตรา 1:1 ต่อวัน เป็นเวลา 30 วัน ติดต่อกัน จึงจะได้ก๊าซชีวภาพที่ใช้หุงต้มครั้งแรกประมาณ 1 ลบ.ม. หลังจากฟอญูมาได้เติมมูลควาย

และใช้ก๊าซชีวภาพควบคู่กันไป พบว่า ก๊าซชีวภาพพองตัวเต็มที่เมื่อเวลาประมาณ 60 วัน และจากการสังเกตของภรรยาของพ่อบุญมา ซึ่งมีหน้าที่ในการประกอบอาหารของครอบครัว นอกจากการใช้ก๊าซชีวภาพทำให้ประหยัดค่าแก๊สหุงต้ม (LPG) ลงแล้ว ยังพบอีกว่าเมื่อนึ่งข้าวเหนียวด้วยก๊าซชีวภาพจะได้ข้าวเหนียวหนึ่งที่มีลักษณะหอมนุ่มมากกว่าการหุงด้วย LPG เนื่องจากเปลวไฟที่ได้จากก๊าซชีวภาพเป็นเปลวไฟที่ไม่ลุกโชนมากเกินไปและสามารถควบคุมความแรงของเปลวได้ง่าย ทั้งนี้ก่อนที่พ่อบุญมาจะประสบความสำเร็จในการผลิตก๊าซชีวภาพจากมูลควาย ได้เรียนรู้จากการปฏิบัติและการสังเกตด้วยตนเองเกี่ยวกับการดำเนินการผลิตหลายประการ เช่น ลักษณะของมูลสัตว์ที่เหมาะสมสำหรับใช้เป็นวัตถุดิบควรเป็นมูลสดเพื่อสะดวกในการใช้ และเชื่อว่าจะเป็นมูลที่ให้ก๊าซได้สูงมากกว่ามูลแห้ง และพ่อบุญมายังสังเกตอีกด้วยว่า ในช่วงการเติมมูลสัตว์ช่วงแรกที่ยังไม่มีการสะสมของก๊าซ จะสังเกตเห็นน้ำที่ล้นออกมาทางช่องน้ำออกกว่ายังมีลักษณะขาวใสและยังไม่มีกลิ่นเหม็น

ส่วนในระดับหมู่บ้าน นอกจากจะต้องมีกระบวนการต่างๆ ดังกล่าวมาแล้ว จะต้องมีการกระบวนการปรึกษาหารือและตัดสินใจในระดับกรรมการหมู่บ้านและประชาชนในหมู่บ้าน ในขณะที่ในระดับเทศบาลตำบลคำขวาง ซึ่งต้องการผลักดันการผลิตก๊าซชีวภาพจากมูลคนและปุยชีวภาพ จะต้องมีการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับต้นทุนการผลิตก๊าซชีวภาพจากมูลคน ปริมาณและคุณภาพวัตถุดิบผลิตก๊าซ (มูลคน) ตลอดจนการปรึกษาหารือเพื่อการตัดสินใจในการดำเนินการระหว่างคณะกรรมการบริหารเทศบาลตำบล การนำเรื่องเข้าพิจารณาในการประชุมของเทศบาล เพื่อให้ได้รับความเห็นชอบจากสมาชิกสภาเทศบาล การบรรจุในแผนพัฒนา นอกจากนี้ เพื่อการขยายผลให้กว้างขวางมากขึ้น เทศบาลตำบลคำขวางได้มีกระบวนการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานหรือภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น พลังงานจังหวัดนักวิจัย และแหล่งทุนสนับสนุนด้านพลังงานทางเลือก และต้องรวบรวมสมาชิกผู้สนใจเพื่อมาร่วมปฏิบัติการและเรียนรู้ร่วมกันในโครงการนำร่องของเทศบาลตำบลคำขวาง

3) การจัดการด้านผลผลิต (Output)

ระดับครัวเรือนต้องมีการจัดการด้านผลผลิตก๊าซชีวภาพให้เพียงพอกับการใช้ในครัวเรือน โดยควบคุมดูแลการผลิตให้มีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งการจัดการกับผลพลอยได้คือ เศษมูลสัตว์ที่ได้หลังจากการผลิตก๊าซชีวภาพ เพื่อใช้เป็นปุ๋ยอินทรีย์กับพืชปลูกรอบบริเวณบ้านที่ผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือน เช่น มะละกอ พริก และมะเขือเปราะ เป็นต้น ส่วนในระดับเทศบาลนั้น ต้องมีการจัดการเพื่อจ่ายก๊าซให้สมาชิก

ที่เข้าร่วมโครงการ และหน่วยงานต่างๆ ที่อยู่ในบริเวณพื้นที่เทศบาลตำบลอย่างเพียงพอและเสมอภาคกัน นอกจากนั้นต้องมีระบบการจัดสรรเงินจากสมาชิก เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาเครื่องมือ การจัดการด้านผลพลอยได้กระบวนการผลิตก๊าซชีวภาพให้เป็นปุยชีวภาพที่มีคุณภาพ การจัดการผลประโยชน์ อย่างไรก็ตาม อุปสรรคในการจัดการก๊าซชีวภาพระดับเทศบาลและหมู่บ้าน คือ ความพร้อมของบุคลากรและประชาชนในพื้นที่ ตลอดจนพื้นที่สาธารณะประโยชน์ที่เหมาะสมกับการผลิต เนื่องจากต้องใช้พื้นที่มากและต้องมีการจัดการเกี่ยวกับมูลสัตว์หรือคนทั้งระดับการเตรียมและรวบรวมวัตถุดิบ และในขั้นตอนการกำจัดและการใช้ประโยชน์จากผลพลอยได้จากการผลิตก๊าซ นายกเทศมนตรีตำบลคำขวางและในฐานะเป็นผู้วิจัยด้วยกล่าวว่า กรณีผลผลิตชีวภาพของชุมชนตำบลคำขวาง น่าจะเหมาะสมกับระดับครัวเรือน เนื่องจากสามารถดูแลและจัดการได้สะดวก เนื่องจากสามารถจัดการทุกอย่างได้แล้วเสร็จในครัวเรือน

4) การจัดการผลลัพธ์ (Outcome)

เนื่องจากครัวเรือน หมู่บ้าน และเทศบาลตำบล มีความประสงค์จะลดค่าใช้จ่ายก๊าซหุงต้ม ดังนั้น จึงได้มีการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการลดลงของรายจ่ายเกี่ยวกับก๊าซหุงต้มที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละเดือนเพื่อเปรียบเทียบรายจ่ายที่เปลี่ยนแปลงไป นำไปประกอบการประเมินความคุ้มค่าของการดำเนินงานได้

6.3 การประเมินความคุ้มค่าทางเศรษฐกิจ ในการใช้พลังงานทางเลือก การประเมินความคุ้มค่าเศรษฐกิจ ใช้วิธีให้อาสาสมัครทดลองปฏิบัติการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับค่าไฟฟ้าระดับครัวเรือน และระบบประปาหมู่บ้าน และค่าก๊าซหุงต้มในระดับครัวเรือน หลังจากได้มีการดำเนินการใช้พลังงานจากแหล่งพลังงานทางเลือก ซึ่งพบว่าค่าใช้จ่ายมีแนวโน้มลดลงร้อยละ 20-40 ดังนั้น หากเปรียบเทียบกับงบประมาณที่ลงทุนกรณีของถู่หมักก๊าซจะคุ้มค่าการลงทุนภายในระยะเวลา 1 ปีครึ่งถึง 2 ปี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอัตราการใช้ราคาของก๊าซหุงต้มในอนาคตด้วย

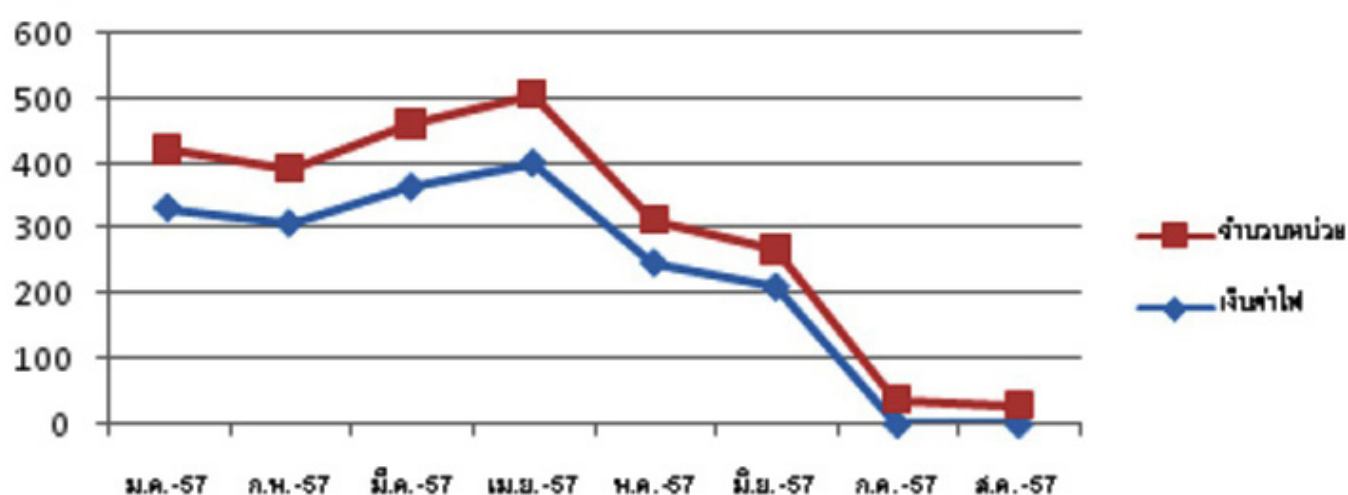
ส่วนกรณีของโซล่าเซลล์ คุ้มค่าการลงทุนใช้เวลา นานกว่า ส่วนหนึ่งเนื่องจากการลงทุนที่สูงกว่า อย่างไรก็ตาม ค่าไฟฟ้าที่ลดลงในแต่ละเดือนประมาณร้อยละ 38 (หรือ 200-300 บาท) เป็นอย่างน้อย คุ้มค่าการลงทุนติดตั้งโซล่าเซลล์เมื่อคำนวณจากค่าไฟฟ้าที่ลดลงอาจต้องใช้เวลาค่อนข้างนานคือประมาณ 6-8 ปี ทั้งนี้ ในกรณีปริมาณการใช้ไฟฟ้าของครัวเรือนคงที่และอัตราค่าไฟฟ้าคงที่ แต่หากอัตราค่าไฟฟ้าเพิ่มขึ้นอย่างมาก ระยะเวลาที่เกิดความคุ้มค่าในการลงทุนติดตั้งโซล่าเซลล์จะเร็วขึ้น

ตารางที่ 1 การเปลี่ยนแปลงค่าไฟฟ้าครัวเรือนของอาสาสมัครปฏิบัติทดลองที่ติดตั้งโซล่าเซลล์เมื่อเดือนเมษายน 2557

เดือน-ปี	เงินค่าไฟฟ้า	จำนวนหน่วยที่ใช้ (กิโลวัตต์)	การเปลี่ยนแปลง เทียบกับเดือนก่อน (%)	หมายเหตุ
มกราคม 57	332.43	89	0	จ่ายตามปกติ
กุมภาพันธ์ 57	308.51	83	-7.19	จ่ายตามปกติ
มีนาคม 57	364.34	97	18.09	จ่ายตามปกติ
เมษายน 57	400.85	106	10.02	เริ่มติดตั้งโซล่าเซลล์
พฤษภาคม 57	247.76	66	-38.19	จ่ายตามปกติ
มิถุนายน 57	210.89	57	-14.88	จ่ายตามปกติ
กรกฎาคม 57	0	35	-42.73	ไม่ต้องจ่าย (ใช้ <50 หน่วย)
สิงหาคม 57	0	28	-21.37	ไม่ต้องจ่าย (ใช้ <50 หน่วย)

หลังจากครัวเรือนได้ติดตั้งโซล่าเซลล์ ขนาด 240 วัตต์ ลำดับ จนกระทั่งเดือนกรกฎาคม และเดือนสิงหาคม ค่าไฟฟ้าที่ (W) ในเดือนเมษายน 2557 ทำให้ค่าไฟฟ้าของครัวเรือนลดลง ใช้ต่ำกว่า 50 หน่วย จึงได้รับยกเว้นไม่ต้องเสียค่าไฟฟ้า จาก 400.85 เดือนพฤษภาคม (106 หน่วย) ค่อยๆ ลดลงมาตาม

กราฟที่ 1 การเปลี่ยนแปลงค่าไฟฟ้าครัวเรือนของอาสาสมัครปฏิบัติทดลองที่ติดตั้งโซล่าเซลล์เมื่อเดือนเมษายน 2557

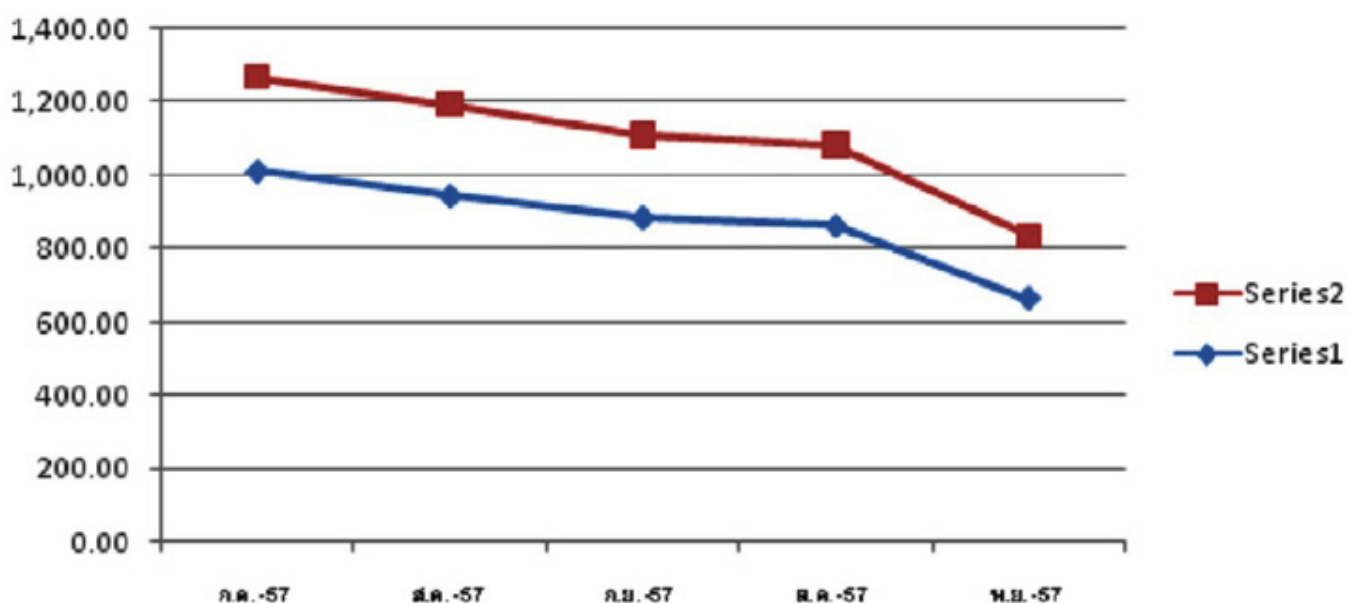

ตารางที่ 2 การเปลี่ยนแปลงค่าไฟฟ้าในระบบประปาของหมู่บ้าน (หมู่ที่ 10) ที่เริ่มติดตั้งโซล่าเซลล์ เมื่อเดือนตุลาคม 2557

เดือน-ปี	เงินค่าไฟฟ้า	จำนวนหน่วยที่ใช้ (กิโลวัตต์)	การเปลี่ยนแปลง เทียบกับเดือนก่อน (%)	หมายเหตุ
กรกฎาคม 57	1,012.05	253	0	ยังไม่ติดตั้งโซล่าเซลล์
สิงหาคม 57	943.57	250	-1.18	ยังไม่ติดตั้งโซล่าเซลล์
กันยายน 57	883.68	224	-10.4	ยังไม่ติดตั้งโซล่าเซลล์
ตุลาคม 57	861.55	219	-2.23	ติดตั้งโซล่าเซลล์
พฤศจิกายน 57	662.38	174	-20.54	ติดตั้งโซล่าเซลล์

หลังจากระบบประปาของหมู่ 10 บ้านรวมพลังได้ติดตั้งโซล่าเซลล์ ขนาด 240 วัตต์ (W) ในเดือน ตุลาคม 2557 ทำให้ค่าไฟฟ้าของระบบประปาลดลงจาก 861.55 บาท ในเดือนตุลาคม (219 กิโลวัตต์) ลดลงมาเหลือ 662.38 บาท (174 กิโลวัตต์) ในเดือนพฤศจิกายน 2557 (ดังแสดงในกราฟที่ 2) หรือคิดเป็นการเปลี่ยนแปลงในลักษณะลดลง ร้อยละ 20

กราฟที่ 2 การเปลี่ยนแปลงค่าไฟฟ้าระบบประปาของหมู่บ้านที่อาสาปฏิบัติทดลองติดตั้งโซล่าเซลล์เมื่อเดือนเมษายน 2557

7. อภิปรายผล

รูปแบบการบริหารจัดการพลังงานทางเลือกระดับตำบลอย่างมีส่วนร่วม ตำบลคำขวาง อำเภอดงหลวง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นรูปแบบที่เน้นการมีส่วนร่วมจากหลายภาคส่วนในหลายรูปแบบของการมีส่วนร่วมระหว่างประชาชนหลากหลายอาชีพ ผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่ม เจ้าหน้าที่ และผู้บริหารเทศบาลตำบล เช่น การร่วมอภิปรายถึงปัญหาพลังงานของชุมชนในขั้นตอนของการชี้แจงและหาอาสาสมัครนักวิจัยชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้และตระหนักถึงปัญหาร่วมกัน การศึกษาดูงานพลังงานทางเลือกร่วมกันในแหล่งศึกษาเรียนรู้พลังงานทางเลือกเพื่อเรียนรู้เทคโนโลยีและแนวทางการปฏิบัติจากวิทยากรผู้มีความรู้ในหน่วยงานราชการ อาทิ ศูนย์บริการวิชาการที่ 6 อุบลราชธานี เทศบาลเมืองเดชอุดม จังหวัดอุบลราชธานี และพลังงานจังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น และเอกชนผู้ประสบความสำเร็จในการนำพลังงานทางเลือกไปใช้ในกิจการ การวิเคราะห์ทรัพยากรของหมู่บ้านและในตำบลแบบภาพรวมร่วมกัน ตลอดจนการปรึกษาหารือระหว่างผู้นำหมู่บ้านและชาวบ้านในการตัดสินใจลงมือหรือไม่ลงมือปฏิบัติทดลองพลังงานทางเลือกร่วมกัน เมื่อได้ผลจากการปฏิบัติ จึงนำผลการปฏิบัติและความรู้ที่ได้รับมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นต้น สอดคล้องกับ อรทัย กิกผล (2546) ที่ได้แบ่งระดับการมีส่วนร่วมเป็น 5 ระดับ คือ การมีส่วนร่วมระดับให้อำนาจกับประชาชน ระดับสร้างความร่วมมือ ระดับเข้ามามีบทบาท ระดับหารือ และระดับผู้ให้ข้อมูลข่าวสาร

รูปแบบการบริหารจัดการพลังงานทางเลือกระดับตำบลอย่างมีส่วนร่วมนี้ ใช้แนวคิดเชิงระบบ (Systematic concept) แบ่งการผลิตพลังงานทางเลือกระดับตำบลออกเป็น ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลผลิตและผลลัพธ์ โดยมีความเหมาะสมกับทรัพยากร ความต้องการ และศักยภาพของแต่ละชุมชน สอดคล้องกับ เจษฎา มิ่งฉาย (2556) ที่ระบุว่า การเลือกใช้เทคโนโลยีพลังงานทางเลือกควรต้องพัฒนาจากฐานศักยภาพของชุมชนเป็นหลัก

รูปแบบการบริหารจัดการพลังงานทางเลือกระดับตำบลอย่างมีส่วนร่วมครั้งนี้ เน้นหลักของความยั่งยืน กล่าวคือ การเริ่มต้นจากสะท้อนความต้องการพลังงานทางเลือกจากระดับครัวเรือนและระดับหมู่บ้าน สู่ระดับเทศบาล ด้วยข้อมูลและผลสำเร็จของการปฏิบัติทดลองที่ชัดเจน และการขับเคลื่อนอย่างจริงจังเกี่ยวกับพลังงานทางเลือกในระดับหมู่บ้าน ควนคู่ไปกับการขับเคลื่อนระดับเทศบาลโดยผู้บริหารเทศบาล และสมาชิกสภาเทศบาลที่มีกลไกการพัฒนาของชุมชน ในรูปแบบระบบตัวแทนเข้าไปมีสิทธิแสดงความคิดเห็นและร่วมตัดสินใจในโครงการพัฒนาต่างๆ ของฝ่ายบริหารเทศบาลตำบล นำไปสู่การผลักดันโครงการพลังงานทางเลือกเข้าไปอยู่ในแผนพัฒนา 3 ปี (พ.ศ. 2558-2560) ของเทศบาลตำบลคำขวางที่ตั้งงบประมาณไว้ 200,000 บาท สำหรับการติดตั้งโซลาร์เซลล์ระบบประปาในหมู่บ้านนาร่อง 3 หมู่บ้านในเขตเทศบาลตำบลคำขวาง โดยจะดำเนินการจริงในปี พ.ศ. 2559 นอกจากนี้ ทัศนคติและพฤติกรรมที่เริ่มเปลี่ยนแปลงไปของผู้บริหารและเจ้าหน้าที่จากการเป็นผู้รับแนวนโยบายด้านพลังงานทางเลือกจากราชการส่วนกลางหรือส่วนจังหวัด ที่เปลี่ยนมาเป็นการมีแนวคิดการพัฒนาเชิงรุกก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญทำให้เทศบาลตำบลคำขวางมีการพัฒนาพลังงานทางเลือกอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ จากการที่ผู้บริหารเทศบาลได้มอบหมายเจ้าหน้าที่ให้พยายามเขียนข้อเสนอโครงการเกี่ยวกับพลังงานทางเลือกของเทศบาลไปยังกรมพลังงานทดแทน กระทรวงพลังงาน เพื่อหวังให้เทศบาลตำบลคำขวางได้งบประมาณมาผลิตพลังงานแสงอาทิตย์ เพื่อการประหยัดค่าใช้จ่ายพลังงานด้านไฟฟ้าของเทศบาล นอกจากนี้ในการขยายผล นายกเทศมนตรียังได้ประสงค์ขยายองค์ความรู้และประสบการณ์สู่ชุมชนเทศบาลตำบลข้างเคียง อาทิ เทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ เป็นต้น สอดคล้องกับ ฤทธิมนต์ คงจิตต์งาม และบังอร ไทรเกตุ (2556) ที่ระบุว่า หลักการวิจัยเชิงพื้นที่นั้น ภาคในพื้นที่ต้องเป็นผู้ร่วมกำหนดและร่วมกระบวนการทำงานไปด้วยกัน

เอกสารอ้างอิง

- เจษฎา มิ่งฉาย. 2556. การวิจัยและพัฒนาแบบพลังงานทางเลือกจากมูลโคสำหรับเกษตรกรรายย่อยบ้านห้วยบง อำเภอมือง จังหวัดอุตรดิตถ์. วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่. 5(4): 62-79.
- ฤทธิมนต์ คงจิตต์งาม และบังอร ไทรเกตุ. 2556. พลังงานทดแทนที่ปาย แม่ฮ่องสอน. กรุงเทพฯ: ฝ่ายสื่อสารสังคม สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.).
- อรทัย กิกผล. 2546. **Best Practice** ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. พิมพ์ครั้งที่ 1. นนทบุรี: โรงพิมพ์คลังวิชา.

รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง กรณีศึกษา : องค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี

วริยา จันทรขำ¹ หทัยชนก บัวเจริญ² และชินวดี อาสน์วิเชียร³

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพในชุมชน โดยใช้เครื่องมือการประเมินชุมชนเชิงชาติพันธุ์วรรณาแบบเร่งด่วนเก็บรวบรวมข้อมูล วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาฐานคิด วิเคราะห์ทุนสังคมและศักยภาพ และวิเคราะห์รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อสร้างชุมชนจัดการตนเองขององค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี วิธีการ ศึกษาจากแหล่งข้อมูล 1) ศึกษาจากเอกสารข้อมูลตำบล รายงานประจำปี โครงการ แผนงานโครงการของตำบล 2) การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ในกลุ่มผู้บริหาร แกนนำ ท้องถิ่น ท้องที่ ประชาชน หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง จำนวน 105 คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้กระบวนการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา เปรียบเทียบเรื่องราว วิเคราะห์แบบตารางเปรียบเทียบ มีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า

ผลการศึกษา พบว่า

1) ฐานคิด ทุนสังคม และศักยภาพการดูแลผู้สูงอายุเพื่อสร้างชุมชนจัดการตนเอง คือ การมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ แก้ไขปัญหา โดยใช้ภาคีเครือข่าย สร้างความมีจิตสาธารณะ เพื่อพัฒนาศักยภาพการดูแลสุขภาพ พัฒนาสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาวะชุมชน จัดระบบบริการสุขภาพ จัดตั้งกองทุน/สวัสดิการ และนำใช้ข้อมูลตำบลมาพัฒนางานอย่างเป็นระบบ

2) รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุของชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง ใช้ระบบฐานข้อมูลตำบล บูรณาการทุนและศักยภาพทางสังคมภายในและภายนอกพื้นที่ เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิต สุขภาพความเป็นอยู่ และการพึ่งพาตนเอง ดูแลผู้ที่จะเข้าสู่ผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุ โดยเน้น 4 มิติ คือ 1) การดูแลระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง (Long-term care) 2) การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุด้านการเรียนรู้สัมมาอาชีพ 3) การเตรียมความพร้อมก่อนวัยสูงอายุ และ 4) การจัดสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ

คำสำคัญ : รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุ

สาขาวิชา การพยาบาลสุขภาพจิต
และจิตเวช

วริยา จันทรขำ

หัวหน้าคณะวิจัย

คณะพยาบาลศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

อีเมล : kanyayon3@gmail.com

¹ อาจารย์ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

³ หัวหน้าส่วนสวัสดิการ องค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี

Elderly Care System Model by community and local government with self-management Case study : Targnam Sub-district local government, Inburee District, Singburee Province

Wariya Chankham¹ Hathaichanok Buajaroen²
and Chinnawut Oasvichean³

**Field : Mental health and
Psychiatric nursing**

Wariya Chankham

Head of research team

Faculty of Nursing,

Nakhon Pathom Rajabhat University

Email: kanyayon3@gmail.com

Abstract

The objectives: This study was qualitative research by Rapid Ethnography Community Assessment Program: RECAP. The objectives were to address social capital and capacity building for developing, organizing and identifying healthy management concepts in elderly care system at Targnam sub-district, Singburi Province. **Material and method:** Data collection included 1) Document analysis such as basic sub-district data, individual data, community data and Annual report. 2) In-depth interview, focus group, participation and non-participation observation. Purposive selection 105 key informants were local administers, community leader, village leader, head of the group's volunteers, elderly families, local organization, people in community government officer and stakeholders who involved in transforming healthy Sub-district. Content analysis and matrix method were used for data analysis.

Results:

1) Concepts, principle, management and development comprises community participation, sharing vision, solving problems with multi networking, building volunteer. They were management for establishing self-care system, environment development for community health, health care service system and social fund and social welfare with the use of data base.

2) The elderly community care system based-on of local self-management focuses on the use of database, the integration of social capital and potential, both internal and external, the emphasis on quality of life, equality and self-reliance. The system composed of 4 dimensions 1) Long-term care, 2) the development of potential, learning, job and an income of the elderly, 3) the preparation for elderly and 4) the alignment of building and safety environment for elderly and pre-elderly.

Keywords : Elderly Care System Model

¹ Lecturer, Faculty of Nursing, Nakhon Pathom Rajabhat University

² Assistant professor, Faculty of Nursing, Nakhon Pathom Rajabhat University

³ Head of social welfare sector, Targnam Sub-district local government, Inburee District, Singburee Province

บทนำ

จากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พ.ศ. 2556 ประเทศไทยมีประชากร 64.5 ล้านคน มีจำนวนประชากรสูงอายุ 60 ปีขึ้นไปเท่ากับ 9.4 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 14.57 จังหวัดสิงห์บุรีมีผู้สูงอายุมากเป็นอันดับที่ 1 ของประเทศเมื่อเทียบตามสัดส่วนประชากรทั้งหมดของประเทศ และจากบทสรุปแผนงานส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรค กลุ่มผู้สูงอายุ พ.ศ. 2557 เรื่องภาวะคุกคามด้านการดูแลผู้สูงอายุ (กระทรวงสาธารณสุข, 2557) พบว่า ระบบการดูแลรักษาผู้สูงอายุยังไม่แตกต่างจากกลุ่มอายุอื่น คือ การรับบริการรักษาตามโรคและมาตรฐานการดูแลผู้สูงอายุในสถานบริการและในชุมชน ระบบและรูปแบบการดูแลผู้สูงอายุระยะยาวในชุมชนยังไม่ชัดเจน ขาดบุคลากรที่มีองค์ความรู้และทักษะในการดูแลรักษาผู้สูงอายุ จึงควรพัฒนารูปแบบของบริการสาธารณสุขเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุ และชะลอการเสื่อมของร่างกายและจิตใจ (ประเสริฐ อัสสันตชัย, 2554) นอกจากนี้ปัญหาด้านร่างกายแล้ว ผู้สูงอายุยังมีปัญหาสุขภาพจิตที่พบบ่อย คือ ความวิตกกังวล ซึมเศร้า นอนไม่หลับ ภาวะสมองเสื่อม ปัญหาเรื่องเพศสัมพันธ์ ซึ่งสอดคล้องกับการสำรวจสุขภาพจิตผู้สูงอายุ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2554) พบว่า สุขภาพจิตของผู้สูงอายุต่ำกว่าคนทั่วไป โดยประมาณ 1 ใน 3 ของผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีความเปราะบางทางจิตใจจากปัญหาการเจ็บป่วยเรื้อรัง ความรู้สึกมีคุณค่าในตัวเองลดลง และค่านิยมต่อผู้สูงอายุในสังคมไทยเปลี่ยนแปลง (พรทิพย์ เกยุรานนท์, 2556) ซึ่งปัจจุบันผู้สูงอายุไทยมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว (เจียรนัย ทรงชัยกุล, 2546) ความสามารถในการพึ่งพาตนเองลดลง การดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณค่าน้อยลง รวมถึงระบบการดูแลผู้สูงอายุในชุมชนยังไม่ชัดเจนและยังต้องการความร่วมมือจากหลายภาคส่วนเพื่อผลักดันให้เกิดการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีหน่วยงานองค์กรในชุมชนให้การสนับสนุน (สุพัตรา ศรีวณิชชากร, 2555)

ตามผลการสำรวจข้อมูลของตำบลท่างาม อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี โดยใช้โปรแกรม TCNAP (Thailand Community Network Appraisal Program) พบว่า ผู้สูงอายุมีจำนวนมาก พบปัญหาสุขภาพ คือ โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง ขาดผู้ดูแล ส่งผลให้เกิดค่าใช้จ่ายในการดูแลด้านสุขภาพจำนวนมาก เป็นภาระของครอบครัว และส่งผลกระทบต่อสภาพปัญหาทางสังคมของตำบล โดยที่วิสัยทัศน์การบริหารงานของตำบลท่างามนั้น มุ่งเน้นการส่งเสริมสวัสดิการ พัฒนางาน สร้างคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้กระบวนการ “จัดการและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น” โดยยึดผลประโยชน์สุขของประชาชน และให้ความสำคัญกับประชาชนด้วยการเปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการบริหารงานของท้องถิ่น เพื่อแสดงความคิดเห็น สร้างการเรียนรู้ร่วมกัน จัดการปัญหาร่วมกันระหว่างภาคีเครือ

ข่ายและภาคประชาชนเพื่อให้ตำบลท่างามเป็นตำบลน่าอยู่ โดยใช้การประสานความร่วมมือจากองค์กรชุมชนในพื้นที่และนอกพื้นที่ เพื่อร่วมกันพัฒนาศักยภาพ (องค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม, 2555) ประกอบกับผู้มีจิตอาสาในตำบลท่างามมีจำนวนมาก จึงสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว

ด้วยสภาพสังคมวัฒนธรรมของตำบลท่างาม มีวิถีชีวิตแบบชนบท มีความเป็นเครือญาติ ผู้คนรักใคร่สามัคคี ผู้คนมีน้ำใจช่วยเหลือ ปกป้องดูแลร่วมกันเมื่อยามเกิดปัญหา มีพื้นฐานของการรวมตัวกันอยู่อย่างทุกครั้งที่มีความปัญหาในตำบล วัดจำนวน 6 แห่งเป็นศูนย์กลางยึดเหนี่ยวจิตใจในการดำรงวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม มีความเชื่อและปลูกฝังการดำรงตนอยู่ในจารีตประเพณี มีค่านิยมในเรื่องคุณความดีทางศาสนาเป็นตัวควบคุมความประพฤติของคนในชุมชน (องค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม, 2555) เห็นได้จากการรวมกลุ่มของคนในสังคม มีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบแบ่งปันและสร้างประสิทธิภาพในการทำงานตามที่กลุ่มได้กำหนดเป้าหมายไว้ มีการกำหนด การปฏิบัติอย่างเหมาะสมหรือมีกฎเกณฑ์ระเบียบแบบแผนเป็นแนวทางให้ยึดถือร่วมกัน โดยยึดหลักประโยชน์สูงสุดของชุมชนและหมู่บ้าน

และจากการที่ทีมวิจัยเข้าร่วมเครือข่ายตำบลสุขภาวะของตำบลท่างามกับสำนักสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาวะ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.) ในพื้นที่และชุมชนได้รับการสนับสนุนงบประมาณผ่านศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้และวิจัยท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ซึ่งได้สนับสนุนทางด้านวิชาการ สร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และสร้างการมีส่วนร่วม จนกระทั่งเป็นพื้นที่ต้นแบบด้านการจัดสุขภาวะโดยชุมชน ตามแนวคิดชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็งจากฐานพระเจดีย์ ดังเช่น องค์การบริหารส่วนตำบลปากพูน และองค์การบริหารส่วนตำบลอุทัยเก่า (กมลทิพย์ ชลัษฐธรรมเนียม และคณะ, 2554) ซึ่งได้สรุปบทเรียนให้เห็นว่า องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนสามารถจัดการสุขภาวะได้ด้วยตนเอง และจากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า การจัดการสุขภาวะในการพัฒนาตำบลเป็นกระบวนการหนึ่งของการทำให้เกิดกระบวนการจัดการชุมชนเข้มแข็งที่ประเทศไทยได้ให้ความสำคัญทั้งระดับนโยบายหรือภาครัฐองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาชน และองค์กรชุมชน (กมลทิพย์ ชลัษฐธรรมเนียม และคณะ, 2553)

จากข้อมูลเบื้องต้นและกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว นักวิจัยและตำบลท่างามจึงเห็นความสำคัญร่วมกันที่จะทำการศึกษาวิจัย เพื่อถอดบทเรียนของตำบลท่างาม เพื่อให้เห็นถึงทุนทางสังคมและศักยภาพของการจัดการตำบลสุขภาวะ รวมถึงการจัดการข้อมูลอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เป็นข้อมูลต่อยอดในการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อการดูแลผู้สูงอายุด้วยตนเอง และเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์

จากการนำข้อมูลไปดำเนินกิจกรรมต่างๆ จนเกิดแผนงาน โครงการ แผนพัฒนาตำบล และการวางแผนขอรับการสนับสนุนงบประมาณประจำปีในระยะยาวอย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงสะท้อนผลการนำใช้ทุนทางสังคมและศักยภาพที่มีอยู่อย่างจำกัด ทำให้เกิดหลักฐานเชิงประจักษ์ทางวิชาการในการจัดการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุโดยชุมชนท้องถิ่น และเป็นรูปแบบให้พื้นที่อื่นนำไปวางแผนจัดการระบบการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุด้วยตนเองต่อไป

วัตถุประสงค์

1. ศึกษาฐานคิดเพื่อสร้างชุมชนจัดการตนเองในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี
2. วิเคราะห์ทุนทางสังคมและศักยภาพในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี
3. วิเคราะห์รูปแบบการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุโดยชุมชนเพื่อสร้างชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

พื้นที่การวิจัย

หมู่ที่ 1- 11 ตำบลท่างาม อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี ระหว่างเดือนธันวาคม 2555 - กุมภาพันธ์ 2557

ประชากรที่ร่วมในการวิจัย คัดเลือกแบบเจาะจง จำนวนทั้งสิ้น 105 คน ประกอบด้วย

1. ผู้บริหาร ประกอบด้วย นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ปลัด

- ตำบลข ปรธณกลุ่มอสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ปรธณกลุ่มผู้สูงอายุ
2. แคนนำจากภาคท้องถิ่น คือ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลข
3. แคนนำภาคท้องถิ่น คือ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน
4. ภาคประชาชน คือ ผู้สูงอายุ ครอบครัวผู้สูงอายุ เยาวชน กลุ่มคนต่างๆ และประชาชนทั่วไป
5. หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง คือ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) พยาบาลประจำรพ.สต. วิทยากรชุมชน และผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมหรือเกี่ยวข้องสำคัญ
6. อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
7. เครือข่ายนักวิชาการตำบลที่ผ่านกระบวนการอบรมเชิงปฏิบัติ

ภาพที่ 1 แสดงการประชุมเชิงปฏิบัติการพัฒนาศักยภาพเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม อาสาสมัครสุขภาพ และแกนนำภาคประชาชน

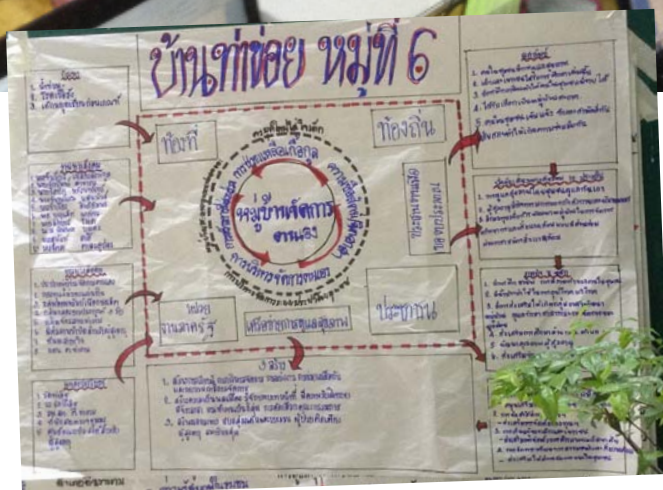

การวิจัยชุมชน และมีประสบการณ์ทำงานวิจัยชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาศักยภาพการจัดการตนเองในการดูแลผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม โดยเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตำบลท่างาม โดยมีกิจกรรมต่างๆ ดังนี้

1. ด้านพัฒนาศักยภาพนักวิชาการ ทีมนักวิจัยได้จัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาศักยภาพนักวิชาการตำบลท่างาม จำนวน 5 วัน เพื่อพัฒนาศักยภาพเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) แก่นำภาคประชาชน จำนวน 24 คน ซึ่งเข้าร่วมกระบวนการวิจัยชุมชน และใช้เครื่องมือประเมินชุมชนแบบเร่งด่วนเชิงชาติพันธุ์วรรณา (ชนิษฐา นันทบุตร และคณะ, 2556) ได้ โดยสาระการประชุม คือ เรียนรู้กระบวนการวิจัยชุมชนบนฐานของทุนทางสังคมและศักยภาพของชุมชน โดยการสอบถามข้อมูลทุนทางสังคมและศักยภาพชุมชนท้องถิ่นกับการจัดการตนเองในระดับบุคคล กลุ่ม แหล่งเรียนรู้ หรือองค์กรชุมชน พร้อมทั้งหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ ซึ่งมี 5 ปฏิบัติการ คือ 1) ศักยภาพชุมชนท้องถิ่นและการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น 2) การวิเคราะห์ปัญหาประชากรที่ได้รับผลกระทบและการแก้ปัญหาของชุมชน 3) การวิเคราะห์ศักยภาพในการต่อยอด และความพร้อมในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ 4) การพัฒนานวัตกรรมและการตอบสนองภารกิจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นโยบายสาธารณะ ผลกระทบ

ภาพที่ 2 แสดงภาพนักวิจัย และนักวิชาการตำบลท่าข่อย ลงพื้นที่ถอดบทเรียนการจัดการสุขภาวะชุมชนโดยใช้แบบประเมินชุมชนเชิงชาติพันธุ์วรรณาแบบเร่งด่วน

5) การเขียนรายงานวิจัยชุมชน หลักสูตรชุมชน และต่อยอดเสริมหนุนทางวิชาการให้เกิดกระบวนการการนำใช้ทุนและศักยภาพทุนทางสังคมเดิมในตำบลท่างาม เพื่อให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กระบวนการปรับเปลี่ยนวิธีคิดสู่การปฏิบัติ และนำเสนอการเปลี่ยนแปลงระบบการดูแลผู้สูงอายุที่ครอบคลุม

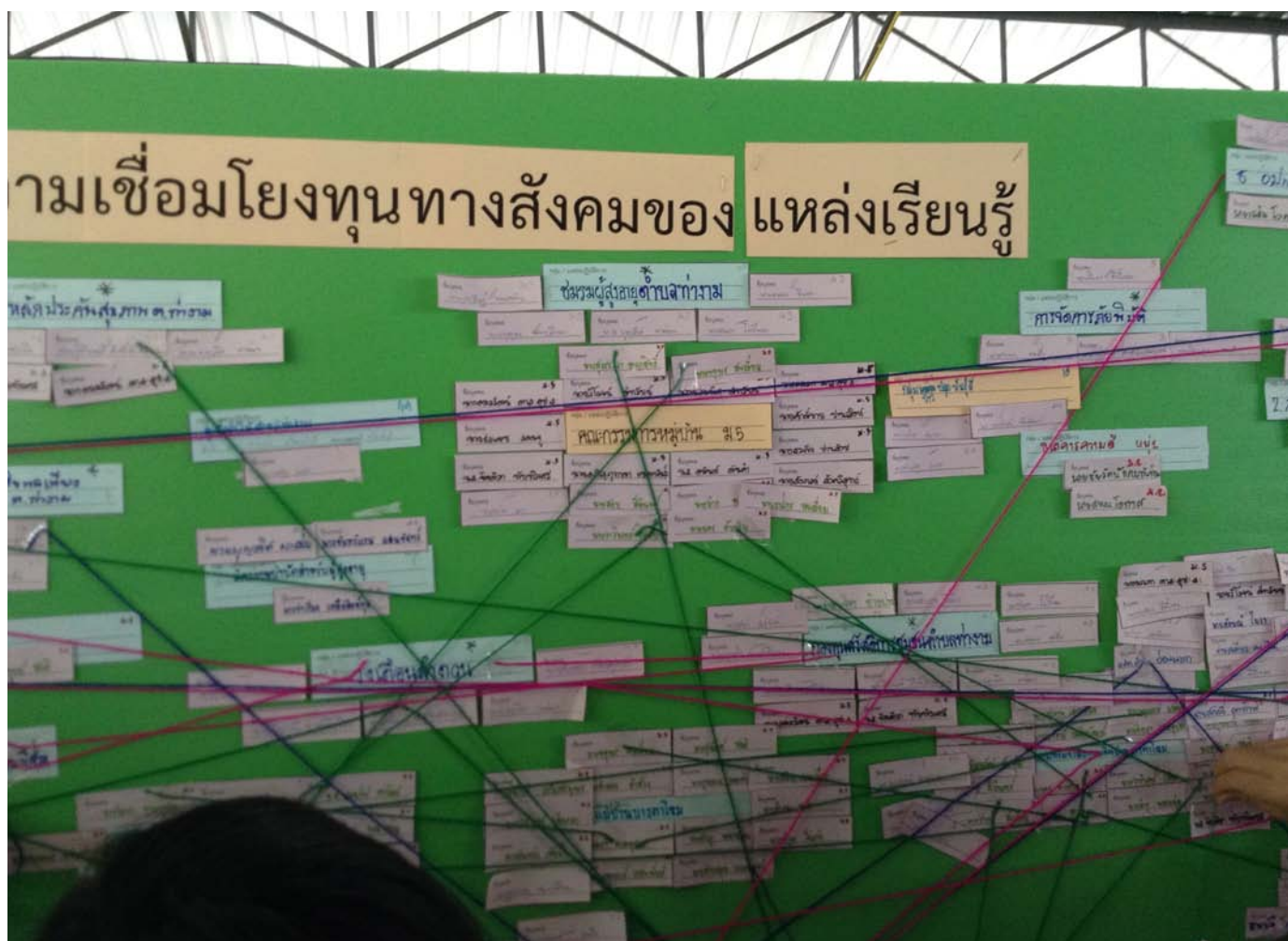
2. ด้านกระบวนการ นักวิจัยลงพื้นที่ร่วมกับนักวิชาการตำบลท่าข่อย ใช้กระบวนการวิจัยชุมชนและเครื่องมือประเมินชุมชนแบบเร่งด่วนเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Rapid Ethnography Community Appraisal Program : RECAP) (ชนิษฐา นันทบุตร และคณะ, 2556) เพื่อถอดบทเรียนฐานคิดการจัดการตนเองในการดูแลผู้สูงอายุ วิเคราะห์ทุนทางสังคมและศักยภาพในการดูแลผู้สูงอายุการพัฒนาตำบล

3. ด้านผลลัพธ์ นักวิจัยจัดเวทีคืนข้อมูลทุนทางสังคมและศักยภาพของตำบลท่างาม โดยมีผู้เข้าร่วมรับฟังข้อมูลคือ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม และหัวหน้างานที่เกี่ยวข้อง สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ใหญ่บ้าน ผู้อำนวยการ รพ.สต.ท่างาม อาสาสมัครสุขภาพ กลุ่มผู้สูงอายุ และประชาชนที่เกี่ยวข้อง เพื่อรับทราบข้อมูลและเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล รวมทั้งสะท้อนปัญหาของชุมชนทุนทางสังคม ผู้นำ แกนนำ กลุ่มคน องค์กรชุมชน และแหล่งประโยชน์ที่มีศักยภาพในการจัดการตนเอง

4. ด้านผลผลิต จากการวิจัยทำให้เกิดการรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ จนได้ชุดความรู้เรื่องการดูแลผู้สูงอายุ และบรรจุใน “หลักสูตรการเรียนรู้ตำบลสุขภาพองค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม” โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลแหล่งข้อมูลประกอบด้วย 1) การศึกษาเอกสาร ได้แก่ เอกสารข้อมูลตำบล รายงานผลการสำรวจแบบประเมินต่างๆ ของตำบล 2) การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

ภาพที่ 3 แสดงเวทีคืนข้อมูลทุนทางสังคมและศักยภาพในการพัฒนาตำบล

หลักสูตรการเรียนรู้ตำบลสุขภาวะ

องค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม อำเภอมโนรมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี

สนับสนุนโดย

- องค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม อำเภอมโนรมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี
- ศูนย์เสริมสร้างการเรียนรู้และวิจัยชุมชนท้องถิ่น : พื้นที่ภาคกลาง
คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ
โดยสำนักสนับสนุนการสร้างสุขภาวะชุมชน (สำนัก ๓)

ภาพที่ 4 หนังสือ “หลักสูตรการเรียนรู้ตำบลสุขภาวะองค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม”

การวิเคราะห์ข้อมูลและตรวจสอบคุณภาพของข้อมูล

งานวิจัยนี้ใช้กระบวนการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา วิเคราะห์เปรียบเทียบ วิเคราะห์เรื่องราว รวมถึงการวิเคราะห์หาความสัมพันธ์แบบเมทริกซ์ (ชาย โพธิ์สิตา, 2549) เพื่อถอดฐานคิด การจัดการตนเองในการดูแลผู้สูงอายุ วิเคราะห์ทุนทางสังคม และศักยภาพในการดูแลผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม วิเคราะห์เทียบเคียงรูปแบบการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชน เพื่อสร้างชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง โดยข้อมูลที่ได้ผ่านการตรวจสอบแบบสามเส้า ใช้การเก็บข้อมูลจากบุคคลที่เกี่ยวข้อง

กับการดูแลผู้สูงอายุหลายคน ระยะเวลาในการเก็บข้อมูลแตกต่างกัน และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธีการ เช่น การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เจาะลึก การสังเกตในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ความถูกต้องแม่นยำของข้อมูลเน้นการสะท้อนคิด สอบทาน และการจัดเวทีคืนข้อมูลให้ผู้ที่เกี่ยวข้องในตำบล หลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลได้แล้วผ่านเวทีคืนข้อมูลจะมีลักษณะการประชาพิจารณ์ การนำเสนอในที่ประชุมวาระต่างๆ การจัดนิทรรศการ โดยทีมผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้ต่อผู้ให้ข้อมูลและผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ประธานสภา อบต. สมาชิก

สภา อบต. กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน ประธานและแกนนำกลุ่มผู้สูงอายุ ประธานกลุ่มต่างๆ ที่ทำกิจกรรมร่วมกับผู้สูงอายุ และประชาชน ในตำบล เพื่อสอบถามข้อมูลอีกครั้งก่อนจัดทำรายงานผลการวิจัย

ความรู้ และความเชี่ยวชาญที่ทำให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลง

นักวิจัยในฐานะนักวิชาการศูนย์เสริมสร้างการเรียนรู้ และวิจัยชุมชนท้องถิ่น พื้นที่ภาคกลาง คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจากสำนักสนับสนุนสุขภาวะชุมชน (สำนัก 3) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) มีภารกิจหลักในการสนับสนุนทางวิชาการแก่โครงการตำบลสุขภาวะ เครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ ซึ่งตำบลท่างามเป็นตำบลหนึ่งที่ได้รับการสนับสนุนในปีพ.ศ. 2554 โดยนักวิจัยได้ดำเนินการดังนี้

1. นักวิจัยใช้ทักษะกระบวนการวิจัยชุมชนบนฐานของทุนทางสังคมและศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพนักวิชาการให้สามารถใช้เครื่องมือวิจัยชุมชน เพื่อสอบถามข้อมูลทุนทางสังคม และร่วมกันถอดบทเรียนในชุมชน หนุนเสริมกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทุนทางสังคม การวิเคราะห์ปัญหา และการแก้ปัญหาของชุมชน การต่อยอด พัฒนา เพื่อตอบสนองภารกิจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นโยบายสาธารณะ
2. จัดเวทีเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ค้นข้อมูลแก่ชุมชน
3. นักวิจัยใช้ความรู้ทางด้านการดูแลสุขภาพ ร่วมกันออกแบบชุดความรู้เรื่องการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ และบรรจุ “หลักสูตรการเรียนรู้ตำบลสุขภาวะองค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม”

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยประกอบด้วย 4 ส่วน คือ 1) บริบทของตำบลท่างาม 2) ฐานคิดการสร้างชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง 3) ทุนทางสังคมและศักยภาพในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ และ 4) รูปแบบการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุโดยชุมชนเพื่อสร้างชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) บริบทของตำบลท่างาม

ตำบลท่างามเป็นตำบลชนบท จำนวน 11 หมู่บ้าน ประชากรจำนวนประมาณ 6,900 คน นายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่างามและทีมงานเป็นบุคคลที่ให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาและความต้องการของประชาชนและเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตเป็นหลัก ซึ่งปัญหาของตำบลท่างามมีภาวะวิกฤตอย่างต่อเนื่องหลายประการ เช่น

“ปัญหาน้ำท่วม” เนื่องจากตำบลท่างามเป็นพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา น้ำท่วมบ้านเรือนและไร่นาเสียหายทุกปี ประชาชนมีประสบการณ์เรียนรู้ที่จะปรับตัวให้สามารถอยู่ได้กับ

ภาวะวิกฤตจากน้ำท่วม เช่น มีการพัฒนาการปลูกพืชอายุสั้นเพื่อให้มีอาหารรับประทานในช่วงเวลาน้ำท่วม มีการเพาะพันธุ์กล้าไว้ใช้หลังจากน้ำท่วม มีการจัดตั้งกองทุนภัยพิบัติเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ประสบอุทกภัยบ้านเรือนเสียหาย การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในวิถีชีวิตจนเกิดเป็นรูปธรรมของศูนย์เรียนรู้ หรือมีการนำใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในครัวเรือนหมู่ที่ 4 ทั้งหมดบ้าน เป็นต้น

“ปัญหาการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคม : ปัญหาผู้สูงอายุ” จำนวนผู้สูงอายุในตำบลท่างาม จำนวน 1,060 คน โดยผู้สูงอายุส่วนใหญ่ประสบปัญหาด้านสุขภาพ เจ็บป่วยด้วยโรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง โรคซึมเศร้า ไม่มีรายได้ เนื่องจากถูกหลอกไปทำงานต่างถิ่นจึงถูกทอดทิ้งให้อยู่คนเดียว ทางองค์การบริหารส่วนตำบลท่างามจึงได้มีการแสวงหาผู้มีจิตอาสาในตำบลมาร่วมงานเพื่อดูแลผู้สูงอายุ โดยจัดเวทีประชาคม เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการดูแลผู้สูงอายุ โดยให้แสดงความคิดเห็นเพื่อจัดกิจกรรมที่มาจากความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง เช่น กิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญาให้ลูกหลาน กิจกรรม “วงเดือนลำดวน” ซึ่งเป็นเวทีกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้เกิดการพบปะทำกิจกรรมร่วมกัน ทำให้ผู้สูงอายุได้รับความรู้เรื่อง “การดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ” เกิด “คณะทำงาน” ที่มาจาก “บุคคลจิตอาสาที่ทำงานเพื่อผู้สูงอายุ” โดยมีหน้าที่เยี่ยมเยียน ร่วมพัฒนาศักยภาพของผู้ดูแล สร้างกิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาทักษะผู้สูงอายุ ซึ่งผลการดำเนินการทำให้ทีมงานจิตอาสาได้รับการปลูกฝังทัศนคติเชิงบวกในการทำงาน ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์จากภายนอกพื้นที่ และที่สำคัญคือช่วยให้คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในตำบลท่างามดีขึ้น

จากปัญหาดังกล่าว สืบเนื่องจากด้วยแนวคิดขององค์การบริหารส่วนตำบลท่างามที่มีความมุ่งมั่นในการส่งเสริมสวัสดิการ พัฒนางาน สร้างคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจพอเพียง ยึดหลักธรรมาภิบาล ให้ความสำคัญกับประชาชน จึงได้ดำเนินกิจกรรมการแก้ไขปัญหาต่างๆ ร่วมกับการสร้างเครือข่ายระหว่างหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชนให้เข้ามาสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อจัดการกับปัญหาของประชาชนในทุกด้าน เช่น การจัดตั้งกองทุนเพื่อนำมาใช้จัดการปัญหาด้วยตนเอง การใช้เวทีการประชาคมเพื่อทำให้เกิดกระบวนการจัดทำแผนชุมชนเพื่อนำไปสู่เครื่องมือการบริหารจัดการที่ทำให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน และพัฒนาศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แกนนำ และคนในชุมชน เป็นต้น

ต่อมา ในปลายปีพ.ศ. 2554 องค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม ได้เข้าสู่กระบวนการพัฒนาไปสู่ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง ภายหลังจากที่ได้ทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือเพื่อเข้าร่วมเป็นเครือข่าย

ร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่กับองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านหม้อ อำเภอมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี นำคณะทำงานไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านหม้อ เพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ของพื้นที่ ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจากสำนักสนับสนุนสุขภาวะชุมชน(สำนัก3) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ต่อมาได้รับการสนับสนุนด้านวิชาการจากศูนย์สร้างเสริมการเรียนรู้วิจัยชุมชนท้องถิ่น : พื้นที่ภาคกลาง คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม จึงถือเป็นจุดเริ่มต้นในการก้าวเข้าสู่การเป็นเครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ หลังจากนั้นได้มีการจัดเวทีให้กับคนในชุมชนตำบลท่างาม เพื่อให้เข้าใจแนวคิดของตำบลสุขภาวะ โดยนำแนวคิดที่ได้จากองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านหม้อมาปรับใช้ในพื้นที่ตำบลท่างาม คือ “ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์” ให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่ โดยนำหลักการมีส่วนร่วม การใช้วิกฤตให้เป็นโอกาส เน้นการจัดการตนเอง การเสริมความเข้มแข็งภาคประชาชนด้วยการหนุนการทำงานของกลุ่มและแหล่งเรียนรู้ และเชื่อมโยงการทำงานร่วมกับเครือข่าย การพัฒนาส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการบูรณาการงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์สูงสุดแก่คนในชุมชน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน อบต.ท่างามจึงเริ่มมองเห็นความพร้อมของทุนทางสังคมและศักยภาพในการจัดการพื้นที่ตำบลท่างาม โดยเริ่มต้นหาศักยภาพทุนอย่างจริงจัง ดังคำกล่าวของนายสุติพงศ์ ศักดิ์ชัยสมบูรณ์ นายก อบต. ท่างาม ที่ว่า **“รู้ตนเอง รู้พื้นที่ เพื่อหาทุนในการพัฒนาตำบลให้เกิดความเข้มแข็งประชาชนอยู่ดีกินดี โดยการใช้ทุนที่สำคัญและมีอยู่มาก คือ ‘คน’ ”**

ปีพ.ศ. 2555 ผลจากการใช้เครื่องมือประเมินชุมชนแบบเร่งด่วนเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Rapid Ethnography Community Appraisal Program : RECAP) (ชินษฐา นันทบุตร และคณะ, 2556) พบว่า ทุนทางสังคมและศักยภาพการจัดการ สามารถจัดระบบข้อมูลเป็น 8 ระบบ โดยตำบลท่างามพบว่า กลุ่มผู้สูงอายุยังคงเป็นปัญหาสำคัญของชุมชน เนื่องจากผู้สูงอายุมีจำนวนมากป่วยเป็นโรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง ขาดผู้ดูแล ซึ่งปัญหาดังกล่าว เวทีประชาคมของตำบล ได้จัดให้เป็นปัญหาสำคัญอันดับต้นๆ และจากกระบวนการเรียนรู้ของทีมวิจัย จึงทำให้องค์การบริหารส่วนตำบลท่างามเกิดความตระหนัก และนักวิชาการตำบลท่างาม เกิดความคิดที่จะเชื่อมโยงข้อมูลสู่การวางระบบการจัดการและดูแลผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบ ซึ่งนับว่าเป็นจุดเริ่มในการขับเคลื่อนงานและกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ และเกิดแนวคิดการนำใช้ข้อมูลผู้สูงอายุในการทำงาน และการเชื่อมประสานบูรณาการ คน เงิน งาน ร่วมกันทุกภาคส่วน ทั้งหน่วยงานภายในและภายนอกพื้นที่ที่มีภารกิจคล้ายคลึงกัน มาเป็นภาคีเครือข่ายมาทำงานร่วมกัน ซึ่งประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม ชมรมผู้

สูงอายุตำบลท่างาม โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลท่างาม โรงพยาบาลอินทร์บุรี ทีมอาสาเฝ้าไข้ตำบลท่างาม (อสม. และอผส.) แกนนำชุมชน และประชาชนในตำบลท่างาม หน่วยงานสถาบันการศึกษา มูลนิธิสถาบันและวิจัยผู้สูงอายุ (มส.ผส.) เข้ามาสนับสนุนการทำกิจกรรม โดยจัดให้มีรูปธรรมของการดำเนินการ เช่น การตรวจสุขภาพ การเสริมศักยภาพผู้สูงอายุ นันทนาการ ชมรมผู้สูงอายุตำบลท่างาม (มีรูปภาพบันทึกสำหรับผู้สูงอายุ) กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลท่างาม ทีมงานอาสาเฝ้าไข้ และเวทีวงเดือนลำตวน ซึ่งเป็นเวทีติดตามผลการดำเนินงานผู้สูงอายุในพื้นที่ ซึ่งในปัจจุบันกิจกรรม “เวทีวงเดือนลำตวน” ยังคงดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีความพร้อมในการสร้างการเรียนรู้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เครือข่ายที่สนใจได้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และขยายผล

อีกทั้งการวิจัยชุมชนยังส่งผลให้องค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม ได้พัฒนาศักยภาพทางวิชาการร่วมกับทีมวิจัยจนเกิดชุดความรู้เชิงระบบการจัดการสุขภาวะตำบล และบรรจุไว้ในหลักสูตร “การเรียนรู้ตำบลสุขภาวะองค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม อำเภอมืองเพชรบุรี จังหวัดสิงห์บุรี” ที่สะท้อนแนวคิดของการพัฒนาเครือข่ายเพื่อสร้างชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

2) ฐานคิดเพื่อสร้างชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองในการดูแลผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม ประกอบด้วย

ตำบลท่างามให้ความสำคัญกับแก้ไขปัญหาและความต้องการของการดูแลผู้สูงอายุภายใต้ทุนและศักยภาพที่มี โดยมีความเชื่อว่า การทำงานต้องเน้นการสร้างกระบวนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นพร้อมกับการจัดการและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ผ่านการประสานความร่วมมือจากองค์กรในและนอกพื้นที่ เพื่อพัฒนาส่งเสริมศักยภาพชุมชนให้จัดการปัญหาด้วยตนเอง ดังนั้น การดูแลผู้สูงอายุจึงใช้แนวคิดเดียวกัน ด้วยการสร้างกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม สร้างความเข้มแข็งให้กับประชาชน เปิดโอกาสแสดงความคิดเห็นและการเรียนรู้สู่การจัดการแบบมีส่วนร่วม เพื่อสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ร่วมกัน

ฐานคิดของการทำงานจึงประกอบด้วย 3 แนวทาง คือ 1) การสร้างการมีส่วนร่วม 2) การใช้วิกฤตให้เป็นโอกาส 3) การจัดการตนเอง มีรายละเอียดดังนี้

2.1 การสร้างการมีส่วนร่วม การดูแลผู้สูงอายุควรเน้นการสร้างและให้โอกาสประชาชนหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดูแลผู้สูงอายุได้เข้าร่วมในการแสดงความคิดเห็น ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผลประโยชน์ ผ่านเวทีประชาคม การประชุมประจำเดือน เวทีประชาคมหมู่บ้าน และเวทีของชมรมผู้สูงอายุ เวทีในกลุ่มต่างๆ ของตำบล โดยนำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้ในการตัดสินใจดำเนินการกิจกรรมการดูแลผู้สูงอายุ เช่น กิจกรรมผู้สูงอายุ กิจกรรมสวดมนต์ นั่งสมาธิ เลี้ยงอาหารผู้สูงอายุ และกิจกรรม

นันทนาการของเวทิววงเดือนลำดวน

2.2 การใช้วิกฤตให้เป็นโอกาส ปัญหาของการดูแลผู้สูงอายุ คือ ภาวะวิกฤตของตำบลท่างาม นายกองค้การบริหารส่วนตำบลท่างามจึงมีหลักคิดจากปัญหาและจำนวนของผู้สูงอายุ และมองเห็นปัญหาเรื่องการดูแลผู้สูงอายุจึงจำเป็นต้องระดมความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหา ระดมทรัพยากรต่างๆ ในตำบลมาร่วมกันแก้ไขปัญหาโดยเชื่อว่า “การใช้วิกฤตให้เป็นโอกาส” จะทำให้แก้ไขปัญหาผู้สูงอายุได้ โดยมีกระบวนการจัดการ คือ สำรวจปัญหา ศึกษาแง่มุมต่างๆ ของปัญหาการดูแลผู้สูงอายุอย่างรอบด้าน เรียงลำดับความสำคัญของปัญหาที่ผู้สูงอายุต้องการ ค้นหาวิธีการแก้ไขปัญหา จัดลำดับเครื่องมือที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาด้วยทุนและแหล่งเรียนรู้ภายในพื้นที่ก่อน ดังเช่น ปัญหาผู้สูงอายุไม่มีผู้ดูแล ตำบลท่างามมีกลุ่มอาสาสมัคร เป็นการจัดกลุ่มเพื่อให้ผู้สูงอายุได้รับโอกาสในการดูแลจากเพื่อนบ้าน และจัดกิจกรรมแบบการมีส่วนร่วมให้ผู้สูงอายุเพื่อจัดระบบการดูแลผู้สูงอายุด้วยตนเองโดยมี “เวทิววงเดือนลำดวน” ที่จัดเป็นประจำทุกเดือน เพื่อให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมร่วมกันและคิดแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง

2.3 การจัดการตนเอง เป็นขั้นตอนที่เป็นผลลัพธ์สุดท้ายของกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อให้ผู้สูงอายุดูแลตนเอง โดยกระบวนการจัดการตนเองเกิดจากการเข้าร่วมเวทิววงเดือนลำดวนอย่างสม่ำเสมอ ผู้สูงอายุมองว่าปัญหาของตนเองต้องจัดการด้วย

ตนเอง เกิดความเป็นเจ้าของ เห็นประโยชน์ที่ได้รับ โดยกลไกของการจัดการตนเองเกิดขึ้นจากการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา การมองเห็นทุนและศักยภาพภายในและภายนอกพื้นที่ การประสานงานระดับเครือข่ายการดูแลกับหน่วยงานด้านสุขภาพ ทำให้ได้รับโอกาสจากภาคีเครือข่ายในและภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหาที่ผู้สูงอายุไม่สามารถจัดการได้ด้วยตนเอง เช่น ระบบการส่งต่อผู้สูงอายุไปรับการรักษาพยาบาลที่โรงพยาบาล โดยระบบบริการการแพทย์ฉุกเฉินในตำบล เป็นต้น

3) ทุนทางสังคมและศักยภาพในการดูแลผู้สูงอายุ

จากกระบวนการทบทวนเรื่องทุนทางสังคมและศักยภาพของตนเอง พบว่า ตำบลท่างาม จังหวัดสิงห์บุรี มีทุนต่างๆ ประกอบด้วย

ทุนคน มีผู้นำ คือ นายกองค้การบริหารส่วนตำบล ผู้นำ แกนนำ และเจ้าหน้าที่ในองค์การบริหารส่วนตำบล อาสาสมัครสุขภาพที่เข้มแข็ง จำนวน 130 คน และทุนกลุ่ม องค์การในพื้นที่ จำนวน 86 กลุ่ม

ทุนโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพ ที่ช่วยสนับสนุนให้เกิดความสำเร็จ คือ ศูนย์การเรียนรู้ของหมู่บ้านเป็นที่รวมกลุ่มของคนในหมู่บ้าน และที่ทำการกลุ่มต่างๆ ในการทำกิจกรรม

ทุนเครือข่าย หน่วยงานที่มีบทบาทในการหนุนเสริมการทำงานที่สำคัญในตำบล คือ 1) องค์การบริหารส่วนตำบล สุขภาวะ สนับสนุนงบประมาณ วิชาการ การประสานงาน

ภาพที่ 5 แสดงแผนผังฐานคิดตำบลท่างาม และระบบการจัดการตนเอง

2) มูลนิธิอาสาเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก สภากาชาดไทย สนับสนุนแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง การปลูกผักสวนครัวรั้วกินได้ การปลูกผักปลอดสารพิษ 3) สำนักงานพัฒนาชุมชน สนับสนุนการส่งเสริมอาชีพ 4) สำนักงานบรรเทาสาธารณภัยในการเยียวยา ป้องกันภัยพิบัติ โดยเฉพาะอุทกภัย 5) เกษตรอำเภอสสนับสนุนพันธุ์พืชผักสวนครัวรั้วกินได้ 6) หน่วยงานสาธารณสุขและโรงพยาบาล

ซึ่งทุนเหล่านี้ถือเป็นทุนที่เกิดขึ้นอยู่แล้ว หากแต่ยังไม่มีผู้รวบรวมให้เป็นระบบ เมื่อผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านหม้อ และได้รับการต่อยอดเสริมศักยภาพทางวิชาการจากทีมวิจัยในการสำรวจทุนทางสังคม จึงเกิดการเปรียบเทียบและเกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน ร่วมกันคิด นำศักยภาพและทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิมมาเรียบเรียงอย่างเป็นระบบ ปรับเปลี่ยนสู่การปฏิบัติ มุ่งใช้ศักยภาพที่มีในชุมชนเป็นตัวตั้ง และประสานความร่วมมือหน่วยงานภายนอกที่มีการใกล้เคียงกัน โดยใช้การบูรณาการงานร่วมกัน

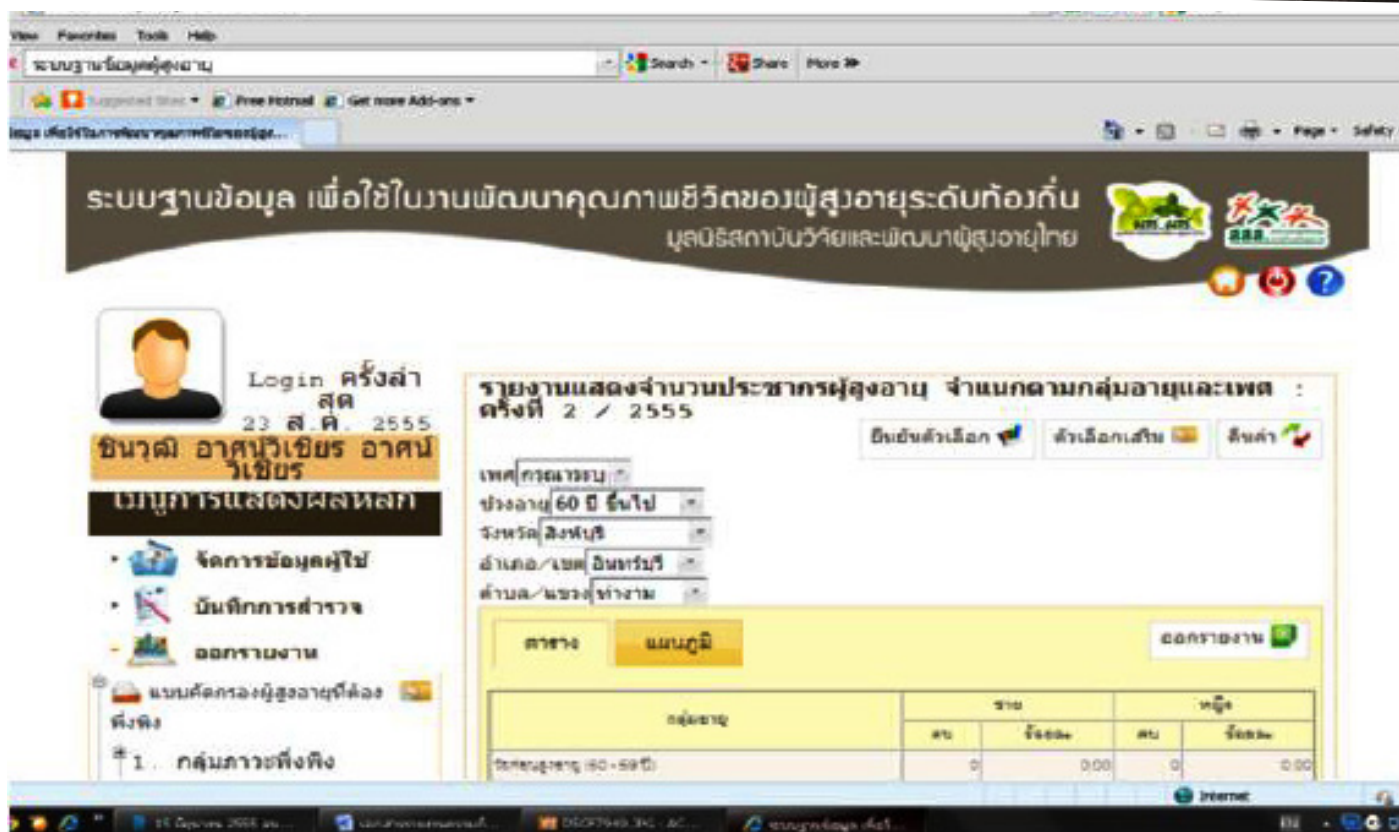
4) รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชนเพื่อสร้างชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

จากผลการศึกษาข้างต้น ทำให้นักวิจัยชุมชน ผู้นำตำบลท่างามและนักวิชาการได้ตระหนักถึงการนำข้อมูลมาต่อยอดการทำงานประจำ โดยนำข้อมูลระบบการจัดการตนเอง 8 ระบบ นำเอาข้อมูลทุนและศักยภาพ ไปวิเคราะห์เพื่อวางแผนจัดกิจกรรม โครงการ และแผนงานการสนับสนุนการดูแลผู้สูงอายุใน “รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชนเพื่อสร้างชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง” 4 ด้าน ประกอบด้วย

4.1 การดูแลระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง (Long-term care)

4.1.1 เกิดจากการนำใช้ข้อมูล โดยนักวิจัยชุมชนและนักวิชาการได้จัดกระบวนการประสานความร่วมมือ การพัฒนาคนและพัฒนาเครื่องมือที่ต้องใช้ในการทำงาน เพื่อสำรวจข้อมูล/คัดกรองผู้สูงอายุ ADL การวัดระดับการพึ่งพิง อาชีพรายได้ สภาพบ้าน/ที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุในพื้นที่ มีการอบรมการใช้แบบสำรวจให้กับ อสม. ในพื้นที่ และมีการจัดเก็บบันทึกข้อมูลในระบบฐานข้อมูล เพื่อใช้เป็นข้อมูลพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชุมชน ประมวลผล และวิเคราะห์ข้อมูล มีการนำเสนอข้อมูลปัญหาและข้อมูลต่างๆ ต่อเวทีการทำงานเรื่องผู้สูงอายุในพื้นที่ ในนาม “เวทีวงเดือนลำตวน” รวมทั้งนำข้อมูลไปใช้ในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชน

ภาพที่ 6 แสดงเวทีอบรม การใช้เครื่องมือคัดกรองสำหรับผู้สูงอายุ

4.1.2 พัฒนาทักษะโดยจัดฝึกอบรมทักษะผู้ดูแลผู้สูงอายุ โดยเจ้าหน้าที่ รพ.สต. และอาสาสมัครสุขภาพที่เชี่ยวชาญ เป็นการฝึกอบรมทีมผู้ดูแลผู้สูงอายุซึ่งมาจาก อสม. อาสาสมัครจิตอาสา และครอบครัวผู้สูงอายุที่สมัครใจให้มีทักษะมากขึ้น จำนวน 33 คน ก่อให้เกิดการเรียนรู้และยกระดับการดูแลผู้สูงอายุ ควบคู่กับการปฏิบัติงานดูแลผู้สูงอายุให้ทักษะ ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุ

ภาพที่ 7 แสดงเวทีฝึกอบรมทักษะผู้ดูแลผู้สูงอายุในชุมชน โดยใช้ภาคีเครือข่าย คือ เจ้าหน้าที่ รพ.สต. และอาสาสมัครสุขภาพที่เชี่ยวชาญ

ภาพที่ 8 แสดงการจัดบริการสุขภาพแก่ผู้สูงอายุที่บ้าน โดยใช้การประสานงานกับภาคีภายนอก

4.1.3 ประสานความร่วมมือในการดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงกับหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้อง โดยมีองค์การบริหารส่วนตำบลท่างามเป็นเจ้าภาพในการจัดทำงาน ซึ่งมีทีมสหวิชาชีพและอาสาสมัครร่วมกันวางแผนการดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงรายบุคคล ทั้งการดูแลทางสุขภาพและการดูแลทางสังคม อันก่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น รวมถึงการประสานงานกับโครงการเยี่ยมเยียนผู้สูงอายุที่มีความยากลำบาก ของศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 63 จังหวัดสิงห์บุรี เพื่อจัดหาสิ่งของอุปโภคบริโภคในการช่วยเหลือเยี่ยมเยียนผู้สูงอายุ

ภาพที่ 9 แสดงเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และบูรณาการงานผู้สูงอายุ โครงการสุขภาพดีเริ่มที่บ้าน ที่บูรณาการงานผู้สูงอายุกับงานพัฒนาคุณภาพชีวิตกลุ่มอื่นๆ ในชุมชน

4.1.4 เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เทคนิค/วิธีการดูแลช่วยเหลือของอาสาสมัครผู้ดูแล เป็นกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ถึงเทคนิควิธีการดูแลช่วยเหลือของอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ ซึ่งจัดที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม ผู้เข้าร่วม คือ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง อสม. และอาสาสมัครผู้ดูแล ครอบครัวผู้สูงอายุ ให้เกิดชุดองค์ความรู้การดำเนินงานดูแลผู้สูงอายุ ซึ่งบูรณาการกับโครงการสุขภาพดีเริ่มที่บ้าน (แกนนำชุมชนเยี่ยมบ้านผู้สูงอายุและผู้พิการ) พร้อมติดตามการดำเนินงาน และเรียนรู้ประสบการณ์ทำงานโครงการตรวจสุขภาพและดูแลสุขภาพต่อเนื่องในกลุ่มผู้สูงอายุ พระภิกษุ และผู้ด้อยโอกาสที่ขาดผู้ดูแลในระยะเวลา 1 ปี เพื่อเป็นการวางระบบการทำงานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยชุมชนช่วยกัน

4.2 การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุด้านการเรียนรู้ มีงานทำ และมีรายได้

4.2.1 เกิดจากการนำข้อมูล โดยนักวิจัยชุมชนและนักวิชาการร่วมนำเสนอข้อมูล เพื่อวางแผนจัดกิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุให้ลูกหลานเป็นการแลกเปลี่ยนการสร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้ของผู้สูงอายุ รวมถึงการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่ลูกหลานที่เกิดขึ้นตามโครงการผู้สูงอายุใส่ใจลูกหลาน จังหวัดสิงห์บุรี สนับสนุนงบประมาณโดยศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 63 จังหวัดสิงห์บุรี ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม โดยจัดกิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญาต่างๆ จากผู้สูงอายุ 46 ฐานการเรียนรู้ให้แก่เด็กนักเรียนในพื้นที่ตำบลท่างาม และประชาชนที่สนใจ อันประกอบด้วยภูมิปัญญาด้านต่างๆ เช่น อาหารคาวหวาน งานประดิษฐ์ ศิลปหัตถกรรม ฯลฯ ซึ่งสร้างให้เกิดความสนุกสนานทั้งแก่ผู้สูงอายุและผู้เข้ารับการถ่ายทอดภูมิปัญญา

ภาพที่ 10 กิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงวัยให้ลูกหลาน โดยความร่วมมือระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม และศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 63 จังหวัดสิงห์บุรี

4.2.2 การส่งเสริมสุขภาพผู้สูงวัย ใส่ใจผู้สูงอายุ เพื่อเป็นที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ อสม.และอผส. ในการทำกิจกรรมร่วมกันประจำเดือน ณ ศาลาสร้างสุขผู้สูงวัย เพื่อสร้างความตระหนักถึงความห่วงใยผู้สูงอายุในชุมชน ในการทำกิจกรรมร่วมกัน และการส่งเสริมสุขภาพจิตและสุขภาพกายของผู้สูงอายุ ประกอบด้วย การตรวจสุขภาพทั่วไปของผู้สูงอายุ การให้ความรู้เรื่องการดูแลสุขภาพ กิจกรรมออกกำลังกาย ผู้สูงอายุ กิจกรรมสวดมนต์ นั่งสมาธิ เลี้ยงอาหารผู้สูงอายุ และกิจกรรมสนทนากาแฟผู้สูงอายุ เป็นต้น ส่งผลให้ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมได้รับการดูแล และได้ทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพจิตและสุขภาพกายของผู้สูงอายุเป็นประจำทุกเดือน

ภาพที่ 11 แสดงกิจกรรมส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ และ อสม.

4.3 การพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้เพื่อเตรียมความพร้อมก่อนวัยสูงอายุ

4.3.1 กิจกรรมตลาดนัดการเรียนรู้ เกิดจากการนำใช้ข้อมูลโดยนักวิจัยชุมชนและนักวิชาการวางแผนจัดกิจกรรมตลาดนัดการเรียนรู้เพื่อเตรียมความพร้อมก่อนวัยผู้สูงอายุตำบลท่างาม (อายุ 50-59 ปี) การจัดกิจกรรมเป็นลักษณะการจัดทำฐานกิจกรรม และมีการประเมินตนเองในฐานะตามแบบแผนที่ชีวิที่มีสุขที่ครอบคลุมทั้ง 4 ด้าน คือ อนามัยดีชีวิที่มีสุข สังคมดีชีวิที่มีสุข ออมดีชีวิที่มีสุข เรียนรู้ดีชีวิที่มีสุข โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้าร่วมโครงการมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมด้านต่างๆ ก่อนวัยสูงอายุ แนวทางการดำเนินชีวิตในวัยสูงอายุ และสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปปรับใช้ในการปฏิบัติตน

ภาพที่ 12 แสดงกิจกรรมเพื่อเตรียมความพร้อมก่อนวัยผู้สูงอายุตำบลท่างาม

ภาพที่ 13 แสดงโครงการเตรียมตัวเตรียมใจก่อนวัยสูงอายุซึ่งเป็นการบูรณาการคน เงิน งาน ในการทำงานเชิงรุกด้านผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม และภาคีเครือข่าย

4.3.2 โครงการเตรียมตัวเตรียมใจก่อนวัยสูงอายุ (อายุ 50-59 ปี) ตำบลท่างาม เป็นกิจกรรมตรวจสอบสุขภาพ ทดสอบสมรรถภาพทางกาย ให้ความรู้ด้านสุขภาพ และแจ้งผลการตรวจสอบสุขภาพ เป็นโครงการต่อเนื่องหลังจากโครงการตลาดนัดการเรียนรู้เพื่อเตรียมความพร้อม โดยกลุ่มเป้าหมายเป็นกลุ่มเดียวกันที่ผ่านการเรียนรู้ในฐานกิจกรรมและการประเมินตนเองในแบบแผนที่ชีวิที่มีสุข ลักษณะโครงการเป็นการเน้นเรื่องสุขภาพอนามัย วัตถุประสงค์เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมด้านสุขภาพและสมรรถภาพทางร่างกาย พร้อมกับการได้รับการตรวจสอบสุขภาพ และทดสอบสมรรถภาพทางร่างกายให้ทราบถึงสมรรถนะการทำงานของร่างกายและสุขภาพเพื่อจะได้สามารถหาหนทางแก้ไข รักษาสุขภาพได้อย่างทันทั่วทั้งที่ ถูกต้องและถูกวิธี ควบคู่กับการให้ความรู้ด้านการเตรียมความพร้อมก่อนวัยสูงอายุ ให้สามารถปรับตัวและวางแผนการดำเนินชีวิต รวมทั้งสามารถเผชิญกับผลกระทบที่จะเกิดขึ้นเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุอย่างมีคุณภาพ

4.4 การจัดปรับอาคาร สถานที่ และสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ

4.4.1 เกิดจากการนำใช้ข้อมูล โดยนักวิจัยชุมชน และนักวิชาการจัดเวทีให้ความรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดปรับอาคาร สถานที่ และสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ องค์การบริหารส่วนตำบลท่างามได้เชิญชวนกลุ่มเป้าหมายหลายกลุ่มเข้าร่วม ประกอบด้วย โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลท่างาม องค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม ตัวแทนชมรมผู้สูงอายุตำบลท่างาม วัดในพื้นที่ตำบลท่างาม อาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุที่บ้าน (อผส.) และผู้ที่สนใจเข้าร่วมเวทีให้ความรู้เรื่องการจัดปรับอาคาร สถานที่ และสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุโดยวิทยากรจากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และร่วมแลกเปลี่ยนโดยมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.) เพื่อนำแนวคิดไปปรับปรุงสถานที่ในการให้บริการผู้สูงอายุ บ้านพักอาศัยของผู้สูงอายุให้มีสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ

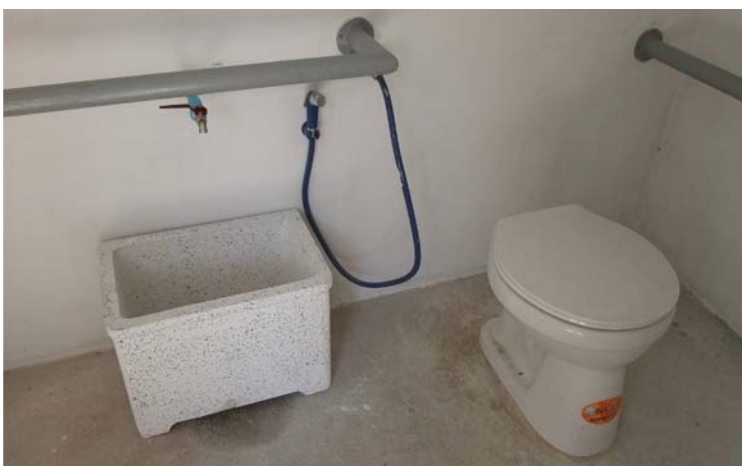
ภาพที่ 14 แสดงเวทีให้ความรู้แลกเปลี่ยนการจัดปรับอาคาร สถานที่ และสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ

4.4.2 โครงการบ้านนํ้าอยู่สำหรับผู้สูงอายุ เป็นโครงการซ่อมแซมบ้านและการจัดปรับอาคาร สถานที่ และสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ (รายบุคคล) จัดสิ่งอำนวยความสะดวก รวดเร็ว รวบรวม รวบรวม ตามมาตรฐานการจัดปรับอาคาร สถานที่ และสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นการลดความเสี่ยงของอันตรายและเกิดคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของผู้สูงอายุ โดยมีบ้านผู้สูงอายุที่ได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิอาสาเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก สภากาชาดไทย จำนวน 6 หลัง และบ้านกาชาดเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา มหาราชินี จำนวน 4 หลัง

ภาพที่ 15 แสดงโครงการบ้านนํ้าอยู่สำหรับผู้สูงอายุ สถานที่ และสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ

ซึ่งโครงการทั้งหมดนี้ เกิดจากการต่อยอดนำใช้ทุนและศักยภาพทางสังคม โดยใช้การเชื่อมประสานบูรณาการคน เงิน งาน ร่วมกันทุกภาคส่วน ทั้งหน่วยงานภายในและภายนอก การนำปัญหาและความต้องการของประชาชนในพื้นที่เป็นตัวตั้งในการทำงาน และนำใช้ทุนทางสังคมในพื้นที่ มีการร่วมคิด ร่วมทำซึ่งก่อให้เกิด

1) การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุที่ดีขึ้น ผู้สูงอายุจำนวน 941 คน คิดเป็นร้อยละ 88.77 ของประชากรผู้สูงอายุที่ได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตมีระบบการดูแลสุขภาพและการเข้าถึงบริการสุขภาพเป็นอย่างดี เกิดระบบการเตรียมความพร้อมก่อนวัยสูงอายุ จำนวน 252 คน คิดเป็นร้อยละ 10 ของประชากรวัยแรงงาน เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการดำเนินชีวิตดีขึ้น หลังได้รับการเตรียมความพร้อมก่อนวัยสูงอายุทั้งด้านสุขภาพกายและจิต ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ สวัสดิการ และสร้างการเรียนรู้

2) อาสาสมัครและทีมงานจิตอาสา จำนวน 145 คน ได้รับการพัฒนาศักยภาพในการดูแลสุขภาพ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอย่างมีประสิทธิภาพ

3) เกิดการบูรณาการ คน เงิน งาน ร่วมกันทุกภาคส่วน มีส่วนร่วมในการดูแลและพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุเป็นระบบมีรูปธรรม มีการทำงานจากระบบฐานข้อมูลผู้สูงอายุในพื้นที่ ภายใต้กลไกการทำงาน “เวทีวงเดือนลำดวน” ซึ่งเป็นเวทีประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประจำเดือน เพื่อวางแผน ดำเนินกิจกรรม และติดตามประเมินงานกิจกรรมที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุในพื้นที่ร่วมกัน

อภิปรายผล

รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชนเพื่อสร้างชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองของตำบลท่างาม ประสบความสำเร็จจากการที่ผู้นำมีวิสัยทัศน์ นักวิจัยชุมชนมีศักยภาพทางวิชาการ คิดวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของข้อมูล และต่อยอดการนำใช้ข้อมูล กลุ่มแกนนำที่มีการวางแผนการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบและใช้ข้อมูลมาต่อยอดการสร้างการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายภายในและภายนอกมาดำเนินการได้สำเร็จ ผลของการต่อยอดชุดข้อมูลที่เกิดขึ้นจากเครื่องมือประเมินชุมชนแบบเร่งด่วนเชิงชาติพันธุ์วรรณา สามารถพัฒนางาน สร้างความมั่นคงของการดูแลผู้สูงอายุและการดำเนินชีวิตด้วยการดูแลกันแบบเกื้อกูลได้ ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองโดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ใช้กลไกภายในชุมชนเชื่อมโยง โดยเชื่อว่า สภาพองค์กรบริหารส่วนตำบลและองค์กรชุมชนจะต้องมีบทบาทร่วมกับภาคประชาชนและภาคส่วนต่างๆ ในการดำเนินการ การนำใช้ทุนชุมชนและศักยภาพของพื้นที่ที่มีอยู่ รวมถึงการนำใช้

ข้อมูลตำบลในการทำแผนชุมชน จะทำให้จัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ทิพย์รัตน์ นพดลารมย์, 2554)

ภาพรวมของกิจกรรมและโครงการที่ตอบโจทย์การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ในพื้นที่ท่างามทั้ง 4 เรื่อง คือ 1) การดูแลระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง (Long-term care) 2) การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุด้านการเรียนรู้ มีงานทำ และมีรายได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการทำงานเชิงรุกในด้านการป้องกันปัญหาด้านสุขภาพจิตและความมั่นคงทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ เพราะหากผู้สูงอายุถูกปล่อยทิ้งให้อยู่บ้านโดยไม่มีกิจกรรมและไม่มีรายได้ จะพบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะป่วยเป็นโรคซึมเศร้าในที่สุด 3) การพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้เพื่อเตรียมความพร้อมก่อนวัยสูงอายุ 4) การจัดปรับอาคาร สถานที่ และสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ โดยใช้การเชื่อมประสานบูรณาการคน เงิน งาน ร่วมกันทุกภาคส่วน ทั้งหน่วยงานภายในและภายนอก เป็นการนำปัญหาและความต้องการของประชาชนในพื้นที่เป็นตัวตั้งในการทำงาน และนำใช้ทุนทางสังคมในพื้นที่ มีการร่วมคิด ร่วมทำ จนเกิดเป็นผลกระทบที่นำมาสู่การเปลี่ยนแปลง อย่างไรก็ตามการสร้างรูปแบบการดูแลผู้สูงอายุที่จะสอดคล้องกับแผนการดูแลผู้สูงอายุในระยะยาวของระบบบริการสุขภาพในอนาคตที่สามารถตอบสนองต่อสถานการณ์ทั้งในภาวะปกติและภาวะวิกฤตได้อย่างเท่าทันนั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ต้องการจะประยุกต์และนำใช้รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชนไปดำเนินการต่อจำเป็นต้องวิเคราะห์ฐานข้อมูลตำบล ฐานข้อมูลประเด็นปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ ฐานข้อมูลทุนและศักยภาพการจัดการ ความเป็นไปได้ของรูปแบบในการนำใช้เสียก่อน เพื่อเทียบเคียงศักยภาพของพื้นที่ในการจัดการตนเองได้ด้วยตนเองจึงจะสามารถนำไปใช้ได้ (ชนินฐา นันทบุตร, 2551)

ผลจากการวิจัยครั้งนี้ ยังก่อให้เกิด “นักวิจัยชุมชน” ที่ทำงานในพื้นที่ โดยมีการนำใช้และต่อยอดข้อมูลที่เกี่ยวข้องสู่การจัดการเชื่อมประสาน คน เงิน บูรณาการงาน ร่วมกันทุกภาคส่วน ทั้งหน่วยงานภายในและภายนอกพื้นที่ ภายใต้กลไกการทำงาน “เวทีวงเดือนลำดวน” เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ วางแผนติดตามงาน แลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โดยมี คณะทำงาน ประกอบด้วย แกนนำภาคประชาชน เจ้าหน้าที่รพ.สต.ท่างาม อบต.ท่างาม อสม. อพส. ชมรมผู้สูงอายุ ตัวแทนผู้สูงอายุ หน่วยพยาบาลเชิงรุก โรงพยาบาลอินทร์บุรี ที่ขับเคลื่อนงานพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุตำบลท่างามเป็นประจำและอย่างต่อเนื่อง จนสามารถตั้งเป็น “กองทุนพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุตำบลท่างาม” ซึ่งเป็นรูปแบบการจัดการสุขภาพของผู้สูงอายุในด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิต แสดงให้เห็นถึงศักยภาพการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชนเพื่อสร้าง

ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองขององค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม และเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการจัดการปัญหาสุขภาพอย่างเป็นรูปธรรมของการสาธารณสุขแบบบูรณาการ ซึ่งสอดคล้องกันกับการดำเนินการของตำบลปากพูน จังหวัดนครศรีธรรมราช และตำบลอุทัยเก่า จังหวัดอุทัยธานี ที่แสดงให้เห็นว่า การใช้ชุมชนในการจัดการปัญหาของชุมชน ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังเช่นความมั่นคงของประเทศต้องเกิดจากความมั่นคงฐานรากของสังคมซึ่งก็คือชุมชน ประเทศจึงจะสามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ประโยชน์

1) ประโยชน์ในเชิงสาธารณะ กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของโครงการตำบลสุขภาพทำให้เกิดการบ่มเพาะกระบวนการเรียนรู้จากตำบลแม่แบบนำสู่การคิดเทียบเคียงและการจัดการตนเองของท้องถิ่นภายใต้บริบทของพื้นที่ของตนเองโดยใช้กระบวนการสอบทานทุนและศักยภาพในการจัดการตนเองของตำบลท่างาม ทำให้ตำบลท่างามค้นพบทุนและศักยภาพของตนเองในการจัดการปัญหา มีการนำใช้ข้อมูลเรื่องทุน ศักยภาพ และปัญหาในการวางแผนการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ และวางแผนการพัฒนาศักยภาพทางความคิดในการสร้างความมั่นคง สร้างการมีส่วนร่วมขององค์กรต่างๆ ในพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม ตั้งแต่การออกมารวมตัวกันร่วมคิดมองหาปัญหา จัดลำดับความสำคัญของปัญหา การหาแนวทางร่วมกัน แก้ไขปัญหาร่วมกัน ผ่านกระบวนการเวทีสะท้อนความคิดเห็น โดยใช้การบูรณาการภารกิจของหน่วยงานต่างๆ ที่มีร่วมกัน ดังเช่นการจัดการดูแลกลุ่มผู้สูงอายุในพื้นที่ โดยการใช้การจัดการงาน ทำหน้าที่ประสานและวางแผนในการทำงาน มีข้อมูลของตำบลเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ในการคิดและตัดสินใจร่วมกันในการดำเนินการ ก่อให้เกิดการจัดการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุทั้ง 4 มิติ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ ความสุขสมบูรณ์ทางด้านเศรษฐกิจ และนำทุนดังกล่าวมาพัฒนาเป็นนโยบายสาธารณะในการขับเคลื่อนเชิงพื้นที่ในเรื่องการจัดการสวัสดิการสังคมโดยชุมชนมี “เวทีวงเดือนลำดวน” เพื่อดูแลผู้สูงอายุทั้งด้าน 4 มิติ และวางแผนพัฒนาต่อยอดเป็นกิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุในอนาคต

2) ประโยชน์ทางด้านวิชาการและการสาธารณสุข จากฐานคิดการจัดการสุขภาพในการพัฒนาตำบลท่างาม ซึ่งเป็นการทำงานแบบสร้างการมีส่วนร่วม จากการใช้วิกฤตให้เป็นโอกาส การหนุนเสริมความเข้มแข็งและการใช้การจัดการตนเองในการช่วยพัฒนาตำบล ภายใต้ความเข้มแข็งขององค์การบริหารส่วนตำบลท่างามที่มีความสามารถในการใช้ข้อมูลตำบลเป็นฐานในการตัดสินใจ และการจัดการ

แบบพหุภาคีแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นรูปธรรมให้พื้นที่อื่นได้เรียนรู้และยึดเป็นแบบอย่างในการดำเนินงาน โดยอาศัยทุนและศักยภาพที่มีในการจัดการระบบการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชน เพื่อสร้างชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองขององค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม มีการพัฒนาศักยภาพ 4 มิติ และมีการจัดสวัสดิการเพื่อคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่อย่างทัดเทียม ไม่เป็นภาระแก่สังคมด้วยรูปแบบของการออมเงินหรือระดมทุนเพื่อส่งเสริมการออมเงิน และนำมาช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนที่ด้อยโอกาสในเรื่องเงินทุนประกอบอาชีพและดำรงชีวิต การจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกและประชาชน ส่งเสริมกิจกรรมสาธารณประโยชน์ของหมู่บ้าน รวมถึงการทำนุบำรุงศาสนา และวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพ และป้องกันปัญหาสุขภาพกายและจิตของผู้สูงอายุของกระทรวงสาธารณสุขที่ผ่านมามีตั้งแต่ปีพ.ศ. 2554 มุ่งให้มีการดำเนินงานในพื้นที่ดำเนินงานระดับโรงพยาบาล ส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) เน้นการดำเนินงานในชมรมผู้สูงอายุ เพื่อคัดกรองปัญหาสุขภาพทั้งกายและจิตในผู้สูงอายุ และสนับสนุนการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพทั้งกาย จิต และป้องกันปัญหาสุขภาพกายและจิตให้กับผู้สูงอายุ พัฒนาแนวทางการดูแลทางด้านสังคม จิตใจ ให้กับผู้สูงอายุในงานบริการสุขภาพของคลินิกสูงอายุในสถานบริการระดับโรงพยาบาลชุมชนและโรงพยาบาลทั่วไป ปีพ.ศ. 2557 มุ่งพัฒนาเกณฑ์เบื้องต้นในการส่งเสริมป้องกันปัญหาสุขภาพกายและจิตผู้สูงอายุในชุมชน เพื่อให้เกิดระบบการดูแลผู้สูงอายุในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งตำบลท่างามได้แสดงให้เห็นถึงรูปธรรมการดำเนินการทั้งหมดโดยครอบคลุมทั้ง 4 มิติ คือ ส่งเสริมสุขภาพ ป้องกัน รักษา ฟื้นฟู มีรูปธรรมการจัดการสุขภาพ โดยพัฒนาศักยภาพบุคลากร และภาคประชาชน อาสาสมัคร ให้สามารถส่งเสริมและป้องกันปัญหาสุขภาพกายและจิตผู้สูงอายุในชุมชน รวมถึงส่งเสริมศักยภาพให้กับผู้สูงอายุในชุมชน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุอย่างครอบคลุมในเรื่องสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม ซึ่งเป็นการลดต้นทุนในการดูแลสุขภาพ และเป็นการจัดการปัญหาสุขภาพองค์รวมอย่างยั่งยืน

ปัจจัยแห่งความสำเร็จ

ความสำเร็จในการจัดการตนเองเกิดจากผู้นำท้องถิ่นมีการนำใช้ข้อมูลของชุมชน เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมคิด วางแผนแก้ไขปัญหา พัฒนาพื้นที่ การแบ่งการทำงานอย่างเป็นระบบ มีประสิทธิภาพ จัดทำเป็นแผนพัฒนาตำบลในการจัดสรรงบประมาณในระยะยาว

รายชื่อผู้ร่วมวิจัย

นักวิจัย ศูนย์เสริมสร้างการเรียนรู้และวิจัยท้องถิ่น : พื้นที่ภาคกลาง คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

1. นางสาววริยา จันทร์ขำ พย.ม (การพยาบาลสุขภาพจิตและจิตเวช)
2. ผศ.ดร.หทัยชนก บัวเจริญ ปร.ด (การพยาบาล)

นักวิจัยชุมชน องค์การบริหารตำบลท่าม่วง

1. นายชินวุฒิ อาสน์วิเชียร (ร.ม.)
2. พ.อ.บุญเลิศ ผาอ่อน
3. นาย วิฑิตพงศ์ ศักดิ์ชัยสมบุญ (ร.ม.)
4. นางสาววาสนา เลาสึงกุล

แหล่งเงินทุน

โครงการภายใต้การสนับสนุนจากสำนักสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพในพื้นที่และชุมชน (สน.3) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

บรรณานุกรม

- กมลทิพย์ ขลังธรรมเนียม หทัยชนก บัวเจริญ ปิ่นนเรศ กาศอุดม และจุฑารัตน์ ผู้พิทักษ์กุล. 2553. กระบวนการจัดการสุขภาวะชุมชน โดยชุมชน เพื่อพัฒนาสู่ตำบลสุขภาวะ โครงการภายใต้การสนับสนุนจากสำนักสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพในพื้นที่และชุมชน (สน.3), สสส. ปีงบประมาณ 2552. กรุงเทพฯ: สำนักสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพในพื้นที่และชุมชน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- กมลทิพย์ ขลังธรรมเนียม หทัยชนก บัวเจริญ จุฑารัตน์ ผู้พิทักษ์กุล และปิ่นนเรศ กาศอุดม. 2554. ระบบการจัดการสุขภาวะชุมชนเพื่อตำบลแห่งการเรียนรู้ ตำบลอุทัยเก่า อำเภอหนองฉาง จังหวัดอุทัยธานี.
- กระทรวงสาธารณสุข. 2557. บทสรุปแผนงานส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรค กลุ่มผู้สูงอายุ พ.ศ. 2557 เรื่องภาวะคุกคามด้านการดูแลผู้สูงอายุ (PPFlagship-2557 กระทรวงสาธารณสุข). จาก <http://www.thaihed.com/healthupdate/details.php?ID=299>. สืบค้นเมื่อ 22 มกราคม 2557.
- ชนิษฐา นันทบุตร. 2551. ระบบการดูแลสุขภาพชุมชน แนวคิด เครื่องมือ การออกแบบ. ขอนแก่น: วิชาการพิมพ์.
- ชนิษฐา นันทบุตร และคณะ. 2556. คู่มือการพัฒนาทักษะการวิจัยชุมชนด้วยการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาแบบเร่งด่วน (Rapid Ethnographic Community Assessment Process: RECAP). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สำนักสนับสนุนสุขภาพชุมชน (สำนัก 3) ศูนย์วิจัยและพัฒนากระบวนการสุขภาพชุมชน (ศวช.) คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่.
- เจียรนัย ทรงชัยกุล. 2546. การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในสังคมไทยด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต. รายงานการวิจัย สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ชาย โพธิ์สิตา. 2549. ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ทิพย์รัตน์ นพดลารมย์. 2554. ทูทางสังคม รากฐานความเข้มแข็งของชุมชน. สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ประเสริฐ อัสสันตชัย. 2554. สังคมผู้สูงอายุ. เอกสารประกอบการบรรยาย. ภาควิชาเวชศาสตร์ป้องกันและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พรทิพย์ เกยุรานนท์. 2556. จิตสังคมผู้สูงอายุ. สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. จาก http://www.stou.ac.th/stoukc/elder/main1_9.html.
- สุพัตรา ศรีวณิชชากร. 2555. การดูแลผู้สูงอายุแบบบูรณาการในชุมชน: เวทีเสวนา 'ร่วมพัฒนาระบบสุขภาพชุมชน' ครั้งที่ 8. บริษัททีคิวพี จำกัด.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2554. การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2554.
- องค์การบริหารส่วนตำบลท่าม่วง. 2555. รายงานประจำปีงบประมาณ 2555.

รูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะแก่ครูผู้สูงอายุในการใช้ ICT เพื่อสนับสนุนงานบริหารและงานการเรียนการสอน : กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านธาตุ ตำบลแสนสุข อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

ชาญชัย ศุภอรรถกร¹ อัปสร อินทิแสง² กานต์อนงค์ นิตวัณษ์³
และศิริลักษณ์ คมเฉียบ⁴

บทคัดย่อ

โรงเรียนบ้านธาตุ ตำบลแสนสุข อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา อุบลราชธานี เขต 4 เปิดสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงระดับประถมศึกษา ปัจจุบันมีคณะครูจำนวนรวม 12 คน การวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยแบบมีส่วนร่วมจากชุมชน เก็บข้อมูลโดยการสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสำรวจเอกสาร และวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล การศึกษาพบว่า คณะครูโรงเรียนบ้านธาตุส่วนใหญ่เป็นครูผู้สูงอายุ (มากกว่า 50 ปีขึ้นไป) ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญในการเรียนรู้และใช้งาน ICT ทั้งปัญหาเรื่องของสุขภาพ ปัญหาเรื่องของทัศนคติ ผลการวิจัยทำให้ได้รูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะในการใช้ ICT สำหรับครูผู้สูงอายุ เรียกว่า THAT Model โดยประกอบไปด้วย 12 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ 1) Theory (หลักวิชาการ) 2) Tool (เครื่องมือ/โปรแกรม) 3) Technique (เทคนิควิธี) 4) Heart (จิตสำนึก/ความรัก) 5) Health (สุขภาพกาย/จิต) 6) Happy (ความสุข) 7) Action (การลงมือปฏิบัติ) 8) Activity (กิจกรรมในชีวิตจริง) 9) Assessment (การประเมินผล) 10) Training (การฝึกอบรม) 11) Take care (ดูแล/ช่วยเหลือ) 12) Teaching (การนำสู่การสอน) นอกจากนี้ งานวิจัยยังได้ทำการทดสอบประสิทธิภาพของรูปแบบตามสูตร E1/E2 โดยเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในระหว่างเรียนและหลังเรียนจากการใช้รูปแบบ ผลการศึกษาพบว่า มีค่าประสิทธิภาพของรูปแบบเป็น 88.37/82.82 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 80/80 ที่กำหนดไว้ และสุดท้ายการประเมินติดตามผลสำรวจความคิดเห็นต่อรูปแบบและกระบวนการการเสริมสร้างสมรรถนะนี้ พบว่า ครูผู้สูงอายุมีความคิดเห็นด้วยต่อรูปแบบที่ใช้ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.65, S.D. = 0.49) ผลการวิจัยนี้ สามารถนำรูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะในการใช้ ICT ไปใช้ในงานบริหารและงานการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ : สมรรถนะ ครูผู้สูงอายุ ICT THAT Model

¹ อาจารย์ประจำ ภาควิชาคณิตศาสตร์ สถิติและคอมพิวเตอร์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
² อาจารย์ประจำ ภาควิชาคณิตศาสตร์ สถิติและคอมพิวเตอร์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
³ นักวิชาการศึกษา ภาควิชาคณิตศาสตร์ สถิติและคอมพิวเตอร์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
⁴ ผู้อำนวยการ โรงเรียนบ้านธาตุ ตำบลแสนสุข อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

สาขาวิชา เทคโนโลยีสารสนเทศ

ชาญชัย ศุภอรรถกร

ผู้เขียนหลัก

คณะวิทยาศาสตร์

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

อีเมล : chanchai.s@ubu.ac.th

A model of competency enhancing for elder teachers in using ICT to support administration and teaching : A case study of Baan That School, Saensuk Sub-district, Warin Chamrap District, Ubon Ratchathani Province

Chanchai Supaartagorn¹ Upsorn Inthisaeng² Kanarenong Nittarak³
and Siriluk Komcheab⁴

Field : Information Technology

Abstract

Baan That school, Saensuk Sub-district, Warin Chamrap District, Ubon Ratchathani Province under the Ubon Ratchathani Primary Educational Service Area Office 4. The school opens a continuum of instruction from kindergarten 1 through Grade 6. Currently, there are 12 instructors. This research was community-based participatory action research. Collecting of data was by using a focus group, participant observation, documentary surveys and analysis/synthesis of information. The study revealed that the majority of teachers at Baan That school were over 50 years of age. This is considered an obstacle to learning and using ICT, along with health problems and attitude problems. The research result is a model of competency enhancing for elder teachers called the THAT Model. There are 12 sub elements : Theory, Tool, Technique, Heart, Health, Happy, Action, Activity, Assessment, Training, Take care and Teaching. In addition, the efficiency on the E1/E2 formula compares learning achievement during study and post-study using the model. The results revealed that the efficiency of the model was 88.37/82.82, which were higher than the established criteria 80/80. Finally, the follow-up evaluation for the model of competency enhancing and processing revealed that the overall opinion of elder teacher was found to be at a high level ($\bar{X} = 4.65$, S.D. = 0.49). The results of this research can be appropriately applied and used as the model of competency enhancing for elder teachers in using ICT to support administration and teaching effectively.

Keywords : Competency, Elder teacher, ICT, THAT Model

Chanchai Supaartagorn
Corresponding Author
Faculty of Science
Ubon Ratchathani University
Email: chanchai.s@ubu.ac.th

¹ Lecturer at Department of Mathematics Statistics and Computer, Faculty of Science, Ubon Ratchathani University

² Lecturer at Department of Mathematics Statistics and Computer, Faculty of Science, Ubon Ratchathani University

³ Academic Service Officer at Department of Mathematics Statistics and Computer, Faculty of Science, Ubon Ratchathani University

⁴ Director at Baan That school, Saensuk Sub-district, Warin Chamrap District, Ubon Ratchathani Province

บทนำ

ปัจจุบันเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Information and Communication Technology) ได้เข้ามามีบทบาทและมีความจำเป็นต่อชีวิตประจำวันทุกวันนี้เป็นอย่างยิ่ง รัฐบาลจึงได้มีการจัดตั้งหน่วยงานขึ้นเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลง จนเกิดเป็นกระทรวงใหม่ชื่อว่า “กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร” หรือกระทรวงไอซีทีที่งานทางด้านการศึกษาโดยนโยบายกระทรวงศึกษาธิการและสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ได้ดำเนินการจัดทำแผนแม่บทเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการพ.ศ. 2554-2556 เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารให้มีประสิทธิภาพ ส่งผลให้เกิดการใช้สารสนเทศที่สามารถบรรลุภารกิจด้านต่างๆ ด้วยความพร้อมที่จะรองรับการบริหารจัดการและการเรียนการสอน รวมทั้งปรับเปลี่ยนการดำเนินงานทางอิเล็กทรอนิกส์เพื่อที่จะประสานความร่วมมือกับองค์กรต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ทำให้โรงเรียนทุกแห่งทั่วประเทศจะต้องมีการปรับตัวเพื่อให้สามารถดำเนินงานได้สอดคล้องตามนโยบายดังกล่าว อาทิ การกำหนดให้บุคลากรของโรงเรียนทุกคนต้องสามารถใช้คอมพิวเตอร์ในการส่งข้อมูลงานบริหารและงานการเรียนการสอนผ่านทางโปรแกรมคอมพิวเตอร์ได้

โรงเรียนบ้านธาตุ ตั้งอยู่ตำบลแสนสุข อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งห่างจากตัวเมืองอุบลราชธานี ประมาณ 10 กิโลเมตร สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา อุบลราชธานี เขต 4 โดยเปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลปีที่ 1 ถึง ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งมีการจัดการศึกษา 1) ในระดับปฐมวัยหรือระดับก่อนประถมศึกษา เพื่อจัดเตรียมความพร้อมสำหรับเด็กอายุ 4-5 ปี ให้มีพัฒนา

ด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญาได้อย่างเต็มศักยภาพ และ 2) เปิดสอนในระดับประถมศึกษา โดยมีการจัดการเรียนการสอนตามพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับพ.ศ. 2545 โดยมุ่งเน้นให้นักเรียนมีความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตรในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนบ้านธาตุจัดเป็นโรงเรียนขนาดใหญ่มีผู้อำนวยการและครูรวมทั้งหมด 12 คน เป็นครูซึ่งต้องดูแลรับผิดชอบนักเรียนทั้งสิ้น 115 คน (ข้อมูลปีการศึกษา 2555)

ในด้านอาคารสถานที่นั้น พบว่า มีความพร้อมเนื่องจากมีอาคาร ห้องสมุด ห้องคอมพิวเตอร์ มีความพร้อมด้านอุปกรณ์และสื่อการเรียนต่างๆ ทำให้ทางผู้อำนวยการได้กำหนดนโยบายให้คณะครูนำเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์เข้ามสนับสนุนงานบริหาร เช่น การกำหนดให้ครูผู้สอนบันทึกข้อมูลผลการเรียนของนักเรียนด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ เพื่อความสะดวกในการค้นหาและรายงานข้อมูล แต่ในทางกลับกัน โรงเรียนยังขาดแคลนครูผู้สอนและบุคลากรด้านคอมพิวเตอร์ อีกทั้งโรงเรียนได้มีการปรับเปลี่ยนผู้อำนวยการใหม่ คือ ผู้อำนวยการศิริลักษณ์ คมเฉียบ ซึ่งได้มีการกำหนดนโยบายให้บุคลากรครูทุกคนของโรงเรียนนำคอมพิวเตอร์มาประยุกต์ใช้ในงานบริหารและงานการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ปัญหาที่สำคัญของโรงเรียนบ้านธาตุ คือ ครูผู้สอนมีอายุเฉลี่ยมากกว่า 50 ปีขึ้นไป ซึ่งถือว่าเป็นครูผู้สูงอายุไม่สามารถใช้คอมพิวเตอร์ได้อย่างเต็มที่ ทำให้เกิดปัญหาเมื่อมีการนำคอมพิวเตอร์เข้ามามีใช้สำหรับงานบริหารและงานการเรียนการสอน ทางทีมวิจัยจึงเล็งเห็นว่าการพัฒนาสมรรถนะสำหรับครูผู้สูงอายุในการใช้ ICT เป็นเรื่องจำเป็นที่จะช่วยแก้ปัญหาดังกล่าวได้

รูปที่ 1 อาคารเรียนและห้องคอมพิวเตอร์โรงเรียนบ้านธาตุ

จากจุดเริ่มต้นของสภาพปัญหาและความต้องการของคณะครูโรงเรียนบ้านธาตุนี้ ทางทีมวิจัยจึงสนใจที่จะทำโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งถือว่าเป็นโจทย์วิจัยที่ชุมชนหรือคนในท้องถิ่นเห็นว่ามีค่าสำคัญ อยากจะค้นหาคำตอบร่วมกันและชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการทั้งหมด โดยมีความต้องการมุ่งเน้นในการพัฒนาสมรรถนะแก่ครูผู้สูงอายุในการใช้ ICT สอดคล้องกับงานวิจัยที่ผ่านมาซึ่งพบว่า ผู้สูงอายุมีความต้องการการศึกษาและการได้รับความรู้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ เช่นเดียวกับวัยอื่น เพื่อนำมาใช้ในการดูแลตนเองและปรับตัวอย่างเหมาะสม (พรเทพ มนต์วัชรินทร์, 2547) ประกอบกับปัจจุบันเทคโนโลยีสารสนเทศได้เข้ามามีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน สำหรับเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Information and Communication Technology : ICT) ตามแผนแม่บทเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารประเทศไทย พ.ศ. 2545-2549 นั้น หมายถึง เทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับข่าวสารข้อมูลและการสื่อสารนับตั้งแต่การสร้าง การนำมาวิเคราะห์หรือการประมวลผล การรับและการส่งข้อมูล การจัดเก็บ และการนำข้อมูลกลับไปใช้งานใหม่ (ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ, 2545) เราจะเห็นว่าเรื่องของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารกับผู้สูงอายุมักจะเป็นเรื่องที่ค่อนข้างขัดแย้งกัน และเป็นปัญหาที่สำคัญในการเรียนรู้ของคนกลุ่มนี้ เช่น ปัญหาเรื่องของสุขภาพ สายตา กล้ามเนื้อ ปัญหาทางด้านจิตใจ การยอมรับการเปลี่ยนแปลงสิ่งใหม่ๆ เช่น IT เป็นต้น สอดคล้องกับงานวิจัยที่ผ่านมาพบว่า ปัจจัยสำคัญที่สุดซึ่งเป็นอุปสรรคในการใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตของผู้สูงอายุ คือ การมองไม่เห็นคุณค่าของการใช้ ประกอบกับปัจจัยด้านความซับซ้อนในการใช้งาน ทำให้ผู้สูงอายุบางท่านเกิดความรู้สึกกลัวคอมพิวเตอร์ (Computer anxiety) (จันทนา ทองประยูร, 2552) และผู้สูงอายุบางท่านมีกระบวนการตัดสินใจยอมรับได้ช้า โดยการที่จะทำให้เรียนรู้การใช้งานจะต้องผ่านกระบวนการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมก่อน (ฉันทา ภาระตะศิลปิน, 2544) ดังนั้น การพัฒนาสมรรถนะสำหรับครูผู้สูงอายุในการใช้ ICT จึงเป็นเรื่องที่ทำนาย เนื่องจากวิธีการเรียนรู้ของผู้สูงอายุนั้นจะมีแบบแผนที่แตกต่างกันไปจากวิธีการเรียนรู้ของคนวัยอื่นๆ (หทัยรัตน์ บุญเสมอ, 2541) นอกจากนี้ ผู้สูงอายุจำเป็นต้องเรียนรู้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตจากโครงการหรือหลักสูตรอบรมเฉพาะสำหรับผู้สูงอายุที่แตกต่างไปจากการฝึกอบรมที่มีอยู่ทั่วไป โดยควรจัดให้เป็นการเรียนรู้อย่างเป็นทางการและจัดกลุ่มเรียนเฉพาะผู้สูงอายุด้วยกัน (ศิริวรรณ อนันต์โท, 2552)

ดังนั้น หากจัดให้ผู้สูงอายุไปใช้วิธีการเรียนรู้ของคนหนุ่มสาว ผู้สูงอายุก็น่าจะพบกับความล้มเหลวในการเรียนรู้ (กาญจนา แก้วเทพ นันทกา สุธรรมประเสริฐ และเอกธิดา เสริมทอง, 2554) งานวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นการหารูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะในการใช้ ICT สำหรับครูผู้สูงอายุ ซึ่งมีผู้ได้ให้นิยาม ความหมายของคำว่า สมรรถนะ (Competency) ไว้หลายท่าน อาทิ David McClelland (สุกัญญา รัชมีธรรมโชติ, 2549) กล่าวว่า สมรรถนะ คือ บุคลิกลักษณะที่ซ่อนอยู่ภายในปัจเจกบุคคล ซึ่งสามารถผลักดันให้ปัจเจกบุคคลนั้นสร้างผลการปฏิบัติงานที่ดีหรือตามเกณฑ์ที่กำหนดในงานที่ตนรับผิดชอบ บริษัท เฮย์กรุป (Hay Group, 2003) กล่าวว่า สมรรถนะคือ ลักษณะพื้นฐานของบุคคลในการปฏิบัติงาน การรับบทบาทหรือการรับสถานการณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น จึงสามารถสรุปความหมายและองค์ประกอบของ สมรรถนะได้ดังนี้

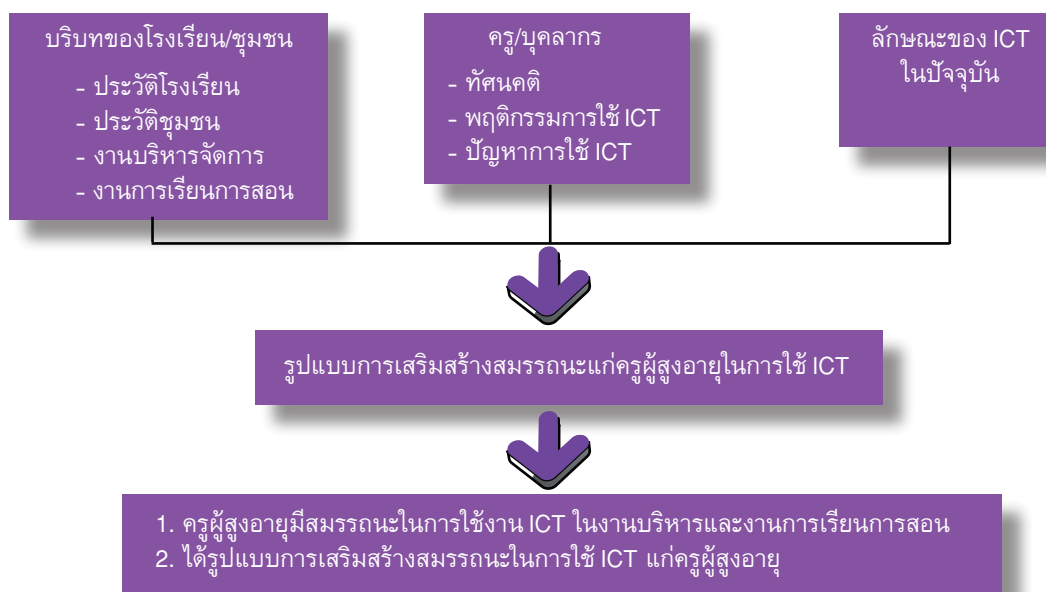
สมรรถนะ (Competency) คือ ความรู้ ทักษะ ที่จำเป็นต่อการทำงานของบุคคลให้ประสบผลสำเร็จสูงกว่ามาตรฐานทั่วไป ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 3 ประการ ดังนี้

1. ความรู้ (Knowledge) คือ สิ่งที่ต้องรู้ที่ต้องการให้ “รู้” เช่น ความรู้ความเข้าใจในการจัดการ
2. ทักษะ (Skill) คือ สิ่งที่ต้องรู้ที่ต้องการให้ “ทำ” เช่น ทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ทักษะด้านเทคโนโลยีการบริหารสมัยใหม่ จำเป็นที่ต้องผ่านการเรียนรู้และฝึกฝนเป็นประจำจนเกิดเป็นความชำนาญในการใช้งาน
3. ลักษณะนิสัยและทัศนคติ (Attributes) คือ สิ่งที่ต้องรู้ที่ต้องการให้ “เป็น” เช่น ความใฝ่รู้ ความซื่อสัตย์ ความรักในองค์กร และความมุ่งมั่นในความสำเร็จ สิ่งเหล่านี้จะอยู่ลึกลงไปจิตใจ ต้องปลูกฝัง สร้างยากกว่าความรู้และทักษะ แต่ถ้าหากมีอยู่แล้วจะเป็นพลังผลักดันให้คนมีพฤติกรรมที่องค์กรต้องการ

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงต้องการที่จะค้นหารูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะแก่ครูผู้สูงอายุในการใช้ ICT เพื่อสนับสนุนงานบริหารและงานการเรียนการสอน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อการศึกษาสถานการณ์ พฤติกรรม ทัศนคติ และปัญหาการใช้ ICT ในโรงเรียน
2. เพื่อพัฒนาสมรรถนะครูผู้สูงอายุในการใช้ ICT ที่จะนำไปสู่การใช้คอมพิวเตอร์กับงานบริหารและงานการเรียนการสอนของโรงเรียน
3. เพื่อพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะแก่ครูผู้สูงอายุด้านการใช้ ICT ในการสนับสนุนงานบริหารและการเรียนการสอน

รูปที่ 2 กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดการวิจัย ประกอบด้วย 1) ปัจจัยนำเข้า ได้แก่ การศึกษาบริบทของโรงเรียนและชุมชน การศึกษาทัศนคติของคณะครู พฤติกรรม และปัญหาการใช้ ICT ตลอดจนลักษณะของ ICT ในปัจจุบัน 2) รูปแบบที่ได้ โดยนำข้อมูลจากปัจจัยนำเข้ามาวิเคราะห์/สังเคราะห์จนได้เป็นรูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะแก่ครูผู้สูงอายุในการใช้ ICT และ 3) ผลที่ได้ คือ ผลที่เกิดขึ้นหลังจากนำรูปแบบไปทดลองใช้ ได้แก่ ครูผู้สูงอายุมีสมรรถนะในการใช้ ICT และได้รูปแบบที่สามารถนำไปใช้กับกลุ่มชุมชนอื่นๆ ได้ต่อไปดังรูปภาพสรุปของกรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผสมผสาน (Mixed methods) ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณโดยใช้รูปแบบการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) มีกระบวนการในการถอดบทเรียนและสังเคราะห์วิธีการ กระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของทีมวิจัยซึ่งประกอบด้วย คณะอาจารย์ และอาจารย์ผู้ช่วยสอน จำนวน 4 คน จากสาขาวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี กับชุมชนที่เป็นคณะครูและกรรมการสถานศึกษาโรงเรียนบ้านธาตุ โดยกระบวนการเลือกทีมวิจัยชุมชนเริ่มตั้งแต่การลงพื้นที่ที่โรงเรียนบ้านธาตุ และได้ทำการพูดคุยกับคณะครูทุกคนของโรงเรียน หลังจากทางคณะครูรับทราบถึงโจทย์งานวิจัยที่จะทำแล้ว คณะครูทุกคนต่างพร้อมใจกันที่จะร่วมกันเป็นทีมวิจัยร่วม ส่วนคณะกรรมการสถานศึกษาที่ร่วมเป็นทีมวิจัยชุมชนนั้นมาจากการจัดเปิดเวทีงานวิจัย และมีการหาอาสาสมัครร่วมทำวิจัยโดยมีคณะกรรมการสถานศึกษา จำนวน 5 คน ที่ให้

ความร่วมมือในการเป็นทีมวิจัยร่วมด้วย โครงการวิจัยนี้มีระยะเวลาดำเนินการ 1 ปี ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2556 ถึงวันที่ 30 กันยายน 2557 ซึ่งมีรายละเอียดการดำเนินงาน ดังนี้

1) **พื้นที่ศึกษา** คือ พื้นที่เป้าหมายในการศึกษาได้จากการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) สำหรับโรงเรียนในเครือข่ายของมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี คือ โรงเรียนบ้านธาตุ ตำบลแสนสุข อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

2) **ประชากรที่ร่วมวิจัย** ประชากรกลุ่มเป้าหมายแบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 คณะครูโรงเรียนบ้านธาตุ จำนวน 12 คน และกลุ่มที่ 2 คณะกรรมการสถานศึกษาซึ่งเป็นชาวบ้านในชุมชนบ้านธาตุ จำนวน 5 คน รวมเป็น 17 คน

3) **เครื่องมือและวิธีการรวบรวมข้อมูล** ประกอบด้วย 1) แบบการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างใช้ในการสัมภาษณ์เจาะลึกโดยทีมวิจัย ประกอบด้วยคณะครู และกรรมการสถานศึกษาเป็นผู้สัมภาษณ์ 2) แบบบันทึกการสัมภาษณ์ ใช้สำหรับจดบันทึกข้อมูลขณะที่ทีมวิจัยลงเก็บข้อมูลและ 3) กล้องถ่ายภาพ ใช้บันทึกภาพกิจกรรมโดยถ้าเป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบริบทของโรงเรียน ผู้ให้ข้อมูลจะเป็นคณะครูโรงเรียนบ้านธาตุ แต่ถ้าเป็นข้อมูลบริบทของชุมชนบ้านธาตุ ตำบลแสนสุข ผู้ให้ข้อมูลจะเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาและชาวบ้านในตำบลแสนสุข

การดำเนินการวิจัยแบ่งเป็น 3 ระยะ มีรายละเอียดการดำเนินการ ดังนี้

ระยะที่ 1 ระยะเตรียมการ ประกอบด้วยการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการหารูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะในการใช้ ICT สำหรับครูผู้สูงอายุ การพัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกับคณะครูโรงเรียนบ้านธาตุ ประกอบด้วยผู้อำนวยการ และคณะครู จำนวน 12 คน ซึ่งทุกคนเป็นทีม

รูปที่ 3 การเปิดเวทีชี้แจงทำความเข้าใจโครงการฯ

วิจัยชุมชนของโรงเรียน เพื่อจัดทำโครงการเสนอต่อ สกว. การเปิดเวทีชี้แจงทำความเข้าใจแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในโรงเรียน บ้านธาตุ และหาอาสาสมัครเพื่อร่วมเป็นทีมวิจัย ทำให้ได้อาสาสมัครเป็นกรรมการสถานศึกษาของโรงเรียนจำนวน 5 คน การจัดประชุมทีมวิจัยเพื่อร่วมกันออกแบบเครื่องมือเพื่อใช้ในการเก็บข้อมูล การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการการเก็บข้อมูลแก่ทีมวิจัย การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมการสัมภาษณ์ และการจัดเวทีคืนข้อมูลสู่โรงเรียนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

ระยะที่ 2 ระยะปฏิบัติการ ประกอบด้วยการร่วมกันวางแผนและจัดทำแผนการดำเนินกิจกรรมเพื่อหารูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะในการใช้ ICT สำหรับครูผู้สูงอายุ การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการการใช้ ICT สำหรับครูผู้สูงอายุ การประเมินผลรูปแบบการจัดอบรม การปรับปรุงรูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะให้เหมาะสม

ระยะที่ 3 สรุปผลและประเมินผล ประกอบด้วยการจัดเวทีสรุปและประเมินผลการดำเนินการวิจัยทั้งประสิทธิภาพของรูปแบบและการศึกษาความคิดเห็นต่อรูปแบบที่ใช้ในการเสริมสร้างสมรรถนะ และการเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว ทีมวิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต การสนทนากลุ่ม จากการจัดเวที และการถอดจากเทปบันทึกเสียงมาจัดหมวดหมู่ และเรียบ

เรียงตามประเด็นที่ได้กำหนดไว้ในแบบสัมภาษณ์เจาะลึก เพื่อให้ทีมวิจัยได้พิจารณาข้อมูล หลังจากนั้น ทีมวิจัยได้จัดประชุมระดมความคิดเห็นเพื่อร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้หลากหลายวิธีดังนี้

1. การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดข้อมูล ใช้การจำแนกข้อมูล เช่น ข้อมูลบริบทชุมชน ข้อมูลโรงเรียน และข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ ICT

2. การวิเคราะห์เปรียบเทียบ ใช้วิเคราะห์ข้อมูลรูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะในการใช้ ICT สำหรับครูผู้สูงอายุ ว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร วิธีการไหนมีประสิทธิภาพมากที่สุด เพื่อจะได้เป็นรูปแบบสำหรับการเสริมสร้างสมรรถนะการใช้ ICT สำหรับครูผู้สูงอายุในโรงเรียนอื่นๆ ต่อไป

ผลการวิจัย

การดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้ พบประเด็นที่สำคัญจากการศึกษา ดังนี้

1) สถานการณ์การใช้ ICT ในโรงเรียนบ้านธาตุ

ที่ผ่านมาโรงเรียนบ้านธาตุได้มีการนำ ICT เข้ามาใช้ในการบริหารจัดการ ยกตัวอย่างเช่น การเก็บบันทึกข้อมูลนักเรียนทั้งประวัติ ผลการเรียน การจัดทำงบประมาณ การจัดทำบัญชีการเงิน การบันทึกการปฏิบัติงาน งานกิจการนักเรียน การจัดทำเว็บไซต์เพื่อการประชาสัมพันธ์โรงเรียน เป็นต้น โดยคุณครู

รูปที่ 4 การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ

บางคนได้ใช้โปรแกรมพื้นฐาน เช่น โปรแกรม MS Word ในการพิมพ์เอกสารต่างๆ ของทางราชการ โปรแกรม MS Excel ในการคำนวณงบประมาณค่าใช้จ่ายต่างๆ เป็นต้น

ในส่วนของงานการเรียนการสอน โรงเรียนบ้านธาตุได้มีการนำ ICT เข้ามาใช้ทั้งระดับปฐมวัยและระดับประถมศึกษา ยกตัวอย่างเช่น การสืบค้นข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตเพื่อหาข้อมูลตัวอย่างประกอบการสอน การจัดทำเอกสารประกอบการสอน การจัดทำสื่อวัตกรรมการเรียนการสอน การจัดทำใบงาน ใบความรู้ เป็นต้น

2) ทักษะด้านการใช้ ICT ของครูผู้สูงอายุ

คณะครูมีความรู้สึกเชิงบวกต่อการใช้ ICT โดยเห็นว่า ICT เป็นสิ่งที่มีประโยชน์และจำเป็น สามารถนำมาช่วยในการปฏิบัติงานประจำวันได้ เช่น การใช้ ICT สำหรับสืบค้นข้อมูลประกอบการเรียนการสอน การใช้ ICT เพื่อเก็บบันทึกข้อมูล และมีความรู้สึกว่าการใช้ ICT จะทำให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก ข่าวสารต่างๆ และเทคโนโลยีได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการดำรงชีวิต ถึงแม้คณะครูโรงเรียนบ้านธาตุส่วนใหญ่จะเป็นครูผู้สูงอายุ แต่คณะครูทุกคนมีความรู้สึกกระตือรือร้นต้องการการพัฒนาตนเองเพื่อให้สามารถนำ ICT มาใช้ปฏิบัติงานที่ตนเองรับผิดชอบได้ ในส่วนนี้จึงถือเป็นจุดแข็งอย่างหนึ่งของโรงเรียนบ้านธาตุในการที่จะพัฒนาสมรรถนะในการใช้ ICT สำหรับครูผู้สูงอายุ

3) พฤติกรรมด้านการใช้ ICT ของครูผู้สูงอายุ

ข้อมูลพฤติกรรมด้านการใช้ ICT ของครูผู้สูงอายุ คือ ความถี่ในการใช้ ICT พื้นฐานความรู้ความเข้าใจในการใช้ ICT การนำ ICT ไปใช้ในการเรียนการสอน การแสดงออก เช่น ความพึงพอใจในการใช้ ICT ซึ่งผลการเก็บข้อมูลสรุปได้ คือ คณะครูโรงเรียนบ้านธาตุใช้ ICT เฉลี่ย 2-3 ชั่วโมงต่อวัน สามารถแบ่งกลุ่มคณะครูโรงเรียนบ้านธาตุจำนวน 12 คน จากพื้นฐานความรู้ในการใช้ ICT ได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 มีพื้นฐานในการใช้ ICT อยู่ในเกณฑ์ดี จำนวน 4 คน โดยสามารถใช้งานโปรแกรมสำนักงานได้ พิมพ์งานได้คล่อง สามารถทำการสืบค้นข้อมูลบนอินเทอร์เน็ตได้ และสามารถสร้างนวัตกรรมการเรียนการสอนอย่างง่ายได้ ซึ่งคณะครูในกลุ่มนี้มีความสนใจเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์เป็นทุนเดิม และได้มีการอบรมทางคอมพิวเตอร์จากหน่วยงานภายนอกเพิ่มเติมอยู่บ้าง ทำให้มีความชำนาญในการใช้งานพื้นฐานต่างๆ

กลุ่มที่ 2 มีพื้นฐานการใช้ ICT ต่ำ และยังไม่ชำนาญ จำนวน 8 คน โดยไม่มีความรู้พื้นฐานเบื้องต้นในการใช้ ICT ใช้งานโปรแกรมสำนักงานค่อนข้างมีปัญหา และยังไม่สามารถสร้างสื่อวัตกรรมการเรียนการสอนได้

ถึงแม้จะมีกลุ่มคณะครูที่มีพื้นฐานการใช้ ICT ต่ำ ยังไม่ชำนาญ แต่พฤติกรรมการแสดงออก ความพึงพอใจของคณะครูกลุ่มนี้ กลับตรงกันข้าม คือ มีความพึงพอใจ ความชื่นชอบต่อการใช้ ICT เพราะเห็นว่า ICT จะทำให้การปฏิบัติงานสะดวกและรวดเร็ว ทันต่อเหตุการณ์

4) ปัญหาในการใช้ ICT ของครูผู้สูงอายุ

ประเด็นปัญหาในการใช้ ICT สำหรับคณะครูโรงเรียนบ้านธาตุ แบ่งเป็น 3 ด้าน ได้แก่

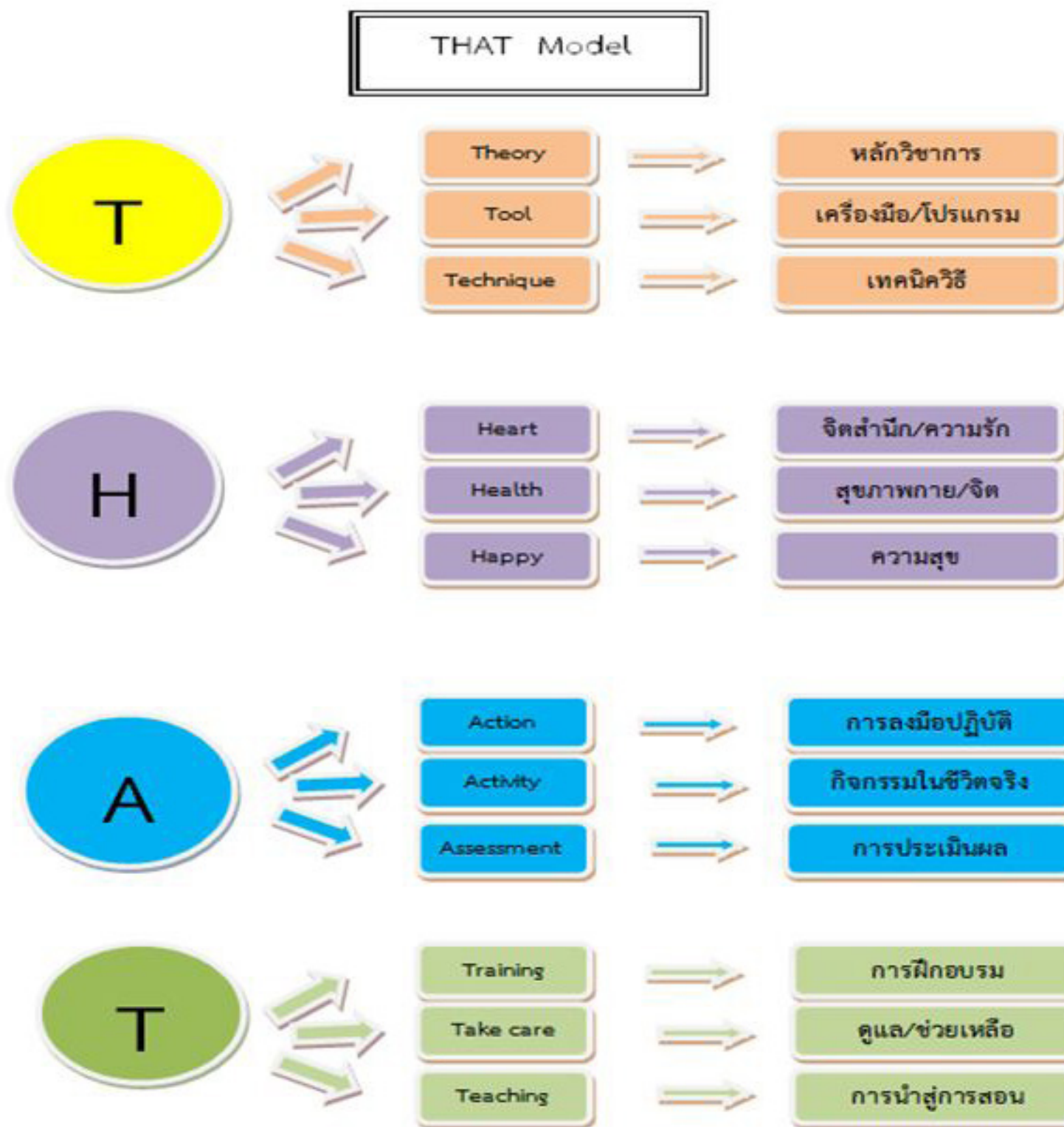
ด้านที่ 1 ปัญหาในการใช้งาน ICT ซึ่งผลการเก็บข้อมูลสรุปได้ คือ ปัญหาในการใช้งาน ICT ทางด้านฮาร์ดแวร์ (Hardware) คือ ตั้งแต่การใช้คอมพิวเตอร์พื้นฐาน การเปิดปิดอุปกรณ์ การใช้เมาส์ การบันทึกข้อมูลลงสื่อจัดเก็บ การทำสำเนาข้อมูล ปัญหาทางด้านซอฟต์แวร์ คือ การใช้งานโปรแกรมสำนักงาน MS Word MS Powerpoint และ MS Excel การใช้โปรแกรมสำหรับสร้างสื่อวัตกรรมการสืบค้นข้อมูลบนอินเทอร์เน็ต

ด้านที่ 2 ปัญหาทางด้านสุขภาพ คณะครูโรงเรียนบ้านธาตุซึ่งส่วนใหญ่เป็นครูผู้สูงอายุ ดังนั้นจึงมีปัญหาทางด้านสุขภาพในขณะที่ใช้คอมพิวเตอร์แทบทุกคน คือ ปัญหาทางด้านสายตา โดยจะมีอาการปวดตา แสบตา และพร่ามัว บางคนมีอาการเวียนศีรษะ และบางคนจะมีอาการปวดคอปวดไหล่

ด้านที่ 3 ปัญหาทางด้านจิตใจ คณะครูโรงเรียนบ้านธาตุทุกคนเปิดใจที่จะเรียนรู้การใช้งาน ICT ถึงแม้จะเป็นครูผู้สูงอายุ และบางคนก็อาจจะเกษียณอายุราชการแล้วก็ตาม แต่ก็ต้องการที่จะพัฒนาตนเอง ไม่อยากให้ตนเองเป็นภาระของบุคคลอื่น ดังนั้น สำหรับคณะครูโรงเรียนบ้านธาตุ จึงไม่มีปัญหาทางด้านจิตใจในการยอมรับ ICT

รูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะแก่ครูผู้สูงอายุด้านการใช้ ICT ในการสนับสนุนงานบริหารและการเรียนการสอน

จากการทดลองปฏิบัติการพัฒนาสมรรถนะการใช้ ICT ของครูผู้สูงอายุและกรรมการสถานศึกษาของโรงเรียนบ้านธาตุ โดยใช้รูปแบบที่เรียกว่า “THAT Model” ซึ่งเป็นรูปแบบที่ทีมวิจัยหลักและทีมวิจัยของโรงเรียนได้ร่วมกันคิดขึ้น โดยได้แนวคิดมาจากการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ และได้เก็บข้อมูลระหว่างการจัดอบรม นำมาวิเคราะห์ถึงรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มครูผู้สูงอายุ การจัดอบรมแต่ละครั้งมีการค่อยๆ ปรับรูปแบบและทดลองใช้ในครั้งถัดไป ซึ่งรูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะแก่ครูผู้สูงอายุในการใช้ ICT นี้ ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบหลัก และ 12 องค์ประกอบย่อย ดังนี้

รูปที่ 5 THAT Model

จาก THAT Model ข้างต้น ในแต่ละองค์ประกอบจะสอดคล้องกับกิจกรรมขั้นตอนทั้งหมด 9 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การศึกษาความต้องการและความจำเป็นในการเสริมสร้างสมรรถนะและการจัดฝึกอบรม ICT 2) การกำหนดวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม ICT 3) การกำหนดหลักสูตรการฝึกอบรม ICT 4) การกำหนดกลุ่มเป้าหมายของการฝึกอบรม ICT 5) การจัดบุคลากร

การฝึกอบรม ICT 6) การเลือกสื่อประกอบการฝึกอบรม ICT 7) การกำหนดเทคนิคและวิธีการฝึกอบรม ICT 8) การดำเนินการฝึกอบรม ICT และ 9) การประเมินผลและติดตามผลการฝึกอบรม ICT

ทางทีมวิจัยยังได้ทำการสังเคราะห์ลักษณะที่สำคัญของรูปแบบ THAT Model ได้ดังนี้

1) เป็นรูปแบบที่มีการใช้รูปแบบการฝึกอบรมที่สร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ให้แก่ครูผู้สูงอายุ

รูปแบบที่ใช้เป็นการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ ทีมวิจัยได้เอาใจใส่ในขั้นตอนระหว่างการฝึกอบรม โดยเน้นว่าต้องสร้างแรงจูงใจให้แก่ผู้เข้าอบรมให้ได้ ในระหว่างการอบรมใช้วิธีการฝึกอบรมแบบกัลยาณมิตร มีความเป็นกันเอง เนื่องจากกลุ่มผู้อบรมเป็นครูผู้สูงอายุ จะต้องใช้วิธีการอบรมที่มีลักษณะพิเศษต่างจากการอบรมทั่วไป ครูผู้สอนจะต้องใจเย็นพอที่จะสอนผู้สูงอายุ โดยในชั้นเรียนจะเต็มไปด้วยความสนุกสนาน ไม่มีการเขินอายที่จะถาม ครูผู้สูงอายุจะมีส่วนร่วมไปตลอดการอบรม และจะใช้วิธีการแบบจับคู่พี่เลี้ยง (Buddy system) คือ การจับคู่ระหว่างกลุ่มครูที่พอมีพื้นฐานความรู้เรื่องการใช้คอมพิวเตอร์กับกลุ่มครูที่ไม่มีพื้นฐาน ทำให้ผู้เข้าอบรมมีทัศนคติที่ไม่กลัวต่อการใช้คอมพิวเตอร์ ถ้ามีข้อสงสัยก็สามารถสอบถามได้จากคู่พี่เลี้ยงของตนให้คำแนะนำและช่วยเหลือได้ นอกจากนี้ ในการฝึกอบรมยังได้จัดให้นักศึกษาจำนวน 5 คน คอยช่วยเหลือ ซึ่งกลุ่มนักศึกษาที่มาช่วยเป็นนักศึกษาในสาขาวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ และมีความรู้ในการใช้คอมพิวเตอร์เป็นอย่างดี นักศึกษาทุกคนจะสังเกตพฤติกรรมผู้เข้าอบรมทุกคน ถ้ามีปัญหาจะเข้าไปช่วยเหลือโดยทันที

2) เป็นรูปแบบที่มีการสร้างทีมในพื้นที่เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการใช้ ICT

ทีมวิจัยเชื่อว่าการอบรมในลักษณะที่ต่างคนต่างเรียนรู้ไม่สามารถตอบโจทย์ในการแก้ปัญหาการใช้คอมพิวเตอร์ของครูผู้สูงอายุได้ กลับจะทำให้กลุ่มครูผู้สูงอายุมีความกลัวและมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการใช้คอมพิวเตอร์ ในการจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการจึงได้แบ่งทีมผู้เข้าอบรมเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 คือ กลุ่มผู้เข้าอบรมที่มีพื้นฐานการใช้งานคอมพิวเตอร์ และกลุ่มที่ 2 คือ กลุ่มผู้เข้าอบรมที่ไม่มีพื้นฐานการใช้งานคอมพิวเตอร์ หลังจากนั้นให้ผู้เข้าอบรมจับคู่กันระหว่าง 2 กลุ่มนี้ โดยระหว่างการอบรม และการจัดทำใบงาน กลุ่มที่ 1 เป็นพี่เลี้ยงในการอธิบาย ให้คำแนะนำและคอยช่วยเหลือกลุ่มที่ 2 ซึ่งวิธีการนี้เรียกว่า การจับคู่พี่เลี้ยง (Buddy system) ซึ่งประโยชน์ที่ได้ก็คือ ผู้เรียนในกลุ่มที่ 1 ก็จะได้มีโอกาสในการทบทวนความรู้ของตนเอง ส่วนผู้เรียนในกลุ่มที่ 2 ก็มีความเข้าใจบทเรียนมากยิ่งขึ้น ถ้ามีหัวข้อใดไม่เข้าใจก็สอบถามจากพี่เลี้ยงได้

3) เป็นรูปแบบที่มีการสร้างเครือข่ายสังคมออนไลน์ระหว่างครูผู้สูงอายุและกรรมการสถานศึกษา

หลังจากการอบรม คณะครูและกรรมการสถานศึกษาได้สร้างกลุ่มเครือข่ายสังคมออนไลน์ขึ้น คือ กลุ่ม Facebook ชื่อว่า “อบรมการใช้งานคอมพิวเตอร์เบื้องต้น ปี 2557” และกลุ่ม Line ชื่อว่า “วิจัยท้องถิ่น” โดยเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ีระหว่าง

โรงเรียนและกรรมการสถานศึกษา ซึ่งเป็นคนในพื้นที่

4) เป็นรูปแบบที่มีความเป็นภาคีเครือข่ายทางวิชาการกับสถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่

การเข้าร่วมงานวิจัยนี้ระหว่างทีมวิจัยมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีกับทีมวิจัยโรงเรียนบ้านธาตุ รวมทั้งโรงเรียนเครือข่ายอื่นๆ ที่ได้เข้าร่วมการอบรมเชิงปฏิบัติการก่อให้เกิดการสร้างภาคีเครือข่ายทางวิชาการเกิดขึ้น

การประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะในการใช้ ICT ในครูผู้สูงอายุ

การดำเนินการประเมินประสิทธิภาพนี้ได้ประเมินผู้เข้ารับการฝึกอบรม ICT ได้แก่ คณะครูโรงเรียนบ้านธาตุ จำนวน 12 คน และกรรมการสถานศึกษาจำนวน 5 คน โดยใช้วิธีการหาค่าประสิทธิภาพด้วยวิธีการหาค่าเกณฑ์มาตรฐาน E_1/E_2 ในเบื้องต้นมีการกำหนดประสิทธิภาพของรูปแบบที่ใช้ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 ผลการประเมินเปรียบเทียบประสิทธิภาพของรูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะในการใช้ ICT ในครูผู้สูงอายุก่อนเรียนกับหลังเรียนในการใช้รูปแบบ มีประสิทธิภาพที่ 88.37/82.82 ซึ่งถือว่ารูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะนี้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้

ความคิดเห็นต่อกิจกรรมขั้นตอนของรูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะในการใช้ ICT สำหรับครูผู้สูงอายุ

ในส่วนการสำรวจความคิดเห็นต่อรูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะนี้ เป็นการศึกษาความคิดเห็นที่มีต่อกิจกรรมขั้นตอนของรูปแบบว่า มีความเหมาะสมหรือไม่ โดย THAT Model นี้จะใช้วิธีการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการอย่างเข้มข้นและเป็นกัลยาณมิตร มีขั้นตอนกระบวนการทั้งหมด 9 ขั้นตอน ซึ่งได้ให้คณะครูโรงเรียนบ้านธาตุและคณะกรรมการสถานศึกษาโรงเรียนบ้านธาตุ ตำบลแสนสุข ที่ได้เข้ากระบวนการตั้งแต่เริ่มต้น จำนวน 17 คน ตอบแบบสอบถามว่ามีความคิดเห็นอย่างไร โดยมีเกณฑ์ ดังนี้

4.51-5.00	หมายความว่า	รูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะมีความคิดเห็นด้วยมากที่สุด
3.51-4.50	หมายความว่า	รูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะมีความคิดเห็นด้วยมาก
2.51-3.50	หมายความว่า	รูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะมีความคิดเห็นด้วยปานกลาง
1.51-2.50	หมายความว่า	รูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะมีความคิดเห็นด้วยน้อย
1.00-1.50	หมายความว่า	รูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะมีความคิดเห็นด้วยน้อยที่สุด

ตารางที่ 1 แสดงความคิดเห็นต่อรูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะในการใช้ ICT สำหรับครูผู้สูงอายุ โดยรวมและเป็นรายด้าน

รูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะในการใช้ ICT สำหรับครูผู้สูงอายุ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1. การศึกษาความต้องการจำเป็นในการฝึกอบรมคอมพิวเตอร์	4.43	0.55	มาก
2. การกำหนดวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมคอมพิวเตอร์	4.68	0.48	มากที่สุด
3. การกำหนดหลักสูตรการฝึกอบรมคอมพิวเตอร์	4.64	0.60	มากที่สุด
4. การกำหนดกลุ่มเป้าหมายของการฝึกอบรมคอมพิวเตอร์	4.62	0.50	มากที่สุด
5. การจัดบุคลากรการฝึกอบรมคอมพิวเตอร์	4.84	0.37	มากที่สุด
6. การเลือกสื่อประกอบการฝึกอบรมคอมพิวเตอร์	4.69	0.46	มากที่สุด
7. การกำหนดเทคนิคและวิธีการฝึกอบรมคอมพิวเตอร์	4.74	0.44	มากที่สุด
8. การดำเนินการฝึกอบรมคอมพิวเตอร์	4.70	0.46	มากที่สุด
9. การประเมินและติดตามผลการฝึกอบรมคอมพิวเตอร์	4.54	0.51	มากที่สุด
โดยรวม	4.65	0.49	มากที่สุด

การอภิปรายผล

การดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้ ได้ศึกษาตั้งแต่สภาพปัญหา บริบทของโรงเรียนบ้านธาตุ จนพัฒนาได้เป็นรูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะในการใช้ ICT สำหรับครูผู้สูงอายุ จากการศึกษาสามารถอภิปรายผลการดำเนินงานได้ดังนี้

1) กระบวนการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการวิจัย และการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนั้นทีมวิจัยจึงเริ่มต้นจากการลงพื้นที่โรงเรียนเพื่อเก็บข้อมูลปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน สำหรับการเก็บข้อมูลได้แบ่งเป็นทีมในการเก็บข้อมูล โดยแต่ละทีมที่ลงไปเก็บข้อมูลจะใช้วิธีการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล หรือการสนทนากลุ่ม ซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายมุมมอง โดยถ้าเป็นข้อมูลบริบทของโรงเรียน กลุ่มผู้ถูกสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มจะเป็นกลุ่มคณะครูในโรงเรียนบ้านธาตุ ส่วนข้อมูลบริบทชุมชนบ้านธาตุ กลุ่มผู้ถูกสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มจะเป็นกลุ่มของกรรมการสถานศึกษา หลังจากนั้นทีมย่อยได้นำข้อมูลที่เก็บได้มารวบรวมกันเพื่อช่วยกันจัดหมวดหมู่ เรียบเรียง วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล และมีการจัดเวทีเพื่อตรวจสอบข้อมูลโดยชุมชน ต่อมาก็พัฒนามาเป็นโจทย์วิจัย ทีมวิจัยมีการเปิดเวทีชี้แจงทำความเข้าใจกับชุมชนเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัย รายละเอียดของงานวิจัย และเปิดโอกาสให้ชุมชน

เข้ามามีส่วนร่วมจากเวทีนี้ ทำให้ได้อาสาสมัครซึ่งเป็นคณะครูโรงเรียนบ้านธาตุจำนวน 12 คน และคณะกรรมการสถานศึกษาจำนวน 5 คน เข้ามาร่วมเป็นทีมวิจัย จากนั้นทีมวิจัยได้จัดอบรมให้ความรู้เรื่องการทำเครื่องมือและการเก็บข้อมูลแก่ทีมวิจัย และฝึกซ้อมการเก็บข้อมูลกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

ต่อมาในช่วงระยะที่ 2 เป็นระยะปฏิบัติการ ผู้อำนวยการโรงเรียน ครู และทีมวิจัยได้ร่วมกันวางแผนและจัดทำแผนการดำเนินกิจกรรม เพื่อจัดอบรมเชิงปฏิบัติการแก่คณะครูและคณะกรรมการสถานศึกษาจำนวน 7 หัวข้อ ได้แก่ 1) การใช้งานคอมพิวเตอร์พื้นฐานและอินเทอร์เน็ต 2) การใช้งานโปรแกรม Microsoft Word 3) การใช้งานโปรแกรม Microsoft Excel 4) การใช้งานโปรแกรม Microsoft Powerpoint 5) การใช้งานอีเมล และการสืบค้นข้อมูลในอินเทอร์เน็ต 6) การใช้งานโปรแกรม Line และ Facebook 7) การใช้โปรแกรม Flip Album ผลิตสื่อการเรียนการสอน โดยหลังการอบรมในแต่ละหัวข้อผู้เข้าอบรมจะต้องทำใบงาน และหลังการอบรมครบทั้ง 7 หัวข้อผู้เข้าอบรมจะต้องทำใบงานรวบยอดอีกครั้งหนึ่ง จากนั้นทีมวิจัยได้นำผลคะแนนจากการทำใบงานไปประเมินประสิทธิภาพ และศึกษาความคิดเห็นของรูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะการใช้ ICT สำหรับครูผู้สูงอายุ

หลังจากการจัดกิจกรรมเสร็จสิ้นแล้ว ทีมวิจัยได้จัดประชุมร่วมกันสรุปบทเรียนทุกครั้ง เพื่อนำบทเรียนที่ประสบผลสำเร็จไปใช้ในการจัดกิจกรรมครั้งต่อไป และนำบทเรียนที่

ล้มเหลวไปแก้ไขเพื่อไม่ให้เกิดขึ้นซ้ำอีก มีการบันทึกภาพ จัดทำรายงานกิจกรรมเพื่อนำไปใช้ในการทำรายงานวิจัยต่อไป

2) ผลที่เกิดกับครู

1. เกิดการเรียนรู้ในกระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เนื่องจากการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเน้นการมีส่วนร่วม การทำงานเป็นทีมจึงจะทำให้งานสำเร็จได้ ซึ่งการทำวิจัยครั้งนี้ คณะครูจะต้องทำงานร่วมกับคณะกรรมการสถานศึกษา ซึ่งจากการสังเกตการณ์ทำงาน พบว่า คณะครูและคณะกรรมการสถานศึกษามีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน จึงทำให้การติดต่อประสานงานตลอดจนทำงานร่วมกันเป็นไปได้อย่างราบรื่น

2. เกิดการเปลี่ยนแปลงของคณะครูทุกคน ซึ่งก่อนทำวิจัย คณะครูส่วนใหญ่จะมีความวิตกกังวลและความกลัวในการใช้งาน ICT แต่หลังจากผ่านกระบวนการทั้งหมดแล้ว คณะครูมีความรู้สึกสนุกและท้าทายในการที่จะพัฒนาตนเองให้ได้

3. เกิดการทำงานร่วมกับคณะกรรมการสถานศึกษา โดยปกติคณะครูในโรงเรียนมีความสัมพันธ์ที่ดีกับคณะกรรมการสถานศึกษาอยู่แล้ว ซึ่งสังเกตเห็นได้จากการจัดกิจกรรมที่ทางโรงเรียนจัดขึ้น คณะกรรมการสถานศึกษาตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจะมาร่วมกิจกรรมกันอย่างพร้อมเพรียง แต่สำหรับการทำวิจัยในครั้งนี้ คณะครูและคณะกรรมการสถานศึกษาจะต้องร่วมกันทำงาน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันตลอดระยะเวลาในการทำวิจัย ซึ่งเป็นระยะเวลาประมาณ 1 ปี 3 เดือน ดังนั้นหากคณะครูขาดความสัมพันธ์ที่ดีต่อคณะกรรมการสถานศึกษาแล้ว งานวิจัยนี้คงไม่สามารถดำเนินการให้แล้วเสร็จได้

4. เกิดการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย โดยคณะครูได้ความรู้ตั้งแต่ระดับพื้นฐานในการใช้งานคอมพิวเตอร์ ไปจนถึงการใช้งานโปรแกรมพื้นฐานต่างๆ การใช้งานอินเทอร์เน็ตเพื่อสืบค้นข้อมูล อาทิ แบบฝึกหัด ตัวอย่างประกอบการเรียนการสอน เป็นต้น การใช้โปรแกรมสื่อสารสังคมออนไลน์ ได้แก่ โปรแกรม Line และ Facebook เพื่อใช้เป็นโปรแกรมสำหรับการติดต่อสื่อสารกันในกลุ่มของครูและคณะกรรมการสถานศึกษา โดยทั้งหมดได้นำไปพัฒนางานการเรียนการสอนและงานบริหารของโรงเรียน

3) ผลที่เกิดกับคณะกรรมการสถานศึกษา

1. คณะกรรมการสถานศึกษามีส่วนร่วมในการทำวิจัยตั้งแต่เริ่มต้น โดยร่วมกันรวบรวมข้อมูล แสดงความคิดเห็นตลอดจนร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อนำมาใช้ในการหารูปแบบการเสริมสร้างสมรรถนะในการใช้ ICT

2. คณะกรรมการสถานศึกษาได้นำความรู้ที่ได้จากการเข้าร่วมอบรมในหัวข้อ ICT ต่างๆ ไปใช้ประโยชน์ในยามว่าง เช่น การเข้า YouTube เพื่อค้นหาวิดีโอที่เกี่ยวกับงานถักกระเปาะเพื่อนำไปจำหน่าย การเปิดวิดีโอธรรมะเพื่อดูในยามว่าง เป็นต้น

3. คณะกรรมการสถานศึกษาเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ทำงานร่วมกัน มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและแสดงความคิดเห็นของตนตามโอกาสที่เหมาะสม

4) ผลที่เกิดกับทีมวิจัย

1. ทีมวิจัยได้เรียนรู้กระบวนการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยได้มีส่วนร่วมและทำงานวิจัยกับคณะครูและคณะกรรมการสถานศึกษา ซึ่งแต่ละคนมีบทบาทหน้าที่รับผิดชอบในงานวิจัยที่แตกต่างกัน ดังนั้น ทีมวิจัยจึงต้องเรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับทุกฝ่าย ซึ่งการทำงานร่วมกับแต่ละฝ่ายนั้นไม่ยากอย่างที่คิด เนื่องจากแต่ละฝ่ายมีความมุ่งหวังเดียวกัน คือ ทำอย่างไรจึงจะพัฒนาตนเองในเรื่องของ ICT เพื่อที่จะนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในการจัดการสอนและงานบริหาร

2. ทีมวิจัยได้เรียนรู้เรื่องการวางแผนและแบ่งบทบาทหน้าที่ในการทำงาน ซึ่งในการลงพื้นที่แต่ละครั้ง แต่ละฝ่ายที่รับผิดชอบจะเป็นผู้ดำเนินการ เช่น ฝ่ายจัดเตรียมสถานที่ที่จะมาจัดเตรียมสถานที่ก่อนการประชุมและก่อนการฝึกอบรม ฝ่ายประสานงานก็จะเป็นผู้ประสานงานนัดหมายผู้ที่เข้าร่วมประชุม เป็นต้น

5) การนำไปใช้ประโยชน์

จากการดำเนินงานโครงการพบว่า งานวิจัยโครงการนี้ ทีมวิจัยหลักและทีมวิจัยในพื้นที่ได้นำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์หลายด้านดังนี้

1. คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ได้ใช้โรงเรียนบ้านธาตุเสมือนหนึ่งเป็นห้องปฏิบัติการของสาขาวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศในการให้นักศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้ การแก้ไขปัญหาการใช้เทคโนโลยีในพื้นที่ปฏิบัติการจริง และฝึกฝนการอบรมถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เรียนซึ่งมีสถานะแตกต่างกันในการเรียนรู้ และเรียนรู้ในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้เป็นอย่างดี

2. คณะครูโรงเรียนบ้านธาตุทุกคนมีความรู้พื้นฐานการใช้งานคอมพิวเตอร์ ปัจจุบันโรงเรียนบ้านธาตุได้รับคัดเลือกจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาที่ 4 อุบลราชธานี ให้ใช้โปรแกรมระบบสนับสนุนการบริหารจัดการสถานศึกษา (School Management Support System) โดยเป็นเครื่องมือสนับสนุนให้สถานศึกษาใช้บริหารจัดการงานของสถานศึกษาภายใต้หลักการจัดการสมัยใหม่ที่ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ซึ่งคณะครูโรงเรียนบ้านธาตุสามารถใช้งานโปรแกรมนี้ในงานการเรียนการสอนและงานบริหารได้ ทุกคนสนองรับนโยบาย สพฐ. อบ. 4 ก้าวไปข้างหน้ากับ 9 จุดเน้น ข้อที่ 6 คือ ส่งเสริมการใช้ ICT ในการบริหาร

3. ผู้สูงอายุซึ่งเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาของโรงเรียนบ้านธาตุ หลังจากเข้าร่วมโครงการฯ ได้นำความรู้ที่ได้จากการอบรมไปใช้ในเวลารว่างให้เป็นประโยชน์โดยทำให้เกิดอาชีพที่เรียนรู้ผ่าน YouTube เช่น การทำกระเปาะจากด้ายถักในแบบต่างๆ ออกมาจำหน่ายให้กับผู้สนใจ

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณ สำนักงานส่งเสริมบริหารงานวิจัย มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่สนับสนุนทุนการวิจัย และคณะวิจัยขอขอบคุณคณะครูโรงเรียนบ้านธาตุ ตำบลแสนสุข อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีตลอดกระบวนการวิจัย

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ นันทกา สุธรรมประเสริฐ และเอกธิดา เสริมทอง. 2554. ผู้คนที่หลากหลายในการสื่อสาร: เด็ก สตรี และผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ: โครงการเมธีวิจัยอาวุโส สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- จันทนา ทองประยูร. 2552. สื่ออินเทอร์เน็ตกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการเรื่อง “แนวทางสู่การเข้าถึงผู้สูงอายุที่ยังเข้าไม่ถึงคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต”. ชมรมเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อความเท่าเทียมกัน.
- ัญญา ภาระตะศิลป์. 2544. การใช้อินเทอร์เน็ตของผู้ที่เกิดก่อนยุคคอมพิวเตอร์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาการสื่อสารมวลชน. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรเทพ มนต์วัชรินทร์. 2547. การสำรวจคุณภาพชีวิต และความต้องการด้านการศึกษาเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชานโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิริวรรณ อนันต์โท. 2552. ช่องว่างทางดิจิทัลในการใช้อินเทอร์เน็ตของผู้สูงอายุ. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการเรื่อง “แนวทางสู่การเข้าถึงผู้สูงอายุที่ยังเข้าไม่ถึงคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต”. ชมรมเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อความเท่าเทียมกัน.
- สุกัญญา รัตมัยธรรมโชติ. 2549. แนวทางการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ด้วย Competency Based Learning. กรุงเทพฯ: ศิริวัฒนา อินเตอร์พรีนซ์.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2553. รายงานประจำปี สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2553. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.).
- หทัยรัตน์ บุญเสมอ. 2541. การเปรียบเทียบแบบการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในศูนย์บริการทางสังคมผู้สูงอายุดินแดง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Hay Group. 2003. Using Competencies to Identify High Performers: An Overview of the Basics Working Paper. Hay Group, Inc.

การจัดการความรู้สู่รูปแบบการจัดทำบัญชี กองทุนเมืองบางเซินที่มีประสิทธิภาพ เขตบางเซิน กรุงเทพมหานคร¹

ดาวพระศุกรี ทองกลืน

บทคัดย่อ

การจัดการความรู้สู่รูปแบบการจัดทำบัญชีกองทุนเมืองบางเซินที่มีประสิทธิภาพ มีวัตถุประสงค์ คือ ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของกองทุนเมืองบางเซินตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ศึกษาการจัดทำบัญชีและการบริหารกองทุนเมืองบางเซิน รวมถึงศึกษาปัญหาที่มีในการจัดทำบัญชีกองทุนเมืองบางเซินที่ประกอบด้วย 10 ชุมชน เพื่อนำมาสู่การค้นหารูปแบบการจัดทำบัญชีกองทุนเมืองบางเซินที่เหมาะสม

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ระหว่างที่วิจัยเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ตั้งแต่การจัดเวทีประชุมที่วิจัยเพื่อชี้แจงเกี่ยวกับโครงการ การถอดความรู้เดิมที่ที่วิจัยชุมชนมีเพื่อเสริมความรู้ใหม่ โดยการจัดกิจกรรมต่างๆ ที่ได้ออกแบบร่วมกันคือ การศึกษาดูงาน การอบรมให้ความรู้ด้านบัญชี การศึกษาจากเอกสารและข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง การถอดความรู้ที่ได้จากการจัดกิจกรรมทุกขั้นตอน และนำความรู้ที่ได้มาทำการวิเคราะห์ เพื่อออกแบบรูปแบบบัญชีกองทุนเมืองบางเซินที่เหมาะสม โดยมีกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยทั้งหมด 10 คน ซึ่งเป็นคณะกรรมการฯ ผู้นำชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารงานของกองทุนเมืองบางเซิน โดยมีวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีเลือกจากความสมัครใจ

ผลการศึกษาพบว่า กองทุนเมืองบางเซินมีการจัดทำบัญชีโดยใช้คอมพิวเตอร์สรุปตัวเลขรายรับรายจ่าย และนำข้อมูลที่สรุปได้มาจัดทำงบการเงิน ซึ่งจากการจัดทำบัญชีที่ผ่านมา พบปัญหาคือ นักบัญชีชุมชนจาก 10 ชุมชน และคณะกรรมการกองทุนเมืองบางเซิน ขาดความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการจัดทำบัญชีกองทุนเมืองบางเซินด้วยคอมพิวเตอร์ เนื่องจากไม่มีความรู้เกี่ยวกับการใช้คอมพิวเตอร์ นักบัญชีชุมชนและคณะกรรมการฯ ไม่มีความรู้เกี่ยวกับการประมวลผลข้อมูลทางบัญชีที่เป็นมาตรฐาน จึงทำให้ไม่เข้าใจเกี่ยวกับที่มาที่ไปของข้อมูลในงบการเงิน ประกอบกับเอกสารประกอบการจัดทำบัญชีและขั้นตอนในการจัดทำบัญชีไม่ได้มีการจัดการให้เป็นระบบ ค้นหาได้ยาก จากปัญหาที่มีจึงนำสู่การพัฒนารูปแบบการจัดทำบัญชีกองทุนเมืองที่เป็นระบบ เข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน และสามารถตรวจสอบได้อย่างน่าเชื่อถือ สามารถจัดทำด้วยมือได้ตั้งแต่ขั้นตอนการแยกเอกสารการรับเงินจ่ายเงิน การบันทึกในใบสำคัญรับ ใบสำคัญจ่าย เพื่อควบคุมเอกสารให้เป็นระบบ การจัดเก็บเอกสารที่เป็นระเบียบช่วยให้ค้นหาได้ง่าย การบันทึกรายการรับเงิน และการจ่ายเงินโดยใช้สมุดเงินสดรับ สมุดเงินสดจ่าย การผ่านไปยังบัญชีแยกประเภทเพื่อให้ทราบยอดคงเหลือของบัญชีแต่ละตัวได้ตลอดเวลา การนำยอดคงเหลือในบัญชีแยกประเภทไปจัดทำงบการเงินเพื่อรายงานต่อที่ประชุมและผู้ที่เกี่ยวข้องทราบ

คำสำคัญ : การจัดการความรู้ การจัดทำบัญชีกองทุนเมือง ประสิทธิภาพ

สาขาวิชา การบัญชี

ดาวพระศุกรี ทองกลืน

หัวหน้าคณะวิจัย

คณะบริหารธุรกิจ

มหาวิทยาลัยเกริก

อีเมล : dawprasug@hotmail.com

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การจัดการความรู้ การจัดทำบัญชีกองทุนเมืองชุมชนบางบัว เขตบางเซิน เพื่อบริหารจัดการเงินกองทุนเมืองให้มีประสิทธิภาพ”

Knowledge management for effective accounting system of Bangkhen city funds, Bangkhen Bangkok¹

Dawprasug Thongglin

Field : Accounting

Abstract

The objectives of developing an effective knowledge management of city accounting funds are to ferret principle information on Bangkhen city funds from history up to present, focusing on accounting and fund management study, ten communities of Bangkhen were explored in collaboration with the acquisition of existing problems in order to find out the appropriate pattern for the city fund accounting system of Bangkhen.

Participatory Action Research (PAR) was conducted between the research team and the Bangkhen community representatives. Main purpose was to exchange the ideas between the teams. The process begun by the arrangement of team meeting to quantify the processes. The existing knowledge was paraphrased from the community representatives in complementing with new collaboratively designed activities. Activities include site visits, training program on accounting, and studying of existing material. Various knowledge extracted from activities were synthesized to put into the design of the Bangkhen city fund accounting. Sample selected by voluntary community representatives comprises 10 committees; community leaders and those involved in the administration of the fund.

The results showed that the Bangkhen city fund has deployed computers to record revenue and expense. The information on revenue and expense was then processed to generate financial statements. Noticeably, there were outstanding accounting issues because accountants and the committees of those 10 communities lack of understanding on how to standardize the accounting records, or systematically process the accounts. Therefore, the source of information in the financial statements was confusing since the document, accounting procedures and the preparation of accounts were not well- managed which induced problems in the development of city fund accounting. The proposed system is designed to be uncomplicated and can be verified for reliability. This procedure can be conducted manually, starting from the process of document separation, recording expenses and income, creating receive vouchers and payment vouchers. The recording of those transactions were prepared in cash book and payment book and transferred to general ledger for online acknowledgement of account balance. Lastly, financial reports can be confidentially generated to report in the meeting for related personnel.

Dawprasug Thongglin

Head of research team

Faculty of Business Administration,

Krirk University

อีเมล : dawprasug@hotmail.com

Keywords : Knowledge management, Bangkhen city funds accounting, Effective

¹ This article is part of "Knowledge Management : City Funds Accounting of Bangbua Community Bangkhen for Effectively City Funds' Money Management".

บทนำ

ปัจจุบันปัญหาในชุมชนยังคงเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องได้รับการแก้ไข นอกจากชุมชนจะช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อแก้ไขปัญหาของสังคมตนเองแล้ว ในส่วนของภาครัฐและเอกชนก็เป็นอีกหนึ่งหน่วยงานที่ควรเข้ามามีบทบาทในการให้ความช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาต่างๆ ของชุมชนเพื่อเป็นการหนุนเสริมให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนโดยมีการเชื่อมโยงและบูรณาการทุนเข้ามาเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาให้ประสบความสำเร็จมากขึ้น (ชาวนรณรงค์ วงศ์วิชัย, 2553) จึงได้มีการจัดตั้งกองทุนและกลุ่มต่างๆ โดยมีวัตถุประสงค์ในการแก้ไขปัญหาของประชาชนในแต่ละด้าน เช่น กองทุนพัฒนาบทบาทสตรี กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาการผลิต ทุนชุมชนตามแนวพระราชดำริ เช่นเดียวกับกองทุนเมืองบางเขนซึ่งประกอบด้วย 10 ชุมชน ที่เกิดจากวิกฤตทางการเงินของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช. ที่สนับสนุนเงินในการสร้างบ้านมั่นคงไม่เพียงพอต่อความต้องการสร้างบ้านของชาวบ้านในแต่ละชุมชน ดังนั้นผู้นำชุมชนในสายคลองบางบัวจึงหาทางแก้ไขโดยการนำเงินออมเพื่อที่อยู่อาศัยของสมาชิกทุกชุมชนมารวมกัน เพื่อนำมาให้กับครัวเรือนที่สามารถจะดำเนินโครงการก่อสร้างได้ก่อน หลังจากที่สมาชิกสร้างบ้านไปแล้วและได้รับเงินสินเชื่อจาก พอช. ชุมชนที่ยืมเงินจากกองทุนเมืองฯ ไปจะนำเงินมาจ่ายคืนให้กองทุนเมืองฯ

สำหรับปัญหาเกี่ยวกับกองทุนที่ผ่านมามีมากมายหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเกี่ยวกับหนี้สินของประชาชนที่มีมากจนไม่สามารถชำระหนี้ได้ ปัญหาด้านคณะกรรมการ อาทิ กรรมการไม่ปฏิบัติหน้าที่ ไม่เข้าใจระเบียบของกองทุน ไม่มีการประชุม ไม่ติดตามผลการดำเนินงาน ไม่โปร่งใสในการดำเนินงาน การจัดทำบัญชีเอกสารการเงิน การประชุม สัญญาต่างๆ ไม่เป็นปัจจุบัน และขาดความรับผิดชอบ ส่วนปัญหาด้านสมาชิก อาทิ สมาชิกขาดความรับผิดชอบ ใช้เงินกู้ยืมไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ ไม่ปฏิบัติตามระเบียบกองทุน มีหนี้สินหลายกองทุน สำหรับปัญหาด้านเจ้าหน้าที่สนับสนุน อาทิ เจ้าหน้าที่มีงานในหน้าที่ความรับผิดชอบมากไม่มีเวลาในการติดตาม ไม่เข้าใจในระเบียบ ขาดการติดตามอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยหลายๆ ชิ้นที่ผ่านมา เช่น งานวิจัยของวิชุดา มาตัญญู (2550) ที่ศึกษาการจัดการกองทุนชุมชนในชนบทชุมชนพื้นราบจังหวัดเชียงใหม่และพบว่า ชุมชนมีปัญหากับการขาดทักษะในการใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ของคณะกรรมการ ปัญหาหนี้สิน ปัญหาความเครียด รวมทั้ง คณะกรรมการ ที่บริหารงานส่วนใหญ่เป็นคนเดิม เป็นคณะกรรมการซ้ำๆ กันหลายกองทุน ทำให้ไม่มีการถ่ายทอดประสบการณ์การทำงานไปยังคนรุ่นใหม่ เป็นต้น

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาข้อมูลพื้นฐานของกองทุนเมืองบางเขน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ศึกษาการจัดทำบัญชีและการบริหารกองทุนเมืองบางเขน รวมถึงศึกษาปัญหาที่มีในการจัดทำบัญชีกองทุนเมืองบางเขน เพื่อนำมาสู่การค้นหารูปแบบการจัดทำบัญชีกองทุนเมืองบางเขนที่เหมาะสม เพื่อให้มีการจัดบันทึกบัญชีถึงการได้มาและการใช้ไปของเงินกองทุนเมืองฯ ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม มีการรายงานผลการบริหารจัดการการเงินกองทุน เพื่อให้เกิดการบริหารเงินกองทุนที่มีประสิทธิภาพ สามารถสะท้อนให้เห็นถึงประโยชน์ที่ได้รับจากการนำเงินกองทุนเมืองฯ ไปบริหารจัดการ เพื่อรองรับการเติบโตและการขยายตัวของกองทุนเมืองฯ ที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคต และยังเป็นการสร้างความปลอดภัยและตรวจสอบได้ เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในการบริหารงานของคณะกรรมการ นอกจากนี้ ผลที่ได้จากการวิจัยยังสามารถนำไปขยายผลให้กับชุมชนอื่นๆ ที่ต้องการพัฒนารูปแบบการจัดทำบัญชีที่เป็นระบบและมีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป ซึ่งจะเป็นประโยชน์ให้กับชุมชนที่กำลังพยายามสร้างความมั่นคงและพึ่งพาตนเองได้

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้

การจัดการความรู้เป็นเครื่องมือในการค้นหาและพัฒนาความรู้ให้ดีขึ้น ซึ่งมีผู้ให้ความหมายของการจัดการความรู้ไว้มากมายหลายท่าน ผู้วิจัยได้เลือกเฉพาะแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยมาพอสรุปได้ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้คำนิยามความรู้ไว้ว่า “ความรู้ คือ สิ่งที่ได้สั่งสมมาจากการศึกษาเล่าเรียน การค้นคว้าหรือประสบการณ์ รวมทั้งความสามารถเชิงปฏิบัติและทักษะ ความเข้าใจ หรือสารสนเทศที่ได้รับมาจากประสบการณ์ สิ่งที่ได้รับมาจากการได้ยิน ได้ฟัง การคิดหรือการปฏิบัติ องค์วิชาในแต่ละสาขา”

น้ำทิพย์ วิภาวิน (2547) นิยามความรู้ไว้ว่า “ความรู้ (Knowledge) คือ สารสนเทศที่นำไปสู่การปฏิบัติหรือใช้งาน (Information in action) เป็นแนวทางในการกำหนดความคิด พฤติกรรมและการสื่อสารระหว่างบุคคล”

ประเวศ วะสี (2548) ให้ความหมายของคำว่า การจัดการความรู้ไว้ว่า “คำว่า การจัดการ อาจทำให้เกิดความรู้สึกที่ไม่ค่อยดีนักในสังคมไทย เพราะเหมือนจะไปใช้อำนาจจัดการอะไรๆ แต่คำว่า จัดการความรู้ (Knowledge management) มีความหมายจำเพาะว่า หมายถึง การจัดการให้มีการค้นพบความรู้ความชำนาญที่แฝงเร้นในตัวคน หาทางนำออกมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตกแต่งให้ง่ายต่อการใช้สอยและมีประโยชน์เพิ่มขึ้น”

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การจัดการความรู้ หมายถึง

กระบวนการ (Process) ที่ดำเนินการร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องกัน ในองค์กร ในหน่วยงาน ในชุมชน เพื่อสร้างและใช้ความรู้ในการทำงาน ในการแก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่ดีขึ้นกว่าเดิม การจัดการความรู้ในความหมายนี้ จึงเป็นกิจกรรมของผู้ปฏิบัติงาน ดังนั้นการจัดการความรู้สำหรับงานวิจัยชิ้นนี้ คือ ขั้นตอนและกระบวนการในการค้นหาความรู้ความชำนาญที่มีอยู่ในตัวนักวิจัยในทีมด้วยกิจกรรมต่างๆ เพื่อนำมาสู่การแก้ไขปัญหาในการจัดทำบัญชีของกองทุนเมืองบางเขนให้ดีขึ้น

ประเภทของความรู้

ความรู้สามารถแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้สองประเภท คือ ความรู้ชัดแจ้ง (Explicit knowledge) และความรู้แฝงเร้น (Tacit knowledge) ความรู้ชัดแจ้ง คือ ความรู้ที่เขียนอธิบายออกมาเป็นตัวอักษร เช่น คู่มือปฏิบัติงาน หนังสือ ตำรา ส่วนความรู้แฝงเร้น คือ ความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน ไม่ได้ถอดออกมาเป็นลายลักษณ์อักษร หรือบางครั้งก็ไม่สามารถถอดเป็นลายลักษณ์อักษรได้ ซึ่งสอดคล้องกับ ศ.นพ.วิจารณ์ พานิช (2552) เขียนไว้ว่า “ความรู้ คือ สิ่งที่เรานำมาใช้งานได้ ให้งานสำเร็จได้ แก้ปัญหาได้ ใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตประจำวันได้” และได้แบ่งความรู้ออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ความรู้เด่นชัด (Explicit knowledge) เป็นความรู้ที่อยู่ในรูปแบบที่เป็นเอกสารหรือวิชาการที่มีอยู่ในตำราหรือคู่มือปฏิบัติงาน
2. ความรู้ซ่อนเร้น/ความรู้ฝังลึก (Tacit knowledge) เป็นความรู้ที่แฝงอยู่ในตัวคน เป็นประสบการณ์ที่สั่งสมมายาวนาน เป็นภูมิปัญญา

องค์ประกอบของการจัดการความรู้

สุนันทา เลาहनันท์ (2542) กล่าวว่า การจัดการความรู้มีองค์ประกอบที่สำคัญอย่างน้อย 3 ด้าน ดังนี้

- 1) ด้านคน “คน” เป็นทรัพยากรที่ทรงคุณค่าที่สุดขององค์กร จนกล่าวได้ว่าทรัพยากรมนุษย์เป็นสินทรัพย์ (Assets) ที่มีคุณค่าและเกียรตินิยม ทั้งนี้ เพราะทรัพยากรมนุษย์จะทำหน้าที่บริหารทรัพยากรอื่นๆ จนกลายเป็นผลผลิต
- 2) ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ การจัดการความรู้มีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องมือ เพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของความรู้ในองค์กรให้เป็นความรู้ที่เกิดประโยชน์ต่อบุคคลนั้นในเวลาและรูปแบบที่บุคคลนั้นต้องการ เรียกว่า ระบบบริหารความรู้
- 3) ด้านกระบวนการ นักวิชาการทางด้านการจัดการความรู้ แบ่งขั้นตอนกระบวนการจัดการความรู้แตกต่างกัน อาทิ Turban et al. (2004) แบ่งกระบวนการจัดการความรู้ไว้ 6 ขั้นตอน คือ

การสร้างความรู้ (Create) การกำหนดและรวบรวมความรู้ (Capture) การนำไปสู่การปฏิบัติ (Refine) การจัดเก็บความรู้ (Store) การจัดการความรู้ (Manage) การเผยแพร่ (Disseminate)

เป้าหมายของการจัดการความรู้

อาจมีผู้ตั้งเป็นประเด็นคำถามว่า ทำ KM (Knowledge management) ไปทำไม มีเป้าหมายอยู่ที่ใด สำหรับคำถามนี้ วิจารณ์ พานิช กล่าวไว้ค่อนข้างจะชัดเจนและน่าสนใจว่า การจัดการความรู้ (KM) มีเป้าหมาย 3 ประการใหญ่ๆ ได้แก่

1. เพื่อการพัฒนางานให้มีคุณภาพและผลสัมฤทธิ์ยิ่งขึ้น
2. เพื่อการพัฒนาคน คือ พัฒนาผู้ปฏิบัติงาน
3. เพื่อการพัฒนา “ฐานความรู้” ขององค์กรหรือหน่วยงาน เป็นการเพิ่มพูนทุนความรู้หรือทุนปัญญาขององค์กร ซึ่งจะช่วยให้องค์กรมีศักยภาพในการฟันฝ่าความยากลำบากหรือความไม่แน่นอนในอนาคตได้ดีขึ้น

สำหรับงานวิจัยชิ้นนี้ได้นำแนวคิดและทฤษฎีของการจัดการความรู้จากหลายๆ แนวคิดมาประยุกต์ใช้ เริ่มจากการแยกประเภทของความรู้โดยการวิเคราะห์และถอดความรู้เดิมที่มีอยู่ในตัวชุมชนเอง เพื่อให้ทราบระดับความรู้ที่มีอยู่ หลังจากนั้นทำการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อให้ชุมชนมีความรู้เพิ่มขึ้นและเหมาะสม เมื่อได้ความรู้เพิ่มเติมจึงนำความรู้เดิมที่มีอยู่มาผนวกกับความรู้ใหม่ที่ได้รับและนำมาวิเคราะห์ออกแบบเพื่อให้ได้ความรู้ชุดใหม่ที่เหมาะสม และทำการจัดเก็บเป็นชุดความรู้โดยการบันทึกและทำการเผยแพร่ต่อไป

2. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดทำบัญชี

มีหน่วยงานต่างๆ ได้ให้คำนิยามเกี่ยวกับความหมายของคำว่า “การบัญชี” (Accounting) ออกมาให้มีความเหมาะสมและถูกต้องที่สุดหลายหน่วยงาน ดังนี้

1. สมาคมผู้สอบบัญชีรับอนุญาตของประเทศสหรัฐอเมริกา (The American Institute of Certified Public Accountants หรือ AICPA) ให้คำนิยามไว้ว่า “การบัญชี คือ การจดบันทึก การจำแนก การสรุปผล และการจัดทำรายงานทางการเงิน โดยใช้หน่วยวัดเป็นเงินตรา รวมถึงการแปลความหมายของรายงานเกี่ยวกับการเงินดังกล่าว เพื่อนำไปใช้ในการตัดสินใจได้ถูกต้อง”
2. สมาคมนักบัญชีและผู้สอบบัญชีรับอนุญาตแห่งประเทศไทย (สบ.ช.) (The Institute of Certified Accountants and Auditor of Thailand หรือ ICAAT) ให้คำนิยามไว้ว่า “การบัญชี คือ ศิลปะของการเก็บรวบรวม บันทึก จำแนก และทำสรุปข้อมูลอันเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางเศรษฐกิจในรูปตัวเงิน ผลงานขั้นสุดท้ายของการบัญชี คือ การให้ข้อมูลทางการเงินซึ่งเป็น

ประโยชน์แก่บุคคลทุกฝ่าย และผู้ที่สนใจในกิจกรรมของกิจการ” จากความหมายของบัญชีสามารถนำมาสรุปขั้นตอนในการจัดทำบัญชีได้ดังนี้

1. การจดบันทึกรายการค้า (Recording) หมายถึง การจดบันทึกรายการทางการเงินที่เกิดขึ้นในแต่ละวันลงในสมุดขึ้นต้น ซึ่งเราเรียกว่า สมุดรายวัน โดยเรียงตามลำดับก่อนหลัง ซึ่งในการจดบันทึกนั้น จะต้องมียุทธศาสตร์เป็นหลักฐานประกอบ การจดบันทึกการด้วย เช่น ใบกำกับสินค้า ใบเสร็จรับเงิน เป็นต้น และในการจดบันทึกนี้อาจทำได้ด้วยมือหรือโดยเครื่องคอมพิวเตอร์ก็ได้

2. การจำแนกหมวดหมู่ (Classifying) หมายถึง การนำข้อมูลทางการเงินที่ได้จากขั้นที่ 1 (สมุดขึ้นต้น) มาทำการจำแนกออกเป็นหมวดหมู่ในสมุดขึ้นปลาย ซึ่งเราเรียกว่า สมุดบัญชีแยกประเภท

3. การสรุปผล (Summarizing) หมายถึง การนำข้อมูลทางการเงินที่จำแนกออกเป็นหมวดหมู่จากขั้นที่ 2 มาทำการสรุปผลในรูปของงบการเงิน (Financial statement) ตามวัตถุประสงค์ภายในระยะเวลาที่ต้องการ เช่น 3 เดือน 6 เดือน หรือ 12 เดือน ถ้ากิจการต้องการทราบผลการดำเนินงานที่ผ่านมาว่าเป็นอย่างไรรวมทั้งสามารถทราบได้จากการจัดทำงบกำไรขาดทุน และถ้ากิจการต้องการทราบถึงฐานะทางการเงินของกิจการว่า ขณะนี้มีฐานะทางการเงินเป็นอย่างไร ก็สามารถทราบได้จากการจัดทำงบแสดงฐานะการเงิน

4. การวิเคราะห์และแปลความหมาย (Analysis and interpreting) หมายถึง การนำข้อมูลทางการเงินบัญชีทั้งหมดมาทำการวิเคราะห์และแปลความหมาย เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจ ซึ่งขั้นตอนในการวิเคราะห์นี้ นักบัญชีอาจจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลทางบัญชี และแปลความหมายออกมาแตกต่างกันทั้งๆ ที่เป็นข้อมูลจากการบัญชีชุดเดียวกัน สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ เพราะการใช้เทคนิคในการวิเคราะห์ ตลอดจนประสบการณ์และความเชี่ยวชาญในการวิเคราะห์ของนักบัญชีแต่ละท่านมีไม่เท่ากัน

3. แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการทำให้วิจัยโดยอาศัยความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ ช่วยกันแสดงความคิดเห็น คิด วิเคราะห์ แก้ไข ปรับปรุง ตั้งแต่เริ่มต้นจนงานวิจัยสำเร็จ ทั้งนี้เพื่อให้ผลที่ได้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์เดียวกันของงานวิจัย ได้มีผู้ให้ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมพอสรุปได้ดังนี้

กมล สุตประเสริฐ (2540 : 8) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research หรือ PAR) คือ การวิจัย ค้นคว้า และหาความรู้ตาม

หลักการของการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์แบบเดิมๆ ต่างกันเพียงแต่ว่า PAR นั้นมีวัตถุประสงค์มุ่งไปที่การแก้ปัญหาในการพัฒนาและเป็นการวิจัยที่ดำเนินไปด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน ผู้ร่วมงาน รวมทั้งในกระบวนการวิจัยและในการมีหุ้นส่วนใช้ประโยชน์ของการวิจัย” ซึ่งสอดคล้องกับ สุภางค์ จันทวานิช (2547 : 67) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) หมายถึงวิธีการที่ให้อำนาจชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมวิจัย เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการวิจัย นับตั้งแต่การกำหนดปัญหา การดำเนินการ การวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนหาแนวทางในการแก้ปัญหาหรือส่งเสริมกิจกรรม

พันธิทิพย์ งามสุต (2540 : 31) กล่าวว่า การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) เป็นกระบวนการทางประชาธิปไตยอย่างหนึ่งที่บุคคลจำนวนหนึ่งนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยและการลงมือกระทำด้วยตนเองมาปรับปรุงแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงสังคมของตน ดังนั้น การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจึงเป็นรูปแบบของการวิจัยที่ประชาชนผู้เคยเป็นประชากรที่ถูกวิจัยจะเปลี่ยนบทบาทไปเป็นผู้ร่วมในการกระทำวิจัยนั่นเอง โดยการมีส่วนร่วมนี้จะต้องมีตลอดกระบวนการวิจัย นับแต่การตัดสินใจว่าควรจะต้องมีการริเริ่มศึกษาวิจัยในชุมชนนั้นๆ หรือไม่ การประมวลเหตุการณ์ หลักฐานและข้อมูลเพื่อกำหนดปัญหาวิจัย การเลือกกระบวนการประเด็นปัญหา การสร้างเครื่องมือ การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์และการเสนอสิ่งที่ค้นพบ จนกระทั่งการกระจายความรู้ที่ได้จากการวิจัยไปสู่การลงปฏิบัติ

กระบวนการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR)

เนื่องจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) เป็นการวิจัยที่นอกจากจะเป็นเชิงปฏิบัติการแล้ว ในกระบวนการยังต้องมีชาวบ้านหรือคนในชุมชน เช่น เยาวชนเข้ามามีส่วนในกระบวนการวิจัยด้วย ซึ่งมีผู้กล่าวถึงกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) หลายท่าน ยกตัวอย่างเช่น

มาณี ไชยธีรานุวัฒน์ศิริ (2539 : 102) กล่าวว่าถึงกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

1) กำหนดแนวทางไว้อย่างกว้างๆ ในการเข้าสู่ชุมชน ส่วนปัญหาสำหรับการวิจัยนั้นกำหนดไว้ว่า จะต้องกระทำร่วมกับชาวบ้าน

2) เข้าไปอยู่ในชุมชนเพื่อทำความคุ้นเคยและศึกษาดูว่าผู้นำในชุมชนและใครบ้างที่ชาวบ้านยอมรับให้เป็นตัวแทนของเขา บุคคลในกลุ่มนี้ คณะผู้วิจัยควรคาดการณ์ได้แล้วว่า “จะเป็นตัวแทน” หรือ “สื่อกลาง” ซึ่งจะได้รับการพัฒนาให้เป็นผู้ร่วมทำงาน ทั้งเพื่อนักวิจัยและเพื่อชาวบ้าน หรือ “ทีมนักวิจัยในท้องถิ่น” (Local Research Team : LRT)

3) ร่วมปรึกษาหารือกันระหว่างผู้วิจัยกับทีมตัวแทนของชาวบ้าน

3.1) เพื่อร่วมกันกำหนดปัญหาขึ้นมาอย่างกว้างๆ ซึ่งจะทำให้การสำรวจกันจริงๆ ต่อไป

3.2) เพื่อร่วมกันกำหนดวิธีการและกระบวนการที่จะทำการศึกษา

3.3) เพื่อร่วมกันกำหนดวิธีการฝึกอบรมให้เข้าใจวิธีการและกระบวนการเหล่านั้น

4) คณะผู้วิจัยและทีมวิจัยในท้องถิ่น ร่วมกันออกสำรวจชุมชน

5) นำข้อมูลมาร่วมกันวิเคราะห์ และกำหนดปัญหาที่ได้มาจากการสำรวจ ซึ่งปัญหาดังกล่าวนี้เป็นปัญหาจริง ที่จะนำมาสู่กระบวนการวิจัยแล้วปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

6) เมื่อต้องประสบกับอุปสรรค หรือได้บรรลุเป้าหมายนั้นแล้ว และจะทำการแก้ไขปัญหานั้นๆ อีก ก็ร่วมปรึกษาหารือกันจากขั้นตอน 3.1-3.3 อีกครั้ง ทำเช่นนี้อยู่ตลอดเวลา

ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

สำหรับการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จะเป็นการศึกษาหาความรู้ร่วมกันระหว่างนักวิจัยชุมชนกับนักวิชาการซึ่งเป็นตัวหลักสำหรับการวิจัย แต่สิ่งแวดล้อม บุคคลรอบข้าง หน่วยงานหรือองค์กรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องก็ถือเป็นส่วนประกอบสำคัญสำหรับการดำเนินงานวิจัยเช่นกัน ดังนั้นจึงมีผู้สรุปภาพรวมของผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยเชิงปฏิบัติการไว้ดังนี้

สุภางค์ จันทวนิช (2539 : 71) กล่าวว่า ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ประกอบด้วย 3 ฝ่าย ได้แก่ ชาวบ้าน ซึ่งเป็นตัวแทนของชุมชน นักวิจัย ซึ่งเป็นตัวแทนของนักวิชาการที่สนใจเรื่องการพัฒนา และนักพัฒนา ซึ่งเป็นตัวแทนของฝ่ายรัฐบาล หรือองค์กรพัฒนาเอกชนสองฝ่ายหลังนี้นับรวมๆ กันเป็นฝ่ายคนนอก ส่วนชาวบ้านเป็นคนใน

พันธุ์ทิพย์ รามสูต (2540 : 2-3) กล่าวถึง กลุ่มบุคคลที่มีส่วนร่วมในการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมว่า เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิจัยภายนอกกับกลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นนักวิจัยภายใน คำว่ากลุ่มเป้าหมายมีหลากหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มที่อยู่ในพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ต่างๆ เช่น ในที่ทำงาน ในการศึกษา ผู้ใหญ่ กลุ่มผู้ต่อสู้เพื่อสังคม กลุ่มขบวนการเคลื่อนไหว กลุ่มอพยพย้ายถิ่นเข้าเมือง ผู้หญิง กรรมการ ฯลฯ แต่เป้าหมายจะเน้นที่กลุ่มคนด้อยโอกาสและผู้ถูกกดขี่ในสังคมเป็นลำดับความสำคัญแรก

สำหรับงานวิจัยนี้ ผู้มีส่วนร่วมที่มีความสำคัญกับงานวิจัย ประกอบไปด้วย นักวิจัยชุมชน ผู้นำชุมชน นัก

วิจัยวิชาการ ผู้ประสานงานจากโหนดสุวรรณภูมิ และชาวชุมชน เนื่องจากเป็นงานวิจัยที่นำโจทย์ปัญหาการวิจัยซึ่งเป็นความต้องการของชุมชนโดยตรงมาทำการวางแผน และหาแนวทางในการแก้ไขโดยใช้การจัดการความรู้มาเป็นเครื่องมือในการหาคำตอบ และนำความรู้ที่ได้มาสรุป คิด วิเคราะห์ และออกแบบร่วมกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์เดียวกัน

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วิชุดา มาตันบุญ (2550) การจัดการกองทุนชุมชนในชนบท: กรณีศึกษาชุมชนพื้นราบ เชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารกองทุนชุมชนทั้งสองชุมชนคือ ปัญหาการขาดทักษะในการใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ของคณะกรรมการ จนเกิดวิกฤตปัญหาการยกยอกเงินของผู้จัดการธนาคารที่บ้านสันสลิด จังหวัดเชียงราย ปัญหาหนี้สิน ปัญหาความเครียด รวมทั้งคณะกรรมการ ที่บริหารงานส่วนใหญ่เป็นคนเดิม เป็นคณะกรรมการ ชั่วๆ กันหลายกองทุน ทำให้ไม่มีการถ่ายทอดประสบการณ์การทำงานไปยังคนรุ่นใหม่

บุศรา คงศักดิ์ (2546) ทำการศึกษาการประยุกต์ใช้ระบบบัญชีกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ กรณีศึกษาอำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ผลการศึกษาพบว่า ผู้จัดทำบัญชีมิได้มีพื้นฐานความรู้ทางด้านการบัญชีโดยตรง มีปัญหาในการปฏิบัติจริงเกี่ยวกับสมุดบัญชีและเอกสารที่ใช้ในการบันทึกบัญชี และยังขาดความเข้าใจในการบันทึกรายการให้ถูกต้อง เนื่องจากการฝึกอบรมในเบื้องต้นมีระยะเวลาจำกัด ผู้เข้ารับการอบรมไม่เข้าใจศัพท์ทางด้านการบัญชี นอกจากนี้การจัดทำบัญชีตามคู่มือจัดทำบัญชีและรายงานมีค่าใช้จ่ายสูง และไม่สะดวกในการจัดเก็บเอกสาร

ปรีชญา ชีวะเกตุ (2545) ได้ศึกษาแนวปฏิบัติทางบัญชีสำหรับกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง กรณีศึกษากองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองในเขตตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า มีกองทุนหมู่บ้านทั้งหมด 14 กองทุน และกองทุนชุมชนทั้งหมด 1 กองทุน มีหลักเกณฑ์การทำบัญชีอย่างง่าย คือ การจัดทำบัญชีโดยใช้เกณฑ์เงินสด และมีสมุดบัญชีรายรับรายจ่ายโดยแยกเป็น 2 กิจกรรม คือ กิจกรรมเงินจัดสรรและกิจกรรมเงินออม การจัดทำทะเบียนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง คือ ทะเบียนคุมคำขอกู้ ทะเบียนคุมลูกหนี้ รายตัว ทะเบียนคุมเงินฝากสัจจะ ค่าหุ้น เงินรับฝากรายตัว และกองทุนต้องจัดทำงบการเงินเพื่อนำส่งธนาคารออมสินสาขามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ทุกเดือน โดยกำหนดให้ส่งภายในวันที่ 7 ของเดือนต่อไป

ธิดาพร อินชุม (2554) ได้ศึกษาปัญหาด้านการจัดทำบัญชีและการควบคุมภายในของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองในอำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ปัญหาที่ส่งผลต่อการจัดทำบัญชีมีสาเหตุหลักมาจากคณะกรรมการฯ ผู้จัดทำบัญชีส่วนใหญ่ขาดความรู้พื้นฐานด้านการจัดทำบัญชี โดยทางปฏิบัติจะเน้นการจัดทำบัญชีตามความเข้าใจและที่เคยปฏิบัติอยู่เป็นประจำ ประกอบกับผู้ที่มีหน้าที่จัดทำบัญชีส่วนใหญ่ไม่ได้รับการฝึกอบรมทางด้านการจัดทำบัญชี กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองอย่างเพียงพอ ทำให้การจัดทำบัญชีไม่เป็นไปตามระบบมาตรฐานและไม่สามารถนำผลการดำเนินงานในแต่ละปีมาเปรียบเทียบกันได้ ในส่วนของการควบคุมภายในไม่พบว่ามีปัญหาอุปสรรคแต่อย่างใด

เจริญ สุตรักษ์ และคณะ (2545) ได้ทำการศึกษาและถอดบทเรียนการดำเนินงานของกองทุนต่างๆ ในหมู่บ้าน และค้นหาแนวทางในการบริหารจัดการกลุ่มกองทุนให้มีเอกภาพและมีประสิทธิภาพ มีกระบวนการศึกษาโดยการเก็บข้อมูลจากสมาชิก กรรมการดำเนินงาน และจากเอกสารของกองทุนต่างๆ 3 กองทุน ผลการวิจัยพบปัญหาในการดำเนินงานที่สำคัญ 2 ประการ คือ 1) ระเบียบและการบังคับใช้ซึ่งสมาชิกและกรรมการไม่ได้ถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เนื่องจากความไม่รู้และไม่ได้อำนาจได้อย่างจริงจัง 2) เรื่องการจัดทำทะเบียนบัญชีและงบการเงินซึ่งกระจัดกระจายไม่เป็นระบบ เนื่องจากกรรมการขาดความรู้ความเข้าใจและไม่ได้ช่วยบริหารจัดการเรื่องนี้อย่างจริงจัง

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้มีผู้ศึกษามานั้น สรุปได้ว่าชุมชนใช้วิธีการจัดทำบัญชีอย่างง่ายโดยทำตามความเข้าใจของตนเองโดยการจดบันทึก แต่ยังขาดการจัดระบบการจัดทำเอกสารที่เหมาะสม รวมถึงข้อมูลที่ได้จัดทำนั้นยังไม่ครบถ้วนพอที่จะจัดทำให้อยู่ในรูปของงบการเงินตามมาตรฐานโดยทั่วไป ปัญหาส่วนใหญ่มาจากผู้รับผิดชอบในการจัดทำบัญชี คณะกรรมการฯ และผู้เกี่ยวข้องขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดทำบัญชี และไม่มีรูปแบบที่เป็นคู่มือในการจัดทำบัญชีที่สามารถสื่อให้เข้าใจได้

วิธีดำเนินการวิจัย

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษารูปแบบและวิธีการจัดทำบัญชีที่เหมาะสมของกองทุนเมืองบางเขนที่ประกอบด้วย 10 ชุมชน โดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือ นักบัญชีของชุมชนที่

มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการกองทุนเมืองบางเขน 10 ชุมชนในเขตบางเขน กรุงเทพมหานคร คือ ชุมชนสามัคคีร่วมใจ ชุมชนบางบัว ชุมชนร้อยกรอง ชุมชนรุ่นใหม่พัฒนา ชุมชนพัฒนาเหนือ ชุมชนพัฒนาใต้ ชุมชนอุทิศอนุสรณ์ ชุมชนบ้านบางเขน ชุมชนเศรษฐกิจจรรวีวัฒนา และชุมชนคลองหลุมไผ่เท่านั้น

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักบัญชีชุมชน คณะกรรมการฯ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารงานกองทุนเมืองบางเขนจากทั้งหมด 10 ชุมชน โดยใช้วิธีเลือกประชากรด้วยวิธีการสุ่มสุ่มใจและได้นักวิจัยชุมชนทั้งหมด 10 คน ประกอบด้วย นางสาววรารภรณ์ ปานพิพัฒน์ นางเรียมดวงกระโทก นางละออง เสือสิริ นางสาวสดสิริ วัฒนกาพัทธ์ นางสาววัชรีย์ เย็นสบาย นางตุ้ย พลอยขาว นายชัยรัตน์ เลี้ยงบุตร นายสุชิน แสงศรี นายวิไล เรืองมา และนายณัฐภัทรธร เนติบันลือฤทธิ์

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมระหว่างนักวิจัยชุมชน คือ นักบัญชีชุมชนที่สมัครใจเข้าร่วมทำวิจัยในครั้งนี้ร่วมกับหัวหน้าโครงการฯ คือ อาจารย์ประจำสาขาบัญชี มหาวิทยาลัยเกริก เพื่อร่วมกันศึกษาหารูปแบบการจัดทำบัญชีกองทุนเมืองบางเขนที่เหมาะสม โดยใช้วิธีการจัดเวทีประชุมกลุ่มย่อย การสัมภาษณ์ การศึกษาดูงาน การอบรมให้ความรู้ด้านบัญชี การลงมือปฏิบัติ โดยใช้เอกสารทางการบัญชีที่เกิดขึ้นจริง การแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกันในที่วิจัย การถอดบทเรียนและถอดความรู้จากการจัดกิจกรรม เป็นเครื่องมือหลักในการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

สำหรับการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล จะเป็นขั้นตอนของกระบวนการวิจัยที่ทีมวิจัยได้ทำควบคู่กันไป ซึ่งได้จากแผนการดำเนินงานที่ทีมวิจัยได้ร่วมกันกำหนดขึ้น สามารถสรุปและแบ่งออกได้เป็น 3 ขั้นตอน แสดงรายละเอียดของการเข้าร่วมกิจกรรมของทีมวิจัย ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นการเตรียมการ

ขั้นที่ 2 ขั้นการจัดกระบวนการเรียนรู้

ขั้นที่ 3 ขั้นการวิเคราะห์ความรู้ ออกแบบ ทบทวน ทดลองและแก้ไข

ตารางที่ 1 สรุปการเข้าร่วมกิจกรรมของทีมวิจัย

ว/ด/ป	กิจกรรม	รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรม (หมายเหตุ)										
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
21/3/55	จัดเวทีประชุมเพื่อศึกษาเรียนรู้แนวทางการทำวิจัยจาก ทีมวิจัยทีมอื่น	✓	—	✓	✓	✓	✓	✓	✓	—	✓	✓
5/4/55	จัดเวทีประชุมเพื่อกำหนดเค้าโครงสร้างการวิจัย	✓	—	✓	✓	✓	✓	✓	✓	—	—	✓
28/8/55	เปิดเวทีประชุมทีมวิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อชี้แจงเกี่ยว กับโครงการฯ และการทำงานร่วมกัน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	—	✓	✓
20/9/55	เปิดเวทีประชุมทีมวิจัยครั้งที่ 1	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	—	—	✓	✓
5/11/55	เปิดเวทีประชุมทีมวิจัยครั้งที่ 2	—	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
28/11/55	เปิดเวทีประชุมทีมวิจัยครั้งที่ 3	✓	✓	✓	—	—	✓	✓	✓	—	✓	✓
7/12/55	เปิดเวทีประชุมทีมวิจัยครั้งที่ 4	—	✓	✓	✓	—	✓	✓	✓	—	✓	✓
31/1/56	กิจกรรมการจัดการความรู้ที่ 1 ศึกษาดูงาน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	—	✓	✓
21/2/56	ประชุมทีมวิจัยเพื่อสรุปผลที่ได้จากการไปศึกษาดูงาน	✓	—	✓	—	✓	✓	✓	✓	—	—	✓
28/3/56	อบรมความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดทำบัญชี	✓	✓	✓	✓	✓	—	✓	—	✓	✓	✓
9/4/56	ประชุมสรุปผลที่ได้จากการอบรมให้ความรู้เบื้องต้น เกี่ยวกับการจัดทำบัญชี	—	—	✓	—	—	✓	✓	✓	✓	—	✓
30/4/56	ประชุมสรุปปัญหาและแนวทางในการจัดทำบัญชี	✓	✓	✓	—	—	✓	✓	✓	—	—	✓
15/5/56	ทบทวนและออกแบบระบบการจัดเก็บเอกสารที่เป็น ระบบ	✓	✓	✓	—	✓	✓	✓	✓	✓	—	✓
27/5/56	ประชุมทีมวิจัยเพื่อออกแบบสมุดรายวันรับเงิน—จ่ายเงิน และข้อมูลการนำเสนอผลงานวิจัย	✓	✓	✓	✓	—	✓	✓	✓	—	✓	✓
29/5/56	นำเสนอความก้าวหน้าผลงานวิจัยระยะที่ 1	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
5/7/56	ออกแบบสมุดบัญชีแยกประเภทและทดลองปฏิบัติ	—	—	✓	—	✓	✓	✓	✓	—	—	✓
1/8/56	ประชุมเพื่อออกแบบงบการเงินและทบทวนการออกแบบ ทั้งหมด	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	—	✓
7/8/56	ประชุมทีมวิจัยเพื่อสรุปผลการทำโครงการวิจัยทั้งหมด และข้อเสนอแนะการเผยแพร่	✓	✓	✓	—	✓	✓	✓	✓	✓	—	✓
19/8/56	เผยแพร่ผลงานวิจัย	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

หมายเหตุ / หมายถึงเข้าร่วมกิจกรรม
- หมายถึงไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรม

- คุณเรียม ดวงกระโทก
- คุณสดสิริ วัฒนกาพัทธ์
- คุณสุชิน แสงศรี
- คุณตุ้ย พลอยขาว

- คุณละออง เสือศิริ
- คุณวิไล เรืองมา
- อ.ณัฐภัทรพร เนติบัณฑิตฤทธิ
- คุณดาวพระศุภร์ ทองกลืน

- คุณวรารภรณ์ ปานพิพัฒน์
- คุณชัยรัตน์ เลี้ยงบุตร
- คุณวัชรีย์ เย็นสบาย

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการ มีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1.1 สำหรับขั้นการเตรียมการเป็นขั้นตอนในการศึกษาเกี่ยวกับบริบทชุมชน โดยการจัดเวทีประชุมระหว่างที่เลี้ยงจาก โหนดสุวรรณภูมิ ผู้นำชุมชน และอาจารย์ผู้รับผิดชอบโครงการวิจัย เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและศึกษาเกี่ยวกับปัญหาและวิธีการแก้ไขปัญหที่ชุมชนต้องการให้ชัดเจนและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

1.2 ออกแบบเค้าโครงการวิจัย โดยเริ่มจากนักวิจัยชุมชน หัวหน้าโครงการและโหนดสุวรรณภูมิช่วยกันออกแบบและกำหนดปัญหา วัตถุประสงค์ และประโยชน์ที่จะได้รับการทำวิจัย ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่สำคัญสำหรับการวิจัยเนื่องจากจะเป็นแนวทางทั้งหมดสำหรับการดำเนินโครงการวิจัยในเบื้องต้นว่า งานวิจัยนี้ทำขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหอะไร มีวัตถุประสงค์ในการทำวิจัยอย่างไร และทำแล้วจะได้ประโยชน์อะไรบ้าง รวมถึงกำหนดแผนที่จะดำเนินการตามระยะเวลาที่กำหนดขึ้น เพื่อให้ผลการทำวิจัยสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการร่วมกันของทีมวิจัย

1.3 เปิดเวทีทำความเข้าใจ สำหรับการเปิดเวทีเพื่อทำความเข้าใจนี้ เป็นการเปิดเวทีประชุมชี้แจงเกี่ยวกับโครงการฯ ให้กับนักวิจัยในทีม และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำวิจัยนี้ได้ทราบเกี่ยวกับโครงการฯ อย่างละเอียดว่า เป็นโครงการเกี่ยวกับอะไร มีวิธีการและขั้นตอนในการปฏิบัติการอย่างไร และทุกคนในทีมวิจัยมีหน้าที่อะไรบ้างที่ต้องช่วยเหลือกัน เพื่อให้งานวิจัยเกิดผลสำเร็จ รวมถึงชี้แจงให้ผู้ร่วมทีมวิจัยทุกคน ตระหนักถึงการทำวิจัยแบบมีส่วนร่วมได้เข้าใจเกี่ยวกับการทำวิจัยว่างานวิจัยนี้ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อให้ผลงานวิจัยที่จะเกิดขึ้นบรรลุวัตถุประสงค์ซึ่งนำเสนอโดยตัวแทนนักวิจัยชุมชน คือ คุณวรภรณ์ ปานพิพัฒน์ และได้มีการร่วมกันแสดงความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุม

1.4 ถอดความรู้เดิมและทำความเข้าใจร่วมกัน ขั้นตอนนี้เป็นการเริ่มต้นทำงานวิจัยร่วมกันระหว่างทีมวิจัยชุมชนกับหัวหน้าโครงการฯ โดยจะเริ่มจากการจัดเวทีประชุมแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดทำบัญชีกองทุนเมืองฯ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมถึงการทบทวนความรู้เกี่ยวกับบัญชีในตัวของทีมวิจัยแต่ละคน เพื่อให้ทราบว่ามีนักวิจัยในทีมมีความรู้ด้านบัญชีอยู่ในระดับใดซึ่งจะนำไปสู่การกำหนดกิจกรรมที่จะจัดขึ้นเพื่อให้เกิดการเรียนรู้เพิ่มเติม สำหรับขั้นตอนนี้มีการจัดประชุมเพื่อวิเคราะห์ข้อมูล 4 ครั้ง โดยเป็นการพูดคุยแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจในการจัดทำบัญชีโดยให้นักวิจัยชุมชนเขียนสรุปในกระดาษ และนำข้อมูลของทุกคนมาสรุปร่วมกันเพื่อชี้ให้เห็นถึงระดับความรู้ด้านบัญชีของทีมวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 การจัดกระบวนการเรียนรู้

หลังจากที่ผ่านขั้นตอนการวิเคราะห์ความรู้เดิมที่มีอยู่ในตัวของนักวิจัยชุมชน โดยการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันและได้ทราบปัญหาที่แท้จริงแล้วว่า นักวิจัยมีปัญหาในส่วนของการรู้ด้านบัญชีที่เป็นระบบระเบียบ รูปแบบ และวิธีการจัดเก็บรวบรวมเอกสารยังไม่เป็นระบบที่เหมาะสม ซึ่งสามารถสรุปปัญหาและแนวทางการแก้ไข โดยแบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ ด้านการจ่ายเงินและด้านการรับเงิน ดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงปัญหาเกี่ยวกับการจัดทำบัญชี และแนวทางแก้ไข ด้านการจ่ายเงิน

วิธีการจ่ายเงิน	เอกสารที่ใช้ประกอบในปัจจุบัน	ปัญหาที่เกิดขึ้น	แนวทางแก้ไข
1. จ่ายเป็นเงินสด ค่ารับรอง ค่าพาหนะ ค่าถ่ายเอกสาร ค่าประสานงาน ฯลฯ	- ใบเสร็จรับเงิน - ใบเซ็นชื่อเข้าร่วมประชุม - ใบสำคัญรับเงิน (มีแต่ไม่ได้ใช้) - ค่าอาหารใช้ใบสำคัญรับแนบกับใบลงทะเบียนเข้าร่วมประชุม	- ใบเสร็จรับเงินหาย - การจัดเก็บเอกสารไม่เป็นปัจจุบัน เอกสารสูญหาย หายาก บางครั้งก็ลืมว่าจ่ายค่าอะไรไปเมื่อไหร่บ้าง - สมาชิกไม่ปฏิบัติตามระเบียบการกู้ - นักบัญชีไม่มีเวลาในการจัดทำบัญชี	- กำหนดกฎระเบียบในการจ่ายเงิน โดยก่อนที่จะจ่ายเงินให้นั้น ต้องมีเอกสารมาแนบครบถ้วนถูกต้องโดยไม่มีข้อบกพร่อง และให้นำเสนอกฎระเบียบในที่ประชุมเมืองฯ เพื่อลงมติอนุมัติ - ควรมีการจัดเก็บเอกสารให้เป็นระเบียบและเป็นปัจจุบัน
2. จ่ายโดยโอนผ่านธนาคาร	- บันทึกการประชุมการอนุมัติการให้กู้เงินหรือยืมเงิน - หน้าสมุดบัญชีเงินฝากของผู้กู้ - สลิปโอนเงิน - สัญญาเงินกู้ หรือ เงินยืม - ใบสรุปรายจ่ายประจำเดือน	- การจัดทำเอกสารการกู้ยืมยังล่าช้า โดยปัจจุบันจ่ายเงินก่อนที่เอกสารจะครบและเอกสารที่เหลือนำมา - ไม่มีรูปแบบการจัดทำสัญญาการกู้ยืมกรณีเงินกู้เพื่อประกอบอาชีพทำให้เป็นสวัสดิการแก่ผู้นำชุมชน - การสรุปรายจ่ายเป็นแบบยอรวม และหาเอกสารอ้างอิงยาก - ไม่มีการแบ่งหน้าที่ในการทำบัญชีที่ชัดเจน - ไม่มีคู่มือผังบัญชี	- กำหนดวันจัดทำบัญชีทุกเดือนโดยให้นักบัญชีที่มีความรับผิดชอบต่องานช่วยกันจัดเก็บเอกสาร และช่วยกันบันทึกบัญชีให้ถูกต้องและเป็นปัจจุบัน - ควรมีการปรับปรุงและออกแบบเอกสารที่ต้องใช้ให้เหมาะสมชัดเจน - ควรมีการจัดทำสมุดคู่มือการจ่ายเงินและอ้างอิงเอกสารเพื่อให้ง่ายต่อการตรวจสอบ - มีการแบ่งบทบาทหน้าที่การจัดทำบัญชีตามความเหมาะสม - มีการจัดทำคู่มือผังบัญชี (คำอธิบายข้อบัญชีแต่ละตัว)

ตารางที่ 3 แสดงปัญหาเกี่ยวกับการจัดทำบัญชี และแนวทางแก้ไข ด้านการรับเงิน

วิธีการรับเงิน	เอกสารที่ใช้ประกอบในปัจจุบัน	ปัญหาที่เกิดขึ้น	แนวทางแก้ไข
1. รับเป็นเงินสด	- รับคืนเงินยืมสำรองจ่ายค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการ เช่น ค่ารับรอง ค่าถ่ายเอกสาร	- การจดบันทึกเพียงอย่างเดียวไม่น่าเชื่อถือ - ลืมว่าเงินที่มีอยู่ในมือเป็นเงินอะไร	- กำหนดกฎระเบียบในการรับเงิน โดยกำหนดให้ผู้ที่โอนเงินเข้าบัญชีกองทุนเมืองฯ ต้องมีหลักฐานมาแสดงว่าเป็นยอดการโอนของตนจริงๆ และให้นำเสนอกฎระเบียบในที่ประชุมเมืองฯ เพื่อลงมติอนุมัติ - ควรมีการจัดเก็บเอกสารให้เป็นระเบียบและเป็นปัจจุบัน
2. รับโดยโอนผ่านธนาคาร โดยจะเป็นการรับเงินต้นพร้อมดอกเบี้ยในแต่ละกรณีที่จ่ายไปคือ	- ตรวจสอบกับสมุดเงินฝากธนาคารที่มีการโอนเข้ามา - ตรวจสอบจากสลิปโอน - บัตรประชาชน - ใบสรุปยอดรายรับประจำเดือน	- ใบสลิปโอนเงินหายและไม่ได้นำมาให้นักบัญชีที่ทำบัญชีไว้เป็นหลักฐาน มีเพียงการบอกปากเปล่าเท่านั้น - ลืมว่ามีการจ่ายเงินอะไรให้เมืองฯ ไปบ้างเมื่อไร - บางรายการในสมุดบัญชีเงินฝากหาไม่ได้ว่าใครโอนมาจ่ายค่าอะไรบ้าง - สมาชิกขาดระเบียบวินัยในการบริหารเงิน จ่ายชำระหนี้ล่าช้า - ไม่มีหลักฐานการรับเงินออกให้แก่ผู้จ่ายเงิน (มีแบบฟอร์มของ พอช. แต่ไม่ได้ใช้) - การจัดทำเอกสารไม่เป็นระบบและไม่มีอ้างอิงเอกสาร	- กำหนดวันจัดทำบัญชีทุกเดือนโดยให้นักบัญชีที่มีความรับผิดชอบต่องานช่วยกันจัดเก็บเอกสาร และช่วยกันบันทึกบัญชีให้ถูกต้องและเป็นปัจจุบัน - ควรมีการปรับปรุงและออกแบบเอกสารที่ต้องใช้ให้เหมาะสมชัดเจน - มีการสร้างระเบียบวินัยในการจ่ายเงินให้ตรงต่อเวลา - ควรมีการจัดทำสมุดคู่มือการรับเงินและอ้างอิงเอกสารเพื่อให้ง่ายต่อการตรวจสอบ

เมื่อทีมวิจัยได้ทำการสรุปเกี่ยวกับปัญหาแล้ว จึงได้มีแนวความคิดที่จะศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อให้เห็นตัวอย่างและรูปแบบการจัดทำบัญชีด้วยมือที่ประสบความสำเร็จ จึงได้มีการจัดกิจกรรมในการค้นหาความรู้ใหม่เพื่อนำมาเสริมความรู้เดิมที่มีอยู่ในตัวนักวิจัยชุมชนดังนี้

2.1 กิจกรรมการจัดการความรู้ที่ 1 ศึกษาดูงาน ณ ธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริ บ้านคลองป่าไม้ จังหวัดระยอง เมื่อวันที่พฤหัสบดีที่ 31 มกราคม 2556 เวลา 06.00 - 20.00 น.

การศึกษาดูงานครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพาชาวบ้านที่มวิจัยไปดูแนวทางการบริหารจัดการและการจัดทำบัญชีของธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริ เพื่อให้ทีมวิจัยได้เห็นถึงรูปแบบและวิธีการที่ชุมชนบ้านคลองป่าไม้ใช้ จะได้นำความรู้นั้นมาต่อยอดในการออกแบบและปรับปรุงใช้กับการบริหารจัดการกองทุนเมืองฯ และนำมาออกแบบระบบและวิธีการจัดทำบัญชีให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ส่วนสาเหตุที่เลือกไปศึกษาดูงานที่ธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริ เนื่องจากเป็นชุมชนที่เข้มแข็งและสามารถบริหารจัดการชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการคัดเลือกพื้นที่นี้มาจากการที่ให้ทีมวิจัยกลับไปช่วยกันคิดว่าเรามีปัญหาในการทำบัญชีแบบนี้ ควรศึกษารูปแบบของที่ไหนเพื่อให้สอดคล้องและสามารถเสริมสร้างความรู้ให้ทีมวิจัยได้ และเมื่อมีการประชุมครั้งต่อมา นักวิจัยแต่ละคนจึงได้นำสถานที่ที่ตนเองสนใจมานำเสนอมากมาย และทีมวิจัยได้ข้อสรุปสุดท้ายร่วมกันว่า เราจะไปที่ธนาคารหมู่บ้านตามแนวพระราชดำริ บ้านคลองป่าไม้ โดยได้มีการติดต่อประสานงานเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเข้าไปศึกษาดูงานและได้รับการตอบรับที่ดี

หลังจากการศึกษาดูงาน ทีมวิจัยจึงกลับมาร่วมกันถอดความรู้และบทเรียนที่ได้จากการไปศึกษาดูงาน โดยให้นักวิจัยทุกคนช่วยกันวิเคราะห์ความรู้ที่ได้จากการไปดูงาน และออกมาช่วยกันเขียนสรุปร่วมกัน

2.2 กิจกรรมการจัดการความรู้ที่ 2 โครงการอบรมความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดทำบัญชี เมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2556 โดยหัวหน้าโครงการฯ ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการจัดทำบัญชีที่เป็นมาตรฐานเนื่องจากเป็นอาจารย์สอนในสาขาวิชาการบัญชี การอบรมครั้งนี้เป็นการอบรมเชิงปฏิบัติการ โดยจะมีการสอดแทรกแบบฝึกหัดให้ทีมวิจัยได้ช่วยกันทำและได้ช่วยกันคิด สำหรับเนื้อหาที่นำมาใช้ในการอบรมเป็นเนื้อหาตามรูปแบบ ซึ่งเป็นไปตามหลักการบัญชีที่รับรองทั่วไป และนำมาปรับเปลี่ยนคำศัพท์ที่ใช้ในการสื่อสารที่สามารถทำให้เข้าใจง่ายขึ้น โดยจะเป็นคำศัพท์ที่ชุมชนใช้อยู่และสามารถเข้าใจได้ทันทีที่ได้ยินควบคู่ไปกับคำศัพท์ที่เป็นทางการสำหรับนักบัญชี

เรียนจากการทำกิจกรรม ทำให้เห็นปัญหาที่ชัดเจน ดังนั้นทีมวิจัยจึงร่วมกันทบทวนวิธีการ เอกสาร ปัญหา แนวทางแก้ไขเกี่ยวกับการบันทึกรายรับและรายจ่าย

● ทบทวนและออกแบบการจัดเก็บเอกสารที่เป็นระบบ

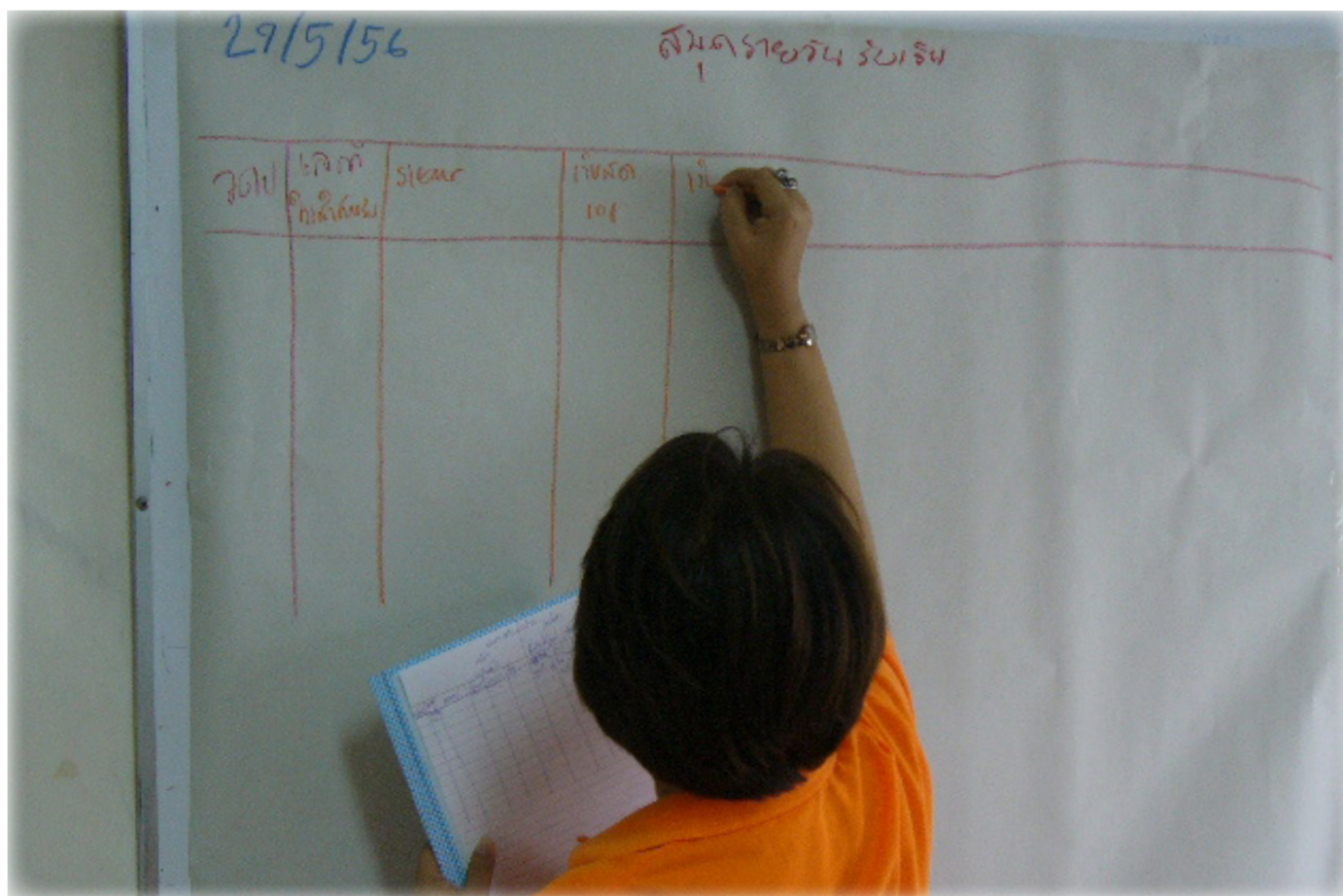
โดยการศึกษาจากเอกสารจริงของกองทุนเมืองบางเขนในปัจจุบัน เพื่อค้นหาวิธีการจัดเก็บและเอกสารควบคุมที่เหมาะสม โดยการช่วยกันคิดวิเคราะห์ร่วมกันของนักวิจัย เมื่อได้รูปแบบขั้นตอนและวิธีการแล้ว ทีมวิจัยช่วยกันจัดทำเอกสารควบคุม และจัดเก็บเอกสารเข้าแฟ้มให้เป็นระบบค้นหาได้ง่าย รวมถึงการเขียนสรุปผลที่ได้จากการวิจัยในวันนั้นด้วย

ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์และออกแบบรูปแบบบัญชีกองทุนเมืองฯ ที่เหมาะสม

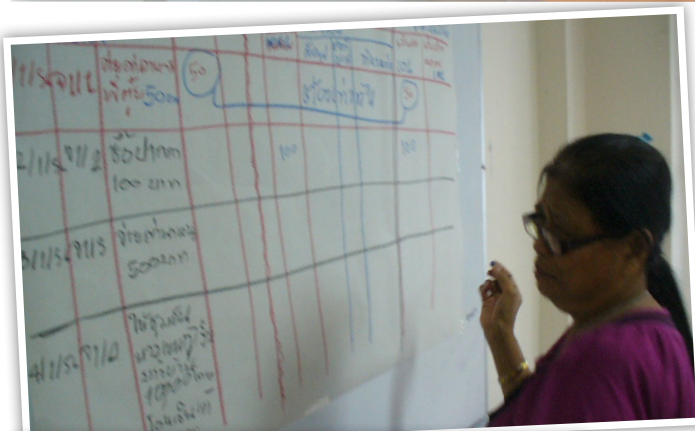
ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสำหรับการนำความรู้และความเข้าใจที่ได้จากการวิเคราะห์กิจกรรมการศึกษาดูงาน และการอบรมให้ความรู้จนเกิดแนวความคิดและรูปแบบในภาพรวมเกี่ยวกับบัญชีมาออกแบบรูปแบบของบัญชีกองทุนเมืองฯ จริงๆ โดยจะเริ่มจากการศึกษาเกี่ยวกับปัญหา แนวทางการแก้ไข และนำแนวทางการแก้ไขที่คิดวิเคราะห์ร่วมกันไปสู่การแก้ปัญหาโดยการออกแบบร่วมกันของทีมวิจัย ดังนี้

3.1 การออกแบบและทดลองปฏิบัติ เป็นขั้นตอนที่เกิดขึ้นหลังจากการจัดกิจกรรมเสริมความรู้ให้กับทีมวิจัยแล้ว คือหลังจากการศึกษาดูงาน การอบรมให้ความรู้ และการถอดบท

- ประชุมที่มวิจัยเพื่อออกแบบสมุดรายวันรับเงิน - จ่ายเงิน หลังจากทีมวิจัยได้รูปแบบและขั้นตอนการจัดทำบัญชี ได้ใบสำคัญรับ ใบสำคัญจ่าย เพื่อใช้เป็นใบปะหน้าคูปองเอกสารทางการเงิน ในการประชุมครั้งนี้ ทีมวิจัยจะช่วยกันคิดวิเคราะห์ เครื่องมือที่จะใช้สำหรับการรวบรวมข้อมูลด้านการรับเงินและการจ่ายเงินที่จัดทำแล้วให้เป็นระบบมากขึ้น ซึ่งจากการไปศึกษาดูงานและจากการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมผนวกกับความรู้ดั้งเดิมของนักวิจัยแต่ละท่าน จึงทำให้ทีมวิจัยคิดที่จะออกแบบเครื่องมือที่ใช้บันทึกรายการรับเงิน รายการจ่ายเงิน คือ สมุดรายวันรับเงิน และสมุดรายวันจ่ายเงิน

● **ออกแบบสมุดบัญชีแยกประเภทและทดลองปฏิบัติ** สำหรับขั้นตอนนี้ ทีมวิจัยเริ่มต้นออกแบบด้วยการนำกระดาษที่ช่วยกันสรุปเกี่ยวกับสมุดรายวันรับเงิน และสมุดรายวันจ่ายเงิน มาติดบนฝาผนังก่อน เพื่อให้ทีมวิจัยได้ทบทวนการจัดทำสมุดรายวันรับเงิน-จ่ายเงิน เนื่องจากการออกแบบสมุดบัญชีแยกประเภทจะต้องนำข้อมูลมาจากการบันทึกบัญชีดังกล่าวมาทำการออกแบบ เพื่อให้สอดคล้องและสัมพันธ์กันจนได้รูปแบบของสมุดบัญชีแยกประเภทที่ใช้คำอธิบายที่เป็นรูปแบบของบัญชีกองทุนเมืองฯ เอง

● **ประชุมเพื่อออกแบบงบการเงินและทบทวนการออกแบบทั้งหมด** สำหรับครั้งนี้เป็นการประชุมเพื่อออกแบบรูปแบบงบการเงิน ซึ่งเป็นงบทที่จะช่วยสรุปตัวเลขทางการเงินบัญชีเพื่อนำเสนอต่อสาธารณะ ในเบื้องต้นทีมวิจัยตกลงกันไว้ว่า เป็นความต้องการรูปแบบของงบการเงินหลัก 2 งบ คือ งบแสดงฐานะการเงิน และงบกำไรขาดทุน

สำหรับการออกแบบงบแสดงฐานะการเงิน ทีมวิจัยได้ออกแบบจากการดูตัวอย่างที่เป็นมาตรฐานทางบัญชีโดยทั่วไป แต่นำมาปรับให้เหมาะสมกับข้อมูลทางการเงินของกองทุนเมืองฯ และในการออกแบบงบแสดงฐานะการเงิน หัวหน้าโครงการฯ เป็นคนเขียนตัวเลขและรายละเอียดที่ทีมวิจัยช่วยกันคิดช่วยกันตอบ สรุปลงบนกระดาษไปพร้อมๆ กัน

3.2 ประชุมที่มววิจัยเพื่อสรุปผลการทำโครงการวิจัยทั้งหมด เพื่อให้แน่ใจว่ารูปแบบที่ทีมวิจัยได้ช่วยกันออกแบบที่ผ่านมา สามารถนำมาใช้ได้จริง และสามารถแก้ไขปัญหากับการจัดทำบัญชีในปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม จึงได้จัดการประชุมเพื่อให้นักวิจัยช่วยกันตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการประชุมทั้งหมด หัวหน้าโครงการฯ ได้รวบรวมและจัดพิมพ์มาให้ โดยให้นักวิจัยทุกคนช่วยกันอ่านเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและช่วยกันแก้ไข ทั้งข้อมูลในส่วนของชุมชน ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบ วิธีการ และขั้นตอนในการจัดทำบัญชีที่ช่วยกันออกแบบ เอกสารประกอบการจัดทำบัญชี และถือเป็นการประชุมเพื่อคืนข้อมูลให้กับชุมชนในเบื้องต้นด้วย

ผลการวิจัย

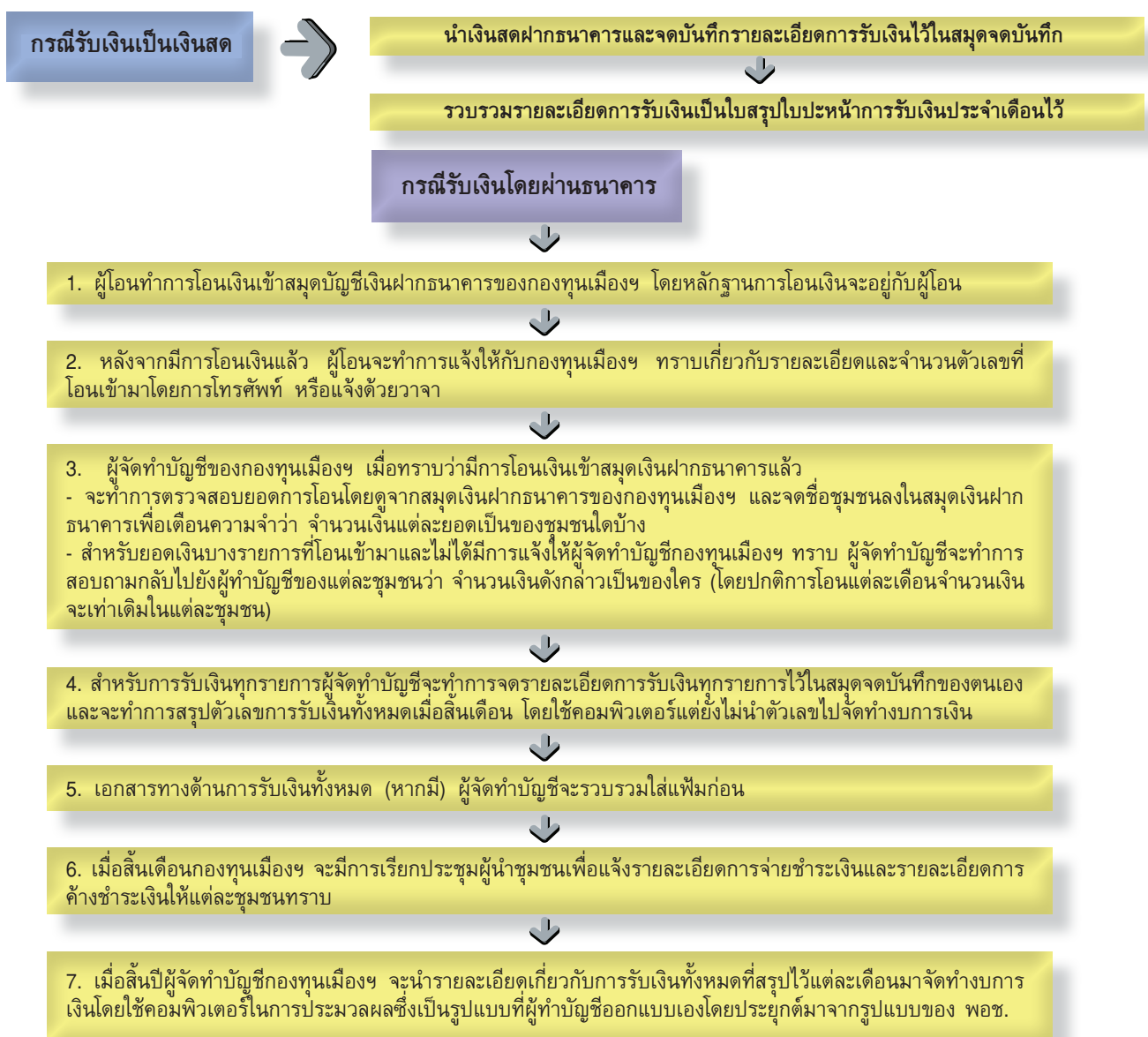
1. ข้อมูลพื้นฐานของกองทุนเมืองบางเขนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

จากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของกองทุนเมืองบางเขน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันพบว่า กองทุนเมืองฯ ได้มีการก่อตั้งขึ้นเมื่อประมาณปีพ.ศ. 2553 จากการประชุมร่วมกันของผู้นำชุมชนในสายคลองบางบัวร่วมกับเครือข่ายพัฒนาสิ่งแวดล้อมคลองบางบัว เพื่อต้องการแก้ไขปัญหาเงินทุนที่จะนำมาสร้างบ้านมั่นคงโดยการรวมเงินออมเพื่อที่อยู่อาศัยมาไว้ด้วยกัน และนำเงินที่รวมกันไว้นี้มาบริการให้กับชุมชนที่ต้องการสร้างบ้านมั่นคง แต่เงินที่กู้ไว้กับ พอช. ลำช้า จึงได้นำเงินของกองทุนเมืองฯ ไปสร้างบ้านก่อนและเมื่อได้รับเงินจาก พอช. จึงให้นำเงินดังกล่าวมาคืนให้กับกองทุนเมืองฯ และจากการบริหารจัดการตนเองที่มีประสิทธิภาพของกองทุนฯ ส่งผลให้ศูนย์ศึกษาและพัฒนาที่อยู่อาศัยแห่งเอเชีย (กองทุน ACHR) โดยมีคุณสมสุข บุญญะบัญชา ประธานศูนย์ศึกษาและพัฒนาที่อยู่อาศัยแห่งเอเชีย ซึ่งเป็นอดีตผู้อำนวยการ (ผอ.) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน – พอช.) ได้มองเห็นศักยภาพการทำงานของกองทุนเมืองบางเขน จึงได้ทำการผลักดันให้เกิดความ

ช่วยเหลือจากกองทุน ACHR ด้วยการมอบเงินบริจาค 1,000,000 บาท เพื่อเป็นทุนในการพัฒนาที่อยู่อาศัย พร้อมค่าบริหารจัดการอีก 400,000 บาท เพื่อให้ขับเคลื่อนในการสร้างบ้านและนำบางส่วนไปช่วยเหลือชาวบ้านที่ไม่มีที่อยู่อาศัยและไม่สามารถแบกรับภาระการส่งรายเดือนได้ จากการได้รับงบประมาณของ ACHR และมีการบริหารจัดการที่ดี ทำได้จริง พอช. จึงมองเรื่องการทำงานในระบบเมือง โดยการให้กองทุนเมืองบางเขนจัดการทุกเรื่องในชุมชนหรือเป็น พอช. (สาขาย่อย) และได้มีการโอนงบประมาณสาธารณูปโภค ซึ่งเป็นงบประมาณที่ใช้สนับสนุนในเรื่องการสร้างสาธารณูปโภคให้กับชุมชนที่ได้มีการสร้างบ้านมั่นคงแล้ว มาให้กองทุนเมืองบางเขนจัดการ

2. การจัดทำบัญชีและการบริหารกองทุนเมืองบางเขนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

จากการประชุมแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับการจัดทำบัญชีในอดีตจนถึงปัจจุบัน ทีมวิจัยได้ทำการสรุปขั้นตอนและวิธีการทำบัญชีโดยแยกเป็น 2 ด้าน คือ ด้านการรับเงิน และด้านการจ่ายเงินดังนี้

ขั้นตอนการจัดทำบัญชีด้านการจ่ายเงินปัจจุบัน

กรณีจ่ายเงินเป็นเงินสด (ค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการโดยส่วนใหญ่จ่ายในวันประชุม)

1. การจ่ายเงินโดยจ่ายเป็นเงินสดจะทำการจ่ายจากเงินสำรองที่ผู้จัดทำบัญชีเป็นผู้ถืออยู่ซึ่งจะต้องได้รับอนุมัติจากคณะกรรมการฯ ก่อน
2. ผู้จัดทำบัญชีจะเก็บเอกสารการจ่ายเงินใส่แฟ้มไว้และทำการจรายละเอียดการจ่ายเงินไว้ในสมุดบันทึกเพื่อเตือนความจำ

กรณีจ่ายเงินโดยโอนผ่านธนาคาร (จ่ายสำหรับการให้กู้ยืมสร้างบ้าน สร้างอาชีพ และอื่นๆ)

1. จะมีการประชุมเพื่อขออนุมัติการจ่ายเงินในที่ประชุมก่อน ยกเว้นบางกรณีที่เร่งด่วนจริงๆ ผู้จัดทำบัญชีจะทำการโทรสอบถามการอนุมัติการจ่ายเงินจากกรรมการฯ แล้วจึงทำการจ่ายเงิน
2. เมื่อได้รับอนุมัติการจ่ายเงินแล้วจะทำการตรวจสอบเอกสารประกอบการจ่ายเงินโดยกลุ่มออมทรัพย์จะเป็นผู้ทำสัญญากู้เงินจากกองทุนเมืองฯ และสมาชิกผู้ที่ต้องการใช้เงินกู้จะเป็นผู้ค้ำประกันการกู้ยืม
3. เมื่อมีการอนุมัติการจ่ายเงินและเอกสารประกอบการจ่ายเงินครบถ้วน นักบัญชีจะทำการโอนเงินเข้าสมุดบัญชีธนาคารของกลุ่มออมทรัพย์ที่เป็นผู้ขอกู้ยืม โดยเอกสารการโอนเงินจะเก็บใส่แฟ้มไว้ที่กองทุนเมืองฯ และโทรแจ้งกลุ่มออมทรัพย์ว่าได้ทำการโอนเงินให้แล้ว
1. สำหรับการจ่ายเงินทุกรายการจะมีการจดบันทึกไว้ในสมุดบันทึกและทำการสรุปรายจ่ายทุกเดือน และเมื่อมีการประชุมจะมีการตรวจสอบการรับเงินจ่ายของกองทุนเมืองฯ ว่าจ่ายค่าอะไรไป และมีวัตถุประสงค์เพื่ออะไร โดยผู้จัดทำบัญชีจะต้องทำการชี้แจงทุกรายการได้
2. เมื่อสิ้นปีผู้จัดทำบัญชีของกองทุนเมืองฯ จะนำรายละเอียดเกี่ยวกับการจ่ายเงินทั้งหมดที่สรุปไว้แต่ละเดือนมาจัดทำงบการเงิน โดยใช้คอมพิวเตอร์ในการประมวลผลซึ่งเป็นรูปแบบที่ผู้ทำบัญชีออกแบบเองโดยประยุกต์มาจากรูปแบบของ พอช.

3. ปัญหาที่มีในการจัดทำบัญชีและการบริหารกองทุนเมืองบางเขนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

จากการศึกษาปัญหาเกี่ยวกับการจัดทำบัญชี พบว่าปัญหาหลักๆ ที่เกิดขึ้นในการจัดทำบัญชีเกิดจากคณะกรรมการกองทุนเมืองฯ และผู้เกี่ยวข้องไม่มีความรู้ด้านบัญชี และผู้จัดทำบัญชีของกองทุนเมืองฯ ในปัจจุบันใช้วิธีการจัดทำบัญชีด้วยคอมพิวเตอร์โดยทำการสรุปตัวเลขรายรับรายจ่ายแต่ละเดือนและจะนำตัวเลขที่สรุปไว้นั้นมาจัดทำงบการเงินเมื่อถึงสิ้นปี ประกอบกับเอกสารการจัดทำบัญชีไม่ครบถ้วน หายบ้าง และส่วนใหญ่จะใช้เพียงสมุดเงินฝากธนาคารเป็นหลักฐานในการ

ตรวจสอบจำนวนเงินที่ได้รับและจ่ายไป การจัดเก็บเอกสารไม่เป็นระบบ ค้นหาได้ยาก ประกอบกับไม่มีระบบการอ้างอิงเอกสารที่เป็นระเบียบ เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือในการตรวจสอบหลักฐานการรับเงิน จ่ายเงิน และผู้จัดทำบัญชีมีเพียงคนเดียวซึ่งมีความรับผิดชอบค่อนข้างมาก จึงทำให้ไม่มีเวลามากพอสำหรับการจัดทำบัญชีให้เป็นระเบียบและเป็นปัจจุบันได้ ซึ่งวิธีการตรวจสอบที่ทำในปัจจุบันจะเป็นการตรวจสอบโดยคณะกรรมการบริหารกองทุนเมืองบางเขน ซึ่งคณะกรรมการฯ ส่วนใหญ่จะเป็นผู้นำชุมชนและเป็นผู้จัดทำบัญชีของกองทุนเมืองฯ อยู่แล้ว จึงทำให้ทราบถึงข้อมูลของตัวเลขและรายการที่เกิดขึ้น ประกอบ

กับสมาชิกในชุมชนมีความไว้วางใจและเชื่อมั่นในความสุจริตของผู้นำชุมชนและคณะกรรมการบริหารกองทุนเมืองบางเขน แต่ก็มีสมาชิกบางกลุ่มที่ไม่ไว้วางใจในส่วนของการบริหารจัดการเงินกองทุนเมืองบางเขนเช่นกัน ดังนั้นเพื่อให้การจัดทำบัญชีและการบริหารจัดการกองทุนเมืองบางเขนมีประสิทธิภาพโปร่งใสไว้วางใจได้ จึงต้องจัดให้มีรูปแบบที่ดีและเป็นมาตรฐานมากยิ่งขึ้นเพื่อป้องกันปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต

สำหรับการบริหารจัดการตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันพบว่ากองทุนเมืองฯ ได้มีการบริหารจัดการโดยคณะกรรมการบริหารกองทุนเมืองฯ ซึ่งเป็นตัวแทนของแต่ละชุมชนทั้ง 10 ชุมชน

สรุปผลการศึกษาซึ่งทำให้ได้รูปแบบและขั้นตอนในการจัดทำบัญชีที่เป็นระบบ ดังนี้

ด้านการรับเงิน

1. การจดบันทึกรายการทางบัญชี

- ใบปะหน้าใบสำคัญรับเงิน

2. นำใบปะหน้าใบสำคัญรับเงินแนบกับเอกสารการรับเงิน

- ใบสลิปการโอนเงิน
- ใบแทนใบเสร็จรับเงิน หรือ เอกสารหลักฐานอื่นๆ ขึ้นอยู่กับรูปแบบการรับเงิน

3. เลขที่อ้างอิงในใบสำคัญรับเงินและเจาะรูเอกสารเก็บเข้าแฟ้ม

- ใบสำคัญรับเงินจะใช้ตัวอักษรย่อในการลงเลขที่อ้างอิงด้วย ร ซึ่งหมายถึงการรับเงิน แล้วตามด้วยหมายเลขของเดือน เช่น เดือนม.ค. ใช้ 1 หลังจากนั้นตามด้วยลำดับที่ของใบสำคัญรับที่เกิดขึ้นในเดือนนั้นโดยเรียงจากน้อยไปมาก

4. ลงบัญชีในสมุดรายวันรับเงิน

- ใบสำคัญรับเงิน
 - เอกสารประกอบการรับเงิน
- การลงบัญชีในใบสำคัญรับเงินจะลงตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยเรียงจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อน และต้องทำให้เป็นปัจจุบัน

เข้ามาช่วยกันทำงานเพื่อให้กองทุนเมืองฯ สามารถขับเคลื่อนได้อย่างต่อเนื่อง แต่สำหรับการบริหารจัดการด้านบัญชีนั้นพบว่า ที่ผ่านมายังไม่ได้มีการแบ่งแยกหน้าที่ในการจัดทำบัญชีที่ชัดเจน

4. ขั้นตอนและรูปแบบการจัดทำบัญชีและการบริหารจัดการเงินกองทุนเมืองบางเขนที่เหมาะสม

จากการศึกษาและออกแบบรูปแบบการจัดทำบัญชีที่เหมาะสม ทำให้ได้รูปแบบและเอกสารประกอบการจัดทำบัญชีโดยแบ่งออกเป็นขั้นตอนดังนี้

8. นำข้อมูลจากบททดลองมาจัดทำงบกำไรขาดทุนและงบแสดงฐานะการเงิน

- งบกำไรขาดทุนประกอบไปด้วยบัญชี รายได้ (4) และค่าใช้จ่าย (5)
- งบแสดงฐานะการเงิน ประกอบไปด้วยบัญชีสินทรัพย์ (1) หนี้สิน (2) ทุน (3) กำไรหรือขาดทุนในงบกำไรขาดทุนเป็นส่วนหนึ่งของส่วนของทุนในงบแสดงฐานะการเงิน

7. นำยอดคงเหลือที่สรุปได้จากบัญชีแยกประเภทมาจัดทำงบทดลอง

- เมื่อจัดทำแล้วยอดคงเหลือทางด้านซ้ายจะต้องเท่าทางด้านขวา
- โดยนำยอดคงเหลือจากบัญชีแยกประเภททุกตัวมาจัดทำโดยเรียงตามหมวดบัญชี

6. สรุปยอดคงเหลือในสมุดบัญชีแยกประเภทแต่ละบัญชี

- นำยอดรวมด้านซ้าย หัก ยอดรวมด้านขวา
- ให้เปรียบเทียบยอดรวมทั้งสองด้าน ด้านไหนมียอดมากกว่าให้สรุปตัวเลขคงเหลือไว้ด้านนั้น (เขียนด้วยดินสอ)

5. ผ่านรายการที่บันทึกในสมุดรายวันรับเงินไปลงบัญชีแยกประเภท

- ดูจากสมุดรายวันรับเงินที่ได้บันทึกบัญชีไว้ว่ามีข้อบัญชีใดในรายการวันนั้นบ้าง
- ต้องนำบัญชีทุกตัวที่เกิดขึ้นไปแยกประเภทให้ครบถ้วน และควรทำให้เป็นปัจจุบัน

ด้านการจ่ายเงิน

1. การจดบันทึกรายการทางบัญชี

- ใบปะหน้าใบสำคัญจ่ายเงิน

2. นำใบปะหน้าใบสำคัญจ่ายเงินแนบกับเอกสารการจ่ายเงิน

- ใบสลิปการโอนเงิน
- ใบเสร็จรับเงิน
- หนังสือสัญญายืมเงิน หนังสือสัญญากู้เงิน
- รายงานการประชุม
- ใบลงทะเบียนเข้าร่วมประชุม
- ใบแทนใบเสร็จรับเงิน ฯลฯ

3. ลงเลขที่อ้างอิงในใบสำคัญจ่ายเงินและเจาะรูเอกสารเก็บเข้าแฟ้ม

- ใบสำคัญจ่ายเงินจะใช้ตัวอักษรย่อในการลงเลขที่อ้างอิงด้วย จ ซึ่งหมายถึงการจ่ายเงิน แล้วตามด้วยหมายเลขของเดือน เช่น เดือน ม.ค. ใช้ 1 หลังจากนั้นตามด้วยลำดับที่ของใบสำคัญจ่ายเงินที่เกิดขึ้นในเดือนนั้น

4. ลงบัญชีในสมุดรายวันจ่ายเงิน

- ใบสำคัญจ่ายเงิน
 - เอกสารประกอบการจ่ายเงิน
- การลงบัญชีในใบสำคัญจ่ายเงินจะลงตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยเรียงจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อน และต้องทำให้เป็นปัจจุบัน

5. ผ่านรายการที่บันทึกในสมุดรายวันจ่ายเงินไปลงบัญชีแยกประเภท

- ดูจากสมุดรายวันจ่ายเงินที่ได้บันทึกบัญชีไว้ว่ามีข้อบัญชีใดในรายการวันนั้นบ้าง
- ต้องนำบัญชีทุกตัวที่เกิดขึ้นไปแยกประเภทให้ครบถ้วน และควรทำให้เป็นปัจจุบัน

6. สรุปยอดคงเหลือในสมุดบัญชีแยกประเภทแต่ละบัญชี

- นำยอดรวมด้านซ้าย หัก ยอดรวมด้านขวา
- ให้เปรียบเทียบยอดรวมทั้งสองด้าน ด้านไหนมียอดมากกว่าให้สรุปตัวเลขคงเหลือไว้ด้านนั้น (เขียนด้วยดินสอ)

7. นำยอดคงเหลือที่สรุปได้จากบัญชีแยกประเภทมาจัดทำงบทดลอง

- เมื่อจัดทำแล้วยอดคงเหลือทางด้านซ้ายจะต้องเท่าทางด้านขวา
- โดยนำยอดคงเหลือจากบัญชีแยกประเภททุกตัวมาจัดทำโดยเรียงตามหมวดบัญชี

8. นำข้อมูลจากงบทดลองมาจัดทำงบกำไรขาดทุนและงบดุลแสดงฐานะการเงิน

- งบกำไรขาดทุนประกอบไปด้วยบัญชี รายได้ (4) และค่าใช้จ่าย (5)
- งบแสดงฐานะการเงิน ประกอบไปด้วยบัญชี สินทรัพย์ (1) หนี้สิน (2) ทุน (3) กำไรหรือขาดทุนในงบกำไรขาดทุนเป็นส่วนหนึ่งของส่วนของทุนในงบแสดงฐานะการเงิน

สถานการณ์ใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

จากการทำวิจัยโดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบชุมชนมีส่วนร่วม เพื่อค้นหารูปแบบการจัดทำบัญชีกองทุนเมืองบางเขนที่เหมาะสม ช่วยส่งผลให้การบริหารจัดการเงินกองทุนฯ มีประสิทธิภาพ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านความสัมพันธ์ระหว่างมหาวิทยาลัยเกริกและชุมชนในเขตบางเขนได้มีโอกาสร่วมกันมากขึ้น รวมถึงความรู้ความสามารถของนักวิจัยชุมชนด้านการทำวิจัยเพื่อค้นหาวิธีการแก้ไขปัญหาชุมชนได้มีการพัฒนามากขึ้น ดังจะสามารถสรุปแต่ละด้านได้ ดังนี้

1) ด้านคน คนถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญสำหรับการจัดการความรู้ เนื่องจากคนเป็นตัวการหลักในการที่จะทำให้การจัดการความรู้ประสบความสำเร็จ และเป็นผู้ที่นำความรู้ไปถ่ายทอดและแบ่งปันให้กับผู้อื่นจนกลายเป็นความรู้ที่จะสามารถกระจายในวงกว้างได้ จากการสังเกตในทุกขั้นตอนของกระบวนการวิจัย ตั้งแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุดโครงการฯ ได้สังเกตเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของสมาชิกในทีมวิจัยซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 5 ก ดังนี้

ก ที่ 1 คือ กล้าคิด สำหรับการทำวิจัยในตอนเริ่มต้น จะสังเกตเห็นสมาชิกในทีมวิจัย (นักบัญชีชุมชน) จะไม่กล้าคิดไม่กล้าตอบ ถึงแม้ว่าคำถามนั้นจะเป็นคำถามที่ตนเองรู้คำตอบก็ตาม ซึ่งจะมีเพียงคนเดียวเท่านั้นที่จะตอบและอธิบาย แต่หลังจากผ่านกระบวนการทำวิจัยร่วมกันจนมาถึงช่วงระยะที่ 2 จะสังเกตเห็นว่านักวิจัยกล้าที่จะตอบ กล้าที่จะอธิบาย แลกเปลี่ยนกันเพื่อให้ข้อมูลที่ได้แน่นถูกต้องมากขึ้น

ก ที่ 2 คือ กล้าเขียน จากการดำเนินกระบวนการที่ผ่านมาในช่วงแรกๆ ไม่ว่าจะได้อะไรมาในเวทีประชุม หัวหน้าโครงการฯ จะต้องเป็นผู้เขียนสรุปและนักวิจัยคนอื่นๆ จะนั่งดูเฉยๆ ไม่มีการจดตาม เมื่อให้ช่วยกันจด ก็จะบอกว่าไม่ชอบเขียนโดยยืนยันว่าจำได้ทุกอย่างที่คุยกัน แต่หลังจากการทำวิจัยมาสู่ระยะ จะเห็นการเปลี่ยนแปลง คือ นักวิจัยสนใจและใส่ใจสิ่งที่ประชุมพูดคุยกันมากขึ้น และจะจดบันทึกทุกอย่างทุกขั้นตอนลงสมุดเองโดยไม่ต้องบอก รวมถึงกล้าที่จะออกมาเขียนสรุปการประชุมในแต่ละครั้งลงบนกระดานหรือกระดาษที่ใช้เป็นเครื่องมือในการประชุมด้วย

ก ที่ 3 คือ กล้าลงมือทำ สำหรับการกล้าลงมือทำนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงที่สังเกตได้จากการให้ชาวบ้านนักวิจัยกลับไปคิดวิเคราะห์สิ่งที่ได้จากกิจกรรมแต่ละกิจกรรม ซึ่งในช่วงแรกจะไม่เห็นการสรุปหรือมีข้อมูลมาสำหรับการประชุมในครั้งต่อไปตามที่มอบหมาย แต่ในระยะที่ 2 จะเห็นว่านักวิจัยจะมีข้อมูลที่ทำการสรุปด้วยตนเอง และนำมาแบ่งปันแลกเปลี่ยนกันในทีมวิจัยมากขึ้น รวมถึงนักวิจัยยังได้ช่วยกันลงมือทำในขั้นตอนของการออกแบบรูปแบบการจัดทำบัญชีที่เหมาะสมด้วย

ก ที่ 4 คือ กล้าแสดงออก สำหรับความกล้าแสดงออกจะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้อย่างชัดเจน ตั้งแต่การกล้าที่จะ

แสดงความคิดเห็น กล้าที่จะออกมาเขียนสรุปหน้าห้อง และกล้าที่จะออกไปนำเสนอในการประชุมเวทีต่างๆ ทุกครั้งที่ผ่านมาโดยจะทำการสลับเปลี่ยนหมุนเวียนกันที่จะเป็นตัวแทนในการนำเสนอในเวทีต่างๆ และนักวิจัยทุกคนก็สามารถทำออกมาได้ดี

ก ที่ 5 คือ กล้าแบ่งปัน ในส่วนของการกล้าแบ่งปันนี้ ถือเป็นภาพที่ประทับใจเป็นการส่วนตัวของหัวหน้าโครงการฯ ซึ่งเริ่มต้นสังเกตเห็นการแบ่งปันของทีมวิจัยตั้งแต่เมื่อครั้งที่ได้ทำการจัดกิจกรรมอบรมให้ความรู้ด้านบัญชี โดยผู้ที่เข้าอบรมจะทำการสอนและแบ่งปันความรู้ให้กับผู้ที่ไม่ได้เข้าอบรม และหลังจากนั้นเป็นต้นมา ทีมวิจัยจึงเกิดทักษะในการแบ่งปันและจะเห็นการช่วยกันสอนช่วยกันอธิบายกันตั้งแต่นั้นจนจบโครงการวิจัย

2) ด้านความรู้ของนักวิจัยชุมชน สำหรับวัตถุประสงค์อย่างหนึ่งที่ทีมวิจัยคาดหวังไว้ คือ หลังจากจบโครงการวิจัยแล้วนักวิจัยชุมชนต้องเก่งขึ้น ต้องมีความรู้มากขึ้น ต้องได้รูปแบบที่จะนำไปปฏิบัติได้จริง ซึ่งจะส่งผลให้การทำงานและการบริหารจัดการชุมชนดีขึ้น และจากการศึกษาและทำงานวิจัยร่วมกันส่งผลให้นักวิจัยชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงดังนี้

1. นักวิจัยชุมชนได้เรียนรู้เกี่ยวกับการทำวิจัย จากการพูดคุยเปรียบเทียบก่อนและหลังการวิจัย สังเกตได้ว่านักวิจัยเข้าใจว่าการทำวิจัยคืออะไร ทำไปทำไม ทำแล้วได้อะไร

2. นักวิจัยชุมชนได้ความรู้เกี่ยวกับบัญชีเพิ่มมากขึ้น โดยได้เรียนรู้เกี่ยวกับรูปแบบบัญชีที่เป็นมาตรฐานโดยทั่วไป ได้แนวความคิดในการนำความรู้ที่ได้จากการทำวิจัยไปปรับใช้กับการทำบัญชีให้กับชุมชน เช่น การจดบันทึกรายการบัญชีที่มีเนื้อหาคงตัวและครอบคลุมมากขึ้น จากเดิมจะจดบันทึกเพื่อเตือนความจำเท่านั้น

3. ได้รูปแบบในการจัดการเกี่ยวกับเอกสาร โดยได้รูปแบบการอ้างอิงเอกสารที่เป็นระบบ รวมถึงได้แนวคิดเกี่ยวกับการจัดทำเอกสารที่ครบถ้วนว่ามีประโยชน์ต่อการตรวจสอบและการจัดทำบัญชีอย่างไร รวมถึงในปัจจุบันนี้ นักบัญชีชุมชนได้นำผลที่ได้จากการทำวิจัยเกี่ยวกับการจัดเก็บใบเสร็จรับเงินมาปฏิบัติแล้ว จากแต่เดิมนักบัญชีชุมชนจะให้ใบเสร็จรับเงินตัวจริงกับสมาชิกและนักบัญชีกองทุนชุมชนจะเก็บสำเนาไว้ เมื่อเวลาผ่านไปสำเนาอาจจางและมองไม่เห็นรายละเอียด แต่หลังจากที่ไปดูงานได้เห็นรูปแบบการจัดการเกี่ยวกับเอกสารที่ดี จึงนำกลับมาใช้กับชุมชนโดยปรับเป็นการให้สำเนาให้กับสมาชิกไปและจะทำการเก็บตัวจริงไว้กับกองทุนชุมชนเอง

4. ได้รูปแบบการจัดทำบัญชีที่เป็นระบบ ผู้ทำบัญชีกองทุนเมืองฯ ได้ทำการเตรียมเอกสารและข้อมูลทางบัญชีไว้ เพื่อนำมาจัดทำบัญชีตามระบบเอกสารและบันทึกบัญชีตามขั้นตอนที่ได้จากการทำวิจัย ซึ่งได้เริ่มจัดทำกับข้อมูลทางบัญชีตั้งแต่ 1 มกราคม 2556 เป็นต้นมา

5. นักวิจัยชุมชนมีความเข้าใจเกี่ยวกับการเชื่อมโยงตัวเลข

และข้อมูลทางการเงินบัญชี ซึ่งส่งผลให้เกิดการร่วมมือในการจัดทำ และตรวจสอบการจัดทำบัญชี เพื่อให้การจัดทำบัญชีเป็นระบบและเป็นปัจจุบันมากขึ้น และส่งผลให้สามารถอธิบายเกี่ยวกับข้อมูลทางการเงินบัญชีให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องทราบได้อย่างน่าเชื่อถือ

3) ด้านความรู้ของอาจารย์ผู้ทำวิจัย ผู้ทำวิจัยเป็นหัวหน้าโครงการฯ เป็นอาจารย์ประจำสาขาวิชาการบัญชี มีความรู้และประสบการณ์ทำวิจัยที่ผ่านมาในเชิงวิชาการและไม่เคยได้ทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาก่อน หลังจากที่ได้มีโอกาสเข้ามาทำวิจัยร่วมกับชุมชนทำให้มีความรู้เกี่ยวกับการทำวิจัยเพิ่มมากขึ้น ทำให้มีการพัฒนาด้านความรู้ในหลายๆ ด้านดังนี้

1. ได้เรียนรู้วิธีการดำเนินกิจกรรมเพื่อให้โครงการฯ ประสบความสำเร็จโดยต้องปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสมของโครงการฯ และนักวิจัยในทีมวิจัย
2. ได้เรียนรู้เกี่ยวกับรูปแบบการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และเห็นถึงความเหมือนและความแตกต่างระหว่างการทำวิจัยเชิงวิชาการและการทำวิจัยท้องถิ่น รวมถึงทำให้ได้เรียนรู้เกี่ยวกับการทำวิจัยร่วมกับ สกว. เช่น การทำวิจัยร่วมกับชุมชน ต้องอาศัยความอดทน เรียนรู้ร่วมกันแบบค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งจะแตกต่างจากงานวิจัยเชิงวิชาการที่สามารถคิดวางแผนและดำเนินการได้ตามที่ต้องการโดยไม่ต้องใช้เวลาานาน
3. ได้เรียนรู้เกี่ยวกับรูปแบบและการบริหารจัดการเกี่ยวกับ

กับชุมชน และการจัดทำบัญชีชุมชนว่านักบัญชีชุมชนนั้นเป็นกลุ่มคนที่มีความรู้แบบภูมิปัญญาชาวบ้านที่สามารถนำมาประยุกต์ โดยเพิ่มความรู้ใหม่ๆ ที่เป็นระบบทำให้เกิดการเรียนรู้ในรูปแบบใหม่ที่ดีขึ้นได้ไม่ยาก

4. ได้เรียนรู้และเก็บประสบการณ์เกี่ยวกับการทำงานกับทีมชาวชุมชนว่า ต้องมีระบบ วิธีการ ขั้นตอน และต้องมีการเตรียมตัวอย่างไบบ้าง รวมถึงได้พันธมิตรในการทำงานที่อบอุ่นจึงทำให้มีความสุขในการทำงาน

5. ได้ความรู้เกี่ยวกับชุมชน กองทุนเมือง กองทุนชุมชน บ้านมั่นคง เครือข่ายฯ ว่าแต่ละส่วนมีความเชื่อมโยงกันอย่างไร และมีจุดกำเนิด มีการขับเคลื่อนจนกลายมาเป็นชุมชนเข้มแข็งได้อย่างไร

4) ด้านการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดทำบัญชีที่เหมาะสมเปรียบเทียบกับแบบเดิมกับแบบใหม่ที่ค้นพบ จากการศึกษาวิจัยทั้งหมด ทีมวิจัยได้รูปแบบและวิธีการจัดทำบัญชีที่เหมาะสมกับกองทุนเมืองฯ ซึ่งนักบัญชีชุมชนและนักบัญชีกองทุนเมืองฯ จะได้นำไปปฏิบัติเพื่อให้การจัดทำบัญชีเป็นระบบ มีมาตรฐานและน่าเชื่อถือมากขึ้น เนื่องจากจะมีระบบของการอ้างอิงเอกสารทำให้เห็นถึงที่มาที่ไปของเงินกองทุนเมืองฯ อย่างชัดเจน และสามารถตรวจสอบได้ง่ายขึ้น ซึ่งจะสามารถเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงวิธีการและขั้นตอนในการจัดทำบัญชีได้ดังตารางต่อไปนี้

รูปแบบและขั้นตอนการจัดทำบัญชีแบบเดิม	รูปแบบและขั้นตอนการจัดทำบัญชีแบบใหม่
เมื่อเกิดรายการทางบัญชี	
1. เมื่อมีการรับเงินหรือจ่ายเงินระหว่างกองทุนเมืองฯ กับกองทุนชุมชน จะมีการแจ้งรายละเอียดด้วยการโทรแจ้งหรือชี้แจงในที่ประชุม 2. ผู้จัดทำบัญชีจะจดรายละเอียดการรับเงินจ่ายเงินไว้ในสมุดจดบันทึกเพื่อเตือนความจำ 3. ตรวจสอบจำนวนเงินที่รับมา จำนวนเงินที่จ่ายออกไปโดยตรวจสอบกับสมุดเงินฝากธนาคาร สลิปโอนเงิน (ถ้ามี) 4. เก็บรวบรวมเอกสารที่เกิดขึ้นทั้งหมดใส่ไว้ในแฟ้มเอกสาร 5. ทำการสรุปตัวเลขการรับเงิน การจ่ายเงินประจำเดือนใส่ไว้ในคอมพิวเตอร์	1. แยกเอกสารการรับเงิน กับเอกสารการจ่ายเงินออกจากกัน 2. จัดทำเอกสารประกอบการรับเงิน จ่ายเงินโดยใช้เอกสารที่ออกแบบเพิ่มเติมที่เหมาะสม 3. ทำการจัดเก็บเอกสารให้เป็นระบบโดยการนำใบสำคัญรับเงิน หรือใบสำคัญจ่ายเงินมาคุมเอกสารการรับเงิน เอกสารการจ่ายเงิน 4. บันทึกรายละเอียดเกี่ยวกับการรับเงิน จ่ายเงินในใบสำคัญรับ ใบสำคัญจ่าย พร้อมลงเลขที่เอกสารเพื่อคุมเอกสารฉบับนั้นให้เป็นระบบ 5. นำเอกสารที่จัดทำเรียบร้อยแล้วเก็บใส่แฟ้มโดยแยกเป็นแฟ้มการรับเงิน แฟ้มการจ่ายเงินโดยเรียงตามวัน เดือน ปี 6. บันทึกรายละเอียดการรับเงิน-จ่ายเงินในสมุดรายวันรับเงิน สมุดรายวันจ่ายเงิน เพื่อสรุปยอดรายรับ-รายจ่ายที่เป็นปัจจุบัน 7. นำรายการที่บันทึกในสมุดรายวันรับเงิน สมุดรายวันจ่ายเงินไปทำการแยกประเภทเพื่อหายอดคงเหลือของรายการบัญชีแต่ละรายการ
การจัดทำงานการเงิน	
6. นำข้อมูลรายรับ รายจ่ายที่ทำการสรุปไว้ประจำเดือนมาจัดทำงบการเงินโดยใช้คอมพิวเตอร์โปรแกรม Excel โดยประยุกต์มาจากรูปแบบของ พอช.	8. เมื่อสิ้นเดือนจะทำการสรุปรายละเอียดในสมุดรายวันรับเงิน สมุดรายวันจ่ายเงิน สมุดบัญชีแยกประเภทเพื่อทำการตรวจสอบการบันทึกบัญชีว่าถูกต้อง ครบถ้วน 9. นำยอดคงเหลือในสมุดบัญชีแยกประเภทมาจัดทำงบทดลอง 10. นำข้อมูลจากงบทดลองมาจัดทำงบการเงิน คือ งบกำไรขาดทุน และงบแสดงฐานะการเงิน

5) ด้านการเปลี่ยนแปลงในชุมชนซึ่งจะก่อให้เกิดความยั่งยืน จากการทำวิจัยชุด MOU ระหว่างมหาวิทยาลัยเกริก และ สกว. ทำให้เกิดโครงการวิจัยทั้งหมด 6 โครงการ และตัวแทนของ ชุมชนบางคนที่เข้ามาร่วมทำวิจัยได้มีโอกาสเรียนรู้กับโครงการ วิจัยมากกว่าหนึ่งโครงการ ดังนั้นจึงเห็นได้ถึงการเปลี่ยนแปลง ในชุมชน พอสรุปได้ดังนี้

ชุมชนมีความสนใจเกี่ยวกับการทำวิจัยมากขึ้น และ เห็นถึงประโยชน์ที่ได้จากการทำวิจัยว่าสามารถนำมาแก้ปัญหา หรือพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้นได้ ซึ่งมีหลายโครงการเมื่อเสร็จสิ้น โครงการฯ นี้แล้ว ชุมชนมีแผนที่จะทำการต่อยอดการทำ วิจัยเพื่อให้เกิดความยั่งยืน นอกจากนี้ชุมชนยังมีความรู้เกี่ยว กับการทำวิจัยว่ามีวิธีการอย่างไร ทำแล้วได้อะไร ชุมชนได้ มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากการทำวิจัยระหว่างกัน มากขึ้น

สำหรับการเปลี่ยนแปลงด้านการจัดทำบัญชี ขณะนี้ได้ มีการเปลี่ยนแปลงในส่วนของการเก็บใบเสร็จรับเงินซึ่งกองทุน ชุมชนจะทำการเก็บใบเสร็จต้นฉบับไว้ และให้สำเนาให้กับสมาชิก ในชุมชนเก็บไว้เป็นหลักฐานการจ่ายเงิน ซึ่งในอดีตนักบัญชี ชุมชนจะให้ต้นฉบับกับสมาชิกไปและกองทุนชุมชนจะเก็บสำเนา ไว้ทำให้สำเนาที่เก็บไว้จางและมองไม่เห็นเมื่อระยะเวลาผ่านไป สำหรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหลังจากการทำวิจัย คือ กองทุน เมืองฯ ได้นำรูปแบบการจัดทำบัญชีที่ได้จากการทำวิจัยไปจัดการ ระบบการจัดทำเอกสาร การอ้างอิงเอกสาร และการจัดทำบัญชี โดยใช้รูปแบบการจัดทำบัญชีที่ได้ออกแบบร่วมกันจากการทำ วิจัยในครั้งนี้ และทีมวิจัยได้มีการวางแผนในการทำหนังสือคู่มือ การจัดทำบัญชีชุมชนเพื่อนำไปเผยแพร่ให้ผู้ที่สนใจและชุมชน อื่นได้นำไปใช้ต่อไป

สรุปและอภิปรายผล

จากการสรุปผลการวิจัยมีประเด็นปัญหาที่น่าสนใจ สามารถนำมาอภิปรายผล ดังนี้

1. จากการศึกษารูปแบบการจัดทำบัญชีกองทุนชุมชน และกองทุนเมืองฯ พบว่า คณะกรรมการฯ และผู้จัดทำบัญชี ชุมชนส่วนใหญ่มีการจัดทำบัญชี โดยการจดบันทึกการรับเงิน การจ่ายเงินไว้ในสมุดบันทึกเพื่อเป็นหลักฐานและเพื่อเตือน ความจำ แต่ไม่ได้จัดทำเอกสารประกอบที่ครบถ้วนและไม่ได้นำ ตัวเลขที่เกิดขึ้นไปประมวลผลเพื่อจัดทำผลการดำเนินงานตาม รูปแบบมาตรฐานในการจัดทำบัญชีโดยทั่วไป ทั้งนี้เป็นเพราะ นักบัญชีชุมชนไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดทำบัญชี ที่เป็นระบบ ประกอบกับไม่มีแนวทางในการบริหารจัดการ เอกสารที่เป็นระเบียบ

คณะกรรมการบริหารกองทุนเมืองฯ ส่วนใหญ่ไม่เข้าใจ

เกี่ยวกับรูปแบบการจัดทำบัญชีในปัจจุบันว่ามีวิธีการจัดทำ อย่างไร ได้ตัวเลขมาจากไหน เนื่องจากคณะกรรมการฯ และ ผู้เกี่ยวข้องไม่มีความรู้เกี่ยวกับการประมวลผลด้วยคอมพิวเตอร์ และไม่มีความรู้เกี่ยวกับการเชื่อมโยงข้อมูลหรือตัวเลขทาง บัญชี สมาชิกบางกลุ่มไม่ปฏิบัติตามข้อกำหนดสำหรับการจ่าย ชำระเงินและอื่นๆ จึงทำให้การบันทึกบัญชีและเอกสารที่จัดทำ ล่าช้า ควบคุมได้ค่อนข้างยาก สอดคล้องกับงานวิจัยหลายๆ ชิ้นที่ผ่านมา เช่น งานวิจัยของเจริญ สุตริภักดิ์ และคณะ (2545) ที่ทำการศึกษาและถอดบทเรียนการดำเนินงานของกองทุนต่างๆ ในหมู่บ้านและค้นหาแนวทางในการบริหารจัดการกลุ่มกองทุน ให้มีเอกภาพและพบปัญหาเรื่องการจัดทำทะเบียน บัญชี และงบการเงินซึ่งกระจัดกระจายไม่เป็นระบบ เนื่องจากกรรมการฯ ขาดความรู้ความเข้าใจและไม่ได้ชวนช่วยจัดการเรื่องนี้ อย่างจริงจัง นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิษุตา มาตัญญู (2550) ที่ได้ทำการศึกษาการจัดการกองทุนชุมชน ในชนบท: กรณีศึกษาชุมชนพื้นราบ เชียงใหม่ พบว่า ปัญหา และอุปสรรคในการบริหารกองทุนชุมชน คือ ปัญหาการขาด ทักษะในการใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ของคณะกรรมการฯ และ สอดคล้องกับข้อค้นพบของ บุศรา คงศักดิ์ (2546) ซึ่งทำการ ศึกษาการประยุกต์ใช้ระบบบัญชีกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง แห่งชาติ กรณีศึกษาอำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ พบว่า ผู้จัดทำบัญชีมิได้มีพื้นฐานความรู้ทางด้านการบัญชีโดยตรง มี ปัญหาในการปฏิบัติจริงเกี่ยวกับสมุดบัญชีและเอกสารที่ใช้ใน การบันทึกบัญชี

2. ผลการวิจัยครั้งนี้ ทำให้ได้รูปแบบในการจัดทำ บัญชีที่สามารถควบคุมการจัดทำบัญชีที่เป็นระบบ รวมถึงมี เอกสารประกอบการจัดทำบัญชีที่เหมาะสม โดยใช้สมุดควบคุม การรับจ่ายเงินที่มีคำศัพท์ที่ไม่ยากและสามารถเข้าใจได้ง่าย ซึ่งสอดคล้องกับ ปรัชญา ชีวะเกตุ (2545) ได้ศึกษาแนวปฏิบัติ ทางบัญชีสำหรับกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง กรณีศึกษา กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองในเขตตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า ในเรื่องของแนวปฏิบัติทาง บัญชีสำหรับกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองในเขต ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า มีหลักเกณฑ์การทำบัญชี อย่างง่าย คือการจัดทำบัญชีโดยใช้เกณฑ์เงินสด และมีสมุดบัญชี รายรับรายจ่าย

3. จากการทำวิจัยในครั้งนี้ ทำให้ทีมวิจัยได้ทั้งรูปแบบ การจัดทำบัญชีที่เหมาะสมว่า ควรประกอบไปด้วยอะไรบ้าง ได้ รูปแบบของเอกสารประกอบการจัดทำบัญชีที่สามารถอธิบาย ได้อย่างครอบคลุมและชัดเจน ได้ขั้นตอนและวิธีการจัดทำบัญชี ที่เป็นขั้นเป็นตอนชัดเจน และแต่ละขั้นตอนต้องจัดทำเอกสาร ประกอบอะไรบ้าง ตั้งแต่เริ่มต้นรายการค้าทางบัญชีจนจบ

รายการทางบัญชีนำไปสู่การรายงานผลการดำเนินงาน ซึ่งทางทีมวิจัยได้มีแนวคิดที่จะจัดทำเป็นคู่มือการจัดทำบัญชีชุมชน เพื่อเผยแพร่ให้กับชุมชนหรือบุคคลอื่นที่สนใจในการพัฒนาการจัดทำบัญชีที่เป็นระบบมากยิ่งขึ้น

4. จากการทำวิจัยในครั้งนี้ ทำให้นักวิจัยชุมชนได้มีประสบการณ์และการเรียนรู้เกี่ยวกับการทำวิจัยเพื่อนำผลที่ได้มาแก้ไขปัญหาชุมชนของตนเอง และยังช่วยสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างชุมชนกับสถานศึกษาในการร่วมกันสร้างคน แก้ไขปัญหาชุมชนในด้านอื่นๆ รวมถึงการร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ มากมายอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นประเพณี พิธีกรรมต่างๆ เช่น การจัดงานวันเด็ก หรือหากมหาวิทยาลัยมีการจัดอบรมความรู้ด้านคอมพิวเตอร์ ด้านภาษาอังกฤษ บัญชีครัวเรือน ก็จะเชิญให้ผู้นำชุมชนหรือบุคคลอื่นๆ ในชุมชนที่สนใจเข้าร่วมรับฟังและเรียนรู้ร่วมกัน

ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้ศึกษาและออกแบบเฉพาะระบบบัญชีของกองทุนเมืองเท่านั้น โดยยังไม่ได้ลงรายละเอียดเกี่ยวกับกองทุนชุมชน ดังนั้น ในการทำวิจัยครั้งต่อไปอาจต่อยอดด้วยการวางระบบเพื่อเชื่อมการทำบัญชีทั้งกองทุนเมืองและกองทุนชุมชน ประกอบกับรูปแบบการทำวิจัยในครั้งนี้เป็นการทำวิจัยเพื่อให้ได้รูปแบบในการจัดทำบัญชีโดยใช้วิธีการจัดทำด้วยมือ ดังนั้นงานวิจัยต่อไปอาจต่อยอดด้วยการบูรณาการการจัดทำบัญชีด้วยคอมพิวเตอร์

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (ฝ่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น) และมหาวิทยาลัยเกริก ที่สนับสนุนทุนและเวลาในการทำวิจัยครั้งนี้ จนทำให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

บรรณานุกรม

- กมล สดุดะเสริฐ. 2540. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติงาน. กระบวนการประชาคมผ่าน วันที่ 1-2 กรกฎาคม 2546 ณ โรงพยาบาลน่าน อำเภอเมือง. กรุงเทพฯ: สำนักงานโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ 2537; หน้า 8.
- เจริญ สุตรักษ์. 2545. แนวทางการบริหารจัดการกลุ่มกองทุนให้มีความเป็นเอกภาพ บ้านกะปาง อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช. โครงการวิจัย ฝ่ายวิจัยท้องถิ่น. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ชาญณรงค์ วงศ์วิชย์. 2553. เครือข่ายเมืองเขตบางเขน : กระบวนการบูรณาการทุนเพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนท้องถิ่น. สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน).
- ธิดาพร อินชุม. 2554. ปัญหาด้านการจัดทำบัญชีและการควบคุมภายในของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองในอำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาบัญชีมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- น้ำทิพย์ วิภาวิน. 2547. การจัดการความรู้กับคลังความรู้. กรุงเทพฯ: เอสอาร์ พรินติ้งแมสโปรดักส์, หน้า 20.
- บุศรา คงศักดิ์. 2546. การประยุกต์ใช้ระบบบัญชีของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ กรณีศึกษาอำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์. การค้นคว้าแบบอิสระ หลักสูตรบัญชีมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ประเวศ วะสี. 2548. การจัดการความรู้ : กระบวนการปลดปล่อยมนุษย์สู่ศักยภาพ เสรีภาพ และความสุข. กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.).
- ปรีชญา ชีวะเกตุ. 2545. แนวปฏิบัติทางบัญชีสำหรับกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง กรณีศึกษาของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองในเขตตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์หลักสูตรบัญชีมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พันธุ์ทิพย์ รามสูต. 2540. การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล, หน้า 2-3, 31.
- มาณี ไชยธีรานุกุลศิริ. 2539. การวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, หน้า 102.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2546. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
- วิจารณ์ พานิช. 2552. องค์การแห่งการเรียนรู้และการจัดการความรู้. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. จาก <http://www.nokkrob.org/index.php?File=forum&obj=forum>. สืบค้นเมื่อ 10 มิถุนายน 2552.
- วิชุดา มาตันบุญ. 2550. การจัดการกองทุนชุมชนในชนบท: กรณีศึกษาชุมชนพื้นราบ. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุนันทา เลาหนันท์. 2542. การบริหารทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพฯ: ธนาการพิมพ์, หน้า 1.
- สุภางค์ จันทวานิช. 2539. วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 71.
- สุภางค์ จันทวานิช. 2547. การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 67.

การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนโดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษา : ผลิตภัณฑ์ของใช้ในครัวเรือน บ้านคลองเตื่อพัฒนา ตำบลท่ามะนาว อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

ปณณัณษ ธนัทพรรษรตน์¹ และ ฉันทนา สุรัสวดี²

บทคัดย่อ

การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนโดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษาผลิตภัณฑ์ของใช้ในครัวเรือนบ้านคลองเตื่อพัฒนา ตำบลท่ามะนาว อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) สสำรวจปัญหาและความต้องการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนของผู้ประกอบการผลิตภัณฑ์ของใช้ในครัวเรือน บ้านคลองเตื่อพัฒนา (2) เพื่อพัฒนารูปแบบตราสัญลักษณ์และกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์สินค้าชุมชน โดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (3) สสำรวจความพึงพอใจของผู้บริโภคต่อผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการพัฒนารูปแบบแล้ว กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มแม่บ้านคลองเตื่อพัฒนา จำนวน 10 คน บุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลท่ามะนาว จำนวน 8 คน ซึ่งเป็นผู้เกี่ยวข้องกับศูนย์การเรียนรู้ทั้ง 7 ศูนย์ ในชุมชนท่ามะนาว และตัวแทนจาก บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) จำนวน 2 คน โดยวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) และผู้บริโภค จำนวน 80 คน โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental sampling) เพื่อประเมินความพึงพอใจต่อรูปแบบตราสัญลักษณ์และกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแนวคำถามสำหรับใช้ในการสนทนากลุ่มกับกลุ่มแม่บ้านเพื่อสำรวจปัญหาและความต้องการในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนและอัตลักษณ์ของชุมชน แนวคำถามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญด้านตราสัญลักษณ์ แนวคำถามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อรูปแบบกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ และแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเพื่อประเมินค่าความพึงพอใจของผู้บริโภคที่มีต่อตราสัญลักษณ์และกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ มัชฌิมเลขคณิต และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า ก่อนการวิจัยผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนบ้านคลองเตื่อพัฒนานั้น มีรูปแบบอย่างง่าย ๆ พิมพ์ข้อความบรรยายสรรพคุณบนกระดาษธรรมดาติดไว้ที่ผลิตภัณฑ์ สินค้าบางประเภทเทปบรรจุลงขวดน้ำพลาสติกที่ใช้แล้วโดยไม่มีแมฉลากสินค้า ทำให้ผลิตภัณฑ์ขาดความน่าเชื่อถือ และแม้ว่าจะเคยมีหน่วยงานจากทั้งภาครัฐและเอกชนได้เข้ามาช่วยออกแบบสัญลักษณ์และกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ให้กับทางกลุ่มฯ แต่เนื่องจากทางกลุ่มฯ ไม่ได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นส่งผลให้เกิดการไม่ยอมรับแบบสัญลักษณ์ที่ออกแบบมา

เมื่อทีมวิจัยได้เข้าไปในชุมชนและสอบถามความต้องการของกลุ่มฯ พบว่า กลุ่มแม่บ้านคลองเตื่อพัฒนามีความต้องการให้ทีมวิจัยออกแบบตราสัญลักษณ์และกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งผลงานที่ออกแบบมาจากกระบวนการมีส่วนร่วมดังกล่าวสามารถสะท้อนอัตลักษณ์ของกลุ่มฯ ได้ชัดเจน ส่งผลให้เกิดการยอมรับและยังสร้างความภูมิใจให้กับกลุ่มฯ เป็นอย่างมาก และจากการสำรวจความพึงพอใจของทั้งกลุ่มแม่บ้านและผู้บริโภคต่อการออกแบบตราสัญลักษณ์นั้นพบว่า มีความพึงพอใจในระดับมาก และความพึงพอใจด้านกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ของใช้ในครัวเรือนของผู้บริโภคในด้านรูปร่าง สีที่เหมาะสมกับลักษณะของสินค้าภาพประกอบที่ชัดเจน สามารถสร้างมูลค่าเพิ่ม มีความน่าเชื่อถือ ปลอดภัยสวยงาม และดูโดดเด่นสะดุดตานั่นพบว่า ผู้บริโภคมีความพึงพอใจในระดับมากเช่นกัน

คำสำคัญ : สินค้าชุมชน ผลิตภัณฑ์ของใช้ในครัวเรือน การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

สาขาวิชา ศิลปกรรม

ปณณัณษ ธนัทพรรษรตน์

ผู้เขียนหลัก

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

อีเมล : h2otantanod@yahoo.com

^{1,2} สาขาวิชาศิลปกรรม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

The Model Development of the Community Products by Participatory Action Research Method Case Study : Household products of Baan Khlong Dua Pattana in Tambon Tha Manao, Amphoe Chai Badan, Lopburi Province

Pannat Tanaspansarrat¹ and Chantana Suratsawadee²

Field : Fine and Applied Arts

Abstract

The research on The Model Development of the Community Products by Participatory Action Research Method, the Case study : Household products of Baan Khlong Dua Pattana in Tambon Tha Manao, Amphoe Chai Badan, Lopburi Province was aimed to (1) find out the problems and determine the needs in developing product models for community products of the entrepreneurs of Baan Khlong Dua Pattana (2) to develop a logo and graphics on the packaging of community products using participatory action research method (3) to survey the customer satisfaction towards the product models which have been developed. The sample groups consist of 10 people from Khlong Dua Pattana housewives group, 8 personnel of Tha Manao Sub-district Administrative Organization (SAO) who are associated with the seven learning centers in Tha Manao Community and two representatives from PTT Public Company Limited. Purposive sampling was used as a tool for sampling. And 80 selected consumers who were the field-trip attendants at the Tha Manao Sub-district Administrative Organization (SAO) and the people in the area, were chosen by means of accidental sampling to assess their satisfaction with the logo and graphics on the packaging. The instruments used in the research were: guideline questions for discussion groups to explore the issues and the needs to develop the models of community products, guideline questions for the comments of logo experts, guideline questions for the comments of the experts on graphical formats on the packaging, and the questionnaire created to assess the consumers' satisfaction with the logos and graphics on the packaging. The data were analyzed by percentage, mean, and standard deviation.

The results showed that before the research project, the community products of Baan Khlong Dua Pattana, Chai Badan District, Lopburi province, have simple forms; the product details were only described in text forms and typed on plain paper affixed to the products; some types of products were poured into used plastic water bottles, even without any labels resulting in lack of product credibility. Although there are organizations from both public and private sectors helping the group in designing logos and packaging graphics, they did not accept the designed logos because they did not participate in expressing their own ideas.

When the research team entered the community and inquired the needs of the Khlong Dua Pattana group, they then would like the research team to design the logos and graphics on the packaging, using a participatory process, and the designs from such participatory process reflected clear identity of the group, resulting in the great recognition and immense pride of the group. From satisfaction surveys on logo designs, it showed a satisfaction with high level, and a satisfaction with the graphics on the packaging of household consumers products: shapes, colors appropriate to the nature of the products, clear illustrations which can add value, reliability, safety, beauty and prominence, it was found that the consumers' satisfaction was at the high level .

Keywords : Community products, Household products, Participatory Action Research

Pannat Tanaspansarrat

Corresponding Author

Faculty of Humanities and Social Sciences,

Phranakhon Rajabhat University

Email : h2otantanod@yahoo.com

^{1,2} Department of Fine Arts, Faculty of Humanities and Social Sciences, Phranakhon Rajabhat University

1. บทนำ

สาระสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555-2559 ได้กล่าวถึงการพัฒนาประเทศที่สำคัญ ได้แก่ การเสริมสร้างทุนสังคม ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนและสังคมไทยสู่สังคมคุณภาพ เกื้อกูลและเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน มีระบบการผลิตเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีความมั่นคงด้านอาหารและพลังงานบนพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่พึ่งตนเอง โดยการสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีอาชีพ ความเป็นอยู่ที่ดี มีงานทำ มีรายได้ นำทรัพยากรในชุมชนมาสร้างมูลค่าผลิตเป็นสินค้าชุมชนจำหน่าย เกิดการสานต่อโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ชุมชนได้รวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการจัดจำหน่าย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554) บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการสร้างผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนในหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์และความสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ โดยได้จัดโครงการ “รักษ์ป่า สร้างคน 84 ตำบลวิถีพอเพียง” ขึ้นเพื่อนำทั้งสองปรัชญามาผสมผสานกันให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด ในปีพ.ศ. 2554 ได้ให้การสนับสนุนกลุ่มชุมชนตำบลท่ามะนาว โดยการให้ความรู้แก่คนในชุมชน มีศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนจำนวน 7 ศูนย์การเรียนรู้ (ทีมงานวิจัยชาวบ้าน, 2555) กลุ่มบ้านคลองเตี๋ยพัฒนาเป็นกลุ่มคนในชุมชนจำนวน 10 คน ในตำบลท่ามะนาวที่รวมตัวกันเพื่อผลิตสินค้าชุมชนจากวัตถุดิบในท้องถิ่นประเภทสมุนไพรที่มีในท้องถิ่น ทำผลิตภัณฑ์ในครัวเรือน เช่น สบู่ ยาสมุนไพร แชมพู ครีมนวด น้ำยาล้างจาน เป็นต้น

จากการลงพื้นที่ตำบลท่ามะนาว อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี เมื่อเดือนตุลาคม 2556 ผู้วิจัยพบว่า ปัญหาของผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนบ้านคลองเตี๋ยพัฒนา ยังไม่เป็นที่รู้จักของผู้บริโภคในวงกว้างนั้นอาจเนื่องมาจากตัวผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนยังไม่มีตราสัญลักษณ์ ไม่มีกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์เพื่อสื่อสารให้ผู้บริโภคสามารถเข้าใจได้และเกิดภาพจดจำสินค้าที่ดีได้ ภาพรวมเดิมของผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนบ้านคลองเตี๋ยพัฒนา ตำบลท่ามะนาว มีเพียงพิมพ์ข้อความบรรยายสรรพคุณบนกระดาษธรรมดาติดไว้ที่ผลิตภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์สินค้าบางประเภทบรรจุลงขวดน้ำพลาสติกที่ใช้แล้วโดยไม่มีแม้แต่ฉลากสินค้าทำให้ผลิตภัณฑ์ขาดความน่าเชื่อถือ

จากการสัมภาษณ์นายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่ามะนาว และกลุ่มแม่บ้านคลองเตี๋ยพัฒนาพอสรุปได้ว่า เนื่องจากองค์การบริหารส่วนตำบลท่ามะนาวนั้นเป็น 1 ใน 84 ตำบลวิถีพอเพียงที่อยู่ภายใต้โครงการของ ปตท. ทำให้มีหน่วยงานจากภาครัฐและภาคเอกชนให้ความสำคัญ โดยได้เข้ามาช่วยพัฒนา

ผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนหลายครั้ง หากแต่เป็นการช่วยเหลือในลักษณะของการมองดูปัญหาจากมุมมองของคนภายนอก แต่ยังขาดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเองในขั้นตอนต่างๆ ของกระบวนการทำงาน ทำให้เกิดการไม่ยอมรับในกลุ่มแม่บ้านฯ เมื่อหน่วยงานดังกล่าวกลับออกไป ทางกลุ่มแม่บ้านฯ ก็ไม่ได้ใช้ทั้งตราสัญลักษณ์และฉลากสินค้านั้น (วสันต์ ดอนชัย, 2556; สัมภาษณ์)

จากข้อมูลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่า หากกลุ่มแม่บ้านฯ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการคิดและการสร้างสรรค์ผลงานด้วยตัวเองก็อาจจะทำให้ทราบถึงปัญหาและแก้ปัญหาได้ตรงจุดจนเกิดรูปแบบใหม่ๆ ของผลงานที่มาจากความคิดเห็นของคนในกลุ่ม ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของตนเองอย่างแท้จริง อันจะส่งผลให้คนในกลุ่มในชุมชนได้ตระหนักถึงคุณค่าและเกิดความภาคภูมิใจร่วมกัน และจากผลการศึกษาเรื่องการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมฯ พบว่า สมาชิกของชุมชนต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องใน 4 มิติ คือ การมีส่วนร่วมการตัดสินใจว่า ควรทำอะไร และทำอย่างไร การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา รวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานและการมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการฯ โดยเป็นการสร้างโอกาสให้สมาชิกทุกคนของชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือและเข้ามามีอิทธิพลต่อกระบวนการดำเนินกิจกรรมในการพัฒนา รวมถึงได้ประโยชน์จากการพัฒนานั้นอย่างเสมอภาค (เอกวิทย์ นวเศรษฐ, 2554 อ้างจาก Cohen, J.M. and Uphoff, 1981)

ดังนั้นในงานศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ จึงสนใจพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนประเภทของใช้ในครัวเรือนโดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้มีภาพลักษณ์ผลิตภัณฑ์ที่มีจุดเด่น สวยงาม เป็นที่จดจำ บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ที่ชัดเจนของกลุ่มแม่บ้านฯ และแสดงคุณภาพของผลิตภัณฑ์ อันจะนำไปสู่การรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อสำรวจปัญหาและความต้องการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนของผู้ประกอบการผลิตภัณฑ์ของใช้ในครัวเรือน บ้านคลองเตี๋ยพัฒนา ตำบลท่ามะนาว อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

2.2 เพื่อพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนโดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผลิตภัณฑ์ของใช้ในครัวเรือน บ้านคลองเตี๋ยพัฒนา ตำบลท่ามะนาว อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

2.3 เพื่อสำรวจความพึงพอใจของผู้บริโภคต่อตราสัญลักษณ์และกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์ของใช้ในครัว

เรือน บ้านคลองเตื่อพัฒนา ตำบลท่ามะนาว อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ที่ได้รับการพัฒนาแล้ว

3. ขอบเขตของการศึกษา

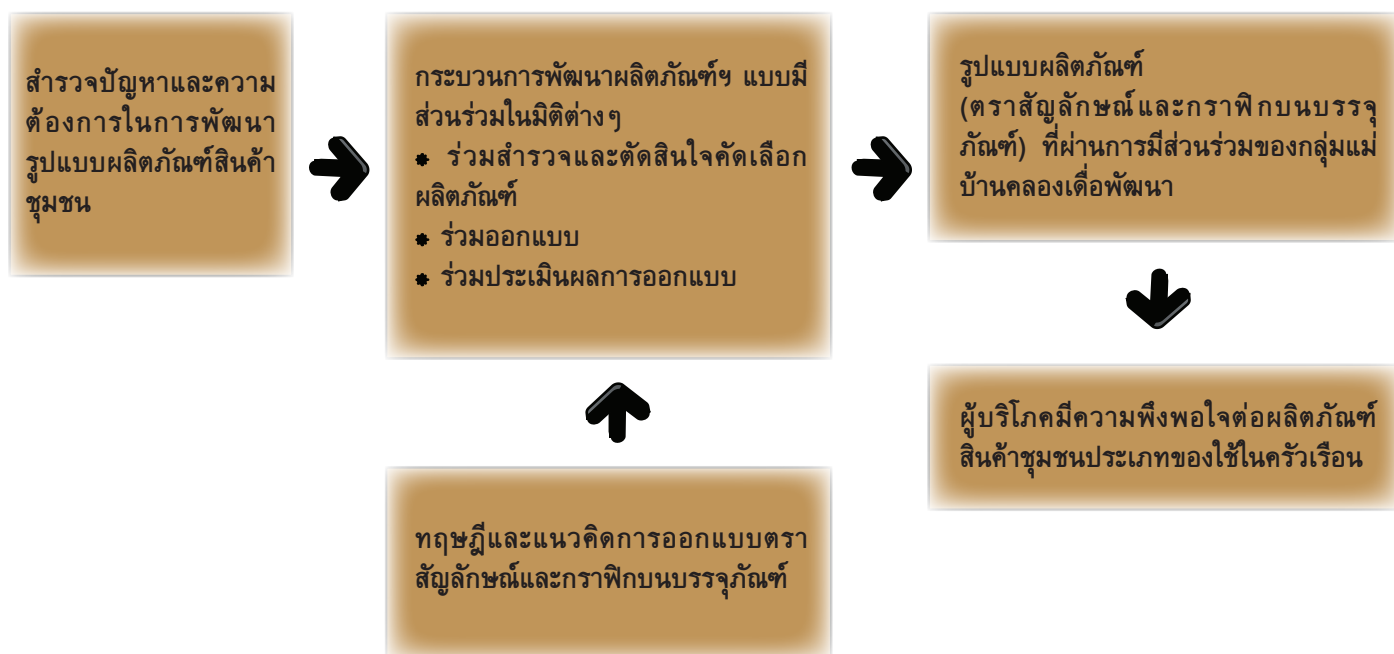
งานวิจัยนี้เป็นวิจัยประยุกต์เน้นการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนมีทั้งการสำรวจและการออกแบบ มีขอบเขตของการวิจัยดังนี้

3.1 ขอบเขตของประชากร

3.1.1 ประชากร คือ กลุ่มแม่บ้านคลองเตื่อพัฒนา ตำบลท่ามะนาว อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี จำนวน 10 คน บุคลากรขององค์การบริหารส่วนตำบลท่ามะนาว จำนวน 15 คน และผู้บริโภคนาน 150 คน

3.1.2 กลุ่มตัวอย่าง คือ แม่บ้านคลองเตื่อพัฒนา ตำบลท่ามะนาว อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี จำนวน 10 คน บุคลากรขององค์การบริหารส่วนตำบลท่ามะนาว จำนวน 8 คน ตัวแทนจากบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) จำนวน 2 คน และผู้บริโภค คือ ชาวบ้านชุมชนตำบลท่ามะนาวและผู้ที่มาศึกษาดูงานของศูนย์การเรียนรู้ที่องค์การบริหารส่วนตำบลฯ จำนวน 80 คน

4. กรอบแนวคิดของโครงการวิจัย

5. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างทีมวิจัย อาจารย์ และชุมชน ข้อมูลที่ศึกษาในการดำเนินการดัง ต่อไปนี้

3.2 ขอบเขตของเนื้อหา

ในการวิจัยครั้งนี้ ขอบเขตของเนื้อหา คือ การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชน ซึ่งหมายถึง การออกแบบตราสัญลักษณ์และออกแบบกราฟิกบนผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนบ้านคลองเตื่อพัฒนา จำนวนทั้งสิ้น 12 รายการ ได้แก่

- 3.2.1 น้ำยาซักผ้าขนาด 900 ml.
- 3.2.2 น้ำยาซักผ้าขนาด 2,000 ml.
- 3.2.3 น้ำยาปรับผ้านุ่มสูตรยามเช้าขนาด 900 ml.
- 3.2.4 น้ำยาปรับผ้านุ่มสูตรยามเช้าขนาด 2,000 ml.
- 3.2.5 น้ำยาปรับผ้านุ่มสูตรยามเย็นขนาด 900 ml.
- 3.2.6 น้ำยาปรับผ้านุ่มสูตรยามเย็นขนาด 2,000 ml.
- 3.2.7 น้ำยาล้างจานสูตรผสมมะกรูดจานขนาด 500 ml.
- 3.2.8 ครีมอาบน้ำสูตรขมิ้นขนาด 400 ml.
- 3.2.9 ครีมอาบน้ำผสมขมิ้นขนาด 950 ml.
- 3.2.10 สบู่สมุนไพรสูตรขมิ้นขนาด 50 ml.
- 3.2.11 สบู่สมุนไพรสูตรว่านหางจระเข้ขนาด 50 ml.
- 3.2.12 ครีมพอกหน้าสูตรขมิ้น

5.1 ข้อมูลที่ศึกษา

- 1) ข้อมูลด้านพื้นที่ พื้นที่ที่ศึกษาครั้งนี้เป็นชุมชนตำบลท่ามะนาว อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี
- 2) ประชากร คือ กลุ่มแม่บ้านคลองเตื่อพัฒนา ตำบลท่ามะนาว อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรีจำนวน 10 คน บุคลากรขององค์การบริหารส่วนตำบลท่ามะนาว จำนวน 15 คน ตัวแทน

จากบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) และผู้บริโภค คือ ชาวบ้านชุมชนตำบลท่ามะนาว และผู้ที่มาศึกษาดูงานของศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่นการบริหารส่วนตำบลท่ามะนาว ที่มาซื้อสินค้าเฉลี่ยภายในเดือนธันวาคม 2557 ถึง เดือนกุมภาพันธ์ 2558 เดือนละ 150 คน

3) กลุ่มตัวอย่าง คือ กลุ่มแม่บ้านคลองเตื่อพัฒนา จำนวน 10 คน บุคลากรขององค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 8 คน ตัวแทนจากบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) จำนวน 2 คน เลือกโดยวิธีการแบบเจาะจง (Purposive sampling) และผู้บริโภค จำนวน 80 คน ซึ่งเป็นผู้มาศึกษาดูงานที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่ามะนาว และผู้ที่อยู่ในพื้นที่โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่ม

ตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental sampling)

4) ผลลัพธ์สินค้าชุมชนจำนวนทั้งสิ้น 12 รายการ

5.2 เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย

1) ประเด็นคำถามที่ใช้ในการสนทนากลุ่ม (Focus group) กับกลุ่มแม่บ้าน

2) ประเด็นคำถามความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญ

3) แบบสำรวจความพึงพอใจของกลุ่มแม่บ้านคลองเตื่อพัฒนา และผู้บริโภคต่อการออกแบบตราสัญลักษณ์และกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ของผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในครัวเรือนบ้านคลองเตื่อพัฒนา ดังรายละเอียดในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงกลุ่มผู้เข้าร่วมวิจัยและเครื่องมือ/กิจกรรม

กลุ่มผู้เข้าร่วมวิจัย	เครื่องมือ/กิจกรรม
1. กลุ่มแม่บ้านคลองเตื่อพัฒนาจำนวน 10 คน บุคลากรขององค์การบริหารส่วนตำบลท่ามะนาว จำนวน 8 คน และตัวแทนจาก บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน)	1.1 ใช้การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อทำความเข้าใจในโครงการฯ แผนงาน และระดมความคิดเห็นโดยใช้คำถามในการสนทนากลุ่ม เพื่อสำรวจปัญหาและความต้องการในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนแบบมีส่วนร่วม 1.2 คัดเลือกผลิตภัณฑ์ที่เข้าร่วมโครงการโดยการมีส่วนร่วมของกลุ่มแม่บ้านฯ บุคลากรของอบต.ท่ามะนาว และตัวแทนจากบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) 1.3 ผู้วิจัยอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับลักษณะของตราสัญลักษณ์แก่กลุ่มแม่บ้านฯ บุคลากร อบต.ฯ ต่อจากนั้นได้มีส่วนร่วมในการหาอัตลักษณ์ของกลุ่มด้วยประเด็นคำถามในการสนทนากลุ่ม (Focus group) 1.4 ผู้เข้าร่วมวิจัยร่วมกันคัดเลือกลักษณะของภาพประกอบที่ใช้ในผลิตภัณฑ์และลักษณะของรูปทรงบรรจุภัณฑ์ที่มีความเหมาะสมกับผลิตภัณฑ์แต่ละประเภท 1.5 ผู้วิจัย กลุ่มแม่บ้านฯ บุคลากร อบต.ท่ามะนาวและตัวแทนจาก บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ร่วมกันออกแบบตราสัญลักษณ์และกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์
2. ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบสัญลักษณ์ จำนวน 2 คน - ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทองเจือ เขียดทอง จากภาควิชาศิลปกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี - คุณประชัย คงเจริญพงษ์ กรรมการผู้จัดการ บริษัทไพโรชาลัยกราฟิก จำกัด ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบบรรจุภัณฑ์ จำนวน 2 คน คือ - ผู้ช่วยศาสตราจารย์ปาริชาติ รัตนพล จากภาควิชาออกแบบผลิตภัณฑ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร - คุณเสวลิ ศิลปวรศาสตร์ นักวิชาการออกแบบผลิตภัณฑ์ปฏิบัติการ กรมส่งเสริมการค้าส่งออก	2.1 แนวคำถามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญด้านตราสัญลักษณ์ 2.2 แนวคำถามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อลักษณะรูปแบบผลิตภัณฑ์
3. กลุ่มแม่บ้านคลองเตื่อพัฒนา จำนวน 10 คน บุคลากร อบต.ท่ามะนาว จำนวน 8 คน ตัวแทนจากบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) จำนวน 2 คน และผู้บริโภค จำนวน 80 คน จากชาวบ้านชุมชนตำบลท่ามะนาวและที่มาศึกษาดูงานในศูนย์การเรียนรู้ท้องถิ่นการบริหารส่วนตำบลท่ามะนาว	3.1 แบบสำรวจความพึงพอใจของกลุ่มแม่บ้านและผู้บริโภคที่มีต่อผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชน

5.3 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 สรรวจปัญหาและความต้องการในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ของบ้านคลองเตื่อพัฒนา

1. ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนบ้านคลองเตื่อพัฒนา เพื่อศึกษาบริบท สภาพวิถีการดำเนินชีวิต และอาชีพของกลุ่มแม่บ้านคลองเตื่อพัฒนาซึ่งส่วนใหญ่ทำเกษตรกรรม

2. ลงพื้นที่พบกลุ่มชุมชน จัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อทำความเข้าใจโครงการฯ และแผนงานวิจัย มีกลุ่มแม่บ้านคลองเตื่อพัฒนาและผู้แทนจากส่วนราชการ คือ กลุ่มสมาชิกจากองค์การบริหารส่วนตำบล โดยผู้วิจัยคัดเลือกจากผู้เกี่ยวข้องที่ทำหน้าที่ดูแลศูนย์การเรียนรู้ผลิตภัณฑ์ชุมชนตัวแทนจากบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิเคราะห์สำรวจปัญหาและความต้องการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนของกลุ่มแม่บ้านคลองเตื่อพัฒนา

3. จัดเวทีสำรวจปัญหาและความต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชน บ้านคลองเตื่อพัฒนาโดยมีผู้เข้าร่วมคือ กลุ่มแม่บ้านคลองเตื่อพัฒนา จำนวน 10 คน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลท่ามะนาว จำนวน 8 คน และตัวแทนจากบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) จำนวน 2 คน ที่องค์การบริหารส่วนตำบลย เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2557 (ขั้นความต้องการในการออกแบบ-Design refinement)

4. ผู้วิจัย กลุ่มแม่บ้านคลองเตื่อพัฒนา สมาชิกส่วนองค์การบริหารส่วนตำบลท่ามะนาวและผู้แทนจากบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ร่วมกันคัดเลือกผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชน ที่เข้าร่วมโครงการฯ

ขั้นตอนที่ 2 พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนแบบมีส่วนร่วม

1. ผู้วิจัยให้ความรู้กับกลุ่มแม่บ้านคลองเตื่อพัฒนา จำนวน 10 คน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลท่ามะนาวจำนวน 8 คน และตัวแทนจากบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) จำนวน 2 คน ที่องค์การบริหารส่วนตำบลย เมื่อวันที่ 24 กันยายน 2557 เรื่องการออกแบบตราสัญลักษณ์ด้านต่างๆ ดังนี้ คือ ประเภทของสัญลักษณ์ คุณลักษณะที่ดีของสัญลักษณ์ อารมณ์และสี เพื่อให้กลุ่มแม่บ้านฯ และผู้ที่เกี่ยวข้องมีความเข้าใจและสามารถเลือกประเภทของสัญลักษณ์ กลุ่มสีที่เหมาะสมกับผลิตภัณฑ์ของตนเอง เรื่องการออกแบบกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ ด้านองค์ประกอบของกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ ข้อมูลที่จำเป็นของกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ ภาพประกอบสำหรับกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์เพื่อให้กลุ่มแม่บ้านฯ มีแนวคิดในการตัดสินใจ เป็นต้น

2. การมีส่วนร่วมในการออกแบบผลิตภัณฑ์โดยใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (Focus group) เพื่อระดมความคิดเห็นโดยใช้เครื่องมือ

และการเก็บรวบรวมข้อมูล มีประเด็นคำถามเพื่อค้นหาอัตลักษณ์ที่สำคัญของบ้านคลองเตื่อพัฒนา และอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของกลุ่มฯ จากนั้นให้กลุ่มแม่บ้านคลองเตื่อพัฒนาและผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ บุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลย ผู้แทนจากหน่วยงาน ปตท. ระดมความคิดเห็นและนำเสนอในเวทีการสนทนากลุ่ม

สรุปอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของกลุ่มแม่บ้านคลองเตื่อพัฒนา โดยเรียงจากลำดับความสำคัญมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด จากนั้นกลุ่มแม่บ้านคลองเตื่อพัฒนา ผู้ที่เกี่ยวข้องและผู้วิจัยร่างภาพสัญลักษณ์จากการมีส่วนร่วมของกลุ่มและเลือกอารมณ์ของสี (Mood and Tone) ที่มีความสัมพันธ์ใกล้เคียงกับกลุ่มแม่บ้านคลองเตื่อพัฒนา คือ กลุ่มสีที่เป็นชนบท (ดูพอเพียง ธรรมชาติ เรียบง่าย อ่อนโยน)

ส่วนกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ใช้ประเด็นคำถามให้กลุ่มแม่บ้านคลองเตื่อพัฒนาและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลย ร่วมกันระดมความคิดว่า ภาพประกอบแบบใดที่มีความเหมาะสมกับบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนฯ จะใช้ภาพประกอบเหมือนจริง (Realistic) ภาพดัดทอน (Distortion) หรือแบบนามธรรม (Abstract) ควรใส่รายละเอียดอะไรบ้างบนบรรจุภัณฑ์ และบรรจุภัณฑ์ชนิดใดมีความเหมาะสมกับผลิตภัณฑ์ของใช้ในครัวเรือนของบ้านคลองเตื่อพัฒนา หาข้อสรุปและนำเสนอในเวทีการสนทนากลุ่ม จากนั้นผู้วิจัยร่วมกับกลุ่มแม่บ้านฯ และผู้ที่เกี่ยวข้องนำข้อมูลที่ได้จากการสรุปจากเวทีสนทนากลุ่มมา ร่วมกันออกแบบร่าง (Preliminary design)

ภาพที่ 1 การมีส่วนร่วมระหว่างผู้วิจัย กลุ่มแม่บ้านคลองเตื่อพัฒนา บุคลากรอบต.ท่ามะนาว และตัวแทนจากบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน)

3. จากนั้นผู้วิจัยนำแบบร่าง (Preliminary design) จากกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนไปออกแบบต่อในขั้นตอนต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

3.1 ขั้นตอนออกแบบ (Sketch design)

ภาพที่ 2 ขั้นตอนออกแบบ (Sketch design)

3.2 ขั้นตอนการเลือกและตัดสินใจ (Selection)
ผู้วิจัย กลุ่มแม่บ้านฯ และผู้ที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการเลือกแบบจากขั้นตอนออกแบบเพื่อให้ผู้วิจัยนำไปพัฒนาในลำดับถัดไป

3.3 ขั้นตอนการพัฒนาแบบ (Develop design)
ผู้วิจัยทำการพัฒนาแบบที่ได้จากกระบวนการมีส่วนร่วมตัดสินใจเลือกของกลุ่มแม่บ้านฯ และผู้ที่เกี่ยวข้อง

ภาพที่ 3 ขั้นตอนการพัฒนาแบบ (Develop design)

จากนั้นให้ผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์ด้านการออกแบบตราสัญลักษณ์จำนวน 2 ท่านเลือกสัญลักษณ์จากการพัฒนาแบบที่มีความเหมาะสม และสอดคล้องกับผลิตภัณฑ์สินค้าในครัวเรือนในเรื่องของสี ความเป็นเอกลักษณ์ ความสวยงามโดดเด่น สะดุดตาน่าจดจำ และให้ผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์ด้านการออกแบบกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ จำนวน 2 ท่านเลือกกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ที่มีความเหมาะสมด้านการใช้ภาพประกอบ สีเส้น การสร้างมูลค่าเพิ่มให้ผลิตภัณฑ์ ความน่าเชื่อถือ ดูสะอาดปลอดภัย

ผู้วิจัยนำแบบตราสัญลักษณ์และกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ที่ผู้เชี่ยวชาญเลือกมาปรับแก้ตามความคิดเห็น

3.4 ขั้นตอนการออกแบบสุดท้าย (Design finalization)

เมื่อได้แบบสุดท้ายแล้ว ผู้วิจัยจัดเวทีนำเสนอผลงาน องค์การบริหารส่วนตำบลท่ามะนาว อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี เมื่อวันที่ 28 ตุลาคม 2557 เพื่อนำเสนอตราสัญลักษณ์และกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนให้กลุ่มแม่บ้านคลองเตื่อพัฒนา สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล และตัวแทนจากบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ได้มีส่วนร่วมเลือกแบบครั้งสุดท้าย

3.5 งานขั้นสุดท้าย (Final design)

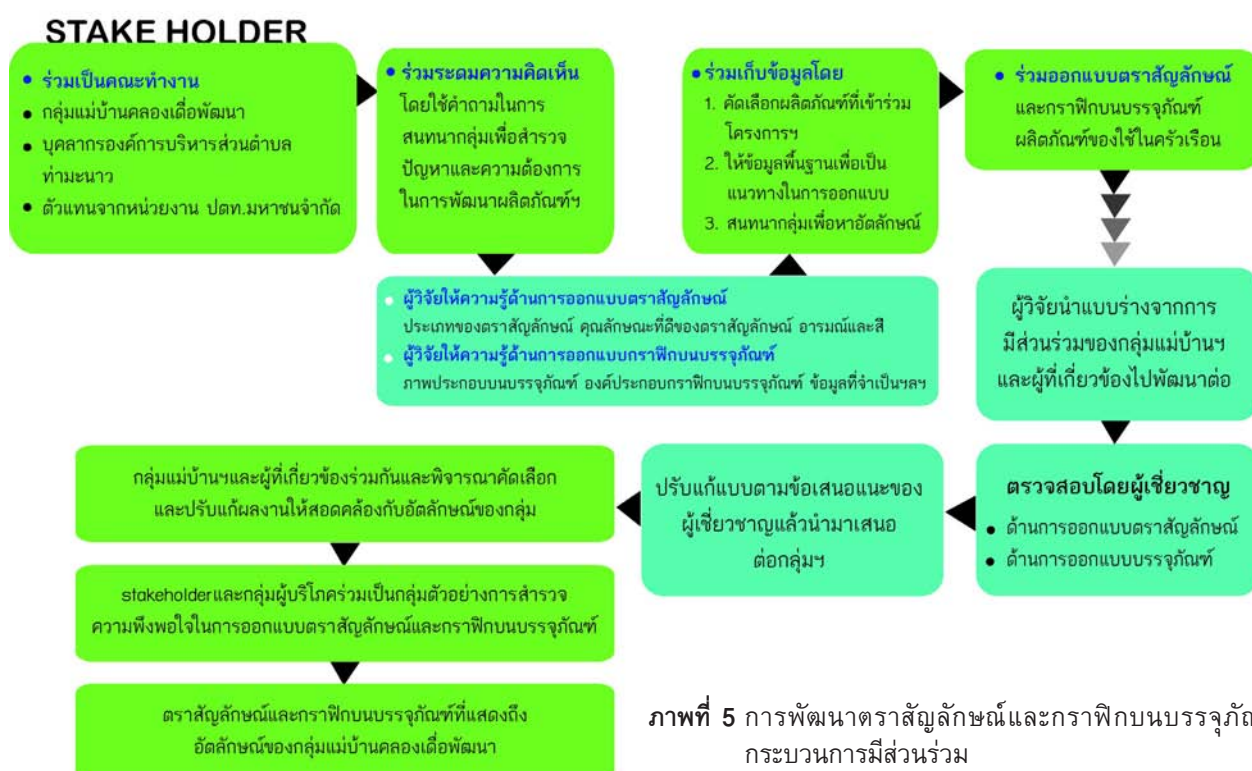
ผู้วิจัยนำความคิดเห็นจากการมีส่วนร่วมของกลุ่มแม่บ้านคลองเตื่อพัฒนา สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล และตัวแทนจาก บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) โดยกลุ่มเลือก

สัญลักษณ์แบบที่ 1 และปรับสีของตัวอักษรให้เป็นสีน้ำตาลเพื่อสอดคล้องกับอัตลักษณ์ของกลุ่มแม่บ้านฯ จากนั้นนำเสนองานขั้นสุดท้าย แล้วส่งมอบงานให้กับกลุ่มแม่บ้านคลองเตื่อพัฒนา เมื่อวันที่ 31 ตุลาคม 2557 ณ องค์การบริหารส่วนตำบลท่ามะนาว อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี

สรุปขั้นตอนการพัฒนาตราสัญลักษณ์ และกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ตามกระบวนการการมีส่วนร่วม

● การพัฒนาตราสัญลักษณ์และกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ตามกระบวนการการมีส่วนร่วม

ภาพที่ 5 การพัฒนาตราสัญลักษณ์และกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ตามกระบวนการมีส่วนร่วม

ขั้นตอนที่ 3 สํารวจความพึงพอใจของผู้บริโภคต่อผลิตภัณฑ์ของใช้ในครัวเรือน

1. สร้างเครื่องมือสำรวจความพึงพอใจที่มีต่อรูปแบบตราสัญลักษณ์และกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ของผลิตภัณฑ์ของใช้ในครัวเรือนที่ได้รับการพัฒนาแล้ว
2. สํารวจความพึงพอใจของผู้บริโภคที่มีต่อรูปแบบตราสัญลักษณ์และกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ของผลิตภัณฑ์ของใช้ในครัวเรือน
3. วิเคราะห์ข้อมูลการสำรวจความพึงพอใจของผู้บริโภคที่มีต่อรูปแบบตราสัญลักษณ์และกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ของผลิตภัณฑ์ของใช้ในครัวเรือน ด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติจากแบบสอบถาม โดยนำมาแจกแจงความถี่ หาค่ามัธยฐาน เลขคณิต และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
4. ขอการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน

6. ผลการวิจัย

6.1 ผลการสำรวจปัญหาและความต้องการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนของกลุ่มแม่บ้านคลองเตยพัฒนาพบว่า ผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่ของกลุ่มบ้านคลองเตยยังใส่ในขวดน้ำดื่ม ไม่มีตราสัญลักษณ์ ฉลากที่บอกคุณสมบัติของผลิตภัณฑ์ และกลุ่มแม่บ้านคลองเตยพัฒนาต้องการให้ทีมวิจัยช่วยพัฒนา

ภาพที่ 6 ตราสัญลักษณ์ของกลุ่มแม่บ้านฯ

ตราสัญลักษณ์และกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ให้กับกลุ่ม โดยวิธีวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

6.2 ผลการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชน พบว่าอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชนบ้านคลองเตยพัฒนา คือ ต้นมะเดื่อ ลูกมะเดื่อ ไค้แม่ น้ำหักศอกที่ไหลผ่านหมู่บ้าน ความเป็นตัวแทนที่โดดเด่นของกลุ่มแม่บ้านคลองเตย และใช้ชื่อว่า แอว์คลองเตย เพราะป่าแอว์เป็นผู้นำกลุ่มและเป็นผู้ชักชวนสมาชิกคนอื่น ๆ เข้าร่วมกลุ่ม

ตารางที่ 2 ข้อมูลแสดงความพึงพอใจของกลุ่มแม่บ้านและกลุ่มผู้บริโภคที่มีต่อรูปแบบตราสัญลักษณ์

ความพึงพอใจ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
บ่งบอกความเป็นเอกลักษณ์ชุมชน	4.5	0.6	พึงพอใจมาก
เป็นตัวแทนของสินค้าในชุมชน	4.4	0.7	พึงพอใจมาก
สีสันทันทีความสอดคล้องกับผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชน	4.5	0.7	พึงพอใจมาก
สามารถจดจำได้	4.4	0.7	พึงพอใจมาก
โดดเด่นสะดุดตา	4.4	0.7	พึงพอใจมาก
รวม	4.4	0.7	พึงพอใจมาก

ส่วนผลิตภัณฑ์ประเภทของใช้ในครัวเรือนใช้ชื่อว่า Allvy ที่เพี้ยนเสียงมาจาก “แอ่ว” ซึ่งสมาชิกในกลุ่มฯ เห็นว่า มีความเหมาะสมกับผลิตภัณฑ์ที่เป็นผลิตภัณฑ์ประเภทของใช้ในครัวเรือน เช่น น้ำยาซักผ้า น้ำยาปรับผ้านุ่ม 2 สูตร น้ำยาล้างจาน สำหรับภาพประกอบบนบรรจุภัณฑ์กลุ่มแม่บ้านตัดสินใจให้ใช้ภาพประกอบเหมือนจริง (Realistic) ที่เกิดจากภาพถ่ายและภาพวาดโดยมีผลงานดังนี้

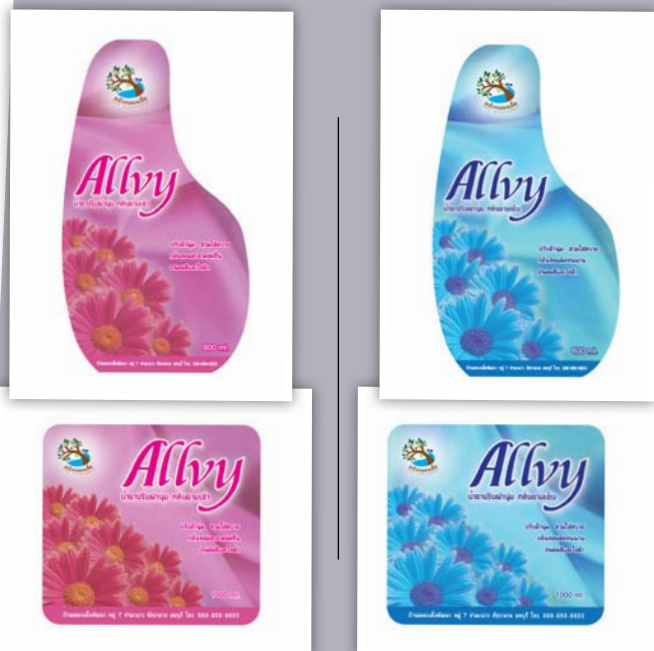

ภาพที่ 7 กราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์น้ำยาซักผ้าขนาด 900 ml. และ 2,000 ml.

ภาพที่ 10 กราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์น้ำยาล้างจานขนาด 500 ml.

ส่วนผลิตภัณฑ์บำรุงผิวกาย เช่น ครีมอาบน้ำ สบู่สมุนไพร 2 สูตร และครีมพอกหน้าสมุนไพรใช้ชื่อว่า Allena ที่เพี้ยนเสียงมาจากแอ่วผู้นำของกลุ่มแม่บ้านคลองเตือเช่นเดียวกัน ภาพประกอบบนบรรจุภัณฑ์ใช้เป็นภาพเหมือนจริงที่เป็นภาพวาด โดยมีผลงานดังนี้

ภาพที่ 8 กราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์น้ำยาปรับผ้านุ่มกลิ่นยามเช้าขนาด 900 ml. และ 2,000 ml.

ภาพที่ 9 กราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์น้ำยาปรับผ้านุ่มกลิ่นยามเย็นขนาด 900 ml. และ 2,000 ml.

ภาพที่ 11 กราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์ครีมอาบน้ำสูตรผสมขมิ้น ขนาด 400 ml. และ 950 ml.

ภาพที่ 12 กราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์สบู่สูตรผสมขมิ้น

ภาพที่ 13 กราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์สบู่สูตรผสมว่านหางจระเข้

ภาพที่ 14 กราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์ครีมพอกหน้าสูตรผสมขมิ้น ขนาด 50 ml.

ภาพที่ 15 ภาพผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนของผู้ประกอบการผลิตภัณฑ์ของใช้ในครัวเรือน บ้านคลองเตี้ยพัฒนา ตำบลท่ามะนาว อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ที่ได้รับการพัฒนา

ตารางที่ 3 สรุปความพึงพอใจต่อการออกแบบในทุกผลิตภัณฑ์ของกลุ่มแม่บ้านคลองเตย และกลุ่มผู้บริโภค

ความพึงพอใจ	รูปร่างเหมาะสม	สีสันทนการฟอก	ภาพประกอบชัดเจน	กราฟิกเหมาะสม	สร้างมูลค่าเพิ่ม	น้ำหนักดี ปลอดภัย	โดดเด่น สะดุดตา	เฉลี่ยรวม X	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
น้ำยาซักผ้า 900 ml.	4.5	4.5	4.4	4.3	4.3	4.2	4.5	4.4	0.6	พึงพอใจมาก
น้ำยาซักผ้า 2,000 ml.	3.9	3.6	3.7	3.9	3.9	3.8	3.8	3.8	0.7	พึงพอใจมาก
น้ำยาปรับผ้านุ่มสูตรยามเช้า 900 ml.	4.3	4.4	4.2	4.3	4.3	4.3	4.3	4.3	0.6	พึงพอใจมาก
น้ำยาปรับผ้านุ่มสูตรยามเช้า 2,000 ml.	3.8	3.8	3.7	3.8	3.8	3.9	3.9	3.8	0.6	พึงพอใจมาก
น้ำยาปรับผ้านุ่มสูตรยามเย็น 900 ml.	4	4	4	4	4.1	4	4.3	4.1	0.6	พึงพอใจมาก
น้ำยาปรับผ้านุ่มสูตรยามเย็น 2,000 ml.	3.5	3.7	3.8	3.9	3.8	3.8	4	3.8	0.6	พึงพอใจมาก
น้ำยาล้างจานสูตรผสมมะกรูด 500 ml.	4.3	4.5	4.4	4.4	4.4	4.3	4.5	4.4	0.6	พึงพอใจมาก
ครีมอาบน้ำสูตรขมิ้น 400 ml.	3.9	3.8	4	3.8	3.9	3.9	4.2	4.5	0.7	พึงพอใจมาก
ครีมอาบน้ำสูตรขมิ้น 950 ml.	4.2	4.2	4.2	4.4	4.2	4.3	4.4	4.5	0.6	พึงพอใจมาก
สบู่มะนาวสูตรขมิ้น	4.1	4.1	4.4	4.4	4.2	4.3	4.4	4.5	0.6	พึงพอใจมาก
สบู่มะนาวสูตรว่านหางจระเข้	4.3	4.3	4.4	4.2	4.4	4.2	4.6	4.5	0.6	พึงพอใจมาก
ครีมพอกหน้าสูตรขมิ้น	4.3	4.3	4.4	4.3	4.3	4.1	4.5	4.5	0.6	พึงพอใจมาก
เฉลี่ยรวม	4.1	4.1	4.1	4.1	4.1	4.1	4.3	4.5	0.6	พึงพอใจมาก

จากตารางแสดงให้เห็นว่า กลุ่มผู้บริโภคมีความพึงพอใจต่อการออกแบบกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ ของสินค้าชุมชนอยู่ในระดับมากทุกรายการในทุกประเด็น

7. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนโดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษา : ผลิตภัณฑ์ของใช้ในครัวเรือน บ้านคลองเตยพัฒนา ตำบลท่ามะนาว อำเภอยะบะดี จังหวัดลพบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1) สำรวจปัญหาและความต้องการในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ จากการสำรวจปัญหานั้นพบว่า กลุ่มแม่บ้านคลองเตยพัฒนายังไม่มีตราสัญลักษณ์และกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ที่ชัดเจน เนื่องจากที่ผ่านมาเคยมีหน่วยงานจากภาครัฐและภาคเอกชนมาออกแบบตราสัญลักษณ์และกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ให้

แต่กลุ่มฯ ไม่ได้มีส่วนร่วมในการออกแบบ ทางกลุ่มฯ จึงไม่ได้ใช้ตราสัญลักษณ์และกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์นั้น แต่ยังคงกลับไปบรรจุผลิตภัณฑ์ใส่ขวดน้ำดื่มพลาสติกใช้แล้วเช่นเดิม ทางกลุ่มฯ จึงต้องการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนของตนเอง

2) ในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์สินค้า ทางกลุ่มแม่บ้านคลองเตยพัฒนา และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลที่เป็นผู้รับผิดชอบศูนย์การเรียนรู้ และตัวแทนจาก บริษัท ปตท.จำกัด (มหาชน) นั้นได้มีส่วนร่วมในกระบวนการออกแบบทุกขั้นตอน ทำให้สามารถสะท้อนอัตลักษณ์ที่กลุ่มต้องการ ส่งผลให้เกิดการยอมรับตราสัญลักษณ์และกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ที่ตนเองได้ร่วมออกแบบ

3) ส่งผลให้ทั้งกลุ่มผู้บริโภคและกลุ่มแม่บ้านมีความพึงพอใจต่อรูปแบบผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนที่ได้รับการพัฒนาแล้วอยู่ในระดับมาก

8. อภิปรายผล

ผลการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนโดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษา : ผลิตภัณฑ์ของใช้ในครัวเรือน บ้านคลองเตื่อพัฒนา ตำบลท่ามะนาว อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี มีดังนี้

1. การสำรวจปัญหาและความต้องการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนของกลุ่มแม่บ้านคลองเตื่อพัฒนา พบว่าผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่ของกลุ่มบ้านคลองเตื่อฯ ยังใส่ในขวดน้ำดื่มไม่มีตราสัญลักษณ์ ผลากที่บอกคุณสมบัติของผลิตภัณฑ์ทำให้ขาดความน่าเชื่อถือจากผู้บริโภคเท่าที่ควร การออกแบบตราสัญลักษณ์นั้นมีเป้าหมายเพื่อเป็นการสื่อ เพื่อเตือนความทรงจำและทำให้เกิดผลด้านการสื่อความหมายต่อสาธารณชนได้ง่ายขึ้น (ทองเจือ เขียดทอง, 2547) หากทว่าตราสินค้านั้น ควรสะท้อนอัตลักษณ์ของเจ้าของผลิตภัณฑ์ ซึ่งสอดคล้องกับ ยรรยง สิ้นธุ่งาม (2548) ที่ได้เสนอแนวคิดในการออกแบบผลากและกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ว่า ควรคำนึงถึงตราสัญลักษณ์หรือชื่อของผลิตภัณฑ์ที่ออกแบบด้วยตัวอักษรหรือสัญลักษณ์ของภาพที่เป็นเอกลักษณ์ของผู้ผลิตให้มีลักษณะโดดเด่น ชัดเจน เหมาะสม และจดจำง่าย

2. การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนเป็นการออกแบบตราสัญลักษณ์และกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ โดยกลุ่มแม่บ้านคลองเตื่อพัฒนา และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลผู้รับผิดชอบศูนย์การเรียนรู้ได้มีส่วนร่วมในการค้นหาอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของกลุ่มแม่บ้านฯ และออกแบบให้สอดคล้องมีความเป็นตัวแทนที่โดดเด่นของกลุ่มฯ ซึ่งเป็นแนวทางเดียวกันกับ ประชิต ทินบุตร (2531) ที่กล่าวไว้ว่า ความมีลักษณะพิเศษที่สามารถสร้างความทรงจำหรือทัศนคติที่ดีต่อผลิตภัณฑ์และบริษัทผู้ผลิต ได้แก่ การใช้สี การใช้กราฟิก และภาพประกอบที่สามารถสร้างทัศนคติที่ดีต่อผลิตภัณฑ์ได้ดี การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ครั้งนี้ได้ใช้กระบวนการออกแบบตามข้อเสนอของ วรณนา กัลยาสาย (2552) ที่ได้กล่าวไว้ว่า แนวทางการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ให้เป็นมาตรฐานนั้น ต้องคำนึงถึงตราผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม สัญลักษณ์ของกลุ่ม ตลอดจนรายละเอียดของข้อมูลที่มาส่วนประกอบที่สำคัญเพื่อสร้างความโดดเด่นให้ตัวผลิตภัณฑ์จดจำง่ายโดยการดำเนินการแบบมีส่วนร่วม สมาชิกจะช่วยกันเสนอรูปแบบที่ต้องการก่อน เมื่อฝ่ายออกแบบทำการออกแบบแล้วจึงนำไปพิจารณากันในกลุ่มฯ จนเป็นที่พอใจ จึงจะนำมาใช้ได้ เรื่องของสีก็มีผลต่อภาพลักษณ์ของกลุ่มฯ และตัวผลิตภัณฑ์ด้วย

ส่วนการออกแบบกราฟิก (Graphic design) บนบรรจุภัณฑ์เป็นการสร้างสรรคัลักษณะส่วนประกอบภายนอกของโครงสร้างบรรจุภัณฑ์ให้สามารถสื่อสารสื่อความหมายความเข้าใจที่ให้ผลทางด้านจิตวิทยา (Psychological effects) ต่อผู้บริโภค เช่น ให้ผลในการดึงดูดความสนใจ การให้มโนภาพถึง

สรรพคุณประโยชน์ของผลิตภัณฑ์ การกระตุ้นให้เกิดความทรงจำบุคลิกลักษณะของผลิตภัณฑ์ ยี่ห้อผลิตภัณฑ์ ผู้ผลิต (เช่น ชื่อ แอ้วคล่องเตื่อ) การออกแบบสัญลักษณ์ และเนื่องจากกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์นั้นเป็นเสมือนตั้งอัตลักษณ์ของกลุ่มฯ (เช่น รูปต้นมะเดื่อ) สมาชิกภายในกลุ่มฯ จึงควรเป็นผู้สร้างซึ่งจะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ เห็นคุณค่าและอยากจะพัฒนาผลิตภัณฑ์ของตนเองต่อ อันจะนำมาซึ่งความยั่งยืนอย่างแท้จริงต่อไป

3. การศึกษาความพึงพอใจของกลุ่มแม่บ้านคลองเตื่อพัฒนาและผู้บริโภค

จากผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจของกลุ่มแม่บ้านคลองเตื่อพัฒนาและกลุ่มผู้บริโภคอยู่ในระดับมากและหากผลิตภัณฑ์ได้รับการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชน จะทำให้ผู้บริโภคเกิดความเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนนั้นได้รับความช่วยเหลือและความร่วมมือเป็นอย่างดีจากกลุ่มแม่บ้านคลองเตื่อพัฒนาและผู้ที่เกี่ยวข้อง และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นนอกจากตราสินค้าก็คือ กลุ่มบ้านคลองเตื่อฯ มีความภาคภูมิใจในผลิตภัณฑ์ของตนเองค่อนข้างมาก อาจเนื่องมาจากขั้นตอนการออกแบบผลิตภัณฑ์ฯ ทุกกระบวนการกลุ่มแม่บ้านฯ และผู้ที่เกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมในการออกแบบทั้งรายละเอียดที่ใส่บนบรรจุภัณฑ์ ตราสัญลักษณ์ ชื่อผลิตภัณฑ์ คุณสมบัติของผลิตภัณฑ์ ภาพประกอบ ตลอดจนรูปแบบบรรจุภัณฑ์ที่มีความเหมาะสมกับผลิตภัณฑ์ สอดคล้องกับข้อเสนอของ ชอบ เข้มกลัด และโกวิท พวงงาม ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในทุกขั้นตอน ตั้งแต่ขั้นศึกษาชุมชน การวิเคราะห์ปัญหา ศึกษาแนวทางในการแก้ปัญหา วางแผนและดำเนินการ เพื่อแก้ไขปัญหา ย่อมทำให้สมาชิกในชุมชนจะได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน (ชอบ เข้มกลัด และโกวิท พวงงาม, 2547) กระบวนการทำงานทุกขั้นตอนที่ชุมชนได้มีส่วนร่วมนั้น จะก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและเข้มแข็ง ตรงกับทัศนะของอุไรวรรณ ทองแกมแก้ว และชูศักดิ์ ทองแกมแก้ว (2552) ที่ได้กล่าวไว้ว่า การรวมกลุ่มร่วมกันคิด ร่วมในการศึกษา ร่วมกำหนดและร่วมกันปฏิบัตินั้นสามารถทำให้งานต่างๆ ลุล่วงสำเร็จได้ ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน นับเป็นการทำงานที่มีส่วนร่วมที่ดี และยังทำให้คนในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจ มีความเป็นเจ้าของ และมีความพึงพอใจต่อภาพลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ ในส่วนของกระบวนการวิจัยที่นำมาใช้ก็เป็นไปตามข้อเสนอของ พันธุ์ทิพย์ รามสูตร (2540) ที่ได้กล่าวถึงการวิจัยแบบมีส่วนร่วมว่า เป็นกลวิธีที่สนับสนุนความพยายามของบุคคลและกลุ่มบุคคลที่จะพัฒนาให้เกิดความเข้าใจในปัญหาสังคมอย่างจริงจังระหว่างผู้วิจัยภายนอกกับกลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นนักวิจัยภายใน โดยมีขั้นตอนกระบวนการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม โดยสรุปดังนี้

1. การค้นหาปัญหา/ความต้องการร่วมกันโดยความร่วมมือของผู้วิจัยตลอดกระบวนการ

2. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถานการณ์ระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการวิจัย และพัฒนาความเข้าใจปัญหาและปัจจัยที่เป็นสาเหตุที่เกี่ยวข้องทั้งในแง่สังคมวัฒนธรรมร่วมกัน

3. การปฏิบัติการระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการวิจัย การแก้ไขปัญหาและการพัฒนาชุมชนจะบังเกิดผลได้ เมื่อมีการเรียนรู้ร่วมกันจากการกระทำทั้งนักพัฒนาและสมาชิกในชุมชนนั้นๆ การวิจัยแบบมีส่วนร่วมจึงกลายเป็นกระแสหลักในการพัฒนาสังคมของทุกประเทศ (สำนักมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, 2554) และสอดคล้องกับที่ ศศิวิมล จุลศิลป์ (2551) ที่ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาแบบการมีส่วนร่วมฯ ได้กล่าวไว้ว่า ขั้นตอนเหล่านี้จะทำให้คนในชุมชนส่วนใหญ่รู้สึกภาคภูมิใจและรู้สึกเป็นเกียรติที่ได้มีส่วนร่วม

9. ข้อเสนอแนะแนวทางที่จะนำไปใช้ประโยชน์

จากการศึกษาปัญหาและความต้องการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนของผู้ประกอบการผลิตภัณฑ์ของใช้ในครัวเรือน บ้านคลองเต็พัฒนา ตำบลท่ามะนาว อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรีนั้น มีข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางที่จะนำไปใช้ประโยชน์ โดยควรนำกระบวนการมีส่วนร่วมของการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ฯ ทั้งการออกแบบสัญลักษณ์และการออกแบบกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์นั้นไปใช้ในพื้นที่ชุมชนอื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกับชุมชนท่ามะนาว เพื่อกลุ่มแม่บ้านฯ ที่เป็นเจ้าของผลิตภัณฑ์จะได้มีความภาคภูมิใจในผลงานของตนเอง ซึ่งสามารถสะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนได้ อันจักส่งผลต่อการยอมรับและก่อให้เกิดการใช้ผลงานอย่างต่อเนื่อง และหลังจากได้เปิดตัวผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนจากกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนให้เป็นที่รู้จักแล้ว ควรมีการวิจัยผลสัมฤทธิ์ของผลงานการออกแบบนี้ว่า สามารถส่งเสริมการขายได้มากน้อยเพียงใดอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

- ชอบ เข้มกลัด และโกวิทย์ พวงงาม. 2547. การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเชิงประยุกต์. กรุงเทพฯ; สำนักพิมพ์เสมาธรรม.
- ทองเจือ เขียดทอง. 2547. การออกแบบสัญลักษณ์. กรุงเทพฯ; สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.
- ทิพย์สุดา ปทุมานนท์. 2535. การจัดองค์ประกอบและที่ว่างในงานออกแบบพื้นฐาน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ; กราฟิกันแอ็ดฟักบีเคชั่น.
- ทีมงานวิจัยชาวบ้าน. 2555. การพัฒนาครัวเรือนเพื่อการพึ่งพาตนเอง ตำบลท่ามะนาว. ลพบุรี. ม.ป.ท.
- ประชิด ทิณบุตร. 2531. การออกแบบบรรจุภัณฑ์. กรุงเทพฯ; โอ.เอส.พรินติ้งเฮาส์.
- พันธุ์ทิพย์ रामสูตร. 2540. การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ; พี.เอ.ลีฟวิ่ง.
- ยรรยง สินธุ์งาม. 2548. การออกแบบฉลากหรือกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์. ธกส.วารสาร/วิชาการปริทัศน์. หน้า 13.
- วรรณนา กัลยาสาย และคณะ. 2552. โครงการแนวทางการพัฒนาบรรจุภัณฑ์และเพิ่มช่องทางการจัดจำหน่ายของของกลุ่มพัฒนาอาชีพบ้านคำแสนราชเหนือ ตำบลแสนสุข อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- วสันต์ ดอนชัย. นายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่ามะนาว. การสัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม 2556.
- ศศิวิมล จุลศิลป์. 2551. การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้จัดการศึกษาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน: การประยุกต์ใช้กระบวนการเอไอซี. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิจัยการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2554. สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555—2559.
- สำนักมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏกระทรวงศึกษาธิการ และสำนักมาตรฐานอุดมศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัย. 2545. หลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตการจัดการและการประเมินโครงการชุดวิชาการวิจัยชุมชน. นนทบุรี; เอส. อาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์จำกัด.
- อุไรวรรณ ทองแกมแก้ว และชูศักดิ์ ทองแกมแก้ว. 2552. รายงานการวิจัยแบบมีส่วนร่วมตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพืชในท้องถิ่นเพื่อแปรรูปเป็นอาหาร เครื่องสำอาง น้ำยาทำความสะอาด และกิจกรรมนันทนาการ. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- เอกวิทย์ นวเศรษฐ. 2554. การศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการวางแผนชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนโพธิ์โมสต์และชุมชนทรัพย์สินพัฒนา. วิทยานิพนธ์ปริญญาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมมหาบัณฑิต ภาควิชาการออกแบบและวางแผนชุมชน เมือง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

บทความรับเชิญ

ถอดบทเรียนการสร้างนักข่าวท้องถิ่นผ่าน การผลิตหนังสือพิมพ์ฝึกปฏิบัติ¹

ทิฆัมพร เอี่ยมเรไร

บทนำ

“... ‘ข่าว’ ไม่เพียงเป็นผลผลิตที่ทำหน้าที่เพื่อสาธารณชนเท่านั้น แต่ยัง
เป็น ‘สินค้า’ ที่ต้องสร้างกำไรให้กับองค์กรสื่อด้วย แต่การทำงาน ‘ข่าวท้องถิ่น’ สิ่ง
ที่นักข่าวพึงระลึก และสำนึกให้มากที่สุดคือ ‘ประโยชน์ของท้องถิ่น’ เพราะคุณค่าข่าว
ของสื่อท้องถิ่นมีกรอบการทำงานแตกต่างจากสื่อมวลชนทั่วไป... ผู้รับสารของสื่อ
ท้องถิ่นคือ ‘ชุมชน’ ไม่ใช่ ‘มวลชน’”

โครงการ “การเสนอข่าวสารการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในท้องถิ่น
ผ่านหนังสือพิมพ์ฝึกปฏิบัติ” ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุน
การวิจัย (สกว.) ผ่านโครงการการสื่อสารคุณค่าของงานความรู้เพื่อการพัฒนา
พื้นที่ ของหน่วยบูรณาการวิจัยและความร่วมมือเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ (ABC Unit)
โดยการนำผลการวิจัยของสกว. มาใช้ประโยชน์เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และขยายผล
ในชุมชนและพื้นที่ โดยมีภาควิชานิเทศศาสตร์ คณะบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์
และการสื่อสาร มหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก เป็นหนึ่งในสถาบันท้องถิ่น
ที่ร่วมทำโครงการนำร่องดังกล่าว ในฐานะกลไกขับเคลื่อนด้านการสื่อสารซึ่งเป็น
ศาสตร์สำคัญในการเชื่อมต่อระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับความรู้ที่มาจากผลวิจัย โดย
การสร้างบัณฑิตด้านนิเทศศาสตร์ที่ได้รับการฝึกปฏิบัติผ่านการสร้างสรรค์เนื้อหา
ที่มาจากงานวิจัยที่เหมาะสมกับชุมชนท้องถิ่น

แนวคิดของโครงการฯ พิจารณาว่า นิสิตนิเทศศาสตร์ กลุ่มวิชาเอก
สาขาหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่คุ้นเคยกับรูปแบบและเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ส่วน
กลาง โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์แนวประชานิยม (เช่น ไทยรัฐ เดลินิวส์ ข่าวสด
หรือคมชัดลึก) ที่เน้นการนำเสนอข่าวที่ให้คุณค่า (News value) กับความตื่นเต้น
ความเป็นส่วนตัว ความบันเทิง ความรวดเร็ว ปุจฉาวิสัย แปลก ใหม่ เพศ หรือ
ข่าวอาชญากรรม และที่เป็นคุณลักษณะเด่นอีกประการ คือ นำเสนออย่างง่าย ๆ
ไม่ซับซ้อน นิสิตจึงไม่คุ้นเคยกับรูปแบบ เนื้อหา รวมไปถึงกระบวนการแสวงหา
และเขียนข่าวเชิงท้องถิ่นหรือชุมชน ผู้สอนรายวิชารายงานข่าวท้องถิ่นหรือสื่อ
ชุมชน จึงต้องชี้แนะและปรับวิธีคิดให้นิสิตเป็นเบื้องต้น เพื่อลดระดับมุมมอง
จากการนำเสนอข่าวสารสู่ผู้รับสาร (Receiver) ที่เป็นมวลชน (Mass) มาสู่ระดับ
ชุมชน (Community)

ทิฆัมพร เอี่ยมเรไร
คณะบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์
และการสื่อสาร
มหาวิทยาลัยนเรศวร
อีเมล : tkamporn@gmail.com

¹ บทความนี้พัฒนาจากบทสรุปโครงการ “การเสนอข่าวสารการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในท้องถิ่นผ่าน
หนังสือพิมพ์ฝึกปฏิบัติ” (ทิฆัมพร เอี่ยมเรไร, 2558) สนับสนุนทุนวิจัยโดยหน่วยบูรณาการวิจัยและความร่วม
มือเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ (ABC Unit) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

Invited Article

An evaluation of becoming a local journalist through a demonstrated newspaper

Tikamporn Eiamrerai

ที่ผ่านมา ในรายวิชาการผลิตสื่อจะเน้นในเชิง “เทคนิค” ของการผลิตสื่อให้ “ทำเป็น” ทำให้ผลิตให้ความสนใจแต่เชิงเทคนิคมากกว่ากระบวนการผลิต “เนื้อหา” ซึ่งไม่สอดคล้องกับกระบวนการสื่อสารมวลชนที่ปัจจุบันหันมาให้ความสำคัญกับการผลิตเนื้อหา (Message) มากกว่าตัวสื่อ (Media) การปรับรูปแบบการเรียนการสอนโดยหันมาให้ความสนใจกับเนื้อหามากขึ้น ที่ผ่านมาจึงเป็นประเด็นที่ภาควิชานิติศาสตร์ให้ความสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่ต้องการให้มีการนำผลการวิจัยมาใช้ประโยชน์เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และขยายผลในชุมชนและพื้นที่

ดังนั้น การนำประเด็น “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” ที่เน้นเฉพาะจังหวัดพิษณุโลก จากงานวิจัยเชิงพื้นที่โดยสกว.² มาให้นิสิตสาขาวารสารศาสตร์ได้ศึกษา จะช่วยให้ผลิตได้รับรู้และทำความเข้าใจเนื้อหา “ความเป็นท้องถิ่น” เพื่อนำเสนอให้กับคนในและคนนอกท้องถิ่น ผ่านหนังสือพิมพ์ “รมเสลา” ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ฝึกปฏิบัติ ผ่านกระบวนการเรียนรู้ของนิสิตในฐานะผู้ส่งสาร ซึ่งเป็นคนท้องถิ่นเพื่อเผยแพร่ผ่านสื่อท้องถิ่นไปสู่ผู้รับสาร “คนอื่น” (นักท่องเที่ยว และผู้สนใจทั่วไป) หรือแม้แต่ผู้รับสารที่เป็น “คนใน” ท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก (คนในชุมชน นิสิตมหาวิทยาลัยนเรศวร และผู้ประกอบการท่องเที่ยวในจังหวัด)

วัตถุประสงค์เฉพาะโครงการ

1. เพื่อให้ผลิตที่เข้าร่วมโครงการฯ ได้เรียนรู้ เข้าใจ และได้ลงมือผลิตหนังสือพิมพ์ ผ่านกระบวนการแสวงหาข่าวสาร “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” (การวางแผน การประชุมหารือ การลงมือปฏิบัติ การปรับปรุงแก้ไขก่อนการผลิตขั้นสุดท้ายเพื่อเผยแพร่ ฯลฯ)
2. เพื่อเผยแพร่ข้อค้นพบจากงานวิจัยเชิงพื้นที่ของสกว. ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน และสาธารณชนในฐานะของผู้รับสาร และเกิดประโยชน์ต่อนิสิตด้านนิติศาสตร์ในฐานะของผู้ส่งสาร
3. เพื่อให้ผลิตได้ฝึกปฏิบัติการจัดวาระ (Agenda-setting) การคัดเลือกคุณลักษณะสำคัญ หรือคุณค่าข่าว (News value) ของข่าวสารผ่านเนื้อหา “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม”

Tikamporn Eiamrerai

Faculty of Business, Economic and
Communications
Naresuan University
Email: tkamporn@gmail.com

² งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมโดยชุมชนในเขตเทศบาลนครพิษณุโลก” พ.ศ. 2556 โดย รศ.ดร. จิรวรรณ พิศาลันต์ อาจารย์ประจำคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร และนักวิจัยหัวหน้าโครงการ

ตารางที่ 1

กระบวนการผลิตหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น (ฝึกปฏิบัติ)					
เตรียมการผลิต (Pre-production)		การผลิต (Production)	หลังการผลิต (Production)		
เตรียมวางแผน	วางแผนงาน		ปรับแก้ไข	เผยแพร่	สรุปและประเมินผล
- สรุปเนื้อหา - บรรยาย	- ประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น - วางแผนประเด็นรูปแบบ และเนื้อหา - แบ่งงาน	- ฟังบรรยาย พบวิทยากร เนื้อหาข่าว รูปแบบ รูปภาพ - ลงพื้นที่เก็บข้อมูล - ลงมือเขียนข่าว สารคดี ฯลฯ	- แก้ไขงานเขียน และข้อมูล - ตรวจสอบ หาข้อมูลเพิ่มเติม วิศวกร วิจัยงาน - เตรียมต้นฉบับส่งโรงพิมพ์	- รับงานจากโรงพิมพ์ เพื่อเตรียมเผยแพร่สู่ผู้รับสาร 2 กลุ่ม คนในชุมชน มี 2 กลุ่ม (กลุ่มแหล่งข้อมูล นิสิต เจ้าหน้าที่ คณะต่างๆ และสถาบันในจังหวัดพิษณุโลก) และคนนอกชุมชน (มหาวิทยาลัยทั่วประเทศ)	- สรุป - ประเมินผลงาน
มกราคม-มีนาคม 2558		กุมภาพันธ์-เมษายน 2558		พฤษภาคม 2558	มิถุนายน 2558

1.การผลิตหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นฝึกปฏิบัติ

กระบวนการผลิตหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นฝึกปฏิบัติ “ร่วมเสลา” แบ่งขั้นตอนการทำงาน 3 ส่วนสำคัญ (ตารางที่ 1) ประกอบด้วย ขั้นตอนเตรียมการผลิต (Pre-production) ขั้นตอนการผลิต (Production) และขั้นหลังการผลิต (Post-production) โดยมีการทำงานแต่ละขั้นตอน ดังนี้

1.1 ขั้นตอนเตรียมการผลิต (Pre-production)

ในส่วนนี้แบ่งรูปแบบการทำงานเป็น 2 ส่วน คือ การเตรียมวางแผนงาน และขั้นการวางแผนงาน ในการเตรียมวางแผน ผู้สอนแนะนำวัตถุประสงค์รายวิชา “สัมมนาวารสารศาสตร์” และแนะนำโครงการวิจัยพื้นที่ (RUG) ที่จะนำงานวิจัยของสกว. เข้ามาเป็นเนื้อหา (Content) ประกอบในการเรียนรู้การผลิตสื่อหนังสือพิมพ์ ซึ่งเป็นส่วนของรูปแบบหนังสือพิมพ์ (Format)

นิสิตจะรับทราบเนื้อหาที่แนะนำซึ่งเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในชุมชน จากงานวิจัยของ รศ.ดร.จิรวัดณ์ พิระสันต์ ผู้สอนบรรยายเกี่ยวกับงานวิจัยฉบับนี้โดยสังเขป เพื่อให้นิสิตได้ทราบประเด็นหลัก (ข้อค้นพบงานวิจัย) ที่จะนำมาใช้เป็น

เนื้อหาประกอบการเรียนการสอนการผลิตสื่อหนังสือพิมพ์ต่อไป จากนั้นจึงให้นิสิตถ่ายเอกสารบางส่วนของงานวิจัยไปอ่าน และทำความเข้าใจในส่วนสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวจังหวัดพิษณุโลก โดยเฉพาะเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเที่ยว 10 ย่านสำคัญในเมือง

หลังจากการอ่านทำความเข้าใจ นิสิตเริ่มมีความสนใจต่อเนื้อหาที่แตกต่างกันไป มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้สอนถึงการเลือกเนื้อหาเพื่อนำเสนอผ่านหนังสือพิมพ์

ในขั้นตอนนี้มีความสำคัญต่อนิสิตที่จะเรียนรู้และลงมือทำงานด้านงานข่าว เพราะการนำ “เนื้อหาเฉพาะ” มาให้นิสิตได้เรียนรู้จะเป็นแนวทางให้นิสิตได้เรียนรู้ด้วยตัวเองว่า การทำงานด้านวารสารศาสตร์นั้น ความรู้ด้านวิธีการผลิตสื่ออย่างเดียวยังไม่เพียงพอ แต่ต้องเรียนรู้ในเรื่องเนื้อหาที่ตัวเองถนัดด้วยเพื่อไม่ให้เกิดภาวะได้แต่รูปแบบ แต่ขาดเนื้อหาขณะเดียวกัน การนำ “เนื้อหาเฉพาะ” โดยเฉพาะเนื้อหาเกี่ยวกับประเด็นข่าวท้องถิ่นจะช่วยให้นิสิตได้เรียนรู้ และเข้าใจในกระบวนการที่ชัดเจน และเป็นรูปธรรม เพราะมีโอกาสได้ลงพื้นที่ศึกษาและปฏิบัติจริง

หลังจากที่นิสิตกลับไปอ่านเอกสารที่ผู้สอนแนะนำในชั่วโมงเรียนถัดมา ผู้เรียนและผู้สอนจะมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อเนื้อหาดังกล่าว โดยเนื้อหาส่วนนี้ผู้สอนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว คือ อาจารย์ธวัช วัฒนวิทย์³ ก่อนนำข้อมูลความรู้ดังกล่าวมาแลกเปลี่ยนกับนิสิต เช่น พบว่า 10 ย่านท่องเที่ยวจากงานวิจัยนั้น ส่วนหนึ่งยังไม่พร้อมที่จะเปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเต็มรูปแบบ หากจะยกระดับเป็นแหล่งท่องเที่ยวจริงจำเป็นต้องปรับปรุงให้เหมาะสมมากขึ้น ขณะที่นิสิตส่วนหนึ่งเสนอว่าน่าจะได้ลงพื้นที่เพื่อสำรวจภาพรวมที่เป็นสภาพความเป็นจริงของพื้นที่ทั้ง 10 ย่าน เพื่อเป็นการตรวจสอบกับข้อมูลที่ได้อ่าน และแลกเปลี่ยนพูดคุยกัน จึงเป็นที่มาของการลงพื้นที่ครั้งแรก

นอกจากการวางแผนนัดเวลาและสถานที่เพื่อลงพื้นที่ใน 10 ย่านครั้งแรกด้วยกันแล้ว ในขั้นนี้นิสิตได้รับคำแนะนำเรื่องรูปแบบการจัดการผลิตสื่อจากผู้สอน โดยให้แบ่งงานกันทำสำหรับหน้าที่ในส่วนต่างๆ โดยนิสิตเลือกเพื่อนในกลุ่ม (นายพิทักษ์ เรืองเที่ยง) เป็นบรรณาธิการ จากนั้นบก. จึงทำหน้าที่แบ่งงานกันทำในส่วนที่สำคัญ เช่น เลขานุการ ฝ่ายข่าว ฝ่ายบทความ ฝ่ายภาพ และฝ่ายเก็บข้อมูล อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการแบ่งงานกัน หากทว่าในขั้นตอนของการทำงานจริงในแต่ละส่วนนั้น ทุกคนจะเข้ามามีส่วนร่วมช่วยกันทั้งงานเขียนข่าว เขียนสารคดี เขียนคอลัมน์ การถ่ายภาพ รวมถึงการเก็บข้อมูลอื่นๆ ซึ่งเป็นการหมุนเวียนสลับบทบาทหน้าที่ในการทำงาน (Role shift)

หลังจากได้แนวทางการทำงานและรับฟังผู้สอนเกี่ยวกับการนำเสนอการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจากงานวิจัยมาผลิตเป็นเนื้อหาในหนังสือพิมพ์ฝึกปฏิบัติ ในที่ประชุมก็ได้ขอยุติที่จะเลือกรูปแบบการนำเสนอ โดยเลือกจะทำหนังสือพิมพ์นำเสนอข่าวท้องถิ่นที่มีข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวภายในจังหวัดพิษณุโลก ขณะเดียวกันก็จะผลิตฉบับพิเศษสอดแทรก (Supplement) เพื่อนำเสนอเป็นคู่มือการท่องเที่ยวจังหวัดพิษณุโลกภายใน 1 วันในรูปแบบต่างๆ

นอกจากนี้ ในที่ประชุมได้ร่วมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการนำเสนอข่าวสารในฉบับปกติ ซึ่งทุกคนต่างเสนอประเด็นข่าว (Gatekeeper) เพื่อร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ก่อนจะจัดวาระข่าวสารต่อไป (Agenda-setting) ซึ่งแนวทางการหาประเด็นข่าวและการจัดวาระข่าวสาร ผู้สอนจะกระตุ้นให้ผู้เรียนมีกระบวนการคิดโดยใช้กรอบคิดทฤษฎีทางวารสารศาสตร์ที่นิสิตเคยผ่านการเรียนในระดับปีหนึ่งและปีสอง

มาใช้ตลอดเวลา

ดังที่ได้กล่าวไว้ก่อนหน้านี้ว่า การให้นิสิตได้เรียนรู้การนำเสนอข่าวสารผ่านเนื้อหาเฉพาะ เป็นการเตรียมตัวนิสิตที่จะไปเป็นผู้สื่อข่าวท้องถิ่นหรือนักวารสารศาสตร์ที่เชี่ยวชาญในอนาคต เพราะทำให้เห็นภาพการทำงานที่ชัดเจน เป็นรูปธรรม โดยเฉพาะการเตรียมความพร้อมเรื่องข้อมูลเชิงวิชาการนั้นมีความสำคัญมาก เพราะในทางวิชาชีพด้านวารสารศาสตร์ ผู้สอนพบว่า “นักข่าว” มักไม่ค่อยมีเวลาที่จะศึกษาค้นคว้าในประเด็นที่กำลังจะนำเสนอ เนื่องจากถูกตีกรอบด้วยเงื่อนไขของเวลาทำให้ขาดการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ดี (News gathering) ดังนั้น การเตรียมนิสิตให้ตระหนักเรื่องการค้นคว้าก่อนลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลจึงเป็นเรื่องสำคัญต่ออนาคตของงานด้านวารสารศาสตร์อย่างยิ่ง

1.2 ขั้นตอนการผลิต (Production)

ในขั้นตอนนี้มีงาน 3 ส่วนสำคัญ คือ การฟังบรรยายเพื่อรับฟังและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับวิทยากร การลงพื้นที่เก็บข้อมูล ลงมือเขียนและถ่ายภาพในการผลิตงาน

ผู้สอนนำกรอบแนวคิดสื่อสารมวลชนมาสรุปและสอดแทรกระหว่างการเลือกประเด็นข่าว เช่น แนวคิดเรื่องผู้รักษาประตูข่าวสาร (Gate keeper) การจัดวาระข่าวสาร (Agenda setting) และภาพถ่ายเชิงวารสารศาสตร์ (Photojournalism) ซึ่งเป็นแนวคิดทฤษฎีพื้นฐานที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการผลิตงานวารสารศาสตร์ โดยนำเสนอประกอบการสอน กล่าวคือระหว่างที่นิสิตกำลังคัดเลือกข่าวอะไรที่จะเป็น “ข่าว” ในรมเสลา ผู้สอนก็จะสอดแทรกแนวคิดทฤษฎีดังกล่าวเข้าไปด้วย เช่น เมื่อการเสนอข่าวเพื่อเลือกมีจำนวนมากขึ้น ก็เสนอให้นิสิตแบ่งกลุ่มข่าวเป็น “สาย” (Group) เช่น ข่าวการเมือง ข่าวเศรษฐกิจ ข่าวกีฬา ข่าวกีฬา ข่าวกีฬา หรือข่าวศิลปวัฒนธรรม จากนั้นจึงเปิดให้แลกเปลี่ยนถกเถียงและโหวตกันว่า จะเลือกข่าวใดเป็นข่าวหน้าหนึ่ง (Front page) เป็นต้น

ประเด็นที่น่าเรียนรู้อย่างหนึ่ง คือ นิสิตมักจะใช้ความคุ้นเคยกับการเลือกข่าวของหนังสือพิมพ์ส่วนกลาง โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์เชิงปริมาณ เช่น ไทยรัฐ เดลินิวส์ ข่าวสด หรือคมชัดลึก กล่าวคือ พยายามจะหาข่าวที่ให้ความรู้สึกตื่นเต้น น่าสนใจ เป็นปฏุนิยม เช่น ข่าวอาชญากรรม ข่าวอุบัติเหตุ หรือข่าวความขัดแย้ง ขณะที่ข่าวเชิงศิลปวัฒนธรรม การท่องเที่ยว หรือข่าวเศรษฐกิจชุมชน มักไม่อยู่ในความสนใจของนิสิตในช่วงแรกๆ ของการประชุมข่าว ซึ่งเป็นโอกาสของผู้สอนจะได้เสนอแนวคิดเรื่องการรายงานข่าวท้องถิ่นหรือสื่อชุมชน เพื่อให้นิสิตได้ตระหนักว่า เรากำลังทำหน้าที่อะไรในสื่อแบบใด

³ อาจารย์ธวัช วัฒนวิทย์ อาจารย์ประจำภาควิชาการท่องเที่ยว คณะบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์ และการสื่อสาร มหาวิทยาลัยนเรศวร

นอกจากเนื้อหาข่าวแล้ว ภาพถ่ายเชิงวารสารศาสตร์ (Photojournalism) ก็มีความสำคัญในกระบวนการผลิตสื่อหนังสือพิมพ์ เสนอโดย วิทยากร อาจารย์เจตน์ จารุพันธุ์⁴ โดยผู้สอนได้ให้หัวข้อกับวิทยากรก่อนหน้าการบรรยายเพื่อให้มีกรอบการทำงานในโครงการฯ นี้ที่กระชับและชัดเจนมากขึ้น เช่นเดียวกับความรู้ในเชิงมิติทางวัฒนธรรมท้องถิ่น เสนอโดย วิทยากร คุณสมมาตร จูไพร⁵ นิสิตสามารถฟังการบรรยาย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทดลองปฏิบัติ และลงมือปฏิบัติจริงได้

อนึ่ง สำหรับการเชิญวิทยากรมาร่วมบรรยายและแลกเปลี่ยนพูดคุยกับผู้เรียนในประเด็นต่างๆ โดยเฉพาะการถ่ายภาพเชิงวารสารศาสตร์ในประเด็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผู้สอนได้จัดช่วงเวลาพิเศษก่อนหน้าการสัมมนาระหว่างวิทยากรกับผู้เรียน 2 วัน โดยเชิญวิทยากรทั้งสองท่านลงพื้นที่อำเภอบางกระทุ่ม และที่อื่นๆ ในจังหวัดพิษณุโลก เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นที่สนใจ ซึ่งเป็นการทำความเข้าใจในหัวข้อที่ตั้งขึ้นมาระหว่างผู้สอนและวิทยากรด้วย

ภายหลังจากที่ผู้เรียนได้เตรียมข้อมูลจากหลายด้าน ทั้งการค้นคว้า การลงพื้นที่ และรับฟังแลกเปลี่ยนกับผู้สอนและวิทยากรแล้ว ก็มาถึงการแบ่งงานกันทำในแต่ละส่วนอีกครั้ง และได้พบว่านิสิตที่เข้าร่วมโครงการมีจำนวนค่อนข้างน้อย ผู้สอนจึงเสนอให้เชิญชวนนิสิตวิชาเอกวารสารศาสตร์รุ่นน้อง

ปี 2 และรุ่นพี่ปี 4 เข้ามาร่วมเรียนรู้ในโครงการฯ ด้วยตามความสมัครใจ และเป็นที่มาของประโยชน์ใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นกับโครงการฯ กล่าวคือ ด้านหนึ่งเป็นการถ่ายทอดความรู้จากพี่ถึงน้อง และเป็นการเตรียมรุ่นน้องเข้าสู่รูปแบบการทำงานที่เต็มรูปแบบมากขึ้น

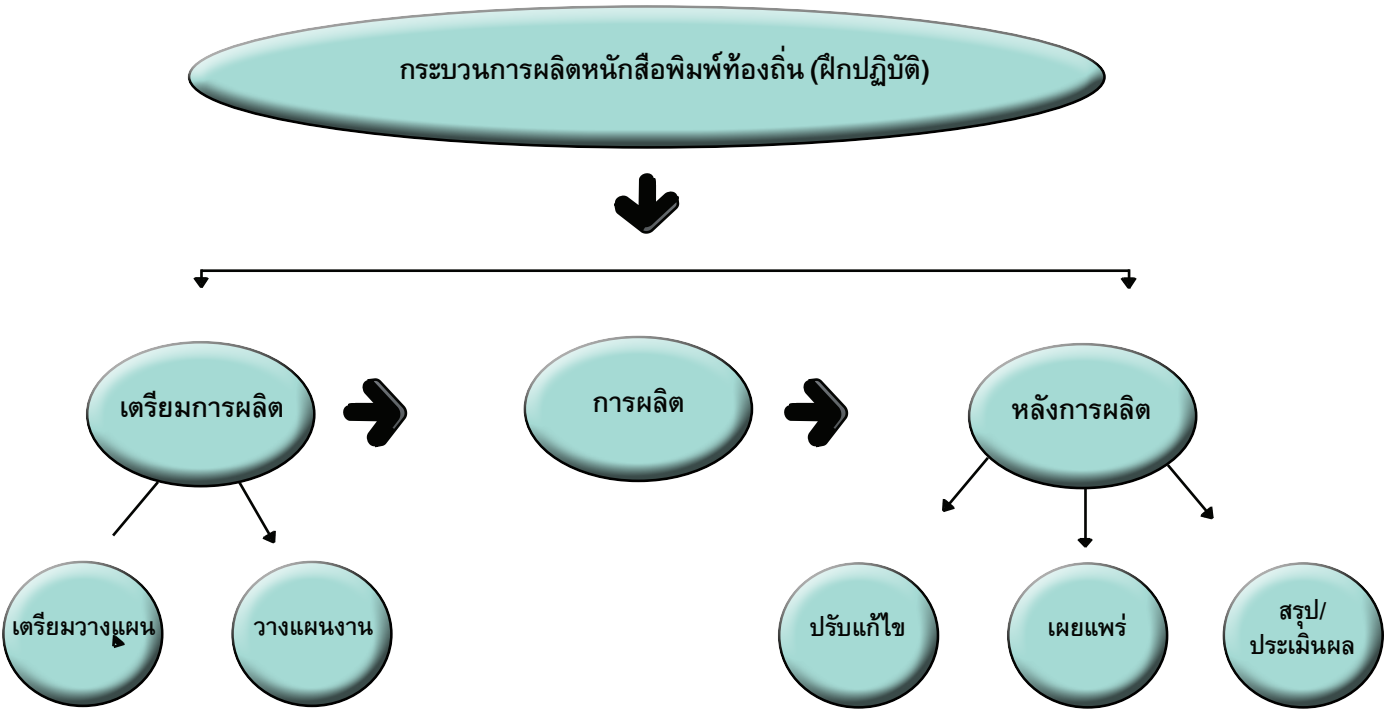
1.3 ขั้นตอนการผลิต (Post-production)

ในขั้นตอนนี้ทีมงานปรับแก้ไขงานเขียน การตรวจสอบการวิพากษ์วิจารณ์ การเพิ่ม-ลดข้อมูล และการเตรียมต้นฉบับให้สมบูรณ์เพื่อนำส่งโรงพิมพ์

จากการค้นคว้าข้อมูลและลงพื้นที่ นิสิตจะเป็นผู้รวบรวมและเรียบเรียงข้อมูลก่อนลงมือเขียนงานในรูปแบบต่างๆ เช่น บทความ สารคดี ข่าว และอื่นๆ โดยผลัดกันตรวจอ่านอย่างละเอียด (พิสูจน์อักษร) ก่อนจะส่งให้ผู้สอนตรวจร่างรอบแรกเพื่อรอการปรับแก้ไข ซึ่งบางชิ้นงานต้องกลับไปเก็บข้อมูลซ้ำหรือเก็บเพิ่มเติม

ปัญหาที่พบในการตรวจงานเขียนร่างแรกๆ คือ การเก็บข้อมูลไม่ครบถ้วนรอบด้าน การเรียบเรียงที่ยังไม่กระชับชัดเจน ไม่น่าสนใจ และการเขียนผิด ซึ่งต้องกลับไปปรับแก้ไข และงานหลายชิ้น นิสิตตั้งชื่อเรื่องหรือพาดหัวข่าวไม่ได้ ด้านหนึ่งแสดงให้เห็นว่า ผู้เรียนยังจับประเด็นข่าวได้ไม่ดีพอ อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการปรับแก้ไขเรียบร้อยแล้ว ก็เริ่มเข้าสู่กระบวนการจัดหน้านำเนื้อหามาวางลงใน “ดัมมี่” (Dummy) คือ การทำแบบจำลองสิ่งพิมพ์หรือแบบฟอร์มหนังสือพิมพ์ที่

ภาพที่ 1

⁴ อาจารย์เจตน์ จารุพันธุ์ อาจารย์ประจำภาควิชานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม
⁵ นายสมมาตร จูไพร สถาปนิกท้องถิ่น และผู้สนใจด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นพิษณุโลก

วางแผนไว้ โดยส่วนนี้ได้ให้นิสิตรุ่นน้อง วิชาเอกหนังสือพิมพ์ที่มีความเชี่ยวชาญด้านการจัดหน้า และใช้โปรแกรมจัดหน้ามาร่วมผลิต โดยมีกองบรรณาธิการร่วมจัดหน้า ซึ่งในกระบวนการทำส่วนนี้ก็ยังมีการปรับแก้อยู่ตลอดเวลา ก่อนสรุปเป็นรูปแบบที่กองบรรณาธิการพึงพอใจ จึงพิมพ์ออกมาเพื่อสู่กระบวนการพิสูจน์อักษรครั้งสุดท้ายก่อนส่งโรงพิมพ์

ในด้านการเผยแพร่ หลังจากที่ได้รับหนังสือพิมพ์ที่โรงพิมพ์นำมาส่งแล้ว ก็เข้าสู่กระบวนการเผยแพร่สู่กลุ่มผู้รับสารที่วางแผนไว้ คือ กลุ่มคนในที่หมายถึงนิสิตมหาวิทยาลัยนเรศวรทุกคณะ เจ้าหน้าที่ และอาจารย์ภายในและยังรวมถึงคนนอก สถาบันการศึกษาต่างๆ แหล่งข่าวภายในจังหวัด นักท่องเที่ยว นิสิต-นักศึกษา และมหาวิทยาลัยต่างๆ ทั่วประเทศ โดยกองบรรณาธิการได้ทำหน้าที่คืนข้อมูลให้กับแหล่งข่าวต่างๆ รวมถึง รศ.ดร. จิรวัดน์ พิระสันต์ นักวิจัยต้นทางที่เป็นแหล่งเนื้อหาในการผลิตหนังสือพิมพ์ด้วย

2. สรุปผลโครงการ

นับจากเริ่มโครงการฯ ช่วงกลางเดือนมกราคม 2558 และเป็นช่วงการเปิดการเรียนรายวิชา “สัมมนาวารสารศาสตร์” ภาคเรียนที่ 2/2557 กระบวนการเสนอข่าวสารการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ผลิตผ่านหนังสือพิมพ์ฝึกปฏิบัติริมเสลาเป็นไปตามแผนภูมิ (ภาพที่ 1) เริ่มตั้งแต่กระบวนการเตรียมการผลิต ไปสู่การผลิต และหลังการผลิต ที่รวมถึงการเผยแพร่ การสรุป และประเมินผลกระบวนการทำงานทั้งหมด

จากผลการทำงานดังกล่าว โครงการฯ นี้ได้ตอบวัตถุประสงค์โครงการฯ ดังนี้

1. นิสิตที่เข้าร่วมโครงการฯ ได้เรียนรู้ เข้าใจ และได้ลงมือผลิตหนังสือพิมพ์จริง โดยผ่านกระบวนการแสวงหาข่าวสาร “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” ทั้งรูปแบบการวางแผนงาน “โต๊ะข่าว” การประชุมหารือ การลงมือปฏิบัติ การปรับปรุงแก้ไขก่อนการผลิตขั้นสุดท้ายเพื่อเผยแพร่ ฯลฯ อย่างไรก็ตามรูปแบบของโครงการฯ ที่รวมกับการสอนในรายวิชา “สัมมนาวารสารศาสตร์” เป็นเพียงรูปแบบหนึ่งของกระบวนการฝึกผู้สื่อข่าวท้องถิ่น หรือนักวารสารศาสตร์รุ่นใหม่ผ่านกระบวนการกึ่งจริงกึ่งทดลอง กล่าวคือเป็นหนังสือพิมพ์ที่จัดขึ้นเพื่อฝึกปฏิบัติ แต่กระบวนการเผยแพร่หนังสือพิมพ์ฉบับนี้แพร่กระจายไปสู่ผู้รับสารในชุมชนท้องถิ่นหลายกลุ่ม นอกเหนือจากทำกันเองและอ่านกันเองในสถาบันการศึกษาเท่านั้น (ดูอภิปรายรายละเอียดเพิ่มเติมประเด็นนี้ในส่วนของการถอดบทเรียน)

อนึ่ง ในแต่ละขั้นตอนนั้น ทุกกระบวนการล้วน

มีความสำคัญที่ต้องเน้นแตกต่างกันไป เช่น ขั้นตอนเตรียมการผลิต (Pre-production) เป็นช่วงที่ต้องอบรมเพาะความคิดและความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นที่แตกต่างไปจากหนังสือพิมพ์ส่วนกลาง เช่น ผู้ผลิต (Sender) เป็นคนในท้องถิ่นที่ย่อมจะแสวงหาข้อมูลข่าวสาร หรือ “เนื้อหา” (Message) ที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่น และส่งผลกระทบต่อท้องถิ่น โดยส่งผ่านช่องทาง (Channel) หรือ “สื่อ” (Media) หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นไปสู่กลุ่มผู้รับสาร (Receiver) ที่เป็นคนในพื้นที่ท้องถิ่น หากบ่มเพาะข้อตกลงเบื้องต้นเพื่อความเข้าใจร่วมกันระหว่างผู้เรียนและผู้สอนได้ดีก็จะช่วยให้กระบวนการผลิต (Production) และขั้นหลังการผลิต (Post-production) เป็นไปตามแนวคิด และวัตถุประสงค์โครงการฯ

2. หลังจากกระบวนการผลิตหนังสือพิมพ์เสร็จเรียบร้อย นิสิตจะเข้าสู่กระบวนการสำคัญอีกขั้นตอนคือการนำ “ผลผลิต” หนังสือพิมพ์ฝึกปฏิบัติดังกล่าวไปเผยแพร่ ซึ่งเป็นการนำข้อค้นพบจากงานวิจัยเชิงพื้นที่ไปก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและสาธารณชนในฐานะของผู้รับสารกลุ่มต่างๆ และเกิดประโยชน์ต่อนิสิตด้านนิเทศศาสตร์ในฐานะของผู้ส่งสาร

เมื่อนิสิตได้เรียนรู้และเข้าใจกระบวนการผลิตหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น ก็จะทำให้รู้ว่าผลิตไปเพื่อให้ใครบริโภค (อ่าน/รับรู้) ซึ่งในที่นี้ต้องการที่จะเผยแพร่เนื้อหาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในฐานะเนื้อหาสำคัญของโครงการฯ ไปสู่กลุ่มคนในจังหวัดพิษณุโลก รวมถึงกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีทั้งคนนอกและคนในได้รู้จักจังหวัดพิษณุโลกมากยิ่งขึ้น

3. ในฐานะของผู้ส่งสารหรือนักข่าวท้องถิ่นรุ่นใหม่ นิสิตได้ผ่านการฝึกปฏิบัติการจัดวางระ การคัดเลือกคุณลักษณะสำคัญ หรือคุณค่าข่าวของข่าวสารผ่านเนื้อหา “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” ซึ่งเป็นเนื้อหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น เป็นพื้นที่สร้างอัตลักษณ์ร่วม (Shared identity) และความเข้าใจร่วมกันของผู้ส่งสารและผู้รับสาร

วัตถุประสงค์นี้ต้องการให้นิสิตได้เรียนรู้การวิเคราะห์ “เนื้อหา” ของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นอย่างละเอียดลึกซึ้ง สำหรับกระบวนการคัดเลือกและกระบวนการจัดวางระข่าวสารเพื่อนำเสนอสู่ผู้รับสารเป้าหมาย อันเนื่องมาจากความคุ้นเคยกับสื่อส่วนกลางที่มักจะนำเสนอเนื้อหาเพื่อกลุ่ม “มวลชน” (Mass) โดยที่ผู้ส่งสารไม่รู้ว่ามีใครบ้างเป็นผู้รับสารที่ชัดเจน แต่สำหรับหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นแล้ว ผู้ส่งสารจะรับรู้ว่า “ใคร” เป็นผู้รับสาร ดังนั้นจะสะท้อนให้ผู้เรียนได้เห็นว่า ควรจะใช้กรอบความคิดแบบใดในการคัดเลือกและจัดวางระข่าวสารเพื่อชุมชนของตนเอง

3. ประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการ

ประโยชน์ของโครงการฯ ในที่นี้เสนอให้เห็นประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับส่วนต่างๆ ดังนี้
ตารางที่ 2

	ประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการฯ	สิ่งที่พบ / ผลที่ตามมา
สกว.	1. งานวิจัยของสกว. ได้กลับมาใช้ประโยชน์กับชุมชนในพื้นที่อีกโครงการ	1. ส่วนหนึ่งของงานวิจัยเป็นเนื้อหาที่ผู้สอนนำมาประกอบการบรรยายและข้อค้นพบบางส่วน นิสิตใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานไปต่อยอดการผลิตเนื้อหา
	2. นักวิจัยเจ้าของงานวิจัยได้ย้อนมองผลผลิตเชิงรูปธรรมที่ได้รับการต่อยอดจากนิสิต และคนในพื้นที่	2. หลังจากที่ผลิตหนังสือพิมพ์ร่มเสลาเล่มหลักและเล่มแทรก นิสิตได้นำผลผลิตดังกล่าวไปมอบให้กับนักวิจัยเจ้าของผลงาน
	3. งานในรูปแบบโครงการระยะสั้นเป็นการฝึกผู้สอนให้ทำวิจัยในอนาคต	3. ระหว่างการทำโครงการฯ ผู้สอนพบว่า เป็นรูปแบบที่คล้ายกับงานวิจัยมาก และน่าจะเป็นแบบฝึกหัดการเตรียมนักวิจัยที่ดี
	4. การเตรียมสกว.ให้เป็นแหล่งข้อมูลเชิงวิชาการที่น่าเชื่อถือ (Knowledge provider)	4. สกว. เป็นสถาบันสนับสนุนงานวิจัยระดับประเทศและมีฐานความรู้ (Knowledge base) จำนวนมากที่พร้อมใช้ประโยชน์ในพื้นที่ต่างๆ
ชุมชน	1. เป็นการสร้างนักท่องเที่ยวน โดยเฉพาะคนในพื้นที่	1. หลายคนได้อ่านหนังสือพิมพ์ร่มเสลา (ออนไลน์) มีความคิดเห็นว่า หลายสถานที่น่าไปเที่ยว ขณะที่คนชุมชนในจุดท่องเที่ยวต่างๆ รู้สึกภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ความเป็นคนพิษณุโลก
	2. ประชาสัมพันธ์พื้นที่ท่องเที่ยวในชุมชนให้คนในและนอกชุมชนได้รู้จักมากขึ้น	2. บางพื้นที่เป็น Unseen ของคนในชุมชนด้วย เช่น “พระพุทธเจ้าเข้านิพพาน” ที่วัดใหญ่
นิสิต	1. นิสิตในฐานะคนรุ่นใหม่ทั้งคนนอกชุมชนและคนในชุมชน เมื่อมีโอกาสศึกษาที่พิษณุโลก สื่อนี้ช่วยให้ นิสิตได้รู้จักพื้นที่หรือชุมชนแห่งนี้มากขึ้น ทั้งในส่วนของผู้ผลิตสื่อและผู้บริโภค (อ่าน) สื่อ	1. ระหว่างการลงพื้นที่เก็บข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว นิสิตคนหนึ่งบอกกับผู้สอนภายหลังว่า พื้นที่ที่ไปเก็บข้อมูลนั้นไปมาหลายครั้ง แต่การลงไปเก็บข้อมูลเพื่อเขียนข่าวทำให้เห็นพื้นที่ที่แตกต่างออกไป ส่วนหนึ่งมาจาก การ “ทำการบ้าน” อ่านข้อมูลมาก่อน กับอีกส่วนเกิดจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับวิทยากร (เนื้อหา และภาพถ่าย)
	2. นิสิตได้เรียนรู้การผลิตข่าวท้องถิ่น โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในฐานะประเด็นที่มักถูกมองข้ามโดยสื่อหลักจากส่วนกลาง	2. นิสิตเลือกประเด็นข่าวได้เอง รู้วิธีการตัดและเพิ่มเนื้อหาข่าว การจับประเด็น
	3. นิสิตได้เรียนรู้การผลิตเนื้อหาข่าวที่เป็นประโยชน์กับท้องถิ่น โดยเฉพาะกระบวนการผลิตข่าว “แบบหนังสือพิมพ์” กล่าวคือ เน้นการจับประเด็น การเจาะลึกเนื้อหา การตรวจสอบความถูกต้อง และความน่าเชื่อถือของแหล่งข่าว โดยใช้ข้อมูลหลักจากงานวิจัย	3. นิสิตได้เห็นความแตกต่างและความเหมือนของการทำข่าวของ “สื่อมวลชน” กับ “ข่าวท้องถิ่น” เช่น ชุดความรู้เกี่ยวกับ “คุณค่าข่าว” และ “บทบาทหน้าที่” ที่เหมือนและแตกต่างกัน
ผู้สอน	1. ได้กระบวนการสอนที่เน้น “เนื้อหา” มากขึ้น นอกเหนือจากการสอนก่อนหน้าที่เน้นเชิง “เทคนิค” การผลิต	1. นิสิตได้เลือกประเด็นข่าว รู้วิธีการลดและเพิ่มเนื้อหา การจับประเด็น เช่น ระหว่างการไปสอบแข่งขันเข้าฝึกงาน BBC นิสิตกลับมาเล่าให้ฟังว่า ขณะสอบนึกถึงการจับประเด็นข่าวที่เพิ่งผ่านการฝึกปฏิบัติไป เป็นต้น
	2. การใช้กรอบคิดและทฤษฎีในการผลิตหนังสือพิมพ์ เมื่อนำมาใช้อธิบายร่วมกับการผลิตจริงของนิสิตทำให้นิสิตเข้าใจเนื้อหาได้ง่าย	2. แนวทางในการสอนทฤษฎีให้กับผู้เรียนระดับปริญญาตรีมักจะเป็นปัญหามาโดยตลอดว่า สอนยาก เรียนยาก เข้าใจยาก เพราะเป็นนามธรรม ดังนั้น การสอนแทรกไปกับการปฏิบัติจะเป็นทางออกที่ดี
หลักสูตร	1. การสื่อสารในยุคใหม่ไม่ได้เน้นที่ “รูปแบบ” หรือการผลิตช่องทางอย่างเดียว แต่ต้องเน้นการผลิตหรือสร้าง “เนื้อหา” ด้วย	1. การผลิตเนื้อหา หรือ Content provider เป็นส่วนสำคัญสำหรับการสื่อสารมวลชนและสื่อใหม่ในยุคนี้
	2. การวิเคราะห์เป้าหมายของการผลิตสื่อและเนื้อหาที่มีความสำคัญอย่างมาก ทั้งกลุ่มผู้รับสารและกระบวนการเผยแพร่	2. การวิเคราะห์ผู้รับสารและช่องทางในการเผยแพร่ นับว่ามีความสำคัญมากในการนำเนื้อหาและความรู้ไปสู่เป้าหมาย

โดยสรุปแล้ว โครงการฯ นี้มีประโยชน์เป็นรูปธรรมที่เกิดขึ้นกับหลายๆ ส่วนหลากหลายมิติดังที่เสนอไว้ (ตารางที่ 2) ตั้งแต่แหล่งทุน คือ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ชุมชน นิสิต ผู้สอน และหลักสูตร ที่สามารถบูรณาการผ่านรายวิชา “สัมมนาวารสารศาสตร์” ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการปรับกระบวนการทางนิเทศศาสตร์ที่หันมาเน้นบทบาทด้านการผลิตเนื้อหา (Content provider) ให้กับผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับแนวนโยบายของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยที่ต้องการให้องค์ความรู้ที่ผลิตออกมาในรูปของงานวิจัยถูกนำออกมาใช้ชุมชนในบทบาทของการเป็นผู้ผลิตความรู้ (Knowledge provider)

4. การถอดบทเรียนจากโครงการ⁶

จากกระบวนการทำงานทั้งหมด ในฐานะหัวหน้าโครงการฯ ขออภิปรายในรูปแบบของ “การถอดบทเรียน” ที่ได้รับจากโครงการฯ ดังกล่าว โดยแยกเป็นประเด็นสำคัญๆ ที่เกี่ยวกับเนื้อหา (Content) นิสิตหรือผู้เรียน (Student) ผู้สอน (Teacher) และการเผยแพร่ (Distribution) ดังนี้

4.1 เนื้อหา : อะไร อย่างไร ของใคร โดยใคร เพื่อใคร?

“If the only tool you have is a hammer, you tend to see every problem as a nail”⁷ (Abraham Maslow, อ้างใน Wilson, S.A., 2015)

การเรียนการสอนการผลิตสื่อในทางนิเทศศาสตร์ที่ผ่านมาพบว่า โดยส่วนใหญ่ยังติดอยู่กับรูปแบบการสอนเชิงเทคนิคเพียงอย่างเดียว กล่าวคือพยายามที่จะฝึกให้ผู้เรียน “ทำเป็น” และพยายามที่จะวางมาตรฐานการวัด “คุณภาพ” นักเรียนนิเทศศาสตร์ด้วยเกณฑ์เชิงเทคนิคเท่านั้น ซึ่งในปัจจุบันกลายเป็นประเด็นปัญหาของนักเรียนนิเทศศาสตร์ในระยะยาวที่มักกล่าวกันว่าแม้แต่รูปแบบ (Form) ยังขาดเนื้อหา (Content) ขณะที่กระบวนการสื่อสารยุคปัจจุบันได้ถูกขับเคลื่อนและปรับเปลี่ยน (Paradigm shift) มาที่การสอนให้ผู้เรียนต้องพร้อมที่จะเป็น “ผู้ผลิตเนื้อหา” (Content provider) ตามบริบทสังคมระดับโลกและระดับประเทศที่เปลี่ยนไป เช่น การเกิดขึ้นของช่องทางสื่อมากมายโดยเฉพาะสื่อใหม่ (New media) หรือที่เรียกว่า “ดิจิทัลทีวี” (Digital TV) ซึ่งกำลังเผชิญปัญหาการขาดแคลนเนื้อหาอย่างมาก ดังนั้น การเรียนการสอนในทางนิเทศศาสตร์ปัจจุบัน จำเป็นต้องมีกระบวนการและเครื่องมือที่หลากหลาย ต้องไม่ยึดติดและผูกขาดการใช้/สอนเพียงเครื่องมือเดียว

จากกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ ทำให้หลักสูตรนิเทศศาสตร์ในหลายสถาบันจำเป็นต้องขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อเท่าทัน กล่าวคือ ปรับจุดยืนมาสอนด้าน “เนื้อหา” มากขึ้น เพื่อผลิตนักศึกษาออกมาเป็นผู้ผลิตเนื้อหาไปพร้อมๆ กับการผลิตสื่อ โครงการฯ นี้จึงเน้นที่การฝึกฝน (Training) นิสิตในฐานะของผู้ส่งสารหรือผู้ผลิตเนื้อหาข่าวท้องถิ่น โดยที่ผู้เรียนต้องให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ และใส่ใจกับเนื้อหาที่เรียน รวมถึงเนื้อหาที่แสวงหาเอง โดยการเสนอผ่านสื่อที่เรียกว่า “สื่อท้องถิ่น” ซึ่งในที่นี้ คือ หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น ฝึกปฏิบัติ “ร่วมเสลา” ดังนั้นผู้สอนจำเป็นต้องสร้างการรับรู้และความเข้าใจให้กับผู้เรียนให้ชัดเจนว่า เนื้อหาที่ผู้เรียนกำลังจะผลิตเพื่อเผยแพร่ นั้น เป็นเนื้อหาที่จะเสนอผ่าน “สื่อท้องถิ่น” ที่มีคุณลักษณะเฉพาะทั้งเหมือนและแตกต่างจากสื่อมวลชนทั่วไป โดยเฉพาะสื่อหนังสือพิมพ์ ขณะเดียวกันก็อาจเหมือนและต่างกับสื่อท้องถิ่นประเภทอื่นๆ ที่มีอยู่ด้วย (เช่น หอกระจายข่าว วิทยุชุมชน ฯลฯ)

อย่างไรก็ตาม ขณะที่ทางโครงการฯ ได้เสนอให้ศาสตร์ด้านการสื่อสารปรับกระบวนการผลิตนิสิตไปสู่บทบาทการผลิตเนื้อหา (Content provider) โครงการฯ นี้ก็ได้เสนอต่อไปว่า สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) รวมถึงสถาบันที่ผลิตความรู้อื่นๆ โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยต่างๆ ควรทำบทบาทหน้าที่เป็นฐานในการเผยแพร่ความรู้ที่มีอยู่ (Knowledge provider) ออกมาในรูปแบบต่างๆ เพื่อเข้าถึงชุมชนด้วย

การคัดเลือกเนื้อหา

เนื้อหาหรือข่าวสารที่จะนำเสนอผ่านหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นนั้น ในที่นี้พิจารณาในเชิงวารสารศาสตร์ได้หลากหลายมุมมอง ขึ้นอยู่กับว่าจะพิจารณาด้วยหลักเกณฑ์หรือมุมมองใคร (Harrison, 2006) หากมองจากมุมมองของผู้ผลิตข่าว ความหมายของข่าวก็จะมุ่งไปที่ การรายงานเหตุการณ์ (To report) หรือการสะท้อน (To reflect) เหตุการณ์ปัจจุบันที่สำคัญหรือน่าสนใจ โดยผู้ผลิตข่าวเป็นผู้เลือกเสนอหรือกำหนดวาระว่าอะไรสำคัญและน่าสนใจพอที่จะเป็นข่าวได้ แต่หากพิจารณาในด้านบทบาทหน้าที่หรือเป้าหมายการทำงานข่าว ความหมายของข่าวก็จะมุ่งไปที่สิ่งที่หนังสือพิมพ์หรือสื่อมวลชนสาขาอื่นๆ ใช้แจ้งข่าวสาร (To inform) ที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน เพื่อให้ผู้รับสารได้ข้อมูลเหตุการณ์ปัจจุบัน เรื่องราวต่างๆ ในสังคม หรือหากมองจากมุมมองของผู้รับสารที่คาดหวังการทำงานที่เพื่อสาธารณะของสื่อมวลชน ข่าวก็必将มีความหมายว่า สิ่งที่สื่อมวลชนใช้เป็นเครื่องมือตรวจสอบความผิดปกติทั้งหลายในสังคม

⁶ คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ส่วนหนึ่งของการถอดบทเรียนครั้งนี้ ได้จากผู้ทรงคุณวุฒิของสกว. ในการนำเสนอความคืบหน้าของโครงการฯ เมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2558 ที่คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

⁷ “หากเครื่องมือชนิดเดียวที่คุณมีอยู่คือค้อน ก็มีแนวโน้มว่าคุณจะมองเห็นทุกปัญหาล้วนเป็นตะปูไปหมด” อับราฮัม มาสโลว์ นักจิตวิทยาสังคมชาวอเมริกัน

(To uncover wrong doing) และช่วยกระตุ้นให้สังคมตื่นตัว (To excite and to energize) พร้อมรับมือกับสิ่งต่างๆ เหล่านั้น (Schudson,m., 1995)

อย่างไรก็ตาม ข่าวยังมีอีกสถานภาพหนึ่งนั่นคือ เป็น “สินค้า” (Product/Commodity) ที่สามารถซื้อขายและ ทำกำไร ข่าวจึงเป็นธุรกิจหนึ่งในการผลิตเชิงอุตสาหกรรม ซึ่ง กลายเป็นธุรกิจที่ทำเงินอย่างมหาศาลให้องค์กรผู้ผลิตข่าวหลาย แห่ง โดยเฉพาะองค์กรข่าวระดับโลก

และในมุมมองที่พิจารณาว่าข่าวก็เป็น “สินค้า” ชนิด หนึ่งนั่นเอง ทำให้ต้องทำหน้าที่ผลิตกำไรให้กับองค์กรเพื่อความ อยู่รอด ดังนั้นวิธีการคัดเลือกประเด็นข่าวจึงต้องให้ความสำคัญ กับคำถามในกองบรรณาธิการว่า “จะขายได้มั้ย” “คนอ่านจะสนใจ มั้ย” และ “จะซื้อมั้ย” ธุรกิจข่าวสารจึงต้องสร้างเกณฑ์ด้าน คุณค่าข่าว (News value/News worthy) ขึ้นมา ซึ่งมี 6 ประการ สำคัญ ประกอบด้วย (Schaffer J.et.al., 1998)

- 1. ความใหม่สด รวดเร็ว (Timeliness/Immediacy) หมายถึง เหตุการณ์ที่เพิ่งเกิดขึ้น มีความสดใหม่ ล่าสุด หรือสิ่ง ที่เกิดขึ้นในอดีต แต่เพิ่งค้นพบ และส่งผลมาถึงปัจจุบัน
- 2. ความเด่น (Prominence) ทั้งในเรื่องส่วนบุคคล สถานที่ วัตถุสิ่งของซึ่งเป็นที่รู้จักคุ้นเคยของคนทั่วไป หรือเป็น สิ่งที่โดดเด่น
- 3. ความใกล้ชิด (Proximity) โดยปกติแล้วมนุษย์จะ

สนใจเรื่องใกล้ตัว ทั้งมิติในเชิงพื้นที่หรือความรู้สึกที่มีลักษณะ บางอย่างร่วมกัน เช่น เป็นคนภูมิภาคเดียวกัน จังหวัดเดียวกัน อำเภอดียวกัน หรือ “หัวอกเดียวกัน” กล่าวคือมีประสบการณ์ บางอย่างร่วมกัน เป็นต้น

4. ความขัดแย้ง (Conflict) ประเด็นที่เป็นปมขัดแย้ง โดยเฉพาะเรื่องที่อยู่ในความสนใจของคน หรือเกี่ยวกับคนจำนวน มาก เช่นประเด็นการเมือง การขัดผลประโยชน์

5. ความต่อเนื่อง/ผลกระทบ (Consequence/ Impact) ข่าวที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อเนื่องต่อชีวิตคนจำนวนมาก

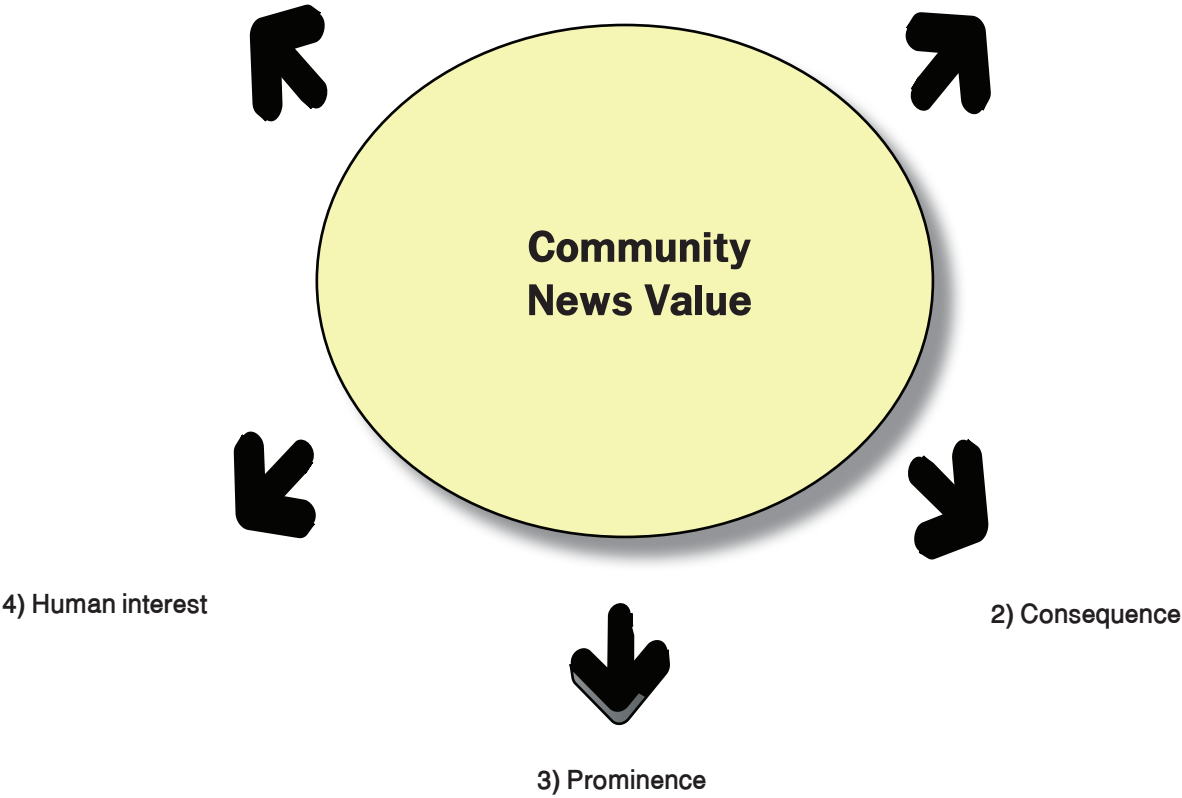
6. ปุณชนวิสัย (Human interest) เป็นเรื่องเรียกร้อย ความสนใจของประชาชน เช่น เหตุการณ์แปลกๆ ผิดปกติ หรือ เป็นเรื่องส่วนตัว

อนึ่ง ประเด็นเรื่องคุณค่าข่าว มีตำราหลายฉบับเขียน ไม่เหมือนกัน บางฉบับจะเพิ่มคุณค่าข่าวที่แยกออกมาจากปุณชน วิสัยหรือความสนใจของปุณชนทั่วไปอีก 4 ประการ (มาลี บุญศิริ พันธุ์, 2537; นาฏยา ตนานนท์, 2547) เช่น

- 1) ความลึกลับซับซ้อน (Suspense) ที่เกี่ยวข้องกับ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แต่ยังไม่สามารถคลี่คลายความสงสัยของ ผู้อ่าน รวมถึงผู้รายงานข่าว
- 2) ความแปลกประหลาด (Oddity) เรื่องที่ผิดปกติ ผิด ธรรมชาติ ผิดธรรมดา และนำไปสู่การเรียกร้อยความสนใจ
- 3) ความก้าวหน้าและภัยพิบัติ (Progress & Disaster)

5) Progress & Disaster

1) Proximity

เรื่องที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้า หรือความหายนะต่อมนุษยชาติ

4) เพศ (Sex) เรื่องเกี่ยวกับเพศ ความผิดปกติทางเพศ พฤติกรรมที่เบี่ยงเบนเกี่ยวกับเพศ

จากคุณค่าข่าวต่างๆ ข้างต้น กล่าวได้ว่าเป็นแนวทางการทำงานของสื่อมวลชนทั่วไป รวมทั้งการทำงานของหนังสือพิมพ์ส่วนกลาง เพราะ “ข่าว” ไม่เพียงเป็นผลผลิตที่ทำหน้าที่เพื่อสาธารณชนเท่านั้น แต่ยังเป็น “สินค้า” ที่ต้องสร้างผลกำไรให้กับองค์กรสื่อด้วย ดังนั้นการทำให้ข่าวเป็นสินค้าที่ “ขายได้” จึงต้องมียอดประกอบที่เปี่ยมไปด้วยคุณค่าข่าวดังกล่าว แต่การทำงานข่าวท้องถิ่น ของสื่อท้องถิ่นแล้ว สิ่งสำคัญที่นักข่าวท้องถิ่นพึงระลึกและสำนึกให้มากที่สุดก็คือ **การคำนึงถึงประโยชน์ของท้องถิ่น** ดังนั้นคุณค่าข่าวในการทำงานของสื่อท้องถิ่นจึงมีกรอบการทำงานที่แตกต่างไปจากสื่อมวลชนที่คำนึงถึงผู้รับสารเป็น “มวลชน” (Mass) คุณค่าข่าวสำหรับสื่อท้องถิ่นจึงมีลักษณะเฉพาะ ดังข้อมูลที่พบจากกรอบการทำงานหนังสือพิมพ์ฝึกปฏิบัติ 5 ข้อหลักๆ โดยเรียงตามลำดับความสำคัญดังนี้

- 1) ความใกล้ชิด (Proximity)
- 2) ผลกระทบ (Consequence/ Impact)
- 3) ความเด่น (Prominence)
- 4) ปุณชนวิสัย (Human interest)
- 5) ความก้าวหน้าและภัยพิบัติ (Progress & Disaster)

อย่างไรก็ตาม เนื้อหาของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นนั้นมีหลายรูปแบบแบ่งกว้างๆ ได้ 2 แบบ สำหรับองค์กรหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น คือ องค์กรอย่างเป็นทางการ และองค์กรที่ไม่เป็นทางการ (ทศพล คุ่มสุพรรณ, 2552) โดยองค์กรที่เป็นทางการมีรูปแบบการบริหารจัดการอย่างชัดเจน แบ่งงานกันทำตามระบบ เช่น มีฝ่ายกองบรรณาธิการที่ดูแลเรื่องเนื้อหาทั่วไป ฝ่ายจัดการที่ดูแลรายรับรายจ่าย รวมถึงการจัดจำหน่ายเพื่อเผยแพร่ และฝ่ายผลิตดูแลเกี่ยวกับการจัดพิมพ์ ขณะที่องค์กรอย่างไม่เป็นทางการจะเป็นหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นขนาดเล็ก ที่กองบรรณาธิการ กับฝ่ายจัดการ และฝ่ายผลิตเกือบจะเป็นฝ่ายเดียวกัน เนื่องจากมีกำลังคนจำนวนจำกัด เช่น เจ้าของเป็นทั้งนักข่าว ฝ่ายจัดจำหน่าย และฝ่ายจัดพิมพ์ เป็นต้น

ในมิตินี้เนื้อหาของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น ส่วนที่เป็นทางการมักจะนำเสนอข่าวเฉพาะ และมีความหลากหลายมากกว่าองค์กรที่ไม่เป็นทางการ เช่น หนังสือพิมพ์ขนาดเล็ก (รายลอตเตอรี่) จะรวบรวมข่าวและปิดต้นฉบับก่อนพิมพ์ 2-3 วัน โดยจะเร่งหาข่าวทั่วไป และข่าวประชาสัมพันธ์ภาครัฐและเอกชนที่เกิดขึ้นล่าสุด เพื่อให้มีความสดใหม่ระดับหนึ่ง และไม่เน้นข่าวเจาะลึกหรือข่าวที่ปรากฏความขัดแย้งใดๆ ขณะที่หนังสือพิมพ์

ท้องถิ่นขนาดองค์กรใหญ่กว่าจะมีเนื้อหาที่หลากหลาย โดยเลือกที่จะเจาะลึกบางประเด็น และหากมีข่าวที่เรียกความสนใจ หรือมีความเด่นเพื่อช่วยให้หนังสือพิมพ์เป็นที่สนใจก็จะรีบนำเสนอทันที

ทว่าในกรณีของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นฝึกปฏิบัติ “ร่มเกล้า” แล้ว อยู่ในลักษณะเข้าข่ายทั้งสองแบบ คือ เป็นแบบองค์กรกึ่งทางการ โดยไม่เน้นข่าวเจาะลึก ประเด็นขัดแย้ง หรือข่าวอาชญากรรม แต่ในภาพรวมจะเน้นข่าวที่ไม่หนักจนเกินไป เช่น การท่องเที่ยว วัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคมชุมชน หรือข่าวประชาสัมพันธ์ภายในมหาวิทยาลัย เป็นต้น

บทบาทหน้าที่หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น

นอกจากเนื้อหาที่แตกต่างกันแล้ว หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นกับหนังสือพิมพ์ส่วนกลางก็ยังคงมีความแตกต่างในเรื่องบทบาทหน้าที่ที่มีต่อสังคมด้วย โดยบทบาทหน้าที่สำคัญที่เป็นอุดมคติของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น คือ “...ต้องเป็นไปตามความต้องการและสนองตอบประโยชน์ของสังคมท้องถิ่นนั้นๆ โดยตรง ไม่ใช่เกิดขึ้นตามเจตจำนงของใครคนใดคนหนึ่ง โดยเฉพาะเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นจะทำหน้าที่ในการชี้ให้เห็นในท้องถิ่นเห็น และเข้าใจถึงเหตุการณ์ ปรากฏการณ์ ปัญหา ความรู้สึกนึกคิด ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมของคนท้องถิ่นนั้นเป็นหลัก หรือหากมีเรื่องอื่นอยู่บ้างก็เป็นเรื่องที่มีผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับสังคมท้องถิ่นนั้น” (พิศิษฐ์ ขวาลาวัช, 2542) ขณะที่สุรัตน์ นุ่มนนท์ (อ้างใน วีระศักดิ์ สาเลยกานนท์, 2530) ประมวลบทบาทหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นเอาไว้ดังนี้

1. รายงานข่าวความเคลื่อนไหวของท้องถิ่นและเสนอเรื่องราวของท้องถิ่นในรายละเอียดและลึกซึ้งกว่า ถึงแม้เรื่องหรือข่าวสารนั้น หนังสือพิมพ์ในระดับชาติจะเสนอก่อนหน้าแล้วก็ตาม ต้องรายงานภาวะสินค้าในตลาดท้องถิ่น เป็นตัวกลางโฆษณาสินค้าให้กับพ่อค้า และนักธุรกิจ
2. ช่วยส่งเสริมด้านสวัสดิการและการจัดวางโครงการต่างๆ ในท้องถิ่น
3. ต้องรู้จักยกย่องคุณงามความดีของคนประกอบกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของท้องถิ่น
4. ต้องสอดส่องการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่รัฐในท้องถิ่น ตลอดจนติดตามการปฏิบัติหน้าที่ของนักการเมืองที่ได้รับเลือกตั้งจากท้องถิ่น ไม่ว่าในระดับชาติหรือระดับท้องถิ่น
5. ต้องช่วยปลุกกระตุ้นความคิดให้คนในท้องถิ่นช่วยกันแก้ไขปัญหา และส่งเสริมโครงการต่างๆ ของท้องถิ่น
6. สอน (ให้ความรู้) ให้ความบันเทิง และแจ้งข่าวสาร
7. เป็นแรงผลักดัน ช่วยสร้างความสามัคคีให้ท้องถิ่น

ตารางที่ 3

เปรียบเทียบหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นและหนังสือพิมพ์ส่วนกลาง				
เกณฑ์การพิจารณา		นสพ.ฝึกปฏิบัติ	นสพ.ท้องถิ่น	นสพ.ส่วนกลาง
Sender	● การเป็นเจ้าของ	สถาบันการศึกษา	เอกชน	เอกชน
	● สถานภาพ	สมัครเล่นเพื่อฝึกปฏิบัติ	ธุรกิจขนาดเล็ก (ห้างหุ้นส่วน/บริษัท) เน้นกำไร	ธุรกิจขนาดใหญ่ (มหาชน) เน้นกำไร
Message	● เนื้อหา	ประเด็นข่าวเฉพาะในสถาบัน/ชุมชน มีโฆษณาสนับสนุนบ้าง	ประเด็นข่าวในชุมชน ภูมิภาค เนื้อหาหลากหลาย ขยายพื้นที่โฆษณา/ประชาสัมพันธ์	ข่าวทั่วไปประเด็นข่าวระดับชาติและโลก ขยายพื้นที่โฆษณา/ประชาสัมพันธ์ (แพง)
	● คุณค่าข่าว	ไม่เน้นความสดใหม่ เน้นใกล้ชิด ข่าวเชิงสารคดี	เน้นความใกล้ชิด ความเด่น ผลกระทบ ปุณชนวิสัย	เน้นความรวดเร็วสดใหม่ แปลก เด่น ปุณชนวิสัย เพศ ชัดแย้ง ฯลฯ
Channel	● รูปแบบการเผยแพร่	แจกฟรี : ในสถาบัน ในชุมชน ส่งผ่านระบบสู่สถาบันต่างๆ ทั่วประเทศ	แจกฟรี และจำหน่าย : ภูมิภาค จังหวัด	จำหน่ายทั่วประเทศ : วางแผน มีระบบจัดจำหน่ายชัดเจน
	● ความถี่ในการพิมพ์	รายภาคการศึกษา รายปี	รายวัน รายสัปดาห์ รายบั๊กซ์ รายลอตเตอรี่ รายเดือน	รายวัน ราย 3 วัน รายสัปดาห์ รายเดือน
Receiver	● ลักษณะผู้รับสาร	ในสถาบัน ในชุมชน และคนนอกชุมชนบางกลุ่ม	คนในชุมชน ภูมิภาค จังหวัด สมาชิกประจำ	คนใน และต่างประเทศทั่วไป (มวลชน)

กล่าวโดยสรุป คุณค่าข่าว (News value) สำคัญอยู่ที่เนื้อหาข่าวท้องถิ่น (Community news) ที่พบในหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นฝึกปฏิบัติ “ร่มเสลา” คือ “ความใกล้ชิด” (Proximity) เพราะเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับผู้รับสาร/ผู้อ่าน หรือกลุ่มเป้าหมายในชุมชนที่มีความใกล้ชิดในเชิงกายภาพและวัฒนธรรม ที่จะนำมาสู่ผลประโยชน์ หรือที่เรียกว่า “ผลกระทบ” (Consequence) หรือหมายถึงผลเสียที่จะเป็น “การเตือนภัย” (Surveillance) ล่วงหน้าให้กับสมาชิกในชุมชนต่อไป ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของข่าวเศรษฐกิจ สังคม การเมือง “ภัยพิบัติ” (Disaster) หรืออาชญากรรมก็ตาม หรือแม้แต่ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ “ความก้าวหน้า” ในด้านต่างๆ (Progress) อย่างไรก็ตาม แม้งานข่าวท้องถิ่นจะเน้นผลประโยชน์ของชุมชนเป็นที่ตั้ง อีกทั้งไม่ต้องเน้นการโน้มน้าวเพื่อการขายข่าวทำกำไร อย่างไรก็ตาม ข่าวท้องถิ่นเองก็จำเป็นต้องผลิตเนื้อหาและรูปแบบให้เป็นที่น่าสนใจและน่าพอใจต่อผู้รับสาร ดังนั้นการเพิ่มประเด็นข่าวบางส่วนก็จำเป็นต้องใส่คุณค่าข่าวที่มี “ความเด่น” (Prominence) และเป็น “ปุณชนวิสัย” (Human interest) เข้าไปด้วย แต่สิ่งที่ควรเน้นในคุณค่าข่าวสำหรับข่าวท้องถิ่นที่สุดก็คือ เรื่องความใกล้ชิดและผลกระทบ

สำหรับคุณค่าข่าวอื่นๆ ที่หนังสือพิมพ์ส่วนกลางหรือสื่อมวลชนส่วนกลางระดับประเทศใช้นั้นก็มีความสำคัญ เพียงแต่

ในกรอบของการทำงานข่าวท้องถิ่นแล้ว ประเด็นคุณค่าข่าวอื่นๆ นั้นไม่เน้นหรือจำเป็นต้องมีเสมอไป เช่น ความรวดเร็ว สดใหม่ หรือประเด็นเรื่องเพศ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การนำเสนอข่าวท้องถิ่นที่ปรากฏในการฝึกปฏิบัติ ผู้สอนจำเป็นต้องกำชับและย้ำกับผู้เรียนเสมอว่า “คุณภาพ” ของข่าวต้องมาเป็นอันดับแรกด้วยรูปแบบ “A-B-C” ทั้งความถูกต้องครบถ้วน “ถูก-ถ้วน” (Accuracy) ความสมดุลของข่าว (Balance) และความกระชับชัดเจน (Conciseness) ซึ่งองค์ประกอบของคุณภาพข่าวเหล่านี้จะนำมาซึ่งความน่าเชื่อถือของข่าว ดังนั้นผู้สื่อข่าวฝึกปฏิบัติจะต้องคำนึงถึงการทำหน้าที่ “นักข่าว” (Journalist) อยู่เสมอเพื่อคงความคิด “ความเป็นหนังสือพิมพ์” (Journalism) เอาไว้ เพราะเป็นวิธีคิดเกี่ยวกับการทำข่าวที่ยังคงได้รับความน่าเชื่อถือมาจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าเทคโนโลยีการสื่อสารจะเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยแค่ไหนก็ตาม แต่การทำข่าวด้วยวิธีคิดแบบหนังสือพิมพ์ที่เน้นความถูกต้องครบถ้วน กระชับชัดเจน และสมดุลยังจำเป็นต้องดำรงอยู่ต่อไป

4.2 ผู้เรียน : ฝึกฝน-เรียนรู้ คิดจริง เขียนจริง ปฏิบัติจริง
ผู้เรียนที่อยู่ในโครงการฯ นับเป็นปัจจัยสำคัญต่อกระบวนการผลิตสื่อและการผลิตนักสื่อสารท้องถิ่นยุคใหม่ เพราะนิสิตในแต่ละรุ่นที่เข้ามาเรียนในรายวิชาที่แต่เดิมใช้ชื่อ

ว่า “การบรรณาธิการ” ปัจจุบันชื่อ “สัมมนาวารสารศาสตร์” แต่การรับรู้ของผู้เรียน คือ การเน้นไปที่การผลิตหนังสือพิมพ์ ได้เรียนรู้กระบวนการทำงานต่างๆ ที่เกิดขึ้นจริง และได้ลงมือทำจริงๆ ตั้งแต่การแสวงหาข่าว และการผลิตตัวสื่อเพื่อเผยแพร่ภายในและนอกสถาบัน

อย่างไรก็ตาม จากประสบการณ์การสอนที่ผ่านมา ผู้สอนพบว่า นิสิตแต่ละรุ่นจะแตกต่างกันไป ตั้งแต่ปริมาณนิสิต กล่าวคือบางรุ่นน้อย (น้อยที่สุด 4 คน) บางรุ่นมาก (มากที่สุด 15 คน) หรือลักษณะเฉพาะของแต่ละรุ่นก็ต่างกัน เช่น บางรุ่นทุ่มเทกับงานข่าว และการคัดเลือกเนื้อหาเพื่อนำเสนอ ขณะที่ใส่ใจกับประเด็นที่ไม่เหมือนกัน บางรุ่นสนใจประเด็นการสอดส่องระวังภัยให้กับนิสิตด้วยกัน การตรวจสอบการทำงานของผู้บริหารมหาวิทยาลัยหรือของจังหวัด ขณะที่บางรุ่นก็สนใจประเด็นสิ่งแวดล้อมหรือสนใจในเชิงวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือบางรุ่นถนัดในเรื่องการขายโฆษณา แต่ไม่ค่อยใช้เวลาในเรื่องการทำงานข่าว เป็นต้น

ความแตกต่างหลากหลายที่มีในกลุ่มผู้เรียนแต่ละรุ่น ทำให้ผู้สอนต้องบริหารจัดการให้ผู้เรียนมีความเข้าใจและสร้างข้อตกลงในการทำงานร่วมกัน ขณะที่ข้อจำกัดในรุ่นที่เข้าร่วมโครงการฯ นี้ คือ จำนวนผู้เรียนน้อยเนื่องจากมีผู้เรียนเพียง 5 คน ซึ่งนับว่าน้อยมากในแง่ของการแบ่งงานกันทำ เพราะงานละเอียดอ่อน และมีปริมาณงานมากกว่าจำนวนผู้เรียน ดังนั้นการเข้าใจในบทบาทหน้าที่และขอบเขตการทำงานของผู้เรียนแต่ละคนจึงต้องชัดเจน ผู้สอนจึงต้องใช้กระบวนการ “สลับบทบาทหน้าที่” (Role shift) เช่น ผลัดกันเป็นบรรณาธิการในแต่ละประเด็น เช่น บรรณาธิการข่าววัฒนธรรม ข่าวเศรษฐกิจ ข่าวการเมือง ข่าวสังคม รวมไปถึงผลัดกันทำหน้าที่พิสูจน์อักษร เพื่อตรวจสอบคำผิด-ถูกจากงานเขียนของสมาชิกกองบรรณาธิการ งานเก็บข้อมูลเนื้อหา งานเก็บข้อมูลภาพ การถ่ายภาพ รวมถึงการติดต่อกับโรงพิมพ์ โดยมีบรรณาธิการที่เป็นหัวหน้าทีมทำหน้าที่บริหารจัดการภาพรวม และเพื่อเชื่อมต่อบางเรื่องสำคัญกับผู้สอน

การสลับบทบาทการทำงานและหมุนเวียนการทำหน้าที่มีข้อดี คือ ช่วยให้นิสิตที่มีอยู่จำกัดนั้นได้เรียนรู้งานหลากหลายในกองบรรณาธิการได้เต็มที่ อย่างไรก็ตาม ยังมีบางประเด็นที่ต้องแก้ปัญหา เช่น ความถนัดในเรื่องการจัดหน้าที่ต้องใช้ความรู้เฉพาะในเชิงเทคนิค เช่น ด้านกราฟิกดีไซน์ ด้านโปรแกรมซอฟต์แวร์ ทางโครงการฯ จึงเปิดโอกาสให้ชักชวนนิสิตวารสารศาสตร์ปี 2 มาช่วย (นายวรรณ จุฑบาล) ซึ่งเป็นการเรียนรู้งาน และการเชิญรุ่นพี่ปี 4 (นายธนารักษ์ คำภีระ) ที่ฝึกงานเสร็จแล้ว กลับมาเป็นวิทยากร ถ่ายทอดความรู้จากการฝึกงานจริงให้กับน้องๆ ซึ่งกลายเป็นรูปแบบของการยกระดับความรู้และความคิดในเชิงวารสารศาสตร์ให้กับนิสิตต่างรุ่น โดยมีผู้สอนคนเดียวได้ฝึกการทำงานร่วมกันของคนต่างรุ่น

การฝึกปฏิบัติรูปแบบต่างๆ

ในการเรียนการสอนด้านการผลิตสื่อที่ผ่านมา ผู้สอนพบว่า มีรูปแบบของการฝึกปฏิบัติ 3 รูปแบบด้วยกันที่สามารถเปรียบเทียบข้อเหมือน-ข้อต่าง และข้อเด่น-ข้อจำกัด ได้ดังนี้

1. การฝึกปฏิบัติในรายวิชา (ในชั้นเรียน) ทำหนังสือพิมพ์ฝึกปฏิบัติ
2. การออกไปฝึกปฏิบัติจริงในองค์กรสื่อสารมวลชน (การฝึกงาน)
3. การฝึกปฏิบัติเชิงทดลองในชั้นเรียน แต่ลงมือปฏิบัติงานอย่างแท้จริงด้วยการวิเคราะห์กระบวนการทำงานตั้งแต่ต้นทาง (การเตรียมผลิต) จนถึงปลายทาง (การเผยแพร่ข่าวสารไปถึงผู้รับสาร)

ใน 3 รูปแบบดังกล่าว พบว่าการฝึกปฏิบัติในชั้นเรียนที่ผ่านมานั้น ทำได้เพียงเน้นที่กระบวนการผลิตจากมุมมองหรือความต้องการของผู้ส่งสารฝ่ายเดียว ทำให้ผลงานที่ออกมาเป็นที่พึงพอใจในกลุ่มของผู้ผลิตเท่านั้น แต่ยังขาดการวิเคราะห์และออกแบบเนื้อหา (Message design) ขาดการวิเคราะห์ช่องทางการเผยแพร่ข้อมูล และขาดการวิเคราะห์ผู้รับสาร ขณะที่การฝึกในแบบที่สอง แม้จะเพิ่มประสบการณ์จริงให้กับนิสิตได้ลงมือปฏิบัติในสถานการณ์จริงกับองค์กรสื่อจริง แต่ข้อจำกัด คือ เมื่อผู้เรียนที่ยังไม่มีประสบการณ์ และใช้ช่วงเวลาฝึกฝนสั้นๆ เพียง 3 เดือน ทำให้การฝึกปฏิบัติเกี่ยวเนื่องประสบการณ์และความเชี่ยวชาญได้ไม่มากนัก และที่สำคัญคือแต่ละองค์กรสื่อมีสภาพแวดล้อม เงื่อนไข และกลุ่มคนทำงานที่แตกต่างกันไปจนไม่อาจจะควบคุมคุณภาพการฝึกปฏิบัติของนิสิตนักศึกษาได้อย่างเต็มที่

ขณะที่การฝึกปฏิบัติตามโครงการฯ นี้อยู่ในลักษณะของแบบที่ 3 ที่อาจกล่าวได้ว่า เป็นการฝึกในเชิงทดลองจริงๆ เป็นการทำงานที่มีสภาพใกล้เคียงกับการทำงานจริงๆ เพราะผู้เรียนและผู้สอนต้องเตรียมวางแผน ลงมือปฏิบัติในทุกกระบวนการอย่างเต็มที่ กล่าวคือ ต้องวิเคราะห์ทั้งตัวผู้ผลิตเนื้อหา ช่องทางการเผยแพร่ และผู้รับสาร ดังนั้น ต้องผ่านกระบวนการอย่างละเอียดในทุกขั้นตอน จนกระทั่งถึงขั้นตอนการเผยแพร่เนื้อหา ผู้เรียนก็ต้องทำหน้าที่ในการนำพาสื่อและสารออกไปเผยแพร่ให้ถึงผู้รับสารกลุ่มต่างๆ ดังนั้น ในแง่ของการฝึกปฏิบัติสร้างนักข่าวท้องถิ่น โครงการฯ นี้เสนอว่าการฝึกปฏิบัติแบบห้องทดลองที่ควบคุมรายละเอียดทุกขั้นตอนด้วยตัวแปรการสื่อสาร (S-M-C-R) จะช่วยพัฒนาศักยภาพและสร้างนักการสื่อสารท้องถิ่นที่ดีได้

4.3 ผู้สอน : บรรยายน้อยๆ รับฟัง แลกเปลี่ยน และร่วม “ลงมือ”

ในฐานะของผู้สอนวิชาที่ต้องใช้การฝึกปฏิบัติจริง รูปแบบการเรียนการสอนจะแตกต่างกันไป แต่ที่สำคัญ คือ แตกต่าง

ไปจากการเรียนแบบบรรยาย (Lecture) โดยสิ้นเชิง บางช่วงอาจมีบรรยายเสริมบ้างเป็นการเพิ่มเติมความรู้ใหม่ๆ เช่น การให้ข้อมูลเกี่ยวกับงานวิจัย อย่างไรก็ตาม กระบวนการจัดห้องเรียนที่นักเรียนควรออกมาในรูปแบบของโต๊ะประชุม สัมมนา หรือการพูดคุยสนทนาที่ไม่มีใครมีบทบาทเหนือกว่าหรือมากกว่ากัน แม้แต่ผู้สอนเองก็มีเวลาพูดเท่าๆ กับเวลาฟังความคิดเห็นของผู้เรียน

ดังนั้น สถานภาพของผู้สอนในชั้นเรียนฝึกปฏิบัติจึงมีฐานะเป็นเหมือนกับสมาชิกของกองบรรณาธิการคนหนึ่งที่มีความเห็นไม่จำเป็นต้องได้รับการยอมรับ เห็นด้วยหรือปฏิบัติตามเสมอไป แต่จะผ่านการโหวตของผู้เรียนในชั้นเรียน เช่น การเลือก “Font” เพื่อใช้เป็นตัวอักษรหลักในการพาดหัวข่าว และเป็นเนื้อหาหลักของหนังสือพิมพ์ รวมไปถึงเรื่องของการเลือกประเด็นข่าว ภาพ และรูปแบบการนำเสนอ

ผู้สอนจึงไม่ควรครอบงำหรือชี้นำความคิดเห็นของนิสิตจนเกินไป อาจจะต้องย้าให้นิสิตเข้าใจว่า เป็นเพียงความคิดเห็นหนึ่งเท่านั้น แต่ทว่าต้องการให้นิสิตหรือสมาชิกในกองบรรณาธิการลองเก็บไปคุยกันต่อแล้วตัดสินใจเลือกเอง

อย่างไรก็ตาม บางครั้งผู้สอนก็จำเป็นต้องแสดงบทบาทในแบบของ “ครู” ที่เตรียมให้การบ้าน ออกคำสั่งให้ทุกคนทำงานส่งตามกำหนด และเตรียมออกข้อสอบ เพื่อให้สมาชิกตั้งใจทำผลงานออกมาให้ดีเพื่อได้คะแนนที่ดี กล่าวคือผู้สอนอาจจะต้องใช้อำนาจในฐานะเจ้าของวิชาในการกำหนด “เส้นตาย” (Deadline) ในการส่งงานของสมาชิกหากเห็นว่าในบางช่วงของการทำงาน บรรณาธิการบริหารหรือหัวหน้ากลุ่มเริ่มจะควบคุมกองบรรณาธิการไม่ได้มาก (เนื่องจากเป็นเพื่อนกันและสถานภาพเท่ากัน) ผู้สอนก็จำเป็นต้องลงไปกำกับ และช่วยเสริมการทำหน้าที่ของบรรณาธิการให้เดินหน้าต่อไปให้ได้ เพราะต้องทำงานภายใต้ข้อจำกัดเรื่องเวลา

และที่เป็นข้อเสนอแนะสำหรับสกว. หรือโครงการอื่นๆ ที่จะทดลองนำรูปแบบไปขยายผลกับโครงการในลักษณะเดียวกัน โครงการฯ นี้เสนอว่า ผู้สอนหรือหัวหน้าโครงการควรมีประสบการณ์การสอนรายวิชาฝึกปฏิบัติผลิตสื่อมาก่อนอย่างน้อย 1 ภาคการศึกษาหรือ 1 ครั้ง เพื่อให้มองเห็น “ภาพรวม” กระบวนการเรียนการสอนในระดับหนึ่ง จึงจะวางแผนการทำโครงการได้ เนื่องจากมีข้อจำกัดหลายประการ เช่น จำนวนผู้เรียน คุณลักษณะผู้เรียน และเวลาที่จำกัด เป็นต้น

4.4 การเผยแพร่: จะผลิตเพื่อใครก็ต้องรู้ว่าจะ “ส่งให้ถึง” ได้อย่างไร?

เนื่องมาจากการวิเคราะห์เนื้อหาของสื่อท้องถิ่น (หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น) ดังนั้น สิ่งสำคัญที่นักสื่อสารท้องถิ่นจะต้องตระหนักเสมอ นอกเหนือจากการคิดว่าจะผลิตอะไร ผลิต

อย่างไร ผลิตให้ใครแล้ว ก็ต้องวิเคราะห์หลังลึกด้วยว่า จะนำไปเผยแพร่อย่างไร เพื่อให้ถึงผู้รับสารกลุ่มเป้าหมาย

ในโครงการฯ นี้ ผู้สอนได้เปิดชั้นเรียนช่วงแรกให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้สอนและเพื่อนร่วมชั้นเรียนด้วยกันว่า จะเผยแพร่ออกไปอย่างไร และให้ใครเป็นผู้อ่าน ซึ่งได้กลุ่มผู้รับสารออกมาสองกลุ่มคือ กลุ่มคนภายนอกและกลุ่มคนภายใน

แต่จากการนำเสนอความคืบหน้าของโครงการฯ ผู้สอนได้รับข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิสกว. ว่า ควรจะแบ่งกลุ่มผู้รับสารออกเป็น 4 กลุ่ม เมื่อถึงขั้นตอนของการเผยแพร่ดังนี้

1. คนในพื้นที่/ท้องถิ่น เช่น กลุ่มนิสิต เจ้าหน้าที่ นักวิจัย อาจารย์ หรือนักวิชาการในคณะต่างๆ สถาบันต่างๆ ของมหาวิทยาลัย
2. คนจากที่อื่นที่ต้องการจะขยายความรู้ เกี่ยวกับการทำงานเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเชิงท้องถิ่นในแง่มุมนี้บ้าง กรณีที่มีการถอดบทเรียนเรื่องการฝึกฝนนักสื่อสารท้องถิ่นหรือนักข่าวท้องถิ่น หากจะนำเสนอเป็นชุดความรู้ออกไปให้ชุมชนอื่นๆ ได้นำไปใช้
3. คนในท้องถิ่น (พิษณุโลก) การสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่น/ชุมชนที่สื่อมวลชนส่วนกลางทำได้ยาก ในขณะที่หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นทำหน้าที่สร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่นได้ดีกว่า เพราะใกล้ชิดสามารถเข้าถึงความสนใจและความต้องการได้อย่างดี
4. ผู้รับสารสาธารณะ/ทั่วไป ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่อาจจะมีโอกาสได้อ่านหรือรับรู้ข่าวสาร

อย่างไรก็ตาม ข้อเด่นในการเผยแพร่ของหนังสือพิมพ์ฝึกปฏิบัติ “ร่มเกล้า” จากโครงการฯ นี้ ก็คือสามารถนำผลผลิตซึ่งก็คือหนังสือพิมพ์และฉบับพิเศษที่นำเสนอเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไปแพร่กระจายผ่าน “กลุ่มสำคัญๆ” ที่มีศักยภาพจะแพร่กระจายผลผลิตไปสู่ผู้รับสารกลุ่มเป้าหมายได้ อีก เช่น สถานที่ท่องเที่ยวสำคัญ ของจังหวัด ไม่ว่าจะเป็น วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร หรือ “วัดใหญ่” วัดราชบูรณะ ร้านก๋วยเตี๋ยวห้อยขา พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจันทวี หรือแม้แต่ร้านกาแฟชุมชนในตลาดเช้าของตลาดใต้ที่เป็นศูนย์รวมของคนใน (และคนนอก) ชุมชนกลุ่มต่างๆ อย่างหลากหลาย

โดยสรุป การถอดบทเรียนจากโครงการ “การเสนอข่าวสารการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในท้องถิ่นผ่านหนังสือพิมพ์ฝึกปฏิบัติ” ช่วยให้การทำโครงการฯ ค้นพบสาระสำคัญที่เป็นประโยชน์ต่อการนำไปขยายผลในด้านต่างๆ ทั้งในส่วนเนื้อหา (Content) ผู้เรียน (Student) ผู้สอน (Teacher) และช่องทางการเผยแพร่ (Distribution) ซึ่งล้วนมีความสำคัญต่อกระบวนการสร้าง “นักข่าวท้องถิ่น” ให้เข้าถึงแก่นสาร “ความเป็นท้องถิ่น” ที่จะช่วยยกระดับการเรียนการสอนด้านนิเทศศาสตร์ และที่สำคัญ คือ รูปแบบโครงการฯ นี้จะช่วยเป็นช่องทางนำร่องในการนำเนื้อหาที่เป็นความรู้จากแหล่งความรู้ต่างๆ ออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นชุมชนในอนาคตต่อไป

(ภาพบน) การเตรียมการผลิตของนิสิตวารสารศาสตร์ ในรายวิชา “สัมมนาวารสารศาสตร์” เป็นการเปิดโอกาสให้กับผู้เรียนประชุมเตรียมความพร้อม วางแผน และแบ่งงานกันทำ โดยมีผู้สอนคอยให้คำแนะนำ

(ภาพกลาง) นิสิตได้ฟังความรู้ของวิทยากร ทั้งผู้เชี่ยวชาญท้องถิ่น และผู้สอนด้านการถ่ายภาพข่าว (Photojournalism)

(ภาพล่าง) ระหว่างปิดต้นฉบับ และจัดหน้าเพื่อเตรียมต้นฉบับส่งโรงพิมพ์

การกระจายทีมงานเพื่อนำร่มเสลาทั้งเล่มหลักและฉบับพิเศษแพร่กระจายไปที่จุดหลักเพื่อเผยแพร่ต่อไปในที่สำคัญ เช่น วัดใหญ่ วัดราชบูรณะ ร้านกล้วยเตี้ยว ห้อยขา พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจำทวี

นำหนังสือพิมพ์ไป
แจกให้กับผู้คนกลุ่ม
ต่างๆ ในคณะต่างๆ
ของมหาวิทยาลัย
นเรศวร เพื่อเป็นจุด
แพร่กระจายให้กับ
นิสิต เจ้าหน้าที่ และ
คณาจารย์ในสถาบัน

การเผยแพร่
หนังสือพิมพ์ฝึกปฏิบัติ
เริ่มেলাในช่วงปิดภาค
การศึกษา สามารถ
ดำเนินการได้ผ่าน
คณะวิชาต่างๆ และ
จะนำหนังสือพิมพ์บาง
ส่วนกลับมาแจกให้
กับนิสิตอีกครั้งในช่วง
เปิดภาคการศึกษา
1/2558

เอกสารอ้างอิง

ทศพล คุ่มสุพรรณ. 2552. ลักษณะการบริหารงานหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นในเขตภาคเหนือ. วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต (สื่อสารมวลชน) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

นาฏยา ตนานนท์. 2547. การรายงานข่าว. กรุงเทพมหานคร; นัท รีพับลิค.

พิศิษฐ์ ขวาลาวัช. 2542. ปฏิรูปสื่อมวลชนท้องถิ่น. กรุงเทพฯ; ดับเบิลยูเอ็น พรินติ้ง.

มาลี บุญศิริพันธ์. 2537. หลักการทำหนังสือพิมพ์เบื้องต้น. กรุงเทพฯ; สำนักพิมพ์ประกายพริก.

วีระศักดิ์ สาเลยกานนท์. 2530. คู่มือหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น. กรุงเทพฯ; สถาบันพัฒนาการหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย.

Aldridge M. 2007. *Understanding the Local Media*. Open University Press.

Harrison, J. 2006. *News*, New York; Routledge.

Hudson, G. and Rowlands, S. 2007. *The Broadcast Journalism Handbook*. Harlow; Pearson Education.

Schaffer J. et.al. 1998. *Journalism Matters*. West Publishing.

Schudson, M. 1995. *The Power of News*. Massachusetts; Harvard University Press.

Wilson, S.A. 2015. *Identity, Culture and the Politic of Community Development*, Newcastle; Cambridge Scholars Publishing.

บทความพิเศษ

ห้องเรียนสถาปัตยกรรมชุมชน

การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน กรณีศึกษา :

การบูรณาการจัดการเรียนรู้ออกแบบสถาปัตยกรรมกับการพัฒนาที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย (โครงการบ้านมั่นคง ชุมชนพระราม 9 บ่อ 3)

มณฑล จันทน์แจ่มใส

จากคำตอบสู่คำถาม ตั้งคำถามใหม่ให้กับห้องเรียน

ห้องเรียนสถาปัตยกรรมชุมชน เกิดขึ้นจากความต้องการที่จะปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์การศึกษาทางสถาปัตยกรรม จากการจัดการเรียนรู้ที่มีครูเป็นผู้ชี้แนะแบบเดิมๆ นำไปสู่การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญโดยใช้การบูรณาการเรียนการสอนร่วมกับการพัฒนาชุมชนในพื้นที่จริง ใช้ปัญหาจากชุมชนเป็นฐานในการเรียนรู้ ซึ่งการจัดการเรียนการสอนรายวิชาออกแบบสถาปัตยกรรมตามแบบแผนที่ดำเนินมาจนถึงปัจจุบัน มุ่งเน้นการฝึกทักษะกระบวนการคิดเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาด้วยการออกแบบและสร้างสรรค์ผลงาน โดยผู้สอนเป็นผู้มอบหมายโจทย์ปัญหาในลักษณะที่เป็นโครงงานออกแบบสถาปัตยกรรม (Project-Based Learning - PBL) ที่ระบุความต้องการการใช้สอย ระบุที่ตั้ง และขอบเขตของที่ดิน ซึ่งเป็นสถานการณ์จำลองให้นักศึกษาได้มีทักษะกระบวนการออกแบบ ตั้งแต่การรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การออกแบบ และพัฒนาแบบ โดยทุกขั้นตอนจะเป็นการทำงานรายบุคคล และเป็นการสื่อสารกับผู้สอนเพียงผู้เดียวที่ทำหน้าที่วิพากษ์วิจารณ์ผลงานแต่ละขั้นตอนในบทบาทของเจ้าของงาน (จำลอง) การตรวจประเมินมุ่งเน้นฝึกทักษะในกระบวนการคิด ตลอดจนการฝึกทักษะการสื่อสารในการนำเสนองานต่อผู้สอนเป็นหลัก การเรียนการสอนรายวิชาออกแบบสถาปัตยกรรมตามแบบแผนนี้เป็นรายวิชาต่อเนื่องตั้งแต่ชั้นปีที่ 1 จนถึงชั้นปีสุดท้าย โดยมีลักษณะของโครงงานที่มีความต้องการการใช้สอยที่ซับซ้อนและมีขนาดโครงงานที่มีพื้นที่ใหญ่ขึ้น มีเทคนิคทางการก่อสร้าง และงานระบบวิศวกรรมที่ซับซ้อนขึ้นตามระดับชั้นปี ซึ่งนักศึกษาจะได้รับการฝึกฝนให้เพิ่มทักษะด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง ทั้งในการคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ (Critical thinking) การคิดสร้างสรรค์ (Creative thinking) รวมทั้งทักษะความรู้ทางด้านวิชาชีพ (Career skills) หากแต่การเรียนการสอนในรูปแบบดังกล่าวได้มุ่งเน้นการคิดแก้ปัญหาแบบปัจเจกที่ขาดการเชื่อมโยงจากสถานการณ์ที่เป็นจริง การปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ในการจัดการเรียนการสอนทางสถาปัตยกรรมในรูปแบบการใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-Based Learning - CBL) เป็นการปรับรูปแบบการเรียนรู้ที่ยังคงพัฒนาทักษะด้านต่างๆ ที่มีอยู่เดิมทั้งหมด แต่มุ่งเน้นทักษะในกระบวนการออกแบบอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Design Process) ของชุมชนมากขึ้น โดยปรับเปลี่ยนจากโจทย์ที่เป็นสถานการณ์จำลอง มาเป็นสถานการณ์ปัญหาในพื้นที่ชุมชนจริง การดำเนินการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบใหม่นี้ ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านอื่นๆ ตามมาอีกมากมาย ทั้งในด้านการจัดเตรียมพื้นที่ชุมชน การสร้างความร่วมมือ

มณฑล จันทน์แจ่มใส

คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
อีเมล : monton@pnru.ac.th

Invited Article

Community Architecture Classroom Community Based Learning Case Study : Integration of Architectural Design Learning and low-income housing development (Baan Munkong : Project at Rama 9 Sump 3 Community)

Monton Janjamsai

การเชื่อมโยงเครือข่ายตัวแทนชุมชน และองค์กรที่เกี่ยวข้องเพื่อการทำงานร่วมกัน การสร้างการเรียนรู้และทัศนคติของนักศึกษาในการปฏิบัติการร่วมกับคนในชุมชน ตลอดจนกระบวนการทำงานรายบุคคล การแบ่งกลุ่มทำงาน การอภิปราย การระดมความคิด ไปจนถึงการประเมินผลการเรียนที่มีความสอดคล้องกัน

ทั้งนี้ การจัดการเรียนการสอนโดยใช้ชุมชนเป็นฐานได้มีรูปแบบและเทคนิควิธีที่หลากหลาย แต่ล้วนมุ่งสร้างทักษะและประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบการจัดการเรียนรู้สมัยใหม่ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและมุ่งเน้นกระบวนการพัฒนาความคิด ได้แก่ การบูรณาการสหวิทยาการ การเรียนรู้แบบร่วมมือ การเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน การเรียนรู้ด้วยการสะท้อนกลับ การเรียนแบบแบ่งเป็นกลุ่มเล็กๆ และการเรียนรู้จากเพื่อน โดยมีเป้าประสงค์สูงสุดเพื่อเปิดโอกาสให้นักศึกษาริเริ่มทำสิ่งใหม่ๆ และมีความรับผิดชอบที่จะควบคุมและบริหารจัดการการเรียนรู้ของตนเอง ตลอดจนทั้งการพัฒนาตนและการพัฒนาทางวิชาชีพของตนมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงกระบวนการทัศนทางการศึกษาที่สำคัญของโลก อันเกิดจากระบบเศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อม ได้ก่อให้เกิดการปรับตัวขององค์กรทางการศึกษา เพื่อจัดการกับความท้าทายใหม่ของโลกร่วมกันกำหนดเป้าหมายและทิศทางการศึกษาในอนาคต ภาควิชาเพื่อทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 (2009) ได้พัฒนากรอบแนวความคิดเพื่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ระบุถึงทักษะที่สำคัญ 3 ด้าน ประกอบด้วยทักษะต่างๆ ดังต่อไปนี้

Monton Janjamsai

Dean

Faculty of Industrial Technology
Phranakorn Rajabhat University
Email: monton@pnru.ac.th

1. ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม
 - 1.1 ความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม
 - 1.2 การคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ปัญหา
 - 1.3 การสื่อสารและการร่วมมือทำงาน
2. ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี
 - 2.1 ความรู้พื้นฐานด้านสารสนเทศ
 - 2.2 ความรู้พื้นฐานด้านสื่อ
 - 2.3 ความรู้พื้นฐานทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร
3. ทักษะชีวิตและการทำงาน
 - 3.1 ความยืดหยุ่นและความสามารถในการปรับตัว
 - 3.2 ความคิดริเริ่มและการชี้นำตนเอง
 - 3.3 ทักษะทางสังคมและการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม
 - 3.4 การเพิ่มผลผลิตและความรู้รับผิดชอบ
 - 3.5 ความเป็นผู้นำและความรับผิดชอบ (วราพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง และ อธิป จิตตฤกษ์, 2554)

ทักษะที่ได้รับในกรอบความคิดเพื่อการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งหลายทักษะเป็นสิ่งใหม่ในวงการศึกษาที่การจัดการศึกษาไม่สามารถใช้วิธีคิดแบบเดิมเพื่อให้บรรลุผลได้ จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนวิธีคิด ตลอดจนรูปแบบองค์ประกอบต่างๆ ในการจัดการเรียนรู้เพื่อให้ได้สิ่งใหม่ซึ่งเป็นที่มาของแนวคิด การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ที่เน้นให้ผู้เรียนได้เกิดกระบวนการทางปัญญาความคิดและการแก้ปัญหาด้วยตนเอง

การจัดการเรียนรู้สมัยใหม่โดยเน้นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ได้มุ่งเน้นพัฒนาความสามารถในการคิดของผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ประเมิน สังเคราะห์ ประยุกต์ใช้คิดอย่างมีวิจารณญาณ แก้ปัญหา และตัดสินใจ ชนาธิป พรกุล (2554, หน้า 23) ได้สรุปว่าการคิดเป็นกระบวนการทางปัญญา การคิดอย่างมีเหตุผลอาศัยองค์ประกอบ มาตรฐาน คุณสมบัติทางปัญญา และความสามารถในการใช้เหตุผล และมีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ องค์ประกอบของการสอนกระบวนการคิด ได้แก่ เนื้อหา กระบวนการสอน และชั้นเรียนที่มีการคิด ซึ่งเป็นสถานที่ที่ผู้เรียนสร้างความรู้โดยรับข้อมูลใหม่เข้ามาทำการประเมินและนำเข้าสู่กระบวนการคิด ได้ความรู้ใหม่ ทำการประเมินอีกครั้งเพื่อให้ได้ความรู้ใหม่ที่ได้มาตรฐาน แนวทางการสอนกระบวนการคิดมี 4 แนวทางประกอบด้วย การใช้ทฤษฎีการเรียนรู้ การใช้รูปแบบการสอน การใช้วิธีการสอน และการใช้เทคนิคการสอน

การจัดการเรียนการสอนโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน มุ่งเน้นให้เกิดการเรียนรู้โดยการแก้ปัญหา (Problem solving) ซึ่งปัญหาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้มี 2 แบบ คือ (1) ปัญหาที่มีโครงสร้างดีคือสามารถแก้ด้วยความรู้ที่มีมาแก้ตามกระบวนการที่มีอยู่แล้ว และ (2) ปัญหาที่ไม่มีกระบวนการแก้ที่เฉพาะเจาะจงซึ่งอาจสร้างการเรียนรู้ด้วยการกำหนดเป้าหมายที่ต้องการบรรลุระบุปสรรคที่ขัดขวาง ค้นหาทางเลือกที่จะนำไปสู่เป้าหมายพิจารณาผลที่จะเกิดขึ้นของแต่ละทางเลือก ตัดสินใจเลือก และประเมินความพึงพอใจต่อผลการแก้ปัญหา ทฤษฎีการสร้างความรู้มีความเชื่อว่า ผู้เรียนจะเข้าใจอย่างถ่องแท้ เมื่อเขารู้จักสิ่งนั้นด้วยตนเองอย่างเต็มที่ เขาจะจัดกระทำกับข้อมูลใหม่ด้วยความรู้ที่มีอยู่ และถ้าข้อมูลใหม่ที่มีอยู่ไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับข้อมูลเดิมจะเกิดความขัดแย้งขึ้นในใจ และจะต้องหาทางแก้ไข (ชนาธิป พรกุล, 2554, หน้า 72)

ในกรณีโครงการบ้านมั่นคงที่นักศึกษาต้องลงไปสำรวจและเก็บข้อมูลในชุมชนผู้มีรายได้น้อย จะต้องพบเจอสภาพปัญหาทั้งสองรูปแบบกล่าวคือ ปัญหาที่สามารถแก้ไขได้ด้วยความรู้ที่มีอยู่ เช่น การออกแบบบ้านพักอาศัย แต่ในบริบทที่เป็นข้อจำกัดนอกเหนือจากความรู้ที่มีอยู่ เช่น สภาพพื้นที่จำกัด

งบประมาณของผู้มีรายได้น้อยในการก่อสร้าง ทำให้นักศึกษาต้องระดมความคิดในการแก้ปัญหาในรูปแบบต่างๆ เช่น การลดค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างด้วยการใช้วัสดุทดแทน การหมุนเวียนวัสดุจากบ้านเก่ามาใช้สร้างบ้านใหม่ หรือการเลือกใช้เทคนิคก่อสร้างที่ชาวบ้านสามารถสร้างได้ด้วยตนเองเพื่อลดค่าแรงงานก่อสร้าง เป็นต้น ซึ่งโจทย์ปัญหาเหล่านี้จะเป็นตัวกระตุ้นให้นักศึกษาได้ระดมความรู้และความคิดสร้างสรรค์มาใช้ในการแก้ปัญหาเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

นอกจากนั้น การจัดการเรียนการสอนโดยใช้ชุมชนเป็นฐานยังสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้แบบร่วมมือ ซึ่งเป็นรูปแบบการให้ผู้เรียนทำงานด้วยกันในกลุ่มย่อยให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนทุกระดับความสามารถ ส่งเสริมการช่วยเหลือร่วมมือกันระหว่างผู้เรียนที่มีความสามารถต่างกัน เป็นการทำให้เด็กอ่อนได้เรียนรู้และปฏิสัมพันธ์กับคนที่เก่งกว่า เด็กเก่งจะเรียนรู้ที่จะอดทนและเข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคล ผลสัมฤทธิ์จะสูงขึ้นเมื่อทุกคนร่วมมือกันทำงานไปสู่เป้าหมายเดียวกัน ครูที่ใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือจัดการเรียนการสอนพบว่า ผู้เรียนมีความเปลี่ยนแปลง ได้แก่ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น สื่อสารได้ดีขึ้น มีการพัฒนาทักษะการคิด มีความร่วมมือและเห็นแก่ประโยชน์ผู้อื่น ความขัดแย้งลดลง มีการยอมรับการช่วยเหลือ และไว้วางใจผู้อื่น ตลอดจนมีความเชื่อมั่น เห็นคุณค่าในตนเอง และมีสุขภาพจิตดี (ชนาธิป พรกุล, 2554, หน้า 102)

แนวทางการจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีการเรียนรู้แบบร่วมมือ มีองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการประกอบด้วย

- 1. การพึ่งพากันทางบวก (Positive interdependence)
- 2. การปฏิสัมพันธ์แบบเผชิญหน้า (Face-to-Face interaction)
- 3. ความรับผิดชอบต่อกันของกลุ่มของทุกคน (Individual accountability)
- 4. ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal skills)
- 5. กระบวนการกลุ่ม (Group processing)

การปรับเปลี่ยนรูปแบบการเรียนการสอนสู่การใช้ชุมชนเป็นฐานในการเรียนรู้ ได้ปรับบทบาทของผู้สอนให้ทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) จัดกลุ่มที่เหมาะสมให้มีการทำงานด้วยกัน โดยมีเป้าหมายเดียวกัน ผลักดันให้เกิดการอภิปราย การสืบสอบ (Inquiry) หรือกรณีศึกษา ส่วนบทบาทของผู้เรียน จะสื่อสารระหว่างกัน เป็นทั้งผู้สอนและผู้เรียน เสริมสร้างทักษะผู้นำ ความรับผิดชอบของตนเองและกลุ่ม วิเคราะห์งานของแต่ละคน เพื่อความก้าวหน้าของกลุ่ม (ชนาธิป พรกุล, 2554,

หน้า 117-118) นอกจากนั้น การจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมให้เกิดกระบวนการคิดของผู้เรียน ควรพิจารณาถึงรูปแบบการสอนที่สอดคล้องกัน ได้แก่ การสอนให้ผู้เรียนสามารถสร้างมโนทัศน์ (Concept) คือ เมื่อมีการรับข้อมูลเข้ามา สามารถจัดระเบียบข้อมูลที่ซับซ้อนเป็นหมวดหมู่ เพื่อให้ง่ายต่อการจดจำและนำกลับมาใช้ หรือรูปแบบการสอนแบบสืบสอบ (Inquiry model) คือ การสอนที่ผู้สอนกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความอยากรู้อยากเห็น มีกระบวนการวิเคราะห์ปัญหาอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การระบุปัญหา ตั้งสมมติฐาน รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ทดสอบ ลงความเห็นสรุป การสอนแบบสืบสอบใช้สอนได้ทั้งเนื้อหาและกระบวนการได้ในเวลาเดียวกัน ผู้เรียนได้เรียนรู้ทั้งเนื้อหาและประสบการณ์ขณะทำการสืบค้น และตรวจสอบ นอกจากนั้น ยังมีรูปแบบการสอนแบบความคิดสร้างสรรค์ (Creative thinking model) ที่มีลำดับการคิดที่สำคัญ 3 ขั้นตอน คือ การกำหนดเป้าหมายหรือปัญหา แสวงหาแนวคิดใหม่ ประเมินและคัดเลือกแนวคิดนั้น การสอนความคิดสร้างสรรค์ควรสอนหลังจากที่ผู้เรียนได้ฝึกคิดแก้ปัญหาด้วยวิธีพื้นฐานแล้ว หลังจากนั้นจึงนำมาคิดต่อยอด ซึ่งจะก่อให้เกิดคำตอบหรือวิธีใหม่ๆ ในการแก้ปัญหา

สร้างการเรียนรู้แบบใหม่ อาศัยความร่วมมือ

สาขาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ได้เปิดสอนหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตร์ สาขาสถาปัตยกรรม (สถบ. 5 ปี) ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2547 โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อสร้างสถาปนิกวิชาชีพที่มีความรู้ความสามารถทางวิชาชีพสถาปัตยกรรม และมีนโยบายที่มุ่งสู่การสร้างสรรคงานสถาปัตยกรรมที่ตอบสนองต่อชุมชน การจัดการเรียนการสอนจึงมุ่งเน้นองค์ความรู้และปลูกจิตสำนึกให้นักศึกษาได้ทำงานรับใช้สังคมอย่างต่อเนื่อง โดยกำหนดในภาคเรียนที่สองของปีการศึกษาสำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 4 ในรายวิชาออกแบบสถาปัตยกรรม 7 ได้จัดการเรียนรู้แบบบูรณาการและฝึกประสบการณ์จากพื้นที่ในสถานการณ์จริงและมีการทำงานร่วมกับองค์กรชุมชนในภาคส่วนต่างๆ ซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ในการจัดการเรียนการสอนจากแบบเดิม คือ การเรียนโดยใช้โครงงานเป็นฐาน (Project Based Learning) ที่มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะกระบวนการคิดรายบุคคล และกำหนดโจทย์ปัญหาจากผู้สอนเพียงอย่างเดียว มาสู่การใช้การเรียนการสอนโดยใช้โครงการจากสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนในสถานการณ์จริง ในปีการศึกษา 2553 ที่ผ่านมา เป็นจุดเริ่มต้นที่ทางสาขาสถาปัตยกรรมศาสตร์ได้ประสานความร่วมมือกับทางสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) เพื่อร่วมกันจัดการเรียนการสอนตามแนวทางดังกล่าว และได้ก่อให้เกิดผลที่น่าพอใจจนนำไปสู่การทำบันทึกความร่วมมือระหว่างกัน เพื่อให้การสนับสนุนทั้ง

ทางด้านงบประมาณ ความรู้ รวมทั้งประสบการณ์ต่างๆ ที่จะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาการออกแบบสถาปัตยกรรมเพื่อชุมชน และได้ดำเนินการต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

การจัดการเรียนการสอนสถาปัตยกรรมโดยใช้ชุมชนเป็นฐานในการเรียนรู้ (Community-Based Learning) ให้ความสำคัญกับเป้าหมายในการส่งเสริมให้นักศึกษาเกิดกระบวนการเรียนรู้จากกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน เพื่อไปสู่การนำความรู้ทางสถาปัตยกรรมและการวางผังมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามเงื่อนไขสอดคล้องกับบริบทของชุมชน โดยใช้กลยุทธ์กระบวนการสร้างเครือข่ายความร่วมมือและเตรียมความพร้อมของเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสามองค์กร คือ สถาบันการศึกษา (มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร) ชุมชนเจ้าของพื้นที่ (คณะกรรมการชุมชนพระราม 9 บ่อ 3) และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) โดยใช้กระบวนการจัดการเรียนรู้ในรายวิชาออกแบบสถาปัตยกรรม 7 บูรณาการกับกระบวนการพัฒนาที่อยู่อาศัยในโครงการบ้านมั่นคงที่ได้รับการสนับสนุนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) สังกัดกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งเป็นองค์กรที่มีนโยบายมุ่งเน้นการพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนซึ่งเป็นรากฐานของสังคม

โครงการบ้านมั่นคงชุมชนบึงพระราม 9 บ่อ 3 บริเวณถนนริมคลองลาดพร้าว แขวงห้วยขวาง เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร ขนาดพื้นที่โครงการ 3 ไร่ 48 ตารางวา (คิดเป็น 8,108 ตารางเมตร) มีประชากรรวมจำนวน 397 ราย จาก 86 ครัวเรือน เป็นกลุ่มชุมชนผู้มีรายได้น้อย ซึ่งปลูกสร้างที่อยู่อาศัยด้วยตนเอง มีการบุกรุกพื้นที่ดินของกรมธนารักษ์ ในปัจจุบันสมาชิกของชุมชนจ่ายค่าเช่าที่ดินรายครัวเรือนในราคาถูก และมีการอยู่อาศัยอย่างหนาแน่น และขาดสุขลักษณะที่ดี สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนมีนโยบายในการยกระดับการอยู่อาศัยของชุมชนด้วยโครงการบ้านมั่นคง ซึ่งเป็นรูปแบบการบริหารจัดการให้ชุมชนมีคุณภาพชีวิต และมีความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย โดยผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่มของชุมชน มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ เช่าพื้นที่ดินในระยะยาว ตลอดจนประสานแหล่งเงินทุน และสนับสนุนให้ชุมชนมีการพัฒนาที่อยู่อาศัยที่มั่นคงแข็งแรงและถูกสุขลักษณะ มีการบริหารการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด แบ่งส่วนพื้นที่พักอาศัยและพื้นที่ส่วนกลางของชุมชนที่สามารถใช้เป็นพื้นที่สำหรับการพบปะสังสรรค์และทำกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชนได้ การดำเนินการพัฒนาชุมชนผู้มีรายได้น้อยในรูปแบบโครงการบ้านมั่นคง จึงเป็นภารกิจสำคัญที่สอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งหวังให้เกิดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานในการเรียนรู้ และก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่ชุมชนได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

ปรับกระบวนการทัศน์ เปลี่ยนกระบวนการงาน

กระบวนการจัดการการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน มีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

[1] กระบวนการประสานความร่วมมือและเตรียมความพร้อมของเครือข่าย

การประสานความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ได้เริ่มต้นขึ้นในปีการศึกษา 2553 ในการบูรณาการการจัดการเรียนการสอนรายวิชาสถาปัตยกรรม 7 ของนักศึกษาชั้นปีที่ 4 สาขาสถาปัตยกรรมศาสตร์ และโครงการบ้านมั่นคง ในพื้นที่ชุมชนริมคลองลาดพร้าว โดยดำเนินการต่อเนื่องมาทุกปี และในปีพ.ศ. 2556 ทางสาขาได้จัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการการพัฒนาที่อยู่อาศัยโครงการบ้านมั่นคงในพื้นที่ชุมชนพระราม 9 บ่อ 3 โดยได้ประสานงานกับตัวแทนชุมชนในพื้นที่และได้รับการสนับสนุนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ในการคัดเลือกพื้นที่ที่สามารถใช้ในการศึกษาได้ ซึ่งเกณฑ์ในการคัดเลือกพื้นที่มีเกณฑ์หลักๆ ได้แก่ การเป็นชุมชนที่มีความพร้อมและต้องการพัฒนาพื้นที่ภายใต้ข้อกำหนดของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ซึ่งยืนยันว่าปราศจากปัญหาความขัดแย้งภายในพื้นที่ที่ไม่มีปัญหาด้านยาเสพติด และมีความปลอดภัย การกำหนดเกณฑ์ดังกล่าวนี้เพื่อให้การลงพื้นที่เก็บข้อมูลของนักศึกษาสามารถดำเนินงานได้อย่างสะดวก ปลอดภัย และได้รับความร่วมมือจากชุมชน

ออกแบบ โดยจะให้นักศึกษาเป็นผู้ออกแบบเครื่องมือเพื่อช่วยในการเก็บข้อมูลร่วมกับชุมชน ประเด็นสำคัญที่ต้องการในการสำรวจข้อมูล คือ จะเก็บข้อมูลอะไร และจะเก็บอย่างไร ในการทำงานชุมชน การเข้าถึงข้อมูลเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ เครื่องมือที่ใช้จึงจะต้องสร้างความเข้าใจ และสามารถสร้างความร่วมมือกับชุมชนได้ก่อนที่จะลงมือเก็บข้อมูลชุมชน มีการลงพื้นที่ร่วมกันระหว่างตัวแทนชุมชน นักศึกษา และผู้แทนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน เพื่อทำความเข้าใจ ซึ่งแจ้งความเป็นมาของโครงการ และกำหนดเป้าหมายร่วมกัน

[2] กระบวนการสำรวจพื้นที่ และเก็บข้อมูล

ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่สำคัญมาก เนื่องจากก่อนที่จะลงมือดำเนินการออกแบบงานสถาปัตยกรรม นักศึกษาจำเป็นต้องสำรวจพื้นที่และเก็บข้อมูลที่จะนำไปใช้ประกอบในการ

เมื่อนักศึกษาได้ประเด็นเบื้องต้นแล้ว จึงออกแบบกิจกรรมหรือเครื่องมือเพื่อช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยออกแบบการเก็บข้อมูลเป็นกิจกรรมทั้งสิ้น 4 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมครอบครัวของฉัน กิจกรรมบ้านในฝัน กิจกรรมปักสนุก และกิจกรรมชุมชนในฝัน

กิจกรรม “ครอบครัวของฉัน” : เป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชนเพื่อเก็บข้อมูลสำมะโนครัวของชาวบ้านและเก็บข้อมูลด้านกายภาพของชุมชน นักศึกษาได้ออกแบบเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือ การนำกระดาษตึกตาต่างๆ มาใส่กล่องไว้รวมกลุ่มกัน แจกซองจดหมายให้กับครัวเรือนละ 1 ซอง ให้ชาวบ้านเขียนชื่อ บ้านเลขที่ โซน หน้าซองจดหมาย แล้วออกมาเลือกตึกตาเพื่อใส่ซองจดหมายไว้ตามข้อมูลของแต่ละครัวเรือน (เช่น บ้านป่าแก้วมีคนแก่ 1 คน มีเด็ก 2 คน มีผู้ชาย 1 คน

เลี้ยงแมว 3 ตัว มีรถมอเตอร์ไซด์ 1 คัน ศาสนาอิสลาม ส่วนที่ ตึกตาคณะจะกรอกข้อมูลว่า ใครชื่ออะไร อายุเท่าไร อาชีพอะไร)

กิจกรรม “บ้านในฝัน”: นักศึกษาได้จัดกลุ่มบ้านให้ชาวบ้านเลือก โดยแบ่งเป็นประเภทบ้านเดี่ยว บ้านแฝด บ้านแถว ตลอดจนอาคารชุดพักอาศัยรวมเพื่อให้ชาวบ้านแยกกลุ่มตามประเภทบ้านที่ตนเลือกไว้แล้ว แจกกระดาษให้กลุ่มละ 1 แผ่น เขียนเหตุผลที่เลือกบ้านประเภทดังกล่าว และบ้านที่ตนต้องการสร้างในชุมชน โดยมีนักศึกษาคอยให้ความรู้แก่ชาวบ้านด้วย ข้อสรุปเบื้องต้นจากกิจกรรมครบครันของคืน ทำให้ทราบว่า ชุมชนนี้มีจำนวนประชากรทั้งหมด 371 คน จาก 86 ครัวเรือน และจากกิจกรรมบ้านในฝัน พบว่าชาวบ้านมีความต้องการมีบ้านเดี่ยวเป็นส่วนใหญ่ แต่มีชาวบ้านส่วนน้อยที่ต้องการมีบ้านแถวหรือบ้านแฝดเพราะต้องการจะประหยัดค่าก่อสร้าง

กิจกรรม “ปักสนุก”: จุดประสงค์ของกิจกรรมดังกล่าวนี้ ต้องการทราบจำนวนบ้านที่เข้าร่วมโครงการ ข้อมูลทาง

กายภาพของชุมชน ตลอดจนลักษณะผังชุมชนเดิมของชาวบ้าน นักศึกษาจะสอบถามชาวบ้านที่ละบ้าน แล้วปักธงลงบนผัง (ธงสีเหลือง) โดยนักศึกษาเป็นคนปักธงให้ชาวบ้าน และแต่ละกลุ่มหาคนเก็บข้อมูล 1 คน ดูแลเรื่องอุปกรณ์ ดากล้อง และคนพูดคุยกับชาวบ้าน

กิจกรรม “ผังในฝัน”: จุดประสงค์เพื่อทราบความต้องการข้อมูลตำแหน่งของบ้าน และพื้นที่ส่วนกลาง ตลอดจนผังชุมชนที่ชาวบ้านต้องการในอนาคต ซึ่งขั้นตอนการดำเนินงาน ได้แก่ การนัดประชุมและเตรียมงานในพื้นที่ นักศึกษาจะอธิบายกิจกรรมให้ชาวบ้านฟังและเตรียมอุปกรณ์ ได้แก่ แผ่นโฟมขนาดบ้าน แผ่นไวโนลแสดงพื้นที่ออกแบบ เส้นขนาดถนน ภายในชุมชน กาวสองหน้า กรรไกร กระดาษโพสต์อิท จากนั้นนำอุปกรณ์ที่เตรียมมาอธิบายถึงวิธีการจัดบ้านแบบต่างๆ แล้วให้ชาวบ้านช่วยกันวางผังในแบบที่ชุมชนต้องการ โดยมีนักศึกษาคอยให้คำแนะนำ

[3] กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล

การสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชาวบ้าน และนักศึกษานั้น ก่อให้เกิดมิติในเชิงสังคม การมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน จะทำให้ข้อมูลที่ได้มา มีความชัดเจน สามารถนำไปพัฒนาต่อไปได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งประโยชน์ต่อการออกแบบในอนาคต ซึ่งผลการดำเนินงานที่ทำร่วมกับชุมชนประกอบด้วยข้อมูลต่างๆ ได้แก่ ขอบเขตและพื้นที่ทางกายภาพ การคมนาคม และการเข้าถึง โครงสร้างพื้นฐาน (ทางสัญจร ไฟฟ้า ประปา ระบบสุขาภิบาล) ศักยภาพของพื้นที่ในการพัฒนาสภาพปัญหาในปัจจุบัน ข้อมูลด้านประชากร จำนวนสิ่งปลูกสร้าง และสมาชิกในครัวเรือน ลักษณะประชากร (อายุ เพศ อาชีพ รายได้ ศาสนา ฯลฯ)

ทั้งนี้ จากกิจกรรมที่หนึ่งและสอง อันได้แก่ กิจกรรมครอบครัวของฉันและบ้านในฝัน ทำให้สามารถกำหนดขนาดของบ้านที่จะนำไปทำการออกแบบ โดยการยึดจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเป็นหลัก นั่นคือ ในการออกแบบต้องประกอบไปด้วยบ้านขนาดเล็ก มีจำนวน 41 ครัวเรือน บ้านขนาดกลาง มีจำนวน 38 ครัวเรือน และบ้านขนาดใหญ่ มีจำนวน 7 ครัวเรือน ซึ่งข้อมูลจากการสำรวจทางกายภาพของแต่ละครัวเรือนจะพบว่า การอยู่อาศัยของแต่ละครัวเรือนมีความหนาแน่นสูง กล่าวคือ มีพื้นที่ใช้สอยน้อย ทำให้เกิดการใช้สอยที่ปะปน ขาดการแบ่งสัดส่วนการใช้งาน ขาดการถ่ายเทอากาศที่เหมาะสม และขาดสุขลักษณะที่ดี การสำรวจจำนวนสมาชิกของครัวเรือนจะนำไปสู่การวิเคราะห์พื้นที่ใช้สอยและขนาดของบ้านที่เหมาะสม ซึ่งการออกแบบจะต้องสัมพันธ์กับรายได้และเงินออมของครัวเรือนด้วย ส่วนข้อมูลที่ได้จากกิจกรรมปักผังสนุก ได้นำไปสู่การจัดกลุ่มการอยู่อาศัยตามความสัมพันธ์ และยังได้ระบุความต้องการการใช้พื้นที่ส่วนกลางร่วมกันด้วย ทั้งนี้ ข้อมูลจากชุมชนจะต้องนำมาผสานร่วมกับมาตรฐานการออกแบบที่เหมาะสม และตอบสนองต่อการอยู่อาศัยของชุมชนที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี

[4] กระบวนการสังเคราะห์ข้อมูลและออกแบบทางเลือก

จากการลงพื้นที่และทำกิจกรรมในการเก็บรวบรวมข้อมูล และนำมาวิเคราะห์ข้อมูล นักศึกษาจะได้ทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันโดยมีการแบ่งหน้าที่กันเอง มีการแบ่งกลุ่มย่อยเพื่อช่วยกันทำงาน มีการกำหนดเป้าหมายและภารกิจเบื้องต้นทั้งหมด ได้แก่ การสำรวจทางกายภาพ การรังวัด การบันทึกภาพ การเก็บข้อมูลเชิงสังคม การสัมภาษณ์ การจัดประชุมชาวบ้านเพื่อเก็บข้อมูล การบันทึกข้อมูลและการเรียบเรียงเพื่อนำเสนอในรูปแบบต่างๆ เช่น การจัดทำแผนผัง การทำแบบจำลองผังชุมชน เป็นต้น เมื่อกำหนดภารกิจทั้งหมดแล้วจึงมอบหมายให้นักศึกษาแบ่งกลุ่มตามภารกิจโดยแต่ละคนสามารถเลือกกิจกรรมที่ตนเองสนใจและทำได้ดี

เมื่อผ่านกระบวนการรวบรวมข้อมูลและนำมาวิเคราะห์ร่วมกัน นักศึกษาจะเห็นภาพรวมของชุมชนศักยภาพของพื้นที่และสภาพปัญหาที่เป็นจริง รวมทั้งความต้องการในการพัฒนาตนเองของชุมชน ในขั้นตอนการสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อประมวลความคิด ผู้สอนต้องการให้เกิดการระดมความคิดเพื่อเสนอแนวทางในการแก้ปัญหา ซึ่งเป็นเรื่องท้าทายศักยภาพของนักศึกษาและเป็นการฝึกทักษะในการแก้ปัญหา (Problem-solving skill) และต้องการให้เกิดการแลกเปลี่ยนที่หลากหลาย จึงทำการแบ่งนักศึกษาออกเป็นกลุ่มย่อย (ไม่เกิน 5 คน) เพื่อให้แต่ละกลุ่มวางแนวความคิดในการออกแบบโครงการเพื่อแก้ปัญหา และพัฒนาการอยู่อาศัยของชุมชน ซึ่งแต่ละกลุ่มก็จะพัฒนาแบบร่างตามแนวความคิดในการออกแบบของตน เพื่อที่จะมานำเสนอต่อผู้แทนชุมชน และผู้แทนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ตลอดจนอาจารย์ที่ปรึกษาในขั้นตอนต่อไป

[5] กระบวนการนำเสนอสู่ชุมชนและวิพากษ์

ผลงานการออกแบบของนักศึกษาในแต่ละกลุ่มที่ได้รับการพัฒนาเบื้องต้น และได้รับการชี้แนะจากผู้สอน รวมทั้งการจัดการอภิปรายแลกเปลี่ยนกันในระดับเรียน ซึ่งจะทำให้ นักศึกษาได้เรียนรู้ซึ่งกันและกัน รวมทั้งมองเห็นจุดแข็งและ จุดอ่อนในผลงานของตนจากผลงานของกลุ่มอื่นๆ หลังจากนั้น ผลงานทั้งหมดจะนำเข้าสู่กระบวนการรับฟังความคิดเห็นและ วิพากษ์จากชุมชน ซึ่งจัดเวทีแลกเปลี่ยนที่มีผู้แทนจากชุมชน บึงพระราม 9 บ่อ 3 และผู้แทนจาก พอช. เพื่อเลือกผลงานที่ เหมาะสมกับชุมชน โดยการแสดงความคิดเห็นจะพบว่า ผลงาน ในแต่ละกลุ่มจะมีข้อดีและเสียในบางประเด็นที่แตกต่างกัน โดย สิ่งที่ชุมชนต้องการให้เพิ่มเติมและนำไปพัฒนาต่อ ได้แก่ การใช้แนวความคิดเรื่องเครือญาติเข้ามาใช้ในการวางผังโครงการ ใช้ผังที่มีความเป็นชุมชนลักษณะเดิม เส้นทางสัญจรคงเดิม เพิ่มพื้นที่ส่วนกลาง ธนาคารขยะ สนามเด็กเล่น ที่ประชุม และ งบประมาณอาคารต้องสามารถสร้างได้จริง และสอดคล้องกับ ฐานะ ตลอดจนเงินออมของชุมชน

[6] กระบวนการพัฒนางานออกแบบและผลิตผลงาน ขั้นสุดท้าย

กระบวนการวิพากษ์จากเวทีชุมชนที่มีต่อผลงาน ของนักศึกษากลุ่มต่างๆ นำไปสู่การสังเคราะห์และบูรณาการ เป็นแบบผังชุมชนเพียงชั้นเดียวที่สามารถตอบข้อปัญหาและ ประเด็นต่างๆ โดยนักศึกษาได้นำแนวความคิดหลัก 3 เรื่อง เข้ามาประกอบกันเพื่อออกแบบกายภาพของตัวโครงการ ได้แก่

(1) การออกแบบวางผังโดยใช้แนวคิดของละแวก บ้าน หรือ Neighborhood ที่ส่งเสริมการอยู่อาศัยแบบพี่น้อง และเครือญาติ สร้างพื้นที่ปฏิสัมพันธ์เพื่อสร้างความเข้มแข็ง ให้คนในชุมชน และเพิ่มความปลอดภัยให้แก่ชุมชน

(2) การออกแบบที่มุ่งเน้นความประหยัด (Economy) เช่น การนำวัสดุเหลือใช้จากของเดิมภายในชุมชนนำกลับมาใช้ ใหม่ เพื่อลดรายจ่ายในการก่อสร้างการออกแบบโดยใช้เทคนิค ก่อสร้างพื้นถิ่นที่ชุมชนสามารถก่อสร้างด้วยตนเองได้เพื่อลด ค่าแรงงานและ

(3) การออกแบบโดยยึดหลักความลงตัวของชิ้นส่วน วัสดุก่อสร้างตามขนาดมาตรฐาน หรือระบบ Modular เพื่อ ลดวัสดุที่เหลือจากการก่อสร้าง ลดภาระและค่าใช้จ่ายในการ ก่อสร้าง รวมทั้งลดค่าแรงในการตัดต่อชิ้นส่วนที่ไม่ลงตัวตาม ขนาดมาตรฐาน ทั้งนี้การพัฒนางานออกแบบจากข้อคิดเห็น ของชุมชนเป็นเงื่อนไขของโจทย์สำคัญที่สะท้อนบริบทและข้อ จำกัดของชุมชนนั้นที่อาจแตกต่างจากชุมชนอื่นๆ การรับฟัง ความคิดเห็นจากชุมชนเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนา เป็นกระบวนการ ที่สำคัญของการออกแบบโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนที่จะ ส่งผลต่อความพึงพอใจของชุมชน และลดความขัดแย้งจากการ ออกแบบในมุมมองของผู้ออกแบบแต่เพียงอย่างเดียวตามรูปแบบ การพัฒนาในแบบเดิม เงื่อนไขข้อจำกัดต่างๆ จากชุมชน เป็นโจทย์สำคัญต่อนักศึกษาที่จะได้ฝึกฝนทักษะการแก้ปัญหา จากการใช้ความรู้ ตลอดจนการสร้างสรรค์นวัตกรรมเพื่อตอบ สอนข้อจำกัดต่างๆ ที่ไม่อาจพบเจอในสถานการณ์การเรียน แบบโครงการตามปกติ ซึ่งมุ่งเน้นการตอบสนองความ สะดวกสบายและความสวยงามของผู้ใช้ โดยมีผู้สอนเป็นผู้วิพากษ์ เพียงผู้เดียว และไม่ระบุข้อจำกัดด้านอื่นๆ เช่น งบประมาณ หรือเทคนิคก่อสร้างใดๆ

[7] กระบวนการประเมินผลและสรุปผลงาน

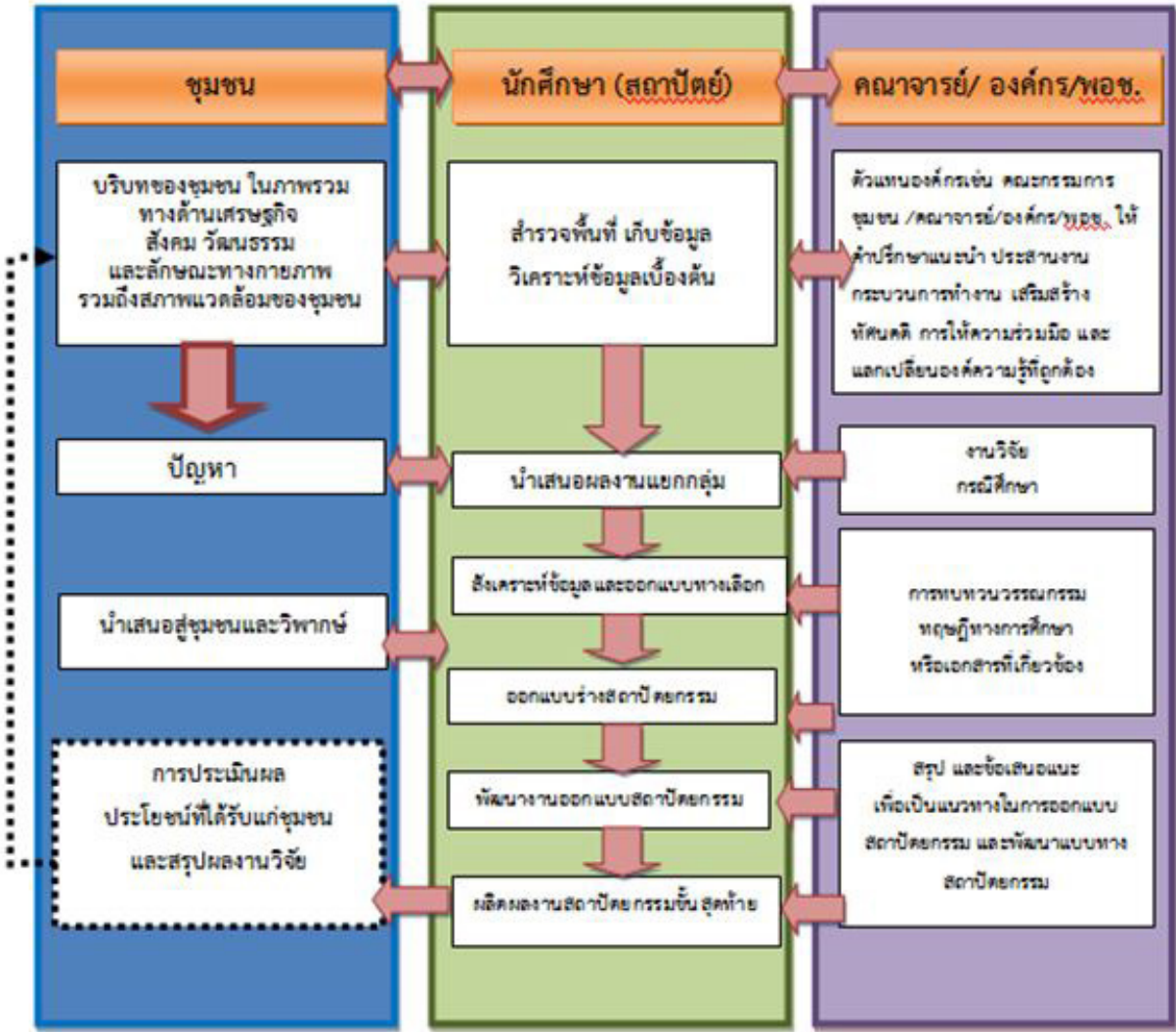
สำหรับผลงานการออกแบบของนักศึกษาทั้ง 3 ส่วน ได้แก่ การวางแผนชุมชนโดยรวม ลักษณะของบ้านพักอาศัย และการจัดพื้นที่ส่วนกลางของชุมชน ปรากฏผลเป็นที่พอใจของชาวบ้าน โดยชาวบ้านเห็นว่าผลงานทั้ง 3 ส่วนนั้น สามารถนำไปใช้จริงได้ในร้อยละที่มากถึงมากที่สุด

การประเมินผลของนักศึกษาที่ออกมาในร้อยละที่มากถึงมากที่สุดนั้น คงต้องย้อนพิจารณาไปถึงกระบวนการต่างๆ ที่นักศึกษาได้ดำเนินการที่ผ่านมา คือ การประสานความร่วมมือและเตรียมความพร้อมของเครือข่าย การสำรวจพื้นที่ เก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การสังเคราะห์ข้อมูลและออกแบบทางเลือก การนำเสนอสู่ชุมชนและวิพากษ์ รวมทั้งการพัฒนางานออกแบบและผลิตผลงานขั้นสุดท้าย พบว่าบทบาทที่นักศึกษาได้ลงพื้นที่และสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชนนั้นสะท้อนออกมาในผลงานการออกแบบทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการยอมรับฟังความคิดเห็นของชุมชนผ่านกิจกรรมทั้ง 4 กิจกรรม ทำให้เกิดการสร้างความมีส่วนร่วมและเกิดกระบวนการวิพากษ์ระหว่างชุมชนเองและนักศึกษา ก่อให้เกิดเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

(Interaction learning) สร้างเป็นองค์ความรู้ชุดใหม่และเกิดเป็นชุดข้อมูลที่เห็นพ้องร่วมกันทั้งในฐานะผู้ออกแบบ (Designer) กับผู้ที่ต้องการการอยู่อาศัย (User) ซึ่งเมื่อกระบวนการสร้างความร่วมมือเกิดขึ้นจึงทำให้ผลงานออกแบบสามารถสะท้อนความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง และสะท้อนให้เห็นภาพกระบวนการเรียนรู้แบบการใช้ชุมชนเป็นฐานได้เป็นอย่างดี

รูปแบบความร่วมมือ และบทบาทของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการเรียนรู้โดยชุมชนเป็นฐาน

ความร่วมมือของเครือข่ายเพื่อบูรณาการทางการศึกษา (Integrated Partnership Collaboration for Education) อันประกอบไปด้วย 3 หน่วยงาน ได้แก่ สถาบันการศึกษา (ผู้เรียนและผู้สอน) ชุมชน (ชุมชน สถานที่ที่ต้องการศึกษา) และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (องค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการพื้นที่นั้นๆ) พบว่า ในแต่ละหน่วยงานจะมีบทบาทในส่วนที่แตกต่างกันและมีความสัมพันธ์สอดคล้องซึ่งกันและกัน แต่ละหน่วยงานจะมีบทบาทหน้าที่ที่ช่วยเหลือเพื่อส่งเสริมซึ่งกันและกัน โดยผู้เรียนจะเป็นผู้ได้รับและฝึกทักษะการเรียนรู้ผ่านกระบวนการดำเนินการแต่ละขั้นตอนดังแผนภาพต่อไปนี้

แบบแผนกระบวนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

การอภิปรายเปรียบเทียบรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ โครงงาน (Project Based Learning) และการจัดการเรียนรู้ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community Based Learning)

ปัจจุบันรูปแบบการเรียนการสอนทางสถาปัตยกรรมในทุกหลักสูตรระดับปริญญาตรี ได้มุ่งเน้นการสอนในลักษณะโครงงาน ซึ่งบรรจุอยู่ในหลักสูตรทุกภาคการศึกษาในรายวิชาออกแบบสถาปัตยกรรม มุ่งเน้นการออกแบบสถาปัตยกรรมที่นักศึกษาได้เรียนรู้กระบวนการ และความหลากหลายของโจทย์ โครงงานรูปแบบต่างๆ ตั้งแต่อาคารขนาดเล็กไปสู่โครงการขนาดใหญ่ที่ต้องบูรณาการข้อมูลทั้งด้านพฤติกรรมการใช้สอย ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ โครงสร้าง ข้อมูลทางกฎหมายเพื่อนำมาวิเคราะห์สังเคราะห์สู่นานออกแบบ โดยกระบวนการออก

แบบตั้งแต่การมอบหมายงาน การวิพากษ์ การพัฒนางาน ตลอดจนการประเมินผลงานออกแบบล้วนเป็นภารกิจของผู้สอนตั้งแต่ต้นจนจบ นักศึกษาได้รับความรู้และทักษะในการออกแบบจากผู้สอนและการเรียนรู้ด้วยตนเอง ในแต่ละภาคการศึกษาจึงใช้กระบวนการเดิม แตกต่างกันไปเพียงประเภทและขนาดของโครงการ ในขณะที่การเรียนการสอนสถาปัตยกรรมแบบใช้ชุมชนเป็นฐาน ได้มุ่งเน้นการแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของชุมชนในสภาพจริง โดยใช้กระบวนการและการแสวงหาความรู้มาช่วยในการแก้ปัญหา ซึ่งให้ผลสัมฤทธิ์ทางด้านทักษะที่แตกต่างออกไปจากเดิม ในการถอดประสบการณ์จากการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ชุมชนเป็นฐานได้พบข้อแตกต่างระหว่างการจัดการเรียนการสอนแบบเดิม (โครงงาน) ในแต่ละขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอน	Project Based Learning	Community Based Learning
1. การมอบหมายงานและการเตรียมความพร้อม	โจทย์กำหนดโดยผู้สอน เป็นสถานการณ์และพื้นที่สมมุติ หรืออาจใช้พื้นที่จริงเทียบเคียง	โจทย์กำหนดจากสภาพปัญหาจริงในพื้นที่จริง โดยความร่วมมือของตัวแทนชุมชน สถาบันการศึกษา และองค์กรที่เกี่ยวข้อง
2. การรวบรวมข้อมูลและการลงพื้นที่สำรวจ	นักศึกษาเรียนรู้สภาพพื้นที่และขอบเขตจากแผนที่ หรือการไปสังเกตการณ์จากพื้นที่สมมุติตามโจทย์ และความต้องการทั้งหมดกำหนดจากผู้สอน การทำงานจะมีลักษณะเป็นงานเดี่ยวรายบุคคล	นักศึกษาเรียนรู้สภาพพื้นที่และขอบเขตเบื้องต้นจากแผนที่ และลงพื้นที่สำรวจทางกายภาพจากพื้นที่จริง ด้วยการรังวัด การบันทึกภาพ และการสำรวจความต้องการของชุมชนจากการสัมภาษณ์ และการจัดประชุมเพื่อรับทราบความต้องการร่วมกันในชุมชน ตลอดจนศึกษาลักษณะทางสังคม เช่น รายได้ครัวเรือน อาชีพ ศาสนา เป็นต้น การลงพื้นที่จะมีการแบ่งกลุ่มรับผิดชอบงานแต่ละส่วนเพื่อนำมาประมวลรวมเป็นข้อมูลของชุมชน
3. การวิเคราะห์ข้อมูล	ข้อมูลในแต่ละส่วนทั้งหมดจะได้รับการวิเคราะห์จัดระเบียบเป็นแผนผังและตาราง รวมทั้งแผนภาพซึ่งจัดทำเป็นรายบุคคล	ข้อมูลจากทุกกลุ่มจะนำมาวิเคราะห์เป็นภาพรวมของชุมชน สภาพปัญหา และความต้องการ รวมทั้งปัจจัยเรื่องรายได้ และเงื่อนไขอื่นๆ ในขั้นตอนนี้ นักศึกษาจะได้เรียนรู้รูปแบบการบริหารจัดการข้อมูล และการสรุปสภาพปัญหาที่แท้จริงร่วมกัน
4. การสังเคราะห์ข้อมูลและการออกแบบ	นักศึกษาแต่ละคนจะนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์มาประมวลเพื่อกำหนดงานออกแบบสถาปัตยกรรมตามแนวความคิดของตนเอง	เมื่อทุกคนได้เห็นภาพรวมและสภาพปัญหาของชุมชน จะเกิดแนวความคิดในการแก้ปัญหาที่แตกต่างกัน ในขั้นตอนนี้จะมีการแบ่งกลุ่มขนาดเล็ก (ไม่เกิน 5 คน) เพื่อระดมความคิดเห็นในการแก้ปัญหาให้กับชุมชนด้วยการออกแบบ และให้แต่ละกลุ่มนำเสนอ รวมทั้งให้มีการอภิปรายข้อดีข้อเสียของแต่ละกลุ่มแลกเปลี่ยนกัน ซึ่งแต่ละกลุ่มอาจไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมจากชุมชนเพื่อให้การออกแบบมีประสิทธิภาพในการแก้ปัญหาชุมชนได้มากขึ้น

ขั้นตอน	Project Based Learning	Community Based Learning
5. การพัฒนางานออกแบบ	การออกแบบแต่ละขั้นตอน นักศึกษาจะนำเสนอและมีการวิพากษ์วิจารณ์จากผู้สอนเพียงคนเดียว	การแบ่งกลุ่มย่อยเพื่อระดมความคิด และได้ก่อให้เกิดการแข่งขันและนำไปสู่ประสิทธิภาพ โดยสร้างการเรียนรู้ซึ่งกันและกันระหว่างกลุ่ม ผลงานของแต่ละกลุ่มจะมีการนำเสนอต่อเวทีชุมชนเพื่อรับฟังเสียงวิพากษ์วิจารณ์และสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน
6. การผลิตผลงานขั้นสุดท้าย	งานออกแบบที่ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนถึงกำหนดเวลา นักศึกษาจะใช้เวลาช่วงสุดท้ายเพื่อผลิตชิ้นงานที่มีความสวยงาม สมบูรณ์ครบถ้วน เพื่อนำเสนอต่อผู้สอนเพื่อรับการประเมินผล	จากการจัดประชาพิจารณ์ ผลงานออกแบบจากทุกกลุ่มจะนำมาจัดอภิปรายสรุปในชั้นเรียน เพื่อประมวลผลสู่งานที่เหมาะสมที่สุดเพียงชิ้นเดียวเพื่อพัฒนาสู่ผลงานขั้นสุดท้าย คือ งานออกแบบที่สามารถนำไปก่อสร้างได้จริง ซึ่งส่วนหนึ่งจะเป็นแบบเพื่อการก่อสร้าง และส่วนที่ใช้เพื่อการนำเสนอที่มีความน่าสนใจและสามารถสร้างความเข้าใจให้กับทุกฝ่าย ซึ่งการทำงานขั้นสุดท้ายจะมีการแบ่งกลุ่มทำงานตามความถนัดได้แก่ กลุ่มงานออกแบบและเขียนรายละเอียดกลุ่ม ผลิตงานเพื่อการนำเสนอ กลุ่มเรียบเรียงข้อมูลสรุปรายงาน ซึ่งในขั้นตอนนี้จะเปิดโอกาสให้นักศึกษาแบ่งกลุ่มตามความสนใจและตามความถนัดของตนเอง
7. การประเมินผล	ผู้สอนประเมินโดยใช้หลักเกณฑ์การประเมินผลความก้าวหน้าของแต่ละขั้นตอน ทั้งด้านประโยชน์ใช้สอย ความสมบูรณ์ของชิ้นงาน ความสวยงาม ความคิดสร้างสรรค์ ความสอดคล้องกับกระบวนการ เป็นต้น	ผู้สอนจะประเมินผลนักศึกษาตามขั้นตอนการทำงานซึ่งเป็นการแบ่งกลุ่มในหลายลักษณะ การประเมินจะได้จากผลงานของกลุ่ม บทบาทและการมีส่วนร่วมของนักศึกษาต่อกลุ่ม ตลอดจนผลงานช่วงสุดท้ายที่แบ่งกลุ่มตามความถนัดรายบุคคล ซึ่งผลงานขั้นสุดท้ายนอกจากความสมบูรณ์แบบและความสวยงามของชิ้นงานแล้ว จะต้องสะท้อนถึงการใช้งานได้จริง ทั้งในด้านงบประมาณและเทคนิคการก่อสร้างอีกด้วย

จากตารางเปรียบเทียบระหว่างการจัดการเรียนการสอนรายวิชาสถาปัตยกรรม ทั้งแบบโครงงาน (PBL) และแบบใช้ชุมชนเป็นฐาน (CBL) จะพบว่า ทั้ง PBL และ CBL มุ่งเน้นการใช้โครงงานออกแบบเป็นโจทย์ปัญหา และให้นักศึกษามุ่งแก้ปัญหาโดยใช้กระบวนการเป็นขั้นตอน กล่าวคือ มีขั้นตอนการรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การออกแบบ การผลิตผลงานขั้นสุดท้าย ซึ่งทั้งสองแบบมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ให้เกิดทักษะการแก้ปัญหา (Problem solving) การคิดวิเคราะห์ (Critical thinking) การคิดสร้างสรรค์ (Creative thinking) และ การใช้ทักษะทางด้านอาชีพ (Career skill) ในส่วนของความแตกต่างที่สำคัญคือ PBL ในรูปแบบเดิมได้มุ่งเน้นการเพิ่มพูนทักษะรายบุคคล และให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะในแต่ละขั้นตอนอย่างเข้มข้น แต่ CBL มีบริบทที่แตกต่างจาก PBL อย่างชัดเจนในประเด็นของการใช้โจทย์จากสภาพจริงของชุมชน ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือกับชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดโจทย์ที่เหมาะสม เมื่อใช้สภาพจริงของชุมชนซึ่งมี

บริบทที่หลากหลาย นักศึกษาจึงต้องใช้ทักษะของการสื่อสาร (Communication skill) กับสมาชิกในชุมชนด้วยรูปแบบต่างๆ เพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างกัน อีกทั้งนักศึกษาจะต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพของวัฒนธรรมที่หลากหลาย (Cultural diversity) ลดความแปลกแยกแตกต่างระหว่างกัน CBL เป็นการกำหนดโจทย์ในลักษณะการเข้าไปศึกษาและแก้ปัญหาในชุมชน โดยมุ่งเน้นการทำงานร่วมกันเป็นทีม (Collaboration skill) มีการแบ่งการทำงาน การมอบหมายหน้าที่และบทบาทที่แตกต่างกัน มีการอภิปรายในความคิดเห็นที่แตกต่าง มีการลงมติและยอมรับซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ CBL ได้ส่งเสริมและเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้ประสบการณ์จากสภาพปัญหาที่แท้จริง โดยเฉพาะชุมชนที่ขาดโอกาสในสังคมในด้านต่างๆ เปิดโอกาสให้นักศึกษาได้สัมผัสจากการพูดคุย สัมภาษณ์และมีกิจกรรมร่วมกันซึ่งจะนำไปสู่ความเข้าใจในปัญหาของสังคมมากขึ้น และสร้างความตระหนักถึงบทบาทความสำคัญของวิชาความรู้และวิชาชีพที่จะสามารถนำไปแก้ปัญหาสังคมและประเทศชาติได้ในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- ชนธิป พรกุล. 2554. การสอนกระบวนการคิด : ทฤษฎีและการนำไปใช้. กรุงเทพฯ; สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง และธิป จิตตฤกษ์. 2554. ทักษะแห่งอนาคตใหม่การศึกษาเพื่อศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ; สำนักพิมพ์ openworld.
- ศูนย์จิตปัญญาศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล และสถาบันอาศรมศิลป์. 2553. การเสวนาทางวิชาการ “ระพีเสวนาครั้งที่ 5 “ภายใต้หัวข้อเรื่อง “อุดมศึกษา : เพื่อการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง”. นครปฐม; สถาบันอาศรมศิลป์และศูนย์จิตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์กรมหาชน). 2557. รู้จักกับโครงการบ้านมั่นคง (ออนไลน์). จาก <http://www.codi.or.th/index.php/about-baanmankong-project/175-2013-06-15-10-58-58/2768-2013-06-16-12-51-36>. สืบค้นวันที่ 20 ธันวาคม 2556.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา. 2546. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (ออนไลน์). จาก [http://www.gad.ku.ac.th/PDF/Legislation/prb_study%202542 \(final\) .pdf](http://www.gad.ku.ac.th/PDF/Legislation/prb_study%202542%20(final).pdf). สืบค้นวันที่ 10 ธันวาคม 2556.
- Barr, R., and Tagg, J. *From teaching to learning : A new paradigm for undergraduate. Change*. Vol. 27 no. 6, pp.12-25.
- Clark University. 2014. **Community-Based Learning & Research: A Faculty Handbook, 2009**. (online). Available:<http://www.clarku.edu/community/clbr/index.cfm>. Retrieved January 25, 2014.
- Dewey, J. 1859-1952. **Experience and Reflective Thinking, Learning, School and Life, Democracy and Education**. (online). Available: [http://education.state university.com/pages/1914/ Dewey-John-1859-1952.html](http://education.state university.com/pages/1914/Dewey-John-1859-1952.html). Retrieved January 15, 2014.
- Dewey, J. 1997. **Experience and Education**. New York; Simon & Schuster.
- Eder, F, Eichelberger, H., Friedrich, M. X. 2010. **Child-Centered Education**. (online). Available: <http://www.koeckstiftung.at/downloads/paedagogik/child-centered%20education.pdf>. Retrieved January 15. 2014.
- Fischer, Gerhard, Rohde, Markus, Wulf, Volker. 2007. *Community-based learning: The core competency of residential, research-based universities*. International Journal on Computer Supported Collaborative Learning (iJCSCL), Springer, in print. (online). Available: <http://l3d.cs.colorado.edu/~gerhard/papers/final-ijcscl07-rhode-wulf.pdf>. Retrieved January 15. 2014.
- Gwee, M.C.E. 2004. Problem-based learning in medical education: Curriculum, reform and alignment of expected outcomes. In O.S.Tan (Ed.), **Enhancing Thinking through Problem Based Learning Approaches: International Perspectives**. Singapore: Cengage Learning. (pp.118-131).
- Tucson, AZ. 2009. **Partnership for 21st Century Skills: Framework for 21st century Learning**. (online). Available: http://www.21stcenturyskills.org/documents/framework_flyer_updated_april_2009.pdf. Retrieved January 15. 2014.

หลักเกณฑ์การเสนอบทความวิจัย สำหรับวารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่

ประเภทบทความ

วารสารเปิดรับบทความวิชาการเพื่อให้บริการสังคมจากทุกสาขาวิชา ในรูปแบบบทความวิจัย บทความปริทัศน์ กรณีศึกษา บทความเชิงนโยบาย และบทความรับเชิญที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องหรือเป็นผลมาจากการปฏิบัติการจริงกับชุมชน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

เกณฑ์การพิจารณาบทความ

วารสารจะรับพิจารณาบทความวิชาการเพื่อสังคม ที่เน้นการประยุกต์วิชาการเพื่อการสร้างการเปลี่ยนแปลง (Change) ในสังคมหรือชุมชนเป้าหมาย โดยมีเนื้อหาตามประเด็นสำคัญดังนี้

- สถานการณ์ที่เป็นอยู่เดิม
- กระบวนการที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลงและการยอมรับของชุมชนเป้าหมาย
- ความรู้หรือความเชี่ยวชาญที่ใช้
- สถานการณ์ใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม
- ผลกระทบและความยั่งยืนของการเปลี่ยนแปลง

ทั้งนี้ บทความซึ่งเสนอเพื่อขอตีพิมพ์ ต้องเป็นบทความที่ไม่เคยเสนอขอตีพิมพ์หรือเผยแพร่ในเอกสาร วารสารฉบับอื่นๆ มาก่อน

ขั้นตอนการพิจารณาบทความ

ประกอบด้วย 2 ขั้นตอน ขั้นตอนแรก บรรณาธิการจะพิจารณาเบื้องต้น หากเห็นว่าอยู่ในขอบข่ายเป้าหมายของวารสาร ในขั้นที่สองทางกองบรรณาธิการจะเชิญผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 2 ท่านพิจารณาให้ความเห็นว่าสมควรตีพิมพ์หรือไม่ รวมทั้งอาจให้คำแนะนำเพื่อปรับปรุงแก้ไข หลังจากที่ได้รับบทความได้ปรับปรุงแก้ไขแล้ว กองบรรณาธิการจะพิจารณาในขั้นสุดท้าย หากเห็นว่าเหมาะสมก็จะตีพิมพ์โดยไม่จำเป็นต้องส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาอีก

รูปแบบของการเขียนบทความ

1.ต้นฉบับจากไฟล์ Microsoft Word 97 ขึ้นไป (ถ้าเป็นไปได้ให้ส่งไฟล์ PDF มาประกอบด้วย) ความยาว 20-25 หน้ากระดาษ A4 อักษรฟอนต์ Angsana หรือ Cordia ขนาด 16 point อาจมีภาพ ตาราง แผนภูมิประกอบ ในกรณีที่รูปและภาพประกอบต้องเป็นไฟล์ JPEG ขนาด 4-10 mb ที่มีความละเอียดของภาพไม่ต่ำกว่า 2,272 x 1,704 pixel

2.องค์ประกอบของบทความ

- 2.1 ชื่อบทความภาษาไทย ภาษาอังกฤษ
- 2.2 ระบุชื่อผู้เขียนหลัก ผู้เขียนรอง สาขาวิชาของบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ (ขอภาพผู้เขียนหลัก สถาบันที่สังกัด ที่อยู่ อีเมลของผู้เขียนหลักแนบมาด้วย)
- 2.3 บทคัดย่อภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ความยาวอย่างละประมาณ 300 คำ
- 2.4 คำสำคัญ (keyword) ระบุได้ไม่เกิน 5 คำสำคัญ
- 2.5 บทนำ

2.6 เนื้อหา เป็นไปตามเกณฑ์การพิจารณาเนื้อหา คือ การระบุสถานการณ์ที่เป็นอยู่เดิม กระบวนการที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลง และการยอมรับของชุมชนเป้าหมาย ความรู้หรือความเชี่ยวชาญที่ใช้ สถานการณ์ใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ผลกระทบและความยั่งยืนของการเปลี่ยนแปลง การอภิปรายผลที่เกิดขึ้น

รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อหาและอ้างอิงท้ายบท

1.การอ้างอิงในเนื้อหา ใช้วิธีการอ้างอิงแบบนาม-ปี (author-date for in-text citation) โดยระบุชื่อ นามสกุลของผู้แต่งตามด้วยปีที่พิมพ์และเลขหน้าเอกสาร หากจำเป็น

2.การอ้างอิงท้ายบท ใช้วิธีการอ้างอิงตามรูปแบบดังนี้

2.1.กรณีอ้างอิงบทความจากวารสารใช้รูปแบบ

ชื่อสกุล. ปี พ.ศ..ชื่อบทความ.ชื่อวารสาร ปีที่ หน้าแรกของบทความ-หน้าสุดท้ายของบทความ
ตัวอย่าง

- ชลลดา อารีย์รัชกุล.2550. มาตรการเชิงรุกปีโอไอ ชักจูงการลงทุนต่างประเทศ. วารสารส่งเสริมการลงทุน 18(9): 8-12

2.2.กรณีอ้างอิงจากหนังสือ

ชื่อสกุล.ปี พ.ศ..ชื่อหนังสือ.โรงพิมพ์.จังหวัด .จำนวนหน้า

ตัวอย่าง

- นกตล เจียมสวัสดิ์. 2547. จากหิ้งขึ้นห้าง เทคนิคนอกตำรา. อมรินทร์พริ้นติ้งพับลิชชิ่ง.กรุงเทพฯ. 223 หน้า

การจัดส่งบทความ

ผู้เขียนสามารถส่งบทความและข้อเขียนทางไปรษณีย์โดยส่งจดหมายนำและบันทึกต้นฉบับเป็นไฟล์ Microsoft Word (เวอร์ชัน 97 ขึ้นไป) และไฟล์ PDF ลงในแผ่นซีดีจำนวน 1 แผ่น หรือส่งทางอีเมลโดยแนบไฟล์ต้นฉบับพร้อมจดหมายนำเพื่อความสะดวกในการปรับแก้และให้ความเห็นของกองบรรณาธิการและผู้ทรงคุณวุฒิ

กองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ในการตกแต่งต้นฉบับในด้านภาษาและตัวสะกดการันต์ เพื่อให้ถูกต้องตามหลักภาษาไทย สำหรับบทความที่ส่งมาให้พิจารณา กองบรรณาธิการจะไม่ส่งไฟล์ต้นฉบับคืนไปยังผู้เขียน

กองบรรณาธิการจะแจ้งผลการพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิว่าสมควรตีพิมพ์หรือไม่ไปยังผู้เขียนบทความภายในระยะเวลาประมาณ 1 เดือนหลังจากได้รับบทความ

วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ยินดีรับบทความวิจัยจากผู้สนใจเพื่อเผยแพร่และแลกเปลี่ยนความรู้ โดยเนื้อหาของบทความต้องเป็นบทความวิจัยที่มีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นหรือชุมชน

ส่งต้นฉบับได้ตั้งแต่บัดนี้ที่ สถาบันคลังสมองของชาติ ชั้น 22B อาคารมหานครยิปส์ 539/2 ถนนศรีอยุธยา กรุงเทพฯ 10400
โทรศัพท์ 02 640 0461 ต่อ 109 โทรสาร 02 640 0465 email : khunkor@hotmail.com

ประชาสัมพันธ์

หลักสูตรงานวิชาการเพื่อสังคม Socially – engaged Scholarship for Academics

จัดโดยสถาบันคลังสมองของชาติ

Part I

แนวคิดและเครื่องมือการทำงานวิชาการเพื่อสังคม
การพัฒนาโจทย์ และการเขียน Concept Paper และ Proposal

วันที่ 10-14 ตุลาคม 2558

เนื้อหา

- แนวคิดและหลักการทำงานวิชาการอย่างมีส่วนร่วมกับสังคม/ชุมชน
 - บทบาทของนักวิชาการในการทำงานร่วมกับชุมชน
 - ตัวอย่างการทำงานวิชาการอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชน
 - เครื่องมือและการออกแบบกระบวนการในการทำงานกับชุมชน อาทิ เส้นแบ่งเวลา ปฏิทินชุมชน แผนที่ชุมชน องค์กรชีวิต ฯลฯ
- เพื่อการพัฒนาโจทย์และรวบรวมข้อมูลจากชุมชน
- แนวคิดและหลักการพื้นฐาน รวมทั้งเครื่องมือทางวิชาการในการคัดเลือก/พัฒนาโจทย์ และรวบรวมข้อมูลจากชุมชน
 - กรอบแนวคิดและหลักการของการพัฒนา Concept Paper และ Proposal

Part II

การวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลงานวิชาการเพื่อสังคม
การเขียนบทความและการเผยแพร่ผลงานวิชาการเพื่อสังคมลักษณะอื่น

วันที่ 2-6 พฤศจิกายน 2558

เนื้อหา

- แนวคิดและหลักการการขอผลงานวิชาการเพื่อสังคม ตามประกาศ กพอ. เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการพิจารณาแต่งตั้งบุคคลให้ดำรงตำแหน่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์ และศาสตราจารย์
- ตัวอย่างการสังเคราะห์ผลงานวิชาการเพื่อสังคมสาขาวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์
- หลักการและแนวทางในการบันทึกข้อมูลเพื่อการเขียนผลงานทางวิชาการ
- หลักการและแนวทางการเขียนบทความวิชาการ
- รูปแบบการแสดงผลงานลักษณะอื่น และการแสดงผลงานวิชาการเพื่อสังคมด้วยหนังสือ
- หลักการในการประเมินผลกระทบของงานวิชาการเพื่อสังคม

กลุ่มเป้าหมาย

คณาจารย์ นักวิจัย และนักวิชาการของมหาวิทยาลัยที่สนใจทำงานวิชาการเพื่อสังคม

เข้าไปดูข้อมูลเพิ่มเติมที่ www.knit.or.th

วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่

Area Based Development Research Journal

- สืบค้นข้อมูลวารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ฉบับอิเล็กทรอนิกส์ได้ที่เว็บไซต์ของ Thai Journals Online (ThaiJo) <https://www.tci-thaijo.org>
- สอบถามเพิ่มเติม โทร. 0-2640-0461 หรืออีเมล khunkor@hotmail.com
- สมัครฟรี : download บทความวิจัยจากวารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ทั้งในวารสารฉบับย้อนหลังและฉบับปัจจุบัน ได้ฟรี เพียง click ไปที่ <http://abcjournal.trf.or.th> หรือ <http://www.knit.or.th>

วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่

Area Based Development Research Journal

Vol.7 No.2 July-September 2015

E-ISSN 2408-1752

Purpose

Area Based Development Research Journal is an academic journal. Its objective is to create a medium for researchers to disseminate their scholarly studies about the area based development research and to establish a channel of communication among researchers of diverse fields. As well as it aims to advertise new knowledge to the public.

Published By The Thailand Research Fund (TRF)

Publisher Editor Shompunut Suankratay

Advisors

Professor DR.Suthipun Jitpimolmard
Silaporn Buasai, Ph.D.
Professor Emeritus Piyawat Boon-long, Ph.D.

President of The Thailand Research Fund
Deputy Director of The Thailand Research Fund
Director of Knowledge Network Institute of Thailand

Editor-in-chief

Associate Professor Kanjana Kaewthep

Knowledge Network Institute of Thailand

Editorial Committee

Professor Preecha Prathepha, Ph.D.
Professor Yos Santasombat, Ph.D.
Professor Vichoke Mukdamanee
Professor Sanchai Jaturasitha, Ph.D.
Professor Emeritus Aree Wiboonpongse, Ph.D.
Associate Professor Kan Chantrapromma, Ph.D.
Associate Professor Suchint Simarak, Ph.D.
Associate Professor Suteera Prasertsan, Ph.D.
Associate Professor Samur Thanoi, Ph.D.
Associate Professor Avorn Opatpatanakit, Ph.D.

Maharakham University
Chiang Mai University
Silpakorn University
Chiang Mai University
Prince of Songkla University
Hatyai University
Khon Kaen University
Prince of Songkla University
Naresuan University
Chiang Mai University

Editorial

Miss Shompunut Suankratay
Miss Naraporn Teerakulyanapan
Miss Patchaya Masomboon
Miss Supaporn Pattaraphornchaiyawa

Manager and Editor
Sub Editor
Sub Editor
Secretary

Graphic Design

Ms. Jaruwan Chantramala

Office Address 22nd B Floor, Gypsum Metropolitan Tower, 539/2 Sri Ayudhya Road, Rajdhavee, Bangkok 10400, Thailand.
Tel. 66-02-640-0461 ext. 109 Fax. 66-02-640-0465 email : khunkor@hotmail.com

Views and opinions expressed in the journal do not necessary reflect those of The Thailand Research Fund, The Knowledge Network Institute of Thailand and the editors. The editors welcome articles and research reports aspect in area based development research.

Sukhawit Sopapol >

The Model of Participatory Management of Alternative Energy at Sub-district level, Kham Khwang Municipal Sub-district, Warin Chamrap District, Ubon Ratchathani Province

4

22

Elderly Care System Model by community and local government with self-management, Case study : Targnam Sub-district local government, Inburee District, Singburee Province

< *Wariya Chankham,
Hathaichanok
Buajaroen and
Chinnawut Oasvichean*

> *Chanchai Supaartagorn,
Upsorn Inthisaeng,
Kanarenong Nittarak
and Siriluk Komcheab*

A model of competency enhancing for elder teachers in using ICT to support administration and teaching : A case study of Baan That school, Saensuk Sub-district, Warin Chamrap District, Ubon Ratchathani Province

42

54

Knowledge management for effective accounting system of Bangkhen city funds, Bangkhen Bangkok

< *Dawprasug Thongglin*

> *Pannat Tanaspansarrat
and Chantana
Suratsawadee*

The Model Development of the Community Product by Participatory Action Research Method Case Study : Household products of Baan Khlong Dua Pattana in Tambon Tha Manao, Amphoe Chai Badan, Lopburi Province

76

Invited Article

90

An evaluation of becoming a local journalist through a demonstrated newspaper

< *Tikamporn Eiamrerai*

> *Monton
Janjamsai*

Community Architecture Classroom
Community Based Learning Case Study : Integration of Architectural Design Learning and low-income housing development (Baan Munkong : Project at Rama 9 Sump 3 Community)

106